Bufs. 94 l
Ludh.
uce, Historienbuch
v Oebl

Sarema

Jutto ramat,

mis

marahwa rõmuks ja kassuks

on üllespannud

Johann Willem Luddi Ludse,

kolide üllewaatja.

Ueste läbbi wadetud ja teist korda trükkitud.

Talliñnas 1843. aastal,

J. H. Gresseli kullo ja warraga.

Der Druck wird unter der Bedingung gestattet, daß die gesetzliche Zahl Exemplare der Censurcomität abgeliefert werde.

Dorpat, den 31. December 1842.

Censor Sahmen.

BIBLIOTHECA
REGIA
MONACENSIS.

Juhhataja.

Jutto number. Lehhe külg.

1. Wanna . . . . 1.
2. Saksa oun . . . . 4.
3. Sauna mees . . . . 7.
4. Kossilane . . . . 13.
5. Ouna pu . . . . 15.
6. Katsume kirwest! . . . . 18.
7. Head lapsed . . . . 20.
8. Leitud rahha . . . . 24.
9. Seitsmes käsk . . . . 26.
10. Hea Ingel . . . . 30.
11. Pissoke kärner . . . . 34.
12. Rikkad tallomehhed . . . . 39.
13. Hauduw tedrekanna . . . . 52.
14. Hinso Jago wiimsed ellopäwad . . . . 54.
15. Rekrut . . . . 61.
16. Woöras emma . . . . 68.
17. Nouakas perremees . . . . 75.
18. Holelik meel . . . . 82.
19. Wanna targa mehhe kirjotud pabberi lehhed . . 88.

Kus sees leitakse:

— Mis peab tehtama, kui innimenne on ärrauppunud 99.
— Mis peab tehtama, kui jallad ehk innimenne hopis on ärrakülmetand . . . . 107.
— Innimessed, kes näitwad surnud ollewad . . 110.
— Mis peab tehtama, kui innimenne on auro läbbi uimaseks sanud . . . . 112.
— Mis peab tehtama, kui innimenne on üllesponud 117.
— Pallaw haigus ehk soe tõbbi . . . . 122.
— Öppetus nendele, kes lähwad arsti jures abbi otsima . . . . 122.
— Willo tõbbi . . . . 125.
— Rouged . . . . 125.
— Tule rouged . . . . 126.
— Leet rouged . . . . 126.
— Wriislid . . . . 127.
— Elkiad . . . . 127.
— Kurgo tõbbi . . . . 128.
— Süggelisse (ehk karpa) haigus . . . . 130.

Jutto number. Lehhe külg.

— Sure köhhoga kuiw tõbbi . . . . 131.
— Roos, ehk illiting, ehk selt . . . . 132.
— Ussi hammustamisse haaw . . . . 133.
— Us sõrme sees . . . . 134.
— Paised . . . . 135.
— Põlletus . . . . 136.
— Walged willid lapse suus . . . . 137.
— Laste köhho näppistaminne . . . . 138.
— Harjatsed . . . . 139.
— Pea kärn . . . . 140.
— Lapsed, kes ilma nissata sawad kaswatud . . 140.
— Wanna innimeste kuiw köhha . . . . 140.
— Sinnikas wil . . . . 141.
— Hoolmed . . . . 141.
— Nabba on assemelt ärra . . . . 142.
— Hawad . . . . 143.
20. Musta keppi mees . . . . 145.
21. Mollemad perrenaesed . . . . 154.
22. Wagga ja hea kirriko issand . . . . 157.
23. Löbbus naene, löbbusad lapsed . . . . . . 163.
24. Leppiko Jani Juhhan . . . . 166.
25. Kes omma last armastab, se peab tedda witsa ja hirmo al . . . . 193.
26. Lambrine . . . . 196.
27. Niglas . . . . 199.
28. Wabbatik . . . . 200.
29. Innimenne jaksab paljo, kui temma agga isse tahhab 204.
30. Hea nou . . . . 206.
31. Palwe . . . . 208.
32. Kallapüüdja . . . . 214.
33. Hea kaswatud laps aitab teisi lapsi kaswatada . 217.
34. Pahhad naabrid . . . . 223.
35. Tännolik kaswatik . . . . 229.
36. Joudsad tõteggewad lapsed . . . . 233.
37. Külli aeg . . . . 236.
38. Ubba lehhed . . . . 240.
39. Weider Herra . . . . 242.
40. Jummal nääb! . . . . 257.
41. Wanna Mats . . . . 258.

1.

Wanna.

Wanna Mats olli üks wägga wanna ja ellatand innimenne: tööd ei woind ta ennam tehha, agga ommeti olli temma omma tütre perrele, kus ta ellas, kassuks, sest ta mängis lastega, ja mängides öppetas ta neid monningad head asjad, ja juttustas neist hea innimestest, kedda ta olli mailmas leidnud, ehk kellest ta olli kuulnud, ja maenitses lapsi, et nemmad ka piddid head ja moistlikkud ollema. Ta öppetas neid luggema, ja Jummalat tundma, kartma ja armastama. Se jures piddid lapsed ka ikka tööd teggema, mitte sepärrast, et nemmad se läbbi piddid jubba omma leiba tenima, waid agga, et nemmad piddid öppima monningad tööd teggema, ja teisteks ka sepärrast, et nemmad ei piddand mitte ülleannetust teggema: sest ta ütles saggedaste: üks innimenne, kes head ei te, hakkab kurja mötlema ja teggema; lapsed, tehke siis agga ikka middagit mis hea on, olgo suur ehk pissoke assi, olgo paljo ehk pissut, siis ei te teie ommeti sel aial mitte pahha ennesele egga teistele. Weel ütles ta neile: kui teie ollete warra öppind tööd teggema, siis ep olle se eddespiddi raske mitte, ja teie ei woi ilma töta mitte rahhul olla; agga se laps, kes ikka mängib, senni kui ta wannaks saab, oh! temmal saab se töteggeminne raskeks asjaks, ta nurriseb Jummala wasto, kes innimessi on käsknud tööd tehha, ta nurriseb, et ta ilma töta ei woi leiba ja toidust sada; agga teie, kui teie jo norelt ollete öppind tööd teggema, teie tännate eddespiddi Jummalat, et teitel agga ikka tööd ja terwis on, sest töteggeminne on teitel siis öppinud asjaks ja lustiks sanud.

Sepärrast, kui nüüd lapsed piddid lambad ja ellajad hoidma, siis andis wanna Mats iggaühhele middagit karjas tehha: üks piddi omma ramato ennesega wötma, ja middagit seält seest peast öppima, teine piddi sukka kuddumma, kolmas paela teggema, ehk monningad head rohhud noppima, mis innimesse terwiseks tarwis lähwad, ja muud nisuggust tööd.

Ohto, kui nemmad koio tullid, siis piddid nemmad wanna Matsile ommast tööst arro andma ja ta kitis neid, kes wisi pärrast omma tööd ollid teinud, ja teised maenitses ja nomis temma, ja lapsed armastasid tedda ennam kui omma issa. Monnikord läks ta karjamale waatma, mis lapsed teggid, siis tullid lapsed römoga temma jure, ja ta näitis ja nimmetas neile monningad head rohhud, ja ütles kus, ja kuidas neid prukitakse, ja näitis neile moisa pirid, ja juttustas wannast aiast, mis lapsed ikka hea melega kuulsid. Ükskord küssis Willem, se keige wannem tütrepoeg: kui wanna sa olled, wanna taat?

Wanna. Peäle kahheksakümmend aastad.

Willem. Polle kül paljo mitte, kes ni wannaks sawad, kuidas olled sa sedda teinud, et sa ni wannaks said?

Wanna. Kuidas ma teggin? ma ollen ikka püüdnud Jummala kässo järrele ellada, muud ei tea ma ühtegit, et ma olleksin middagit teinud, mis mind olleks woind wannemaks tehha. Ülle sedda on se Jummala arm, mis mind üllespeab.

Willem. Kas Jummala kartlikkud innimessed ei jä mitte haigeks?

Wanna. Kül! sest keigesugguste rougede ja mu haigusse eest ei woi ükski mitte ärrajooksta; agga mitme haigusse eest woib innimenne, kes wisi pärrast ellab, ennast hoida.

Willem. Kuida peab ta siis wisi pärrast ellama?

Wanna. Ta ei pea mitte liaste sóma, egga liaste joma. Wina peab temma agga monnikord ùks su tàis, kui rohto, ehk rohhe assemel, wótma; óllut woib ta kùl saggedam ja ennam jua, agga siis kui tal joma janno on, ja mitte ennam; sest mis ta ilma jannota joob, se tulleb temma terwissele kahjuks. Head tari, pima wet ja kaewo wet woib ta ikka jua. Peále sedda peab ta tòòd teggema, se on terwisseks tarwis, sest laiskusse làbbi làhhàb werri pitkaldaseks, ja kurjad himmud touswad sùddames, ja rikkuwad innimest hinge ja ihho polest àrra. Ta peab omma ihho, ommad rided ja omma ellomaia puhtaks piddama, ja ta peab tàhhele pannema, et sead ja innimessed ep olle ùhhe lauda lomad, et ta mitte omma ellajattega ùhhes kous ei ella. Ta peab ka hinge polest ennast puhtaks piddama, et ta ei te, egga mótle, egga ràki, mis Jummala mele wasto on.

Willem. Agga kuidas ma woin teáda, mis Jummala mele wasto on?

Wanna. Kùl, mo poioke! sest Jummal on jo meile Piibli ramato sees ùttelnud, mis temma tahtminne on, ja se on jàlle Katekismusse ramato sees ùhtlase kokko pandud: et sa pead Jummalat armastama, ja omma liggimest n. t. s. ja ùlle sedda on sul ùks kohtomoistja so sùddames, kes sulle warsti ùtleb, kas se on óige ja hea, mis sa ràgid, mótled ja teed, ehk mitte, se on so sùddame tunnistus.

Willem. Sest sùddame tunnistussest ep olle ma weel ùhtegi tunnud.

Wanna. Minna arwan ommeti! eile kui sa ollid walletanud, sa tahtsid mind petta, siis lói so palle punnaseks: waat! se olli se sùddame tunnistus, mis sulle ùtles: se polle óige mitte, mis sa ràgid.

Willem (jài jàlle punnaseks). Anna andeks, wanna taat! ial ei tahha ma ennam walletada!

Wanna. Hea kùl, mo poioke! walwa agga ikka

isseennese ülle, ja mötle ikka se peäle, kas se öige on, mis sa rägid, mis sa mötled ja teed, kül sa siis tunned, kuidas se on. Monnikord woiks ommeti olla, et sa ei tea mitte wissiste, mis öige ja parrem on, siis mötle agga se peäle, mis Jesus ütleb, Luk. 6, 31: „nenda kui teie tahhate, et innimessed teile peawad teggema, nendasammoti tehke teie ka neile", ja rägi, mötle ja te nenda, kui sa sowid, et teised innimessed peaksid sinno wasto ollema, siis ei eksi sa mitte.

Willem. Agga kuida woib innimenne se läbbi wannemaks sada?

Wanna. Miks mitte? sest kui sa olled üks Jummalakartlik innimenne, siis hoiab ja kaitseb sind Jummal, kui üks hea issa ommad head lapsed toidab ja hoiab, ja temma teeb sedda töeks, mis ta neljandama kässo sees on tootanud: et selle ello päwad sawad jätkatud, kes omma issa ja emma auustab.

Nüüd hakkasid keik lapsed wanna kaela ümber, ja ütlesid: meie tahhame jo issa, ja emma, ja sind armastada ja auustada eddespiddi, kuidas siitsadik; sest teie ollete meid hoidnud ja toitnud, ja läksid hüppades ellajad waatma.

Wanna ütles ommas südames: head lapsed! Jummal hoidko teid, ja tassugo teitele keik sedda römo, mis teie mulle tete!

2.

Sakſa oun.

Jürri, üks kümne aastane poisikenne, mängis oues, ja teggi ennesele üht pissokest kasso aeda, siis tulli pissoke Mina hüppades ja tantsides temma jure.

Jus! hüdis ta jubba emalt, ma ollen sind otsind! et wata mis mul on! (ta näitis temmale ühte wägga suurt ouna.)

Jürri. Oi! oi! mis suur se on! kust sa said?
Mina. Tahhad sa ka teäda? ma leidsin!
Jürri. Mina! sinno issa ei salli sedda mitte, et sa — —
Mina. Jus! ma narrin sind. Jummal hoidko, et ma piddin warrastama, ehk olled sa sedda jubba minnust kuulnud ehk näinud?
Jürri. Ei mitte! sepärrast ma kohkusin öiete ärra, kui sa ütlesid, et sa sedda ollid leidnud; agga kust sa said?
Mina. Praua käest. Ma noppisin ounad ülles, mis mahha puistati, ja ollin öiete nobbe; sepärrast andis Praua mulle sedda ouna. Söme nüüd ärra! Ons sul nugga?
Jürri. Kül!
Mina. Leika siis neljaks tükkiks katki, (ta leikas sedda wisi.) Säh, üks ossa on sinno pärralt, teine on minno pärralt. Kaks ma pannen paigale, omma issale ja omma pissokesse wennale.
Jürri. Aitümma, pai Mina! ellaks so emma weel, siis peaks temma ka üks ossa sama.
Mina. Jah wist, pai Jürrikenne! ma mötlesin kül ka sedda, agga ta on surnud. Woiksin ma teddа üllesärratada, heamelega ma tahhaksin kolm päwad sömata ja jomata olla. Oh! mo armas emma!
Jürri. Ärra nutta mitte, Minakenne! Ennä! mis kennad sured seemned ouna sees on! ons sul ka monningad?
Mina. Kaks tükki!
Jürri. Anna mulle, pai Mina! puistame teised ka wälja!
Mina. Säh! mis sa nendega tahhad tehha?
Jürri. Mis muud, ma pannen neid seia mo pissokesse aeda mahha, siis kaswawad nemmad sureks ouna puuks, ja kandwad mulle ka eddespiddi nisugguſed sured ounad, ja kül hulk, siis ma annan sulle

ükskord jälle ounad, kui nemmad on küpseks sanud.

Mina. Jah, wist! se on tössil!

Lapsed wötsid kätte, ja teggid ouna seemned mahha. Teisel kewwadel tousid nemmad ülles, ja kaswasid kennaste. Jürri issa näggi need nored ouna puud, ja kitis omma poega wägga. Peisikenne wastas: armas tadikenne, kui se üks nisuggune kenna ja suur assi on, mis ma mängides teggin, miksparrast ep olle sinna sedda mitte ammo jubba teinud, siis saaks meil nüüd kül ouna puud ollema? Issa öhkas ja ütles: olleksin minna lapse pölwest ni tark olnud, siis olleks se nenda; agga ma mängisin teist wisi. Kui ma wannemaks jäin, siis ma murretsesin agga tubbaka eest. Wimaks ma jäin perremehheks, noh! siis olli tööd ja murret muidogi kül, ja ma mötlesin: mis se nüüd aitab, se on hiljaks jänud, nisuggust tööd ette-wötta, kül ma surren enne ärra, enne kui ma ollen sedda wilja maitsend. Agga sinna mo poiokenne woid kül ni kaua ellada, et sa nääd ja maitsed sedda wilja, mis sinno nored ouna puud wötwad kanda. Sinnule jääb siis se rööm ja se au, et sa olled sedda oue koh-ta parrandanud, ja omma lastele, ja laste lastele head teinud sinno ouna pudega, mis nendele ilma töta wilja ja kasso andwad.

Jürri. Kas peaks paljo aega wötma, enne kui nemmad ouna kandwad?

Issa. Wiisteistkümmend ehk ennam aastad. Meie armolik Herra ütles kül, et nemmad jubba kolme aasta parrast hakkawad wilja näitma, kui neid pokitakse; agga kes sedda moistab?

Kolme aasta parrast wöttis issa need nored ouna puud maast ülles, ja istutas neid laiale ümber oue. Nüüd se juhtus, et Mina jälle moisas olli, ja Prau-ale sedda ütles, et sest ounast, mis Praua temmale kinkinud, seitse nored ouna puud Jurna issa oues kaswasid. Praua räkis Herrale sedda, ja temma

läkkitas omma kärneri senna, ja laskis neid ärrapokida. Agga üks ainus jäi pokimata, katseks, mis ouna suggu sest piddi tullema. Se ei olnud siis kül mitte nenda suur, kui se essimenne seemne oun olli, agga ommeti üks wägga hea suggu, mis nüüd Herra Jurna ounaks nimmetas.

Jurna issa puistas mönned aastad weel hea hulk ounad sest pokitud puust mahha, ja kahhetses liaste, et ta sedda nou ennemalt ei piddand, nisugguste asjade eest murretseda; agga nüüd teggi ta igga aasta ouna seemned mahha, ja istutas ommad koplid, ja keik kohhad täis, kus ial üks ouna pu mahtus. Ja kui nüüd keik kohhad täis ollid, siis ta müüs ommad nored kolme ehk nelja aastased ouna puud ärra, ja sai paljo rahha nende eest, ja omma poia hea nou läbbi rikkaks mehheks.

Wimaks kui ta ärrisurri, jäi Jürri perremehheks ja wöttis Minad naeseks, sepärrast et nemmad ollid lapsest sadik teine teist armastanud, ja möllemad head innimessed ollid. Nemmad piddasid üht meelt, said teine teisega wägga hästi toime, kaswatasid ommad lapsed Jummala kartusses, ja juttustasid neile saggedaste sest saksa ounast, mis nende rikkusse hallikaks olli sanud.

8.

Sauna mees.

Hans. Terre wanna Ot!

Ot. Terre Jummala nimmel, wanna naber. Istu mahha! (Ta istus mahha, ja pühkis üks paar silma pissarad käega silmist ärra.)

Ot. Mis so wigga on, wanna Hans?

Hans. Mis mo wigga on? mind wissati eile omma wanna naesega perrest wälja. Nüüd ma ellan saunas.

Ot. Kül se so minni sü on, sest kuida woib üks poeg ärraunnustada, mis issa ja emma on temmale head teinud?

Hans. Woib olla, et minni ei olle ilma süta, agga Jummal parrago! mo poial on ka sest süüd.

Ot. Kuida siis? et rägi!

Hans. Sestsadik, kui ta mehheks sai, hakkas ta jubba keik ommaks wötma: mo perre, mo hobbosed, mo härjad, ja keik mis ma ollen sure waewaga murretsenud ja saatnud, keik sedda ütles temma ennese pärralt ollewad, ja pärris weel mo ello aial keik ennesele. Wimaks piddin ma ka suud piddama, ja sedda teggema, mis temma käskis. Kui ma ütlesin: tahhame sedda ehk sedda tehha, siis ta käskis teist tööd; kui ma arwasin sedda wisi, siis ta käskis teist wisi; kui ma wasto pannin, siis panni ta ka wasto, ja ütles: mis sa rägid, wanna! sinna ei joua ennam ühtegit tehha, minna pean keik tööd teggema, ja se eest hea ollema, mis sa siis purreled? — Oh! kes woib sedda keik üllesräkida!

Ot. Oi! oi! se polle mitte kenna kuulda! agga mo armas wanna Hans! ma arwan, et sinnul ka sest süüd on.

Hans. Kuidas siis?

Ot. Essiteks, kui so poeg hakkas sedda wisi räkima, miksparrast ep olle sa tedda mitte keelnud, ja temmale üllesnäitnud, et se polle öigus, mis ta räkis?

Hans. Kül ma ollen sedda ka ükskord katsunud, agga siis ta törreles mo wasto nenda, et ma piddin wait ollema.

Ot. Teiseks, miksparrast ep olle sa tedda mitte nenda kaswatanud, et ta piddi sind auustama ja armastama, teggude ja su sannaga, nenda kui Jummal sedda neljandama kässo sees on käsknud? siis ep olleks mitte temma mele tulnud sinno wasto panna, törreleda, ehk sind wäljaaiada ja sauna lükkada.

Hans. Woib kül olla, et ma ollen selle asja polest ekſinud; agga kui ta noor alles olli, siis ma lasksin tedda keik tehha ja räkida, mis ta tahtis, sest ma mõtlesin temmal weel mitte moistust ollewad, agga kurri meel kaswas sepärrast temmaga seltsis. Mis nüüd tehha? nüüd on hiljaks läinud.

Ot. Jah! wist on nüüd hiljaks läinud, nüüd pead sa kül omma sü palka wasto wõtma. Kolmandamaks, kuidas olled sinna isse omma issa ja emma auustanud? ehk olled sa neid isse ka sauna aianud?

Hans. Oh! Jummal parrago! se on tössi kül! Andko Jummal mulle andeks! Nüüd ma tunnen, et se olli üks suur pat, mis ma teggin. Oh! mo waene emma! ta olli kaua wägga haige, agga ma polle tedda mitte harrinud. Oh! mo waene issa! ehk on ta nälga surnud, sest ma polle tedda mitte toitnud ja temma järrele kulanud. Oh! andke mulle andeks, mo head wannemad, ja palluge Jummalat minno eest, kui teie woite mind kuulda. Nüüd ma tunnen kül, et se on mo omma sü, et mo poeg mind wälja lükkab, et ma pean waesel wisil ellama ja wimaks nälga surrema. Nüüd ma tunnen, et se on Jummala nuhtlus selle patto pärrast, mis ma omma wannematte wasto ollen teinud. Korristaks mind Jummal agga nüüd pea ärra, sest süddame tunnistus on otsekui põrgo wallo mo süddames.

Ot. Kül se on raske nuhtlus, ja se keige raskem selle jures on se, et sa pead tunnistama, et se on sinno omma sü, ja et sa olled sedda teninud. Wata! mo poeg on jubba ammo naese mees, ja laste issa, agga siitsadik ep olle ta mitte nenda rummalaste ja kurjaste räkinud, kui sinno poeg; waid ta on mind armastanud ja auustanud, kui lapse kohhus on, ta on mo sanna kuulnud, kui perre waimo kohhus on: siitsadik ollen ma siis issaks ja perremehheks jänud. Ma woin ka julgeste öölda, et ma ep olle omma issa

ja emma wasto mitte nenda ekſinud, kui ſinna, ja ma lodan, et ma ollen omma poia nenda kaswatanud, et temma meel ep olle kurri, kui temma ka muido ükskord innimeste wiſil ekſib; agga kui Jummal mind mu patto pärraſt ni kowwaste wöttaks nuhhelda, ehk kui ta, mind katſudes, niſugguſt ſuurt önnetuſt mo palja pea peäle panneks, ſiis olleks mul ikka ſe ſuur trooſt, et ma ep olle mitte ſel wiſil iſſe ſedda teninud, kui ſinna, ja et ſe ep olle mitte mo enneſe ſü, et ma piddin omma armſa poia läbbi nuhheldud ſama, kes mind wöttis perreſt wälja, ja ſauna aiada. Andrus, Otti poeg, tulli umbeſt ukſeſt ſiſſe, kulis weel need wiimſed ſannad, mis ta wanna iſſa räkis, ja kohkus öiete ſepärraſt ärra.

Andrus. Oh Jummal! kes ſedda ütleb armas iſſa? ſe on walle! ma polle ial ſedda mittegi mötlend!

Ot. Polle ſinnuſt ükski räkinud. Meie juttustame Hanſoga muido ſeſt asjaſt.

Andrus. Olgo et kurjad ja Jummala kartmata lapſed on ſedda monnikord teinud, ehk tewad weel, minna ei te ſedda ial mitte. (Ta wöttis omma iſſa kät.) Jä ſinna agga ikka ommas perres, ja perremehheks, ma polle ſepärraſt ſo ſullane mitte, ma ollen jo ſo laps, ma kardan ſind mitte ſullaſe wiſil, waid ma armastan ja auustan ſind, et ſa mo heateggia, mo hoidja, ja toitja ſiitſadik olled olnud. Kui ſa ei woi ennam ühtegit tehha, ſiis tahhan minna ſind hoida ja toita, ja ſinna woid mulle ikka nouandjaks olla. Lasko agga Jummal ſind weel kaua ellada, minna tahhan ſind armastades ei ial mitte ärrawäsſida.

(Hans hakkas liaste nutma.)

Ot. Jummal önnistago ſind mo poioke! ſa olled kui üks wagga ja hea laps räkinud. Ma tunnen ſind, ja lodan ſinno ſanna peäle.

Andrus. Agga — Terre wanna Hans! miks sa nuttad?

(Hans ei woind weel mitte kosta.)

Ot. Ta waene on eile sauna mehheks sanud, temma poeg on tedda perrest wälja aianud, sest räkisime, kui sa tullid.

Andrus. Jummal hoidko! kuidas woib üks aps nenda häbbematta olla?

Hans. Paljas, kui ma siin ollen, lükkas ta mind wälja, ja ei tahtnud mo omma mulle mitte anda, sest et ma nödder ja wanna ollen, ja tööd ei joua tehha. Oh! armas Ot! mis röóm ja rikkus on sul se poeg! olleksin ma omma poega ka nenda öppetanud ja kaswatanud — (ta hakkas jälle nutma.)

Andrus. Olle agga wait, wanna Hans! ma tahhan sinno poiaga kõnnelda, ehk et ta ümberpörab ja ennast parrandab.

Ta läks warsti teise perresse ja räkis Hanso poiaga. Ta ütles temmale, kui esmalt tedda olli terretanud, ja mu asjast temmaga olli kõnnelend, wennike, ma ollen jubba ammo kuulnud, et sa issa ellades jo keik temma omma wäggise olled ennesele pärrinud, ja ma ollen ennast monnikord häbbenend sinno assemel: nüüd olled sa keik ärrawötnud, mis so wannemad sure waewaga on kokko korjanud. Ons se kenna? se on jo röówli wiis, agga mitte lapse kohhus. Kes on sulle sedda woimust annud? Jummala käest ep olle se mitte, sest temma kässib, et sa pead omma issa ja omma emma auustama, agga mitte neid ärrapölgama, mitte neid wäljalükkama, mitte neid paljaks risuma. Sa olled ka üks innimenne, sa pead ka ükskord käed rinna peäle pannema, kui sa siis Jummala au järje ette astud, kes keik asjad teab, ja ta küssib sinno käest: kuidas olled sa siin ma peäl ellanud? olled sa Jummalat armastanud ja temma kässo järrele teinud? olled sa omma issa ja emma armastanud ja auusta-

nud? mis sa siis tahhad kosta? siis seisad sa seäl kui üks pattune, kes pörgo haua wäärt on, ja kelle peäle Jummal ei woi hallastada. Oh! wennike! mötle se peäle, sest se aeg, mis meie siin waewas elame, on lühhikenne, agga Jummala nuhtlus pärrast surma on raske, ja se nuhtlusse aeg on iggawenne. Ehk sa mötled nenda: ma tahhan omma pattuse himmo järrele ellada, agga ennego ma ärrasurren, siis ma tahhan enne pattust ümberpöörda, jo siis Jummal ikka weel mo peäle hallastab, et ma nuhtlematta jään. Oh! armas wennike! sa pettad sega isseennast. Kes teab, kas sul ni paljo aega on, kui nüüd surm äkkiste tulleks, ehk kas sul haigusses weel ni paljo moistust on? ehk olgo ka, et sa Jummala sure armo pärrast nuhtlematta jääksid, mis suurt önne woib Jummal siis omma öigusse pärrast sulle anda? kui sa ei olle ühtegit head teinud? sest ta ei woi jo mitte sulle iggawesse önnistussega tassuda, et sa, kui tännamatta loom, issa ja emma olled mahhajätnud, kes sind on sure waewaga lapsest sadik toitnud. Kui nemmad ei olleks mitte sinno peäle so nödra lapse pölwes hallastanud, siis olleksid sa ammo nälga surnud. Eks siis mitte ka sinno kohhus peaks ollema, neid nende nödra wanna ea sees jälle toita?

Kas on se wannematte sü, et nemmad wannaks ja nödraks on sanud? eks polle se Jummala seädus? eks polle siis ka se Jummala seädus, et sul nüüd rammo on, ning et sa pead omma rammoga wannemattele sedda tassuma, mis nemmad sulle head teinud? Ehk tahhad sa Jummala seädusse wasto panna, arwad sa, et Jummal mitte ei woiks selle wastotörkumisse pärrast sind siin mailmas ja iggawesseks aiaks nuhhelda? Ja kuidas wöttab temma sind siin mailmas töeste nuhhelda? — Sinno omma laste läbbi! Oh! se on kibbe! Wata! sinno lapsed näwad sedda, mis sa omma wannemattele teed, ja öppiwad ka sed-

dawisi teggema. Kui sa siis olled wannaks ja rammotumaks läinud, siis ei anna nemmad sulle ka mitte süa, ja lükkawad sind wälja; siis woid sinna ka saunas nälgas olla, ehk kerjada, ja lapsed prassiwad sinno warrandussega, mis sa olled röövli wisil omma wannematte käest ärrawötnud, ja isse jure korjanud. Ja sinna, se ennemuistne rikkas perremees, pead kirriko ukse ees leiba kerjama omma sü ja patto pärrast, ja pead ennast häbbenema Jummala ja keige innimeste ees sinno pattuste ja kurja laste pärrast. —— Ja mis ta weel muud head könned ja juttud temmale räkis.

Noor perremees räkis paljo wasto, agga wimaks pöris ta ümber, kahhetses ja tunnistas, et ta olli suurt patto teinud. Ta tännas keigest süddamest Andrust, et ta olli tedda jälle öige te peäle juhhatanud. Ta läks warsti Andrussega Otti perresse ja pallus omma issa andeks, leppis temmaga ärra, ja wiis tedda ennesega koio. Emma tulli ka jälle saunast wälja, ja poeg räkis nuttes temmale keik sedda ülles, mis Andrus temmale olli üttelnud, ja tootas ni paljo, kui Andrus isse olli omma issale tootanud, ja keik, kes perres ollid, armastasid ja önnistasid Andrust selle parrandamisse ja leppitamisse pärrast. Ja Jummala önnistus tulgo temma peäle, kes mitte ükspäinis isse hea on, waid kes ka teist parrandab. Jummal üksi woib sedda tassuda.

4.

Kossilane.

Siin on wina! ütles Lars omma poia wasto, kui ta koio tulli. Lähhäme nüüd kossima!

Poeg. Miks nenda nobbeste? sa polle jo weel ühtegit sest lausunud.

Issa. Agga saggedaste se peäle mötlenud, sest

se on jubba kaks aastad, et so emma on ärrasurnud, ja et perrenaene mitte perres ei olle.

Poeg. Ja ommeti on keik tö tehtud, ja keik wisi pärrast olnud, sest Truto ei annud meile mitte tunda, et perrenaene wajak olli.

Issa. Woib kül olla, agga Truto on ikka woöras: kes Jummal teab, kui kaua ta perresse jääb.

Poeg. Ta jääks kül siis ikka perresse, kui ma tedda naeseks wöttaksin.

Issa. Sedda ka ühtegit! Truto on üks hea laps, agga waene laps, temmal ei olle muud ühtegit kui agga se, mis minna ollen temmale annud. Waat, seäl on selle rikka Mardi tüttar Liso, kui sa tedda naeseks wöttad, siis saad sa temmaga hobbosed, lambad, lehmad, rahha, ja se tulleb meitele abbiks.

Poeg. Armas issa! se woib kül olla! agga ma ei tunne tedda mitte, kuidas ma woin tedda armastada. Ja kui ma woiksin tedda sallida, siis ma ei tea mitte, kuidas ta eddespiddi minno wasto wöttaks olla.

Issa. Tühhi jut! Liso on prisk tüdruk, ta jouab omma tõga, ta on rikkas, mis sa ennam tahhad?

Poeg. Ma ei tunne tedda mitte, armas issa! kas ta on wagga, ja Jummalakartlik, kas ta on hea süddamega ja moistlik, kas ta woib mind, kas minna woin tedda armastada? Sest mis sa kidad temmalt, mis se on? ta on priske, ta on joudsam omma tõga, agga ta woib többiseks sada! ta on rikkas, agga Jummal woib sedda rikkust ärrawötta, kui ta polle Jummalakartlik! mis mul sest siis on? Kuidas ma woin temma eest tööd tehha, keik waewa üksi ennese peäle wötta, tedda harrida, kui ma tedda ei armasta? ehk kui minna rikkust ennam armastan, kui naest? Agga kui nüüd Jummal rikkust ärrawöttaks, ja minna saaksin kiddewaks, missugguse harrimisse peäle woiksin minna siis lota, kui mo naene mind ei armastaks? Oh! ma ei woi mitte keik öölda, mis ma möt-

len, laste kaswatamissest ja monnesugguse teise asjast. Agga armas issa! sa polle jo ka mitte rikkust sanud, kui sa minno emma naeseks wõtsid?

Issa. Olle wait! poioke! rikkust kül! ma sain ühhe helde, tassase, moistlikko, Jummalakartlikko, oh! wägga hea naese — oh! et Jummal tedda ni nobbeste ärrakorristas! — Sul on õigus kül! mo poeg! hüa Truto sisse!

Truto tulli tuppa.

Issa. Säh! Truto, wõtta wina! mo poeg tahhab sind naeseks wõtta. Mis sa sest arwad?

Truto kohkus ärra, se tulli temmale koggematta. Mittokord olli ta sedda ommas süddames sowinud, agga ei ial mitte uskunud, et se wanna issa piddi sega rahhul ollema, et ta kui üks waene laps piddi perrenaeseks sama: ta wõttis wina wasto, ja hakkas ümber wanna kaela kinni, ja tännas tedda, ja tootas temmale, et ta tahtis tedda armastada, kui omma issa.

Issa. Kül ma näān, et mo poial olli üks targem nou, Mardi Liso ei olleks kül mitte mo kaela ümber hakkand: olleks temma ka tootanud mind armastada, kes teab kuidas ta sedda tootust olleks piddanud? agga nüüd ma tunnen sedda rõmo ommas süddames, teie wõttate mind armastada, teie ja teie lapsed; teie wõttate teine teist armastada, — Jummal õnnistago teid keige ettewõtmisses, ja kinnitago teid keiges waewas, ja tassugo teile keik armastust ja harrimist, mis teie mulle wõttate tehha, ja teie lapsed.

5.

Ouna pu.

Mart. Umbest wak täis. Olgo Jummal tännatud! kes laskis kaswada. Same se aasta kül nelli rubla wakka eest, sest ühhelgi ei olle, ja meie ounad on wägga head.

Liso. Andko Jummal! siis on pool tünder sola walmis. Olleks meitel mitte se känna ouna pu —

Mart. Jah! olleksime meie mitte minnewa aasta öitse urwad hoidnud, siis olleks ta se aasta ka ühtegit kannud.

Liso. Tössi, pai Mardikenne! nüüd ma ussun sedda, et parrem on, kui ounad üks hawalt käega mahha woetakse; saksad wöttawad ennam rahha nende eest anda, sest nemmad on terwed, ja seiswad talwe läbbi: öitse urwad ei sa mitte lömisse ehk puistamisse läbbi ärrarikkutud ja ärramurtud, kust se muido woib tulla, et puud ei woi mitte kanda, kui minnewa aasta paljo ounad ollid, ning innimessed löid ja puistasid öitse urwad ounadega mahha; agga se sönnik, mis sa ümber ouna pu pannid, aitis ka middagi.

Mart. Jah! wist! muido olleks pu ommeti kül nattuke ennam hingand, ning unnusta ka sedda mitte ärra, kui paljo ussi pessad meie lapsed on mahhanoppinud.

Liso. Selle pisko waewa palk on ka rohkeste kätte tulnud, rohto on parrem koplis kaswanud, ja ouna wak on täis. Waat! mis kenna suggu! olgo Jummal meie Herra jures, kes meile need witsa raad murretses, muido olleks meie pu metsa ounad kannud. Agga mis sa mötteldes seisad?

Mart. Ma mötlen, et minna üks laisk ja rummal innimenne ollen. Wata! seäl seisab nüüd üks ouna pu, wiis aastad on ta jubba kannud, meie tänname igga aasta Jummalat ja omma Herrat, ning ommeti seisab ta seäl alles üksi. Siin on jo rumi kül koplis, kes sedda kelab, et ma ennam ouna puud mahha istutan? Siis same ennam ounad, ennam rahha, ilma waewata, sest mis suur waew se kül on, kui ma metsa lähhän ja kaewan nored metsa ouna puud ülles, ja pannen seie jälle mahha, pokin neid ärra, ja siis on se tehtud, mis ülle sedda on, se on jo mängi tö.

Liso. Jah! wist! mo armas Mardikenne! se on kül tössi! ma polle sedda omma rummalusse pärrast ka weel mitte tähhele pannud. Sa moistad jo nüüd isse pokida, ning Herra annab sulle hea melega need keige parremad suggud ommast aiast. Mis wigga siis on? Oh! te sedda, paikenne! nenda kui sa räkisid. Oh Jummal! kui meitel siis on mitto wakka ounad, rahha ei woi jo meitel siis ial mitte pududa.

Ja Mart wöttis kätte ja läks süggise metsa, ja otsis nored metsa ouna puud, kaewas neid wälja töi koio, ja istutas mahha ommas koplis, ja oues ring ümber aia. Koplis istutas ta öiete sihti järrele, sest ta arwas, et se ruum sedda wisi piddi ennam wasto wötma. Kewwade küssis ta omma Herra käest, kas need süggise istutud puud woiksid jubba pokitud sada. Herra arwas kül sündiwad, ja andis temmale keige kallimad witsa raad, ja kitis tedda wägga selle hea nou pärrast, mis ta olli wötnud.

Mardi koppel olli nüüd üks ouna pu aed, ning andis igga aasta ennam heinad, sest ta sai nüüd ennam wägge ja ennam hoitud, ja olli illus nähha. Kolme aasta pärrast hakkasid need nored ouna puud omma wilja näitma. Oh! mis rööm se Mardile, Lisole ja lastele olli! igga aasta andsid puud ikka ennam ja ennam, ja Mart sai nende läbbi ikka rikkamaks mehheks. Agga temma jäi omma naese ja lastega ikka tännolikkuks, ja waggaks ja ühhemeelelisseks, sepärrast önnistas Jummal neid, ja Herra armastas neid, kui ommad lapsed, ja awwitas neid nouga ja keige asjadega, mis neile ial tarwis läks, sepärrast et ta näggi, et Mart omma perrega head ja moistlikkud innimessed ollid.

Mart maggab jubba ammo omma armsa Lisoga haudas, agga temma ouna puud öitsewad ja kandwad igga aasta, et agga lust nähha. Mardi poeg, kes nüüd perremehheks on, harrib neid, ja kus üks neist

årrakuiwab, senna panneb ta warsti ühte noort, sest ta tunneb kül, mis suur kasso temmale sest ouna pu aiast tulleb, ja tånnolikko süddamega kidab temma omma issa, kes temmale ühte nisuggust suurt rikkust murretsenud, mis iggawesseks aiaks selle perrele kassuks on.

6.

Katsume kirwest!

Peter Lemet olli waene jårrelejänud laps, sest temma wannemad ollid surnud, kui ta üks ehk kaks aastad wanna olli; sepårrast sai temma omma lapse pölwes wägga sandiste kaswatud, kunni temma rikka Laso perresse sai wasto woetud. Seäl ta mehheks sai, agga temmal olli ikka nödder ihho, ja sepårrast ei woinud ta mitte rasked tööd kauaks wasto piddada, ja sepårrast ei sanud temmast ka seäl mitte paljo luggu petud, et kül temma moistis keiksuggused tallo rahwa tö riistad ja pu noud tehha, nenda, et ta selle polest perrele wägga kassuks olli. Nisuggust tööd wöttis temma hea melega ja targaste tehha, ning jahhi peäle käima olli wägga ta mele pärrast, agga temmal ei olnud ial seks joudo, et ta ennesele olleks woinud püssi osta. Ükskord perremehheks sada, se ei tulnud temma nödra ihho rammo pärrast mittegi temma mele; sepärrast ei woinud ta ühtegi muud lota, kui agga ello aiani sullaseks jäda, kedda peälegi külla rahwas mitte tähhele ei pannud. Ükskord läkkitas Laas ja temma naabrid iggast perrest üks ehk kaks waimo kirwestega liñna, et nemmad seäl ühhe elloehhitamisse jures, palkide raiumisse läbbi ennesele rahha woiksid tenida. Lemet läks sel korral ka nendega. Te peäl ollid nored mehhed wallato, ütlesid: katsume kirwest! ja raiusid täkked nende pude sisse, mis te äres seisid. Lemet ei teinud sedda mitte, waid

ütles sellele, kes umbest omma kirwest ühhe kenna sirge nore tamme pu wasto katsus, need sannad: jätta ommeti sedda wallatust mahha, ja hoia omma kirwest ja omma ihho rammo seks, et sa sega omma liggimestele ja isse ennesele woiksid kasso sata. Mis kasso on sul nüüd sest wallatussest? ei mingisuggust! kahjo olled sa teinud! sest se pu lähhäb nüüd kiddumа, ja saab sandiks; olleksid sinna tedda rahhule jätnud, siis olleks temmast üks palk sanud, mis ükskord kümme rubla, ja weel ennam olleks maksnud: sedda rikkud sinna nüüd ärra, ja ei sa sest muud kasso, kui et sa omma kirwest kullutad, ja et sul rummala lapse rööm on, wallatust tehha. Kui sa nüüd weel peälegi järrele mötleksid, et nisuggune pu kolm ehk nelli sadda aastad peab kaswama, ennego temma tarwilisseks puuks saab, siis peaksid sa ennast kahhe wörra omma pahha wallato tö pärrast häbbenema. Et läkki siit ärra! ja wötkem enneminne head kui kurja tehha.

Se juhtus umbest, et seälsammas kohtas moisa Herra seisis ja otis, et ta pissut hiljaminne korbitsakad tahtis lasta. Temma kulis Peetri maenitsust, ja wöttis nouuks temmale se eest head tehha. Ta laskis weel selsammal suil temmale maia metsas üllesraiuda, ja kui se walmis olli, siis ta käskis tedda seäl ellada, ja panni tedda metsa hoidjaks; ta satis temmale keik, mis tarwis läks, andis temmale aasta palka, missest ta wois ellada, ja kinkis temmale weel peälegi ühhe püssi, selle kässoga, et ta neid linnud, mis ta piddi mahhalaskma, Herrale piddi toma, kes neid temmale nisammo hästi, kui woörale, tahtis maksta.

Lemet sai sepärrast üllewägga röömsaks, sest se olli ennam, kui ta ennesele ial olli sowinud. Ta läks omma maiasse ellama, ja wöttis hea naese. Kui nüüd ilm hea olli, siis ta käis jahhi peäl, ja muul aial teggi ta keiksuggused pu noud, mis ta teiste tallo

meeste kätte ärramüüs, ja sai önnistud ja rikkaks mehheks. Temma Herra ei kahhetsenud sedda ial mitte, et ta temmale olli head teinud, sest Lemet olli ikka tru metsahoidja, ja satis omma Herrale keige se eest, mis Herra olli kullutanud, rohket kasso.

7.

Head lapsed.

Mihkel olli umbest kaksteistkümmend aastad wanna, kui temma issa tedda käskis hoost otsida, mis issa ühhe tallopoia käest olli ostnud, kes teises kihhelkondas, mis liggidal olli, ellas, sesamma hobbone olli nüüd karjama peält ärrajooksnud. Mihkel käis ühhes kohtas, mis temmale woöras olli, ja otsis hoost woöra karjama peält, siis tulli temma wasto üks weike tüdruk, kennel wagen käes olli, mis ta omma kaela rättikoga olli kinni katnud. Mihkel terretas tedda, ja küssis: kuhho ta ni nobbeste tahtis miñna? Lasse, ma lähhän! ütles ta, ma pean ruttama, ennego se leen külmaks saab, mis ma ühhe wanna wabbatikko naesele wiin, kes mitte kaugel siit ommas maias haige maas on. Oh! kui wägga wöttab ta ennast kül römustada, ma arwan, et ta ommeti ihhaldab süa, et agga temma jallad haiged on. Mul on ka plaastrid taskus, sedda ma ostsin temmale, kui ma eile omma issaga liñnas ollin, ja sedda omma ennese rahha eest, mis ma omma essimesse pari sukkade eest ollin sanud, neid ollin ma isse omma kasso willast kedranud ja kuddunud. Ma tahhan nüüd sedda plaastrid selle waese naesele nartso peäle woida, ja temma jallade peäle panna, ja temma peab sedda leent söma, siis wöttab ta mind tännada, agga öigusse polest peaks ta mo emma tännama, sest mo kallis emma andis mulle willo ja leent, ja satis mulle sedda

rõmo, et ma woin teist aitada ja rõmustada. — — Nenda juttustas ta, ikka peäle Mihkliga käies, kunni nemmad haige wabbatikko naese maia ukse ette said.

Mihkel läks ka sisse ja näggi seäl ühte naest, kelle jallad täis hawad ollid, mis pissoke Häddi sure holega plaastri nartsodega kinni panni. Kui ta sedda olli teinud, siis ta wõttis rättiko waagna peält ärra ja pallus haiget, et ta wõttaks süa. Se hakkas tedda tännama, agga Häddi olli jubba nobbeste uksest wälja läinud, ja ei tulnud mitte taggasi. Oh! Jummal tasfugo sedda selle hea lapsele, ütles haige naene, ilma temmata ma peaksin kül nälga ja haigusse pärrast ärranõrkuma, agga liggemast igga päwa tulleb temma ja toob mulle toidust ja rohto, ja rõmustab ennast ikka seäl jures. — Oh, Jummal! kui agga temma wannemad temmaga ei wõtta sepärrast tõrreleda. Jummal lasko nende hea innimeste kässi hästi käia siin, ja seäl iggaweste! ta panni käed kokko, ja lugges Jummalat tännades ja palludes ommas süddames.

Mihkel olli jubba hopis ärraunnustanud, et ta hoost piddi otsima, ja mõtles agga Häddi peäle. Tõeste! ütles ta wimaks: Häddi on üks wägga hea laps, agga need on ka wägga head wannemad, kes sedda last on õppetanud sest rõmo tundma, kui ta teistele head woib tehha. Ta tousis ülles, andis haigele keik, mis ta omma rahha kukro seest leidis, ja mõtles: ma woin jo kül te peäl wet jua, küssis Häddi wannematte nimme järrele, ja läks hobbost otsima. Kui ta pärrast sedda ühhest haigest ehk waesest innimessest kuulda sai, siis ta mõtles ikka weike Häddi peäle, ja andis ning aitis ni paljo kui ta wois, ja pallus ommad wannemad, kes rikkad ollid, et nemmad ka piddid aitma, sest ta olli neile pissokesse Häddist räkinud.

Kahheksa aastad pärrast sedda surri temma emma, ja aasta pärrast jäi temma issa pimmedaks. Issa

tahtis nüüd wäggise, et ta naest piddi wõtma: ta nimmetas temmale monningad tüdrukud, kelle issad rikkad ollid, ja kes siis temmale paljo prudi warrandust woisid tua. Mihkel ei tahtnud keigest sest mingisuggust kuulda, wimaks ütles temma: armas taat! mul ep olle prudi warrandust mitte tarwis, sest meil on jo ni paljo, et meie woime ellada, ja minna ollen noor ja tuggew, agga sulle, armas issa, lähhäb nisuggust prudi warrandust tarwis, mis ennam on, kui hobbosed, härjad ja lambad: sulle lähhäb so wanna ea, ja so pimmedusse pärrast harrimist tarwis. Anna mulle lubba, ma tahhan minna ja nähha, kas pissoke Häddi weel mehheta on, ja tedda sulle minniaks tua. Kui temma ka waene olleks, siis on temmal hea südda ja meel, ja wõttab sind kui hea laps harrida, ja se läbbi sulle ja minnule ennam rõmo sata, kui se keige surem prudi warrandus woiks tehha. Wanna pimme mees hakkas nutma, ja ütles: Jummal õnnistago sind, mo poeg! ja tassugo sulle so armastust minno wasto. Sul on õigus! kui sa Häddit naeseks saad, siis woin minna ka ilma silma näota mo ello aial rõmus olla.

Mihkel läks siis Häddi wannematte jure. Häddi olli weel mehheta, ja olli sureks kaswanud, priskeks ja kennaks sanud. Mihkel ütles, et ta ühhe lamba piddi otsima, mis ta ükskord ühheksa aasta eest, mitte kaugelt ühhe waese haige naese maia ees leidnud, ja mis olli seie perre jure jooksnud. Häddi sai punnaseks, ta mele tulli, et sesinnane priske pois sesamma poisikenne olli, kes selle waese haigele keik omma mona rahha olli annud, ja kedda temma sepärrast sestsadik olli hakkanud armastama. Häddi wannemad küssisid Mihkli käest, kuida temma ello maia asjadega piddi luggu ollema, ja kas ta woiks ka naest toita? Mihkel kostis: warrandust ei olle mulle tarwis, sest mul on ni paljo, et ma woin ellada; agga mulle läh-

häb üks hea naene tarwis, sest mul on üks wanna issa, kellel silma näggo ei olle, ja kellele ma head harrimist sowiksin. Ma lodan, et teie tüttar mo issa keige parreminne wöttab kui hea laps harrida: kui teie temmale ühtegit ei woi anda, sest polle wigga, kui ma agga tedda ennesele saan.

Jo saggedaste ollid poisid sedda, mis ärrakaddunud piddi ollema, tagga otsinud, jo saggedaste ollid nemmad Häddi pärrast kossinud, sest Häddi issa olli rikkas ja Häddi kenna, ja wagga ja töteggia innimenne; agga ikka said nemmad pea wannemattest, pea Häddist ärrasadetud; agga Mihkli wasto ütlesid wannemad: meie olleme kül nüüd isse wannad, ja meile lähhäb ka harrimist tarwis. Häddi on meie ainus tüttar, agga jo sa hea innimenne olled, et sa ommad wannemad armastad, ja nende harrimisse pärrast nende wanna eal murretsed. Kui Häddi sind tahhab, siis woid sa tedda wötta, meie teame siis, et meie laps hea mehhele, ja hea innimeste sekka on sanud.

Häddi andis kät selle hea poisile ja läks pea omma nore mehhe maiasse ellama. Temma issa andis temmale keik, kellest ta wois ilma olla, ja Mihkel sai se läbbi keige rikkama mehheks seäl kihhelkondas. Mihkle wanna issa ütles saggedaste: ma ei tunnegi, et ma pimme ollen, sest ikka leian ma ilma hüüdmata omma hea minnia kät, kes mind juhhatab, kes mind jodab, ikka kulen ma temma trööstimisse heält, kulen, kuida temma ommad lapsed öppetab, mind wanna pimme meest armastama, ja kuida temma neid heaks innimesteks kaswatab. Olle terwe, armas poeg! et sa mulle nisuggust römo olled saatnud. Nenda surri temma wimaks, ommad head lapsed ja laste lapsed önnistades ja Jummalat nende eest palludes, ärra.

8.

Leitud rahha.

Ennä! tadikenne, mis ma maandi peäl ollen leidnud, ütles pissoke Lorets, ja läks hüppades issa jure ning andis temmale kinnilakkitud ramato. Se on hea mo poioke! ütles Andrus, et sa sedda ramato ei olle lahti kiskunud ehk katki kärristanud. Agga se on ommeti minno pärralt? wastas laps. Ei mitte! ütles issa. Se ramat ei olle mitte sinnule kirjotud, waid ühhe teisele, ja on üks asși, kellest sul muud öigust ei olle, kui agga, et sa olled leidnud, ja ei olle sepärrast weel mitte sinno pärralt. Sa pead ikka järrelekulama, kelle pärralt se ramat on, et sa tedda jälle selle kätte woiksid anda, kelle omma ta on. Agga kui sa ühhe leitud asja sallaja ennesele pead, siis olled sa üks petja. Kui sa tead ehk kuled, kelle pärralt se on, ja ei anna sedda sellele kätte, siis olled sa awwalik warras. Sure murrega, et so pahha tö mitte awwalikkuks ei sa, peaksid sa sedda leitud asja, kui warrastud asja sallaja hoidma, ehk sallaja ärramüma, ja wöttaksid se läbbi teist ärraeksitada, et ta so pattust ossa wöttab. Sa ei woiks siis mitte egga kirriko issanda, egga moisa Herra, egga omma issa, egga mu teise ausa innimesse silmi wadata, ja so süddame tunnistus wöttaks sulle öölda: se ei olnud mitte öige, et sa sedda leitud asja olled sallaja piddanud. Ja mis sa arwad, kas Jummalale, kes keik asjad nääb ja teab, kül nisuggusest kelmist woiks hea meel olla? kas ta kül omma önnistamist ja siggidust nisugguse warrastud ehk üllekohtuse warrale woiks anda?

Ei mitte! ütles laps, armas tadikenne, ma ei tahha nüüd sedda mitte sada, sest sa olled mulle jubba üttelnud, et Jummal nisugguse üllekohtuse warra pärrast omma önnistamist hopis meie perrest ärra-

wóttaks. Anna enneminne sedda jálle selle kátte, kelle párralt se ramat on. Hea melega, mo poeg! Pühhapááw ma tahhan kirrikule minna, ja sedda ramato kirriko issanda kátte anda, ta woib tedda kihhelkonna postiga senna lákkitada, kelle párralt ta on. Panne sinna tedda senniks paigale. Pühhapáwal sóitis Andrus kirrikule, agga et ta seált kaugel ellas, tulli ta pissut hilja sinna, rahwas ollid jubba kirrikus ja kirriko issand ka. Párrast jutlust andis koolmeister koggodussele teáda, et üks kirjotud ramat, kus sees kolm sadda rubla pabberi rahha olnud, olli árrakaddunud, kes sedda ramato linnas ühhe herrale, kedda sai nimmetud, piddi kátte andma, se piddi hea jodorahha sama.

Andrus, kui ta sedda olli kirrikus kuulnud, láks kirriko issanda jure, andis temma kátte sedda ramato ja pallus, et kirriko issand tedda lahti wóttaks, et siis náhha saaks, kas se se óige ramat, ja nimmetud pabberi rahha seál sees piddi ollema. Sedda teggi kirriko issand, ja wata se olli óige ramat, ja kolm sadda rubla pabberi rahha sees. Kirriko issand andis nüüd ramato ja rahha Andrussele jálle taggasi, ja ütles: et sa ni aus mees olled olnud, sedda ramato minno kátte anda, et kül sa teádsid, mis seál sees piddi ollema, siis ma annan sulle sedda taggasi. Wi nüüd isse sedda linna, so te saab sulle rohkeste tassutud.

Andrus sóitis linna, ja mótles isseennesses: saaksin ma agga ni paljo jodorahhaks, et ma woiksin omma poiale kübbara osta, siis ta wóttaks ennam nou ommas heas meles kindlaks jáda. Kui ta nüüd sedda leitud ramato olli kátte annud, siis andis Herra temmale 10 rubla, ja küssis: kas ta sega piddi rahhul ollema? Andrus tánnas süddamest, ja wastas, et ta ni paljo mittegi ei olnud lootnud. Ta ostis nüüd Loretsile ja isseennesele kübbara, ja jái weel rahha üdle. Kui ta olli koio tulnud, siis ta panni kübbara omma poia páhhá, mispárrast poeg ennast wágga

rõmustas, ja issa ütles: Wata mo poeg! se on leidmisse palk, selle leitud ning jälle kätte antud ramato eest, ja wata! mul on se eest, et ma liñna söitsin ka kübbar, ja siin on weel rahha peälegi. Sedda keik on meie aus meel meile kassuks saatnud. Kül se on tössi, ramato sees olli paljo ennam, kui minna ollen sanud, agga nende 10 rubla pärrast, mis mul nüüd öigussega on, ma rõmustan ennast süddamest, ning Jummal watab armolikkult minno peäle, ja lasseb mulle sedda siggida, ja minna ellan ning surren seäl jures rahhoga ja röömsaste, ja se on ennam kui kolm sadda rubla, mis ma kui warras peaksin warjule hoidma, ja mis Jummala armo ja temma önnistamist minnust ärrawöttaksid, ja weel surma sängi peäl mind selle öige kohtomoistja ees teeksid kartma ja wärrisema.

Armas taat! ütles pissoke Lorets, nüüd ma tahhan keik, mis ma ial leian, nouda jälle selle kätte sata, kelle omma se on, kui ma ka mitte kübbara se eest ei sa, muido ei wöttaks Jummal armolinne minno wasto olla, ja mul ei olleks mitte rahho süddames.

Te sedda, mo poioke! ütles issa, sest pissut öigussega sadab ennam önnistust siin, ja seäl ilmas, kui paljo üllekohtussega, mis meid siin mitte önsaks ei te, ja iggawesses ellus meid hukkatab. Poeg wöttis omma moistlikko ja hea issa öppetusse ja maenitsusse järrele tehha, ja sai rikkaks ja önnistud mehheks, kes julgeste ja röömsaste omma surma peäle mötles ja ikka rahhul olli.

9.

Seitsmes käsk.

Mikspärrast ei lähhä sinna ka mitte hakrima?*) küssis pissoke Luddi omma issa käest.

*) Nenda ütlewad Sarema tallopoiad, kui nemmad hukka läinud laewa peält middagit tahtwad ärrawarrastada.

Issa. Sepärrast et se mitte öige ei olle, ja Jummal on sedda keelnud. Jo sa seitsmet käsko moistad?

Luddi. Jah! Sinna ei pea mitte warrastama, agga egga hakrima mitte ni paljo ei olle, kui warrastama; sest keik tallopoiad lähhäwad hakrima.

Issa. Mis sa arwad, mo poeg, kui meie külla mehhe ellomaia ärrapölleks, ja temma ellomaia asjad saaksid ülle pea ja kaela wälja wissatud, kas sa siis kül senna lähhäksid, ja sest middagit tahhaksid ärrawötta, et sa sedda tahhaksid ennesele piddäda ehk ärramüa?

Luddi. Jummal hoidko! kui kegi ühhe waese önneto innimesse käest, kelle ellomaia ärrapöllend, tahhaks ärrawötta, siis olleks se jo weel öälam kui warguS.

Issa. Noh! missuggune suur wahhe on siis möllematte wahhel? Küllamees olleks tullekahjo läbbi omma ellomaiast ilma jänud, ja kipper ehk kaupmees olleks jälle wee läbbi ommast laewast ilma jänud, möllemad olleksid siis önnetusse sisse sanud, ja sinna tahhaksid nende käest sedda pisko, mis nemmad weel tullest ehk weest kätte sanud, ärrawötta?

Luddi. Ei armas tadike! nüüd ma moistan, et hakrima ka warguS on; agga kust se siis tulleb, et need innimessed, kes sedda tewad, mitte ei sa nuhheldud? nemmad lähhäwad awwalikkult sega, mis nemmad laewast on ärrawötnud, liñna, moisade ja küllade sisse, ja müwad sedda ärra, ja iggamees teab ommeti, et se hakritud on?

Issa. Wötko iggaüks neist sepärrast Jummalale kosta, kui sinna agga kurja tööd nääd, siis ärra wötta sinna sedda mitte järrele tehha, waid olle ning jä heaks ja ausaks! siis on Jummal sulle söbraks, sest kui innimessed kurja tööd mitte ei nuhtle, siis on ommeti Jummal öige, kes kurja mitte nuhtlematta ei woi jätta, ja temma nuhtleb paljo kangeminne, kui innimessed, sest ta nuhtleb weel iggawesses ellus.

Luddi. Agga taat! meie küllamees on selle laewa peält, mis mullo hukka läks, ni paljo hakrinud, et ta se läbbi rikkaks sanud, meie olleme senni ikka weel waesed, kui meie agga ükskord katsuksime ka sel wisil rikkaks sada? Selle ühhe korra wöttaks Jummal kül andeks anda!

Issa. Soh! Sa tahhaksid siis Jummalat pilkada? Nisugguse kurjateggiale ei woiks Jummal sedda kül mitte andeks anda! Agga eks sa ei olle näinud, et meie küllamees sest aiast, kui ta hakrimisse läbbi rikkaks sai, paigal körtsis on?

Luddi. Jah! taat! temma on iggapääw Jummala wiljaga seggaminne!

Issa. Ütle agga otse suust wälja: ta on iggapääw joobnud, sest sedda liga jomist ja warrastamist peab innimenne ikka öige nimmega nimmetama, muido woiwad teised temmast arwada, et ta möllemad armastab. Kül sa weel nähha saad, meie küllamees wöttab ni kaua ikka peäle liaste jua, kunni ta keik sedda kurgo läbbi on aianud, mis ta selsammal üllekohtusel wisil ennesele on saatnud. Kui ta siis keik sedda on ärrajonud ja ärraprassinud, siis saab ta kiddewaks, kui ta mitte ennam iggapääw ei woi joobnud olla, ehk ta wöttab teiste käest warrastada, et temmale ikka middagi olleks, mis eest ta liaste woiks jua. Töteggemist on ta körtsis ärraunnustanud, ja kui ta siis saab moista, et ta nüüd paljo ennam peaks tööd teggema, et ta sedda jälle kätte saaks, mis ta holetumal wisil omma perrepiddamisse jures on mahhajätnud, siis ei te ta omma tööd mitte lusti egga hea melega, ehk jättab enneminne sedda hopis mahha, et ta lodab kergema wisiga middagit sada, kui se ka wargusse läbbi peaks ollema.

Luddi. Agga Metsa Mart on ka paljo hakrinud, kuidas öeldakse, se polle ommeti mitte jodikuks sanud?

Issa. Temma on targem, kui meie küllamees, agga sepärrast mitte parrem. Temma on sedda warrastud warra seks prukinud, et ta ennesele ühhe hobbose ja ühhe liñno pu on ostnud, ja omma tütrele sured pulmad on teinud, ja temmal on weelgi warrastud kaupa ommas maias ja aitas. Agga kas sa kül woid uskuda, et Jummal, kes keik wargust on keelnud, temmale sedda wöttaks önnistada? Kas sa kül woid uskuda, et Mart woiks rahhoga ellada, kui temma südda temmale tunnistab: sa olled Jummala kässo wasto patto teinud? Mis sa arwad, mis ta siis saab ommas süddames tunda, kui ta ükskord peab surrema, ja kui üks suur süallune ja warras selle keik teädawa Jummala kohto järje ette peab astuma? missuggust kohhut wöttab kül siis se öige Jummal temma peäle moista? Wata, mo poeg! meie ei olle mitte warrastanud, ja woime sepärrast julgeste iggaühhe innimesse silmi wadata. Meie küllarahwas armastawad meid, ning ei karda meid mitte, Jummal watab armolikkult meie peäle, meie woime keiges häddas ja willetsusses temma abbi peäle lota: käigo meie kässi ka, kuidas tahhes, siis woime, otsekui head lapsed, öhto omma issa kambri maggama langeda, rahhoga hingada, ja römoga tööd tehha, sest et meie nüüd Jummala önnistamisse peäle woime lota, ja kui ükskord meie surma tunnike liggi tulleb, siis woime meie rahhoga surra, sest meie same kui head lapsed omma issa jure tulla, mitte kui wargad omma kohtomoistja ette.

Luddi. Wist, armas issa! se on parrem! ta hakkas omma issa ümber kaela, andis temmale suud ja tootas hea laps olla, ning mitte warrastada, et ta ikka saaks lõbbus olla ja ükskord rahhoga surra.

Kui se nüüd keikis paikus tuttawaks sai, et Luddi issa aus mees olli, siis sai temma sepärrast, kui laewad hukka läksid, abbiks woetud. Wanna issa sai

kipriks ühhe huiso peále pandud, ja temma tó sai kahhewórra ni paljo makstud kui teistele. Temma poiad aitsid ka seál jures, ja nemmad said wahhiks pandud nende asjade jure, mis selle hukka láinud laewa peált said randa todud, mis eest nemmad hea makso said, sest et iggamees neid wois uskuda, et nemmad need asjad, mis weel merrest ollid kätte sadud, hästi wótsid hoida. Ja nenda said nemmad sel aial, kui laew olli hukka láinud, óigel wisil ennam, kui keige óálamad wargad, kes ommeti saggedaste said kinni woetud ja waesseks pekstud.

Nenda tullid nemmad ükskord koio, kui nemmad ühhe hukka láinud laewa peált wiimsed asjad ollid huisoga male tonud, ja issa ütles: Tahhame ükskord kokkoarwada, mis meie omma tóga tánna olleme ennessele teninud.

Wannem poeg olli 3 óód waht olnud, teine nisamma paljo, ja iggaüks olli iggaühhe ó eest, mis ta wahhi peál olnud, ühhe rubla sanud. Issa olli nelli korda huisoga laewa asjad male tonud, ja olli kui huiso kipper iggaühhe korra eest 4 rubla sanud. Siis ollid nemmad kahhe koormaga liñna láinud, ja iggaüks koorm sai neile 5 rublaga makstud. Nenda olli siis issa omma poiadega ühtekokko 32 rubla sanud. Waatke lapsed! ütles wanna, sedda olleme auga ennesele teninud, sedda wóttab ka Jummal meile ónnistada! ta panni omma rahha paigale, jái tómehheks, jái heaks, ja sai rikkaks. Selle assemel jáid temma küllamehhed, kes temma ümber ellasid, holetumaks ning jodikuks, ja said waeseks.

10.

Hea Ingel.

Ingel olli kenna tüdruk, terwe ja tuggew, ja priske ning punnane, ja seál jures olli ta ikka lóbbus. Ta

olli ühhe teise pissokesse moisast, mis sellesamma Herra pärralt olli, moisa woetud, karjatüdrukuks. Keik omma tööd teggi ta öige holega ja wisi pärrast, sepärrast wötsid ka temma moisa wannemad temmast paljo luggu piddada, ja temmale monda kinkitussed, ni hästi riette kui ka rahha polest anda, mis ta öige holega hoidis. Paljo nored poisid, kes tedda näggid, tahtsid tedda kossida, agga temma ei pannud ühhegi neist tähhele, waid satis neid ärra, sest se, kedda temma armastas, olli ikka weel wait, ja se olli Predik, ühhe rikka tallomehhe poeg.

Predik armastas ka Inglit, sest kui ta tedda näggi, siis ta römustas, olli ta üksi, siis ta arwas ennesel middagi waiak ollewad. Et ta agga teine poeg perres olli, ja temma wannem wend, jubba naese mees, ükskord perremehheks jääb, uskus Predik, et Ingel tedda mitte ei piddand wötma. Peälesedda olli küllas keikile teädawaks sanud, et mitte üks ainus pääw möda ei läinud, kus mitte temma issa perre teine teisega ei olnud riidlenud. Ta olli siis wait ni kaua, kunni ta nähha sai, et Ingel tedda armastas, agga nüüd ütles ta Inglile, mikspärrast ta ni kaua ommast armastussest olli wait olnud. Ingel kostis temmale: armas Predik! kui sinna agga hea olled, siis ma kannataksin sinno pärrast kül keik; agga sedda pean ma ka esmalt wissiste teädma, kas sa hea olled.

Predik olli kül muido isseenneses hea innimenne, agga ta olli omma wannematest ja wennakstest ni paljo kurja näinud ja kuulnud, ja sedda kül ni saggedaste, et ta koggoniste mitte ennam ei uskund, et se kurri ja pahha piddi ollema. Nenda olli ta omma issa kuulnud ütlewad: et Saksad petma, ja nende käest warrastama mitte pat ei piddand ollema. Ja temma isse olli sedda jubba saggedaste teinud ja wöttis sega öiete surustada, et ta sedda tännini ikka ni targaste olli teinud, et se mitte awwalikkuks ja tem-

ma mitte nuhtlust ei sanud. Sedda pahha wisi tahtis Ingel nomimisse ja maenitsusse läbbi temmalt esmalt ärrasata, ennego temma ta naesseks tahtis miñna.

Kui nüüd Prediko perrest korralinne moisa piddi minnema, siis pakkus Predik isseennast korralisseks, sest ta römustas, et ta iggapääw Inglit sai nähha, tedda temma tö jures wois aitada, temmaga ellajad wois söta, ja temmaga öhto wois jutto aiada. Kui nemmad nüüd mollemad ellajad tallitsesid, siis olli Predikul ikka paljo jutto aiamist, ning ütles Inglile separrast: meie tahhame agga iggaühhe ellajale nobbeste öiete paljo etteheita, et neile keige päwa süa on, siis on meil pärrast sedda ennam aega jutto aiada ja mängida. Ingel watas tössisse pallega temma peäle ja ütles: kas sa arwad, et ma omma leiwawannemad peaksin petma, ja holeto ellajatte wasto peaksin ollema? Eks sa ei tea, et se läbbi paljo ennam ölgi, agganad ja heinad kullutakse, kui ni paljo ellajatte ette heidetakse, ja ommeti mitte ellajattele toidusseks kül ei olle? Noh! ütles Predik, mis meil sega teggemist on? se ei olle jo mitte meie kahjo!

Jah! wist on se meie kahjo, wastas Ingel, sest tännini ollid mo leiwawannemad head mo wasto, ja andsid mulle kinkitussed, sepärrast et ma truiste ja öige melega sedda teggin, mis mo kohhus on tehha. Agga kas nemmad kül siis sedda wöttaksid tehha, kui minna neid pettaksin?

Predik. Mis sa ennam Sakstest holid, kui sa mo naene olled?

Ingel. Ka siis wöttaksin ma römustada, et ma ikka hea ning aus ollen olnud, ja mo leiwawannemad wöttaksid mind ka ikka meles piddada. Ka siis nääksin ma hea melega, et mo mees ikka hea ja aus olleks olnud, ehk — ma tahhan sedda sulle silmisse öölda — ühhe petja ei tahhaks ma mitte ommaks mehheks sada, sest ma peaksin kartma, et ta mind wimaks ka wöttaks petta.

Predik. Noh! noh! tuike, årra olle mitte kurri! ma tahtsin agga nouda, ni paljo aega sada, et ma sinnoga woiksin juttustada.

Predik håbbenes ennast, ja tallitses ellajad óige holega.

Ni mitto kord, kui temma pårrast sedda middagi omma endise wanna wisist náitis, sóitles Ingel tedda, ja kui ta wågga óálaste tahtis tehha, siis útles Ingel, et ta mitte ühte pahha innimest ei tahtnud mehheks sada, siis hakkas Predik warsti palluma, ja sai wimaks se låbbi tóeste ni heaks, kui Ingel tahtis, et ta piddi ollema: temma ei petnud mitte ennam, temma ei warrastand mitte ennam, temma råkis tót, temma ei låinud mitte ennam kórtsi, ja ei riidlenud mitte ennam, kui teised perres riidlesid. Núúd, útles Ingel, núúd ma tean, et sa hea innimenne olled, tahhad sa mind weel wótta? Predik jooksis sure rómoga Ingli wannematte jure, sai nende kåest lubba, tedda ennesele wótta, ja tói Inglit ommaks naeseks perresse.

Núúd woiks iggaúks móttelda, et se riid pårrast sedda weel suremaks perres olleks låinud, agga mitte aastagi olli móda låinud, siis ei riidlenud úkski ennam perres. Teie wóttate núúd kúl küssida, kuidas Ingel sedda on teinud? sest se polle tóeste mitte kerge, nisuggused riakad innimessed rahhopiddamissele sata; agga Inglil ei olnud se mitte raske. Temma olli ni hea, ni tassane, ni moistlik ja tark, et iggaúks temmast piddi paljo luggu piddama, tedda auustama ja armastama. Kui núúd riid tousis, siis olli temma wait, agga ta sai kurwaks, nuttis ka monnikorda. Sedda kahhetsesid jubba riidlejad, sest Inglit ei tahtnud úkski mitte kurwastada, ja iggaúks andis sepårrast ennemast jårrele. Kui riid jubba olli lóppenud, siis pallus temma pea ühte, pea teist, ja maenitses keik, útteldes: ühhel on ikka sú, kui temma sedda

üllestunnistab, siis ei olle rido mitte, ning se polle jo mitte suur assi, et üks ütleb: olgo! mul ei olle öigus. Jummal watab meie keikide peäle, kuida woib ta meid armastada, kui meie ei armasta teine teist? n. t. s. Ja kes woib keik üllesräkida, mis ta ütles? Kül! iggaüks armastas Inglit ja teggi, mis ta tahtis, ükski ei riidlenud ennam mitte ja rööm ja rahho ja Jummala önnistus tulli perresse Ingliga.

Ni paljo woib üks hea Ingel tehha! Önnis on se, kes mitte ükspäinis rikka, nore, priske ja terwe naese saab, waid önnis on se, kes hea naese saab!

11.

Pissoke kärner.

Weike Herm, kes 9 ehk 10 aastad wanna olli, mängis omma issa oues, ja olli seäl ühhes nurkas ennesele pissokest aeda teinud; ta olli keiksugguşed rosid ilma jureta ma sisse pannud, ja pude assemel keiksugguşed ärramurtud witsa raad ma sisse pistnud. Moisa Herra pissoke poeg läks omma koolmeistriga köndima, ja näggi seält möda minnes selle pissokesse Hermo mängi tööd. Ta läks temma jure ja küssis: mis sa teed, Herm? Se kostis: ma teen ennesele aeda. Agga, ütles noor Herra, sa istutad jo rosid ilma jureta, ja katki murtud witsa raad, need ei wötta kaswada, egga sulle rosid egga wilja kanda, mis sul siis sest waewast on? Jah! mis ma pean teggema, ütles Herm, mul ei olle parremad. Kannata! ütles noor Herra, ma tahhan sulle parremad anda, tulle agga homme moisa.

Herm läks ka moisa, ja noor Herra andis temmale monningad rosi taimed juurtega, mis weel mitte ei öitsnud, ning ka monningad kapsa ja kali tai-

med. Herm istutas neid keik óige holega omma aeda mahha, ja rómustas wágga, kui rosid óitsesid ja kapsad ja kalid ollid sureks kaswanud.

Tullewa kewwade láks Herm aegsaste moisa, nore Herra káest jálle middagit palluma, mis ta wois omma aeda istutada. Ta nággi noort Herrat aedas ollewad, kus sóstrad, tikkerpuud, kirsi ja plumi marja puud said mahha istutud. Noor Herra andis temmale keikist monningad. Moisa kárner óppetas tedda seál jures, et ta neid mitte omma mángi kohta, waid omma issa aeda piddi istutama. Pissoke Herm tánnas wágga, ning jái seisma. Noh? kússis noor Herra, eks sul weel kül ei olle? kül! kül! útles Herm, ja tánnas weel úkskord, agga ma tahhaksin hea melega weel wadata, kuida kárner need wóssud mahha istutab, et ma sedda ka óppiksin ja nemmad árra ei kuiwa. Se olli wágga kárneri mele párrast, et se poisike keik hásti táhhele panni, ja temma óppetas tedda keik, mis ta istutamisse jures piddi teggema. Kui nüüd kárner keik olli mahha istutanud, siis ollid weel monningad wóssud, ja pissokessed puud úllejánud, neid andis temma keik pissokesse Hermole, ja neid olli ni paljo, et se laps kolm korda sedda teed piddi káima, kunni ta neid keiki olli koio tallunud.

Nüüd hakkas ta istutama. Temma issa tulli senna jure, ja káskis tedda sedda mahhajátta, ja keik, mis ta olli moisast tonud, kui tühja asja árrawiskada, sest innimenne woib, arwas issa, ilma nisuggused asjad ellada, kui temma endised wannemad, kes sest ei teádnud, ja siiski ilma sedda toime sanud, ja wimaks, útles issa, wóttab moisa Herra peálegi mo rohho aiast pu aeda tehha. Pissoke Herm rákis issale, et noor Herra, kes mittegi kaks aastad wannem tedda, keik sedda temmale olli kinkinud, ja pallus omma issa ni magguſaste, temmale mitte

sedda rômo rikkuda, et issa wimaks temmale lubbas, et wois keik mahha istutada.

Hermo issa aia ma olli parrem kui moisa aia ma, ja pissoke Herm kandis keige se eest, mis ta olli istutanud, ni hästi hoolt, ja noppis keik ussid nende pu oksade peält ärra, et ta rohkeste sôstra ja tikkerperi marjad sai; agga need wôssud, mis moisas ollid istutud, kandsid wägga pissut, ja wanna marja pude peält ollid ussid keik marjad ärrasônud.

Kui nüüd marjad ollid küpseks sanud, siis noppis Herm neid ühhe korwi täis, ja wiis moisa. Keikile olli rôôm nende kenna marjade pärrast. Wanna Herra küssis temmalt, kust ta neid olli sanud? Need on teie pärralt, ütles pissoke Herm, sest noor Herra on mulle need marja puud kinkinud, ja minna ollen neid omma issa aeda mahha istutanud ning harrinud. Siis on nemmad jo sinno pärralt! ütles wanna Herra, ja andis temmale marjade eest ennam rahha, kui ta liñnas nende eest olleks sanud. Wanna Herra käskis ka temmale saia anda, ja tootas temmale teiste eest nisamma hästi ka maksta. Herm tulli sure rômoga koio, jäggas sedda saia omma pissokeste wendade ja ôdedega, ja andis rahha omma issa kätte. Siis ta noppis omma korwikest jälle täis marjo ja tôi moisa, kunni ta neid keik olli moisa winud, ning ta sai nende eest ikka rahha ja saia, misga temma issale ja wendadele ning ôdele rômo teggi. Moisas sai temma sest aiast se pissoke kärner nimmetud, ja keikidest armastud.

Kewwade pärrast sedda pallus Herm moisa kärneri käest üks ehk kaks pari ouna puud. Kärner agga wastas temmale: mo poeg! sedda ei tohhi ma mitte! pallu Herrat sepärrast, ehk otsi metsas monningad metsa ouna puud, siis ma tahhan sind ôppetada neid pokima, ja sulle seks witsa raad anda, sel wisil woid sa ka head ouna puud sada. Umbest tulli

Herra aeda. Kärner, kes sedda pissokest poisikest armastas, räkis Herrale, et ta temma käest olli üks paar ouna puud pallunud, ja mis ta temmale olli kostnud. Herra käskis warsti 6 nored ouna puud, mis jubba ollid kannud, keige parrema suggust, juurtega ma seest ülles wötta, mis ta pissokesse Hermole kinkis, ja ütles: Noh! Herm! wata hästi nende pude järrele, ja noppi öige holega ussid nende peält ärra, et, kui ükskord mo aedas ounad ei olle kaswanud, ma ommeti sinno käest makso eest woiksin ouno sada.

Herm sai ülle wägga röömsaks, tallus ommad puud koio, ja istutas neid mahha, pallus issat, et ta head tuggewad teiwad iggaühhe istutud pu kõrwa piddi ma sisse lõma, ja temma siddus puud teiwa külge kinni. Agga ta mälletas wägga hästi, mis kärner temmale olli ütelnud, et ta piddi metsa ouna puud ennesele saatma, ja et ta tahtis siis tedda pokima öppetada. Herm pallus omma issa ni kaua, kunni se temmale lubbas nisuggused puud metsast tua. Sedda teggi temma ka, ja Herm istutas neid koplis mahha, mis temma issa oue wasto olli.

Aasta pärrast sedda tulletas Herm kärneri mele, et ta temmale olli lubband tedda pokima öppetada, ja temmale witsa raad seks anda. Kärner teggi sedda mitte ükspäinis, waid ta tulli ka ühhel päwal isse senna, ja watis keik läbbi, mis Herm olli istutanud, näitis temmale, et ta ommad puud wägga liggidal ja mitte öiete riddasse sihhi järrele ei olnud istutanud, ja öppetas tedda, kuida temma eddespiddi teised piddi istutama. Ta laskis tedda neid, mis ta jo olli istutanud ennese nähhes pokida, ja lubbas temmale ni paljo ouna pu witsa raad pokimisseks anda, kui temma weel puud tahtis istutada.

Igga aasta töi nüüd Herm söstra ja tikkerperi marjad moisa, mis temmale ikka rohkeste said makse-

tud. Wimaks tói temma ka kirsi ja plumi marjad ja ounad ja sai ikka ennam rahha ja kitust. Igga aasta istutas temma nored ouna puud ja teised pu kånnud mahha, ja pokis neid keige parrema suggust, mis ta Herra kåsso peále kårneri kåest sai, kunni se koppel neist pudest hopis táis sai. Sel aial surri temma issa, ja et kül Herm noor alles olli, sai ta perremehheks, sest et ta olli moistlik ja nobbe tó mees.

Weel ei kannud mitte keik puud temma sures aedas, ja ommeti sai temma igga aasta ni paljo ounad, plumi ja kirsi marjad, et ta selle rahha eest, mis ta nende eest sai, rauda, sola, ja mis temmale muido perres tarwis låks, ennesele wois sata. Ülle sedda teggi ta igga aasta üks hulk kartuhwlid ja kapsad ja kalid mahha ennesele toidusseks; siis aitis temma aed tedda seks, et ta kui üks rikkas perremees hakkas perret piddama. Temma ei olnud ial mitte hopis mahha jåtud, sest meie wannematte wannemad on jubba sedda tåhhele pannud: kui aia pu willi mitte korda ei låhhå, siis kannab póld sedda parreminne wilja, ja kui leikus wågga nappiste on, siis saab pu willi sedda rohkem olla, ning kartuhwlid kaswawad igga aasta, kui agga sawad wisi pårrast harritud. Hermul ei woind siis ial mitte hopis pudo olla. Temma suur koppel kandis temmale ülle sedda ennam rohto, sest et nüüd seál ni paljo warjo olli, kui rohto kaswamisseks tarwis låhhåb, ja suurt waewa ei teinud se aed temmale koggoniste mitte ennam, sest ühtegi ei olle kergeminne harrida, kui üks pu aed, mis jubba üks kord seál on. Herm ónnistas weel saggedaste omma Herrat, kes tedda omma lapse pólwest olli aitnud, ja tedda olli juhhatanud ühhe mångi tó tehha, mis temmale, ja temma suggu wóssale ikka weel rohket kasso sadab.

12.

Rikkad tallomehhed.

Üks noor Herra, kes sest aiast, kui ta 10 aastad wanna olli, Saksamaal sai kaswatud, tulli wimaks taggasi, kui ta jubba ennam kui 20 aastad wanna olli, et ta need kaks moisad ennese holeks tahtis wötta, mis temma issa temmale Saremaal olli järrelejätnud. Kui ta olli koio tulnud, siis käskis temma keik ommad walla perremehhed moisa tulla, et ta neid tahtis nähha sada ja nendega räkida. Pärrast sedda läks temma isse neid nende perrede sees kulama ja waatma. Ta näggi siis, et need tallomehhed, kes selle moisa al ollid, kuhho ta olli koio tulnud, keige ennamiste waesel wisil ellasid. Ta sõitis ka teise moisa, mis 10 pennikoormad sest essimessest moisast emal olli, ja teggi seäl nendasammoti, käskis walla perremehhed moisa tulla, könneles nendega, ja sai kuulda, et nemmad keik temmale meistlikkult kostsid, ja se näitis temmale nenda ollewad, kui olleks ta hopis teist suggu rahwas nähha sanud. Isseärranis olli üks wanna mees nende seas, kes Herrale ikka keige se peäle, mis ta temma käest küssis, wägga hästi ja targaste kostis, ja kelle peäle teised siis keigeennamiste waatsid, kui nemmad mitte öiete ei teädnud, mis nemmad piddid kostma.

Herra panni sedda wanna tähhele, ja hakkas waldas ümberköndima, läks iggaühhe perresse, ja näggi, et keik walla rahwas puhtaste ja wisi pärrast ellasid. Paljo ollid, kellel kaks ellomaiad ollid, teise sees ellasid nemmad talwe aial, ja teise sees sui aial, agga ükski ei olnud nende seas, kes olleks ühhes suitso toas ellanud, waid iggaühhel olli omma soe tubba ilma suitsota. Nende oued ollid puhtaks pühhitud, nende tööriistad ullo al, põlletamisse puud ollid rohkeste ülleslautud; nende kattuksed ollid terwed, nende

aiad ollid ilma wiggata ja keigeennamiste kiwwist tehtud; iggaühhel olli omma saun, omma ait ja omma karja aed; keik innimessed ollid hästi rides ja löbbusa näoga, ja terretasid Herrat ilma kartussseta, isse ka lapsed. Nenda leidis Herra sedda ühhe, nenda näggi temma sedda keikide jures ollewad. Wimaks tulli ta perre jure, kus ta sedda wanna näggi, kedda ta jubba enne olli tähhele pannud. Herra ütles temmale: Kule wanna! ütle mulle, kust se tulleb, et teie keik siin ni hästi ellate, ja teise moisa walla rahwas jälle ni wägga waesed on, kes nenda kui teiege mo issa wallitsusse al on olnud, ja kellel omma põllo ma polest weel parrem luggu woiks olla?

Kes Jummal sedda teab, ütles wanna. Teie issa olli üks hea Herra, temma ei elland kül mitte siin moisas, agga temma ei sallind sedda mitte, et agga ühhe peäle ennam makso ja tööd sai pandud, kui wannast olli, ja Jummal andko temmale rahholist hingamist, temma on meile weel peälegi mönda järrele annud, mis meie enne sedda piddime teggema, ja kui meil hädda olli, siis ta aitis meid, ja meie olleme sedda ikka tunnud, et ta ennam meie issa kui meie Herra olli. Ni kaua, kui meie temma hole al ollime, on ikka poeg issa perre weel ennam harrinud ja parrandanud: mitte üks ainus hea perremees sai omma ma peält ärraheidetud; siis peab kül innimenne lusti sama, omma perret wisi pärrast üllespiddada, kui ta teab, et ta sedda omma laste ja laste laste heaks on teinud.

Se on tühhi jut, wanna, ütles Herra, sest teise moisa walla rahwa eest on mo issa nisammo hästi hoolt kannud, ja nemmad ei olle ommeti mitte ni rikkad kui teie. Jah! wastas wanna, siis ma ei tea, armas Herra, ühtegi muud, kui agga, et kül se wanna körtsi jut weel ikka sest süüd on. Noh! ütles Herra, räki mulle sedda jutto! küllab ma jubba kuul-

da saan, kas se sest süüd on ehk mitte. Wanna tallomees hakkas siis nenda räkima:

Ma ollin alles poismees, siis ma läksin ükskord pühhapäwa pärrast lounat körtsi, et ma omma issale middagi tahtsin öölda, kellest ma teädsin, et ta seäl olli. Kui ma körtsi tuppa astusin, siis ma näggin omma issaga weel kuus nored perremehhed meie wallast körtsis ollewad. Mo wanna issa ütles: tulle mo poeg! jo üks toop öllut: sa olled näddal läbbi waewa näinud, wötta nüüd meelt jahhutada, jo ennesele uut rammo, tullewa näddala waewa kanda. Nüüd hakkasid nored perremehhed kaebama raske tö ülle, raske moisa tenistusse ülle, waesusse ja mu asja ülle.

Kuulge! ütles mo wanna issa, kuulge teie nored innimessed! ärge tehke patto, et teie omma hea Herra pärrast wöttate nurriseda! Teie ei tea mitte, kuidas se luggu enne on olnud, sest laske wannad räkida, siis saaksite kül kuulda, et se nüüd paljo parrem on, kui se enne on olnud, ja uskuge mind wanna innimest, teie sate sedda weel nähha, et se weel parremaks saab, ehk teil on isse sest süüd, kui se ei sünni. Agga sedda woite ommeti teäda, et se Herra, kelle hole al meie nüüd olleme, meile sedda kalla püüdmist jälle andis, mis endine Herra meie käest olli ärrawötnud, et ta meile need moisa nodad järrele andis, mis meie endise Herrale piddime maksma, et ta meitest moisa wilja kohhut ennam ei wötta, ja mittegi kohto oinast, ja et ta peälegi ükskord keige wallale keik laeno wilja makso taggasi andis, et teie piddite hästi korda sama ja mitte ennam laenama. Kas teie kül siis ollete rikkamaks, kas teie ollete parremaks, kas teie ollete tännolikkuks sanud? Ei sedda ka ühtegit! Teie ollete nisammasugguseb, kui teie enne ollite, teie ollete nisamma laisad, kui enne sedda, ja teie nored innimessed, kes teie weel ei olle katsunud, kuida

se luggu siis on, mis Piibli ramatus ööldakse: „kuul„ge keige kartussega ei mitte ükspäinis hea issandatte „sanna, kes järrele andwad, waid ka nende tiggedatte „sanna." Teie karjute siiski raske tenistusse ja raske tö pärrast. Tännage Jummalat, et se teile aega möda kergemaks saab, kui se teie wannemattel on olnud. Wötke sedda kergitamist seks prukida, et teie kässi saaks hästi käia, et teie Herra siis saaks nähha, et temma heldus ja järreleandminne teile kassuks on, ning teid mitte häbbemattaks egga tännamattaks ei te, muido peab temma jo kül mahhajätma, helde teie wasto olla. Kui temma nääb, et ta teid sel wisil woib aidata rikkaks sada, siis wöttab temma ikka ennam teile head tehha, ja sepärrast römustada, kui temmal rikkad tallomehhed on. Egga teie ei tahha hopis ilma tenistusseta, hopis ilma kohto maksota olla? Meie Herral on ka ommad tenistussed, ja peab kohto wannematte ja Keisri sanna kuulma, ja ommad maksud nisamma hästi ka maksma, kui teiege. Temma peab keige walla eest hoolt kandma, kül temmale sepärrast ka paljo murret ja waewa on; sest eks se mitte saggedaste sünni, et monni meie seast enneminne sullaseks jääb, sest et ta need murred kardab, mis ta kui perremees omma perre eest peab piddama? Ja mötlege ka ükskord se peäle, et Herra sedda moisa paljo rahha eest on ostnud, ja weel mitte keik wöllad ei olle maksnud, et ta kassusid se eest peab andma, ja siiski on ta meie koormad meile kergitanud. Mis ta weel wöttab tehha, kui ta keik rahha selle moisa eest on ärramaksnud! agga kui teie ial rahhul ei olle, ja ikka raske tenistusse pärrast karjute, siis peab temma kül ärratüddinema, teile middagit järreleanda, ja teie wasto helde olla, sest temmal ei saaks siis wimaks ühtegit ennam üllejäma, ja kuida woiks ta kül omma rahha jälle sada, mis ta moisa eest on maksnud? Enne sedda tännasime Jum-

malat, et meie sest endisest Herrast saime peästetud, ja siiski tahhaksite teie omma tännamatta mele ja omma nurrisemisse läbbi ka sedda Herrat jälle ärraaiada, kas teie siis kül parremat jälle saaksite? Ei tõeste mitte! Mo lapsed, ärge tehke mitte nenda, ja uskuge mo sanna peäle, teie ennese ussin ja öige tõteggeminne ja wisipärralinne ello on se keige kindlam wiis, kuida teie omma põlwe ennestele ikka ennam woite kergitada. Teie näte, et meie Herra mitte ühte ainust perremeest ommast perrest ärra ei heida, teie teate siis, et teie keik sedda, mis teie omma perre jures ehhitate ja harrite, et teie keik sedda omma laste ja laste laste kassuks ollete teinud. Meie Herra ei wõtta kellegi käest temma warra ärra, sedda sadate issenneſtele, ja Herra nääb sedda hea melega, kui teil öiete paljo on. Mis peate sepärrast teggema? Wõtke tännoga wasto, mis Herra teile head teeb, tehke kannatlikko melega omma päwa tööd ja lootke, et se teile aeg aialt ikka kergemaks saab, ja mis teie weel mitte ei sa, sedda sawad teie lapsed nähha, ja noudke ennesele Herra armastust sata se läbbi, et teie öige nobbe ja wisipärralisse tõ läbbi ennestele warrandust koggute.

Jah! ütles mo naber Peter, sul woib kül öigus olla, agga ma ollen nobbeste ja wisi pärrast tööd teinud, ja siiski ei sa minna toime. Meil on nisamma suggune luggu, ütlesid monned teised.

Se woib kül olla, ütles mo wanna issa, sest mis aitab keik nobbe tõteggeminne, kui innimenne omma mitte kokko ei hoia, ehk sedda weel peälegi ärrapillab ja nahka panneb, ehk kui ta keige omma waewalisse tõ jures ei moista sedda öiete hakkada egga tehha. Sest kui kegi on nähha sanud ja teab, et ta omma põllo peält ühhest aastast teise ennam ei sa leikada, kui agga ni paljo, et ta omma perret ja weikſed woib toita, se peab se peäle mõtlema, kust temma ni

paljo rahha woib sada, et ta se eest ennesele rauda, sola ja terrast, ka tubbakast ja óllut woiks osta, ning misgaga ta ennast ka siis woiks aitada, kui temmal kitsas ká on.

Jah! útlesid monned, sinna tead kül, kuida meie waesel wisil ellame, ja ma arwan, et meie omma hästi kokko hoiame. Minna ei tea mitte, kuida teie ellate, útles mo issa, agga ma arwan ikka, et teie sellega, mis teil on, parreminne woiksite ellada. Ma ei tahha teile mitte holetust etteheita; agga mótlege ükskord sedda óiete järrele! ja minno párrast ellage kuida teie tahhate, noudke agga, et teil ni paljo on, kui teile tarwis láhháb, omma wisi järrele ellada. Waatke, mis mul wigga on, minnul ei olle mitte ennam póldo, ja mitte ennam perret, mitte parremad póllo maad, ja mitte ennam egga parremad heina maad, kui teil on: minna ei moista mingisuggust ammeti tóód tehha, ja siiski ei laena ma wilja, ning joon ommeti omma tobi óllut.

Jah! útles Peter, sul on ka suur kenna ouna ja marja pu aed, ja paljo messi puud. Keigest sest saad sa ikka ni paljo, et sul rahha ei pudu. Tóssi kül, útles mo issa, kes kelab sind, et sul ka ni hea luggu ollèks, kui mul on? Se olli sel korral meie Herrast mángi tó, kui temma ja minna alles lapsed ollime, agga ma ei kahhetse sedda mitte, et ma sest mángi tóóst ollen párrast tóssist tóód teinud, ja sepárrast sedda pissut waewa ollen náinud. Agga se polle mitte se ainus wiis, kuida teie ennestele woiksite middagit sata, on jo weel ni paljo teised asjad, mis teie omma kassuks woiksite prukida, ja misga teie nisammo paljo, ja kes teab weel kindlaminne ja ennam ennestele woite sata, kui teil agga tóssine meel ja nou on, siis sate neid jubba ilma mo útlematta leida. Nüüd tousis mo issa ülles ja láks minnoga koio.

Need kuus nored perremehhed jäid weel kórtsi

ja räkisid teine teisega weel ennam sest asjast. Wimaks ütles Peter, wanna Hermul on õigus, ma tahhan sedda nendasammoti ka tehha, kui temma, ja ommast koplist ühht suurt ouna ning marja pu aeda tehha, ja liñno puud tahhan ma ka ennesele sata. Ja minna, ütles Niggolas, tahhan keik nurgad mo oue ümber täis tappo hummalad istutada, sest saan ma ennam, kui sinna omma ouna ja marja pu aiast. Ja minna, ütles Lorets, minna tahhan nouda, paljo weiksed kaswatada, et ma igga aasta neist woiksin monningad ärramüa. Ja minna, ütles Seppa Tõnnis, minna tahhan ni paljo, kui mul agga aega seks on, wikkatid, sirbid, raud kangid, hobbose rauad ja su kannelid tehha, sest ma woin ka rahha sada. Ja minna, ütles Lemet, minna ei tahha ka mitte ni kaua odata, kunni kegi tulleb ja minno jures asplid, wokki, ehk pu nou tellib, waid ma tahhan nüüd sega liñna turro peäle miñna ja neid seäl ärra müa. Mihkel istus hopis wait, wimaks küssisid teised temmalt: mis sinna wõttad tehha, Mihkel? Ma ei tea weel mitte, kostis Mihkel, ma tahhan sepärrast omma naest küssida. Pärrast sedda läksid koio. Iggaüks teggi omma põllo tööd, ja muud, mis temmal tehha olli, siis ta wõttis sedda tööd tehha, mis ta armastas, ja ei laisklenud ial mitte.

Peter istutas aia puud, õppis wanna Hermo käest pokida, satis ennesele ühhe liñno pu, ning Jummal õnnistas temma puud ja liñnud. Niggolas kündis ühhe ossa omma hummala aiast ülles, ja istutas keik nurgad omma oue ja ellude ümber täis tappo hummalad; pärrast kündis temma ka sedda teist ossa omma wanna hummala aiast ülles, ja tõi ennesele teiste käest weel tappo jured, ja istutas neid ikka peäle, nenda, et ta wimaks mitto leisikad hummalad aastas wois ärramüa. Lorets ellas merre äres, temmal olli hea karjama ning head ja rohked heinamaad.

Weikfed siggisid temma jures wägga hästi, sepärrast noudis temma ommad heinamaad weel harrida ja parrandada: ta laastas neid, teggi nende maad tassasseks, ja weddas igga aasta ühhe ossa peäle sönnikut. Kus paljo samblad kaswasid, seäl külwas temma wersket pölletud lubja ja tuhka peäle, mis essiteks samblad ärrasöi, agga teisel aastal laskis wägga hea rohto kaswada. Sepärrast wois ta ennam weikfed piddada, sest et ta ennam heino sai. Pöllude peäle wöttis ta sure holega merre mudda weddada, et nemmad ei piddand mitte ilma wäggeta ollema, senni kui ta ennam sönnikut sai. Temma müüs nüüd igga aasta lambad, ka monnikord ühte härga ehk hoost, ja monnikord ennam, ja temmal ollid ikka paljo ja kennad ellajad. Seppa Tönnis wöttis igga wahhe aial leikusse wasto wikkatid ja sirbid, süggise wasto hobbose rauad, talwe wasto su kannelid ning kewwade wasto labbidad hulkas tagguda, mis temmale hästi sai makstud, sest keik need riistad ollid walmis, ja ükski ei prukind se peäle mitte odata. Lemet teggi wokkid, asplid ja keiksugguſed noud, ja mis mitte temma maias temmast ei sanud ostetud, sedda wiis ta aega möda liñna, ja tulli ikka kotti täis rahhaga taggasi.

Mihkel ei teädnud weel mitte, kui ta körtsist ärra läks, mis ta piddi teggema. Kui ta koio tulli, siis räkis ta omma naesele, mis wanna Herm olli könnelend, ja mis nou need teised ollid wötnud. Noh! ütles temma naene, kes kelab sind siis keigest sest ka middagit tehha? Eks meie mitte igga aasta üks paar ouna puud ehk marja puud woi mahha istutada? Eks meie mitte ka ennestele ükskord ühhe liñno pu woi osta? Eks meie mitte ka monne oue nurkas tappo hummalad woi istutada? Eks meie woi ka ommad heinamaad harrida ja siis ükskord ühhe ellaja ärramüa? Agga eks mitte wanna Herm ka üttelnud,

et meie sega, mis meil nüüd on, jubba parreminne woiksime ellada? Se jures tulleb jälle mo mele, mis wanna perre emmand sel aial, kui ma moisas tenisin, mulle ni saggedaste räkinud, kuida Saksama tallopoiad ellawad. Need ellawad parreminne kui meie, ja siiski ei kulluta nemmad omma toidusse polest ülleüldes mitte ennam kui meie, ja sedda tewad nemmad nenda:

Saksama tallopoeg ütleb: willi on tallopoia rikkus, kes nüüd igga aasta omma rikkust ärrasööb, se peab kül waeseks jäma; sepärrast noudwad nemmad sure holega keige ennamiste omma leiba hoida, et neile wilja mümisseks ülle jääks. Agga, ütlesin minna, meil ei olle jo ühtegit muud, kui agga leiba ja solast kalla. — Seeb se on! kostis wanna emmand: kes mitte randas ei ella, kus räimed sawad püttud, se lähhäb randa, et ta seäl räime kallad saaks osta, paljo päwad lähwad teminale siis raisko: ta peab kallad saggedaste kalli hinnaga ostma, ja aega mööda neid ikka kallimalt maksma: ta peab nüüd ka sola seks ostma, ja wimaks on need solased kallad sest süüd, et innimenne wägga paljo leiba woib süa, ja et leib ja kalla agga pissut toitwad ja agga pissut wägge andwad, sest öppite teie tallorahwas seäl jures wägga paljo süa, ja ollete siiski nödrad, kui üks hobbone, mis agganattega saab södetud. Agga kui teie lihha ning mu leiwa körwast, kui on kapsad, herned, läätsed, naired, kartuhwled ja muud nisuggust ennamaks söksite, siis ei olleks teil mitte tarwis, ni paljo ühhe söma aia jures süa, ja teil saaks ennam wägge ja rammo ollema, ning wöttaksite mitte poolt ni paljo leiba süa, ja nenda woiksite igga aasta wilja ärramüa. Kui minna siis se wasto ütlesin: kust meie ni paljo lihha piddime wötma, et meie keige aasta läbbi woiksime süa, siis wastas wanna emmand: sedda woite kül, kui teie agga mitte nenda ei wötta tehha, kui teie siitsadik

ollete teinud. Sest kui teie ühhe ellaja ollete tapnud, siis sõte sest ikka peäle, ni kaua kui se otsas on. Se polle mitte hea! waid teie peate sedda kokko hoidma ja nenda jäggama, et teile sest kauaks olleks süa, ja omma leent ja mu leiwa kõrwast sega woiksite heaks tehha, et ta hästi maitseks. Ja se on tössi, armas mees! kõnneles Mihkle naene ikka peäle, ma polle mitte ni paljo ühhe hobiga, ja mitte ni paljo leiba sõnud, kui ma moisas tenisin ja iggapääw lihha, ja kartuhwlid, herned, ja kapstad soin, ja ollin ommeti paljo priskem. Ma arwan siis, meie tahhame ükskord katsuda sel wisil ellada, kas meil se läbbi parrem luggu saab ollema. Kui sa arwad, ütles Mihkel, agga se on sinno assi, mis mul sega teggemist on? Kül on sul sega teggemist, armas mees! ütles naene, sest sinna pead mulle sedda saatma, misga minna teid woin sõta. Ma arwan siis, et meie selle ma sisse, mis sa nairi maaks olled ülleskünnud, kartuhwlid wõttame istutada, sest nisugguse ue ma sees kaswawad nemmad sureks, rohkeste, ja maitswad parreminne, sedda ollen ma moisas näinud. Selle põllo ossa peäle, mis sui wilja alla tulleb, külwad sa nüüd kaero, ni paljo kui hoostele tarwis lähhäb, odrad ni paljo kui tanguks, Joulo ja jodo õlleks ja tariks tarwis on, ja mis sest põllust weel ülle jääb, senna külwad sa herned, läätsed ja oad, siis on meil leiwa kõrwast, ja nende õlled sõwad meie lambad enneminne kui heinad, kui meie neid oues kuiwatud rabbame. Meie aedas tahhan ma nüüd õiete paljo kapstad ja kalid mahha tehha, siis woin ma teile ikka uut waagna täis roga ette panna.

Mihkel moistis kül, et temma naesel õigus olli, ja teggi hea melega keik temmale meleheaks, sest et ta ennam moistlik olli kui temma. Ta külwas siis mahha, mis naene tahtis, ja sõi, mis naene laua peäle panni. Warsti essimel aastal olli willi san-

diste kaswanud, agga Mihkli kartuhwlid kaswasid wägga hästi, nenda ka temma kapsad ja kalid; herned, läätsed ja oad ei olnud mitte hukka läinud ja temmal olli toidus käe. Temma naabrid piddid leiwa wilja laenama, agga Mihkel söi omma perrega kaks päwa näddalas kartuhwlid, kaks päwa herned, ühhe päwa läätsed, ühhe päwa happo kapsad ja ühhe päwa pudro, sest temma ei olnud keigest sest ühtegi ärramünud ja essimessel aastal katsunud piskoga läbbi sada. Sel wisil olli temma ka paljo sest rahhast, mis ta muido sola ja kallade eest piddi wäljaandma, kokkohoidnud, ja sai nüüd ka omma leiwa wiljaga läbbi, ja keik teised piddid Herra aida ukse ette minnema. Ja mis weel ennam olli, temma herne ja kapsa leme sees olli üks tük pekki, kui teised agganad omma leiwa sekka piddid sötkuma. Sedda olli Marri, temma naene, nenda teinud: Mihklel olli üks suur sigga, mis ta muido olleks ärramünud, agga Marri laskis sedda tappa. Need kaks külled tappetud seast panni ta pissut sola, ja pärrast pous ta neid ülles suitso toasse ja suitsetas neid. Nenda teggi temma ka selle sea peaga, mis olli lõhki raiutud. Selja roog ning jallad said katki raiutud ning hästi sola pandud. Kopsud, maks, südda, nerud, sooldekeskmissed ja keel said katla wee sisse pandud ja pool küpseks kedetud. Siis sai se keik wälja woetud ja ühhe laia laua peäl kirwestega hopis penikesseks katki raiutud, siis künna sisse pandud ja solatud, siis sai sea werri senna sekka pandud ning ka pissut sest weest, kus sees keik enne sedda olli kedetud, ja siis panni Marri weel ni paljo kuppartud tangud senna sekka, et se kui pehme käkki taignaks sai. Sesamma taigen sai kergeste ja pehmeste nende suurte solikatte sisse, mis ollid puhtaks tehtud, toppitud, kinniseutud ja siis weel ühhe tundi aega sellesamma lihhawee sees kedetud, kus sees se enne olli kenud. Nüüd wõttis Marri worstid katlast

wälja ja panni neid kahhe laua wahhele, mis peäle ta kaks kiwwi panni, kunni worstid ollid külmaks sanud. Pärrast pous temma neid ka suitso. Se wessi nüüd, kus sees lihha ja worstid ollid keedetud, olli üks wägga hea lihha leem, mis Marri paigale panni. Sellesamma leme sisse leikas ta esmalt pissut leiba, panni pissut sola ja köömlit sekka, ja perre söid ommad köhhud täis. Pärrast ketis temma sellesamma lemega kartuhwlid, kapsad ja herned ni kaua kui temmal sest lemest olli, ja se maitses ikka lihha järrele. Kui ta pärrast sedda nisuggust leiwa körwast, kartuhwlid, kapsad, herned ja muud nisuggust ketis, panni ta ikka üks paar tükki solatud lihha sisse; ja kui ka se otsas olli, siis ta panni pool sea pea herne leme sisse, ehk ta panni üks tük sest suitsetud pekkist happo kapsa potti. Et ta nüüd ikka sega noukas olli, siis sai ta selle ühhe tappetud seaga pea aasta läbbi. Isse teowaim, kes moisa läks, sai omma leiwa kottisse ühhe worsti ehk tük pekki.

Teie woite arwada, armas Herra, kõnneles wanna weel, et teised teo waimud sedda immeks pannid. Mihkel ei olnud sel aial, kus willi olli hukka läinud, mitte wilja laenand, ja ennesedda olli temma ikka se essimenne olnud, kes laenas. Temma teowaim tulli nüüd puhta hea leiwaga, worstiga ja pekkiga teole — teie woite kül arwada, et innimessed tahtsid hea melega teäda sada, kust se tulli. Mo wanna issa ütles: Mihkel sedda kül parreminne moistab, kui meie keik, ja läks pühhapäwal kõrtsi. Mihkel tulli ka senna ja mo issa ütles: kule Mihkel! sa tead kül, mis meie ükskord mullo siin rikkakssamissest olleme räkinud. Se näitab kül nenda ollewad, et sa sedda moistust olled leidnud. Ütle mulle, mis sa olled teinud, et sa jubba se aasta rikkam olled, kui teised külla mehhed? Mihkel naeris ja wastas, minna lodan igga aasta rikkamaks sada, ja räkis sedda, mis ma teile ollen

teàda annud. Tòssi kùl, ùtles siis mo wanna issa, seeb se umbest on, mis ma ollen ùttelnud: teie woite sega, mis teil on, parreminne ellada, kui teie tànnini ollete ellanud. Kes hea naese saab, se leiab suurt warrandust.

Se kònne sai nùùd waldas laiale: nored perremehhed ràkisid omma naestele moistlikko Mihkli Marrist, ja keik nored naesed ei tahtnud mitte sandimad olla, ja làksid saggedaste Mihkli naest kulama, ja òppisid temma kàest keik, kuida temma sedda wòttis tehha, ja teggid ni paljo kui naad woisid ka nenda, kui Marri teggi, et iggapààw kedeti, ja ikka nisuggust roga, mis jures leiba ei olnud wàgga tarwis, ja et lihha ja leiba hoiti. Keik perremehhed wòtsid ùhhe ossa sest heast ka tehha, mis nende kùllamees Mihkel olli teinud: nemmad noudsid ennam ehk wàhhem ennesele ùhte ehk teist sata, mis Mihklile kassuks olli, ja kùlwasid hernid, lààtsed ja oad, ja teised wiljad, mis leiwa hoidmisseks head on. Sepàrrast on se luggu nùùd siin waldas nenda, kui teie, armas Herra, nàte. Iggaùhhel on omma ouna ja marja pu aed, omma liñno puud, omma kartuhwli keldrid, ja keik on òppinud leiba hoidma, sest se tulleb, et meil keikidel leiba on.

Kùl ma nùùd moistan, kust teie rikkus tulleb, ùtles Herra, hea melega tahhaksin ma sinno wanna issa keigest sùddamest temma hea nou eest tànnada, mis ta teistele on annud, agga Jummal on tedda jubba àrrakorristanud, ja andko temmale taewas sedda suurt ònnistust, mis temma ennesele on teninud se làbbi, et ta siin ma peàl omma liggiinnimessed targaks ja rikkaks on teinud. Kas Marri weel ellab?

Wanna. Jah, Herra! agga temma on wanna ning wàeti, ja temma minni ei olle mitte ni hea kui wanna Marri, et kùl wanna seàdus perres ikka weel petakse.

Herra. Noh! se on hea, et ta weel ellab. Kui ta tahhab, siis ma tahhan tedda moisas toita ja tedda lasta harrida, et ta omma wanna ea sees rahhoga woiks ellada, sest temma on kül sedda ja ennam wäärt. Andko Jummal, et mo teise moisa walla mehhed teie käest öppiksid! Olle nüüd terwe, wanna! ja kui sinnul ehk sinno lastel middagit waiak on, siis ma ei olle mitte ärraunnustanud, et teie Hermo sugguwössast ollete.

13.

Hauduw tedrekanna.

Tulle! tulle taggasi, tedrekenne! oh, sa waene! ma ollen sind so pessa pealt ärrakohkutanud! Ma ei teädnud mitte, et sa seäl haudusid, muido ei olleks ma mitte ni liggidale so pessa jure tulnud. Tulle taggasi omma munnade peäle, jo sa ommad lapsed armastad, kui keik wannemad ommad lapsed armastawad. Oh! se on ka wägga hea! mis waene luggu saaks kül siis nende waeste pissokeste lomadega ollema, kui wannemad neid mitte nenda ei armastaks, ja nende eest hoolt ei kannaks! Tulle taggasi, tedrekenne! so lapsed nokkiwad kes teab jubba munnade sees, ja ootwad, et sa neid wöttad peästa kowwast korest. Hea melega tahhaksin ma kül miñna so munnad waatma, agga kes teab, siis jättaksid sinna ehk ommad lapsed mahha, — ei! ma ei tahha sedda holelikko emma neist mitte ärraaiada, sest ma tean kül, kuida head lapsed omma emma armastawad, ja kuida jälle emma ommad lapsed armastab. Tulle taggasi, tedrekenne, ma ei tahha sedda ühhelegi innimessele üttelda, et sa siin haudud, et ükski sind ei kohkuta, ja wallatumad lapsed sinno munnad mitte ärra ei wötta, kes ei tea, kui armsad nemmad sulle on.

Nenda útles pissoke Karel, kui ta koggematta úhte hauduwat tedrekanna pessa peált árra olli kohkutanud, ja ta láks sest kohhast árra, ning ei lausunud úhhelegi sest pessast, mis ta olli leidnud. Siitsadik ollid ikka wallato lapsed keik tedrede pessad, mis naad leidsid árrapillanud ja árrarikkunud, óiete ilma asjata, sepárrast olli se agga se ainus tedrekanna, mis sel kohtas haudus; agga pissoke Karel olli hea laps, temmal olli halle meel nisugguste lojustega, ja temma moistlik issa olli temmale úttelnud, et tedred mingil wisil kahjo ei te, ja et innimenne sedda ennam nende peále peaks armo heitma. Kes nende pessad hukkatab, útles wanna issa, se teeb wallatust, ja úks hea laps ei pea mitte wallato ollema.

Se tedrekanna olli 10 poiad hásti ning kohkutamatta wáljahaudunud. Pissokesse Kaarli issa, kes pússi mees olli, panni immeks, et ta úkskord jálle úhhe tedre hulka náhha sai. Temma poeg útles temmale, et ta ammo teádnud, kus se pessa olli olnud, agga et ta sedda rahhule játnud ja úhhelegi ei úttelnud egga náitnud. Issa kitis tedda sellepárrast, laskis pússiga pari neist noorte tedre kukkedest mahha, múús neid árra, ja ostis selle rahha eest omma poiale úhhe hea ramato, mis lábbi ta ikka moistlikkumaks ja parremaks sai.

Teisel aastal haudusid jubba ennam tedrekannad, ja issa andis iggakord úhhe ossa neist árramúdud tedre kukkedest omma poiale. Monningad teised lapsed said sedda teáda, ja játsid núúd need pessad, mis nemmad leidsid, rahhule, ja rómustasid, kui nemmad úhte pessa ollid warjule hoidnud, sest se on úks issearrane róóm, kui innimenne tunneb, et ta on head teinud, ja et ta on moistlikkuks ja parremaks sanud.

14.

Hinso Jago wiimsed ello päwad, temma mällestussseks üllespandud.

Hinso Jago wiimsed ello päwad polle mitte üks jut, waid wiimne sanna on tössi; ta ellas Lahhetagguse waldas ja surri ärra 1787 aastal.

Saremaal Lahhetagguse waldas ellas üks wanna pärris tallopoeg, nimmega Hinso Jaak. Temma olli ennemuiste moisa kubjas olnud, ja ei olnud mitte pettisel kombel ennesele warrandust koggonud, et kül temma aial se mois ni mitto moisnikko kätte olli sanud. Keik need Herrad ollid temmaga rahhul, ja siiski ei wihkand tedda ükski tallomees. Temma ei olnud omma kubja ammetis mitte surelissseks sanud, egga liga jomist armastanud, sepärrast wöttis iggaüks tedda temma wanna ea sees auustada.

Kui temma omma wannadusse pärrast ei woinud ennam mitte kubjas olla, siis andis ta sedda ammetit omma poia Hanso kätte, ja jäi isse ommas perres omma poia Hermo jure. Se olli kül muido hea poeg, agga temmal olli kurri naene, sepärrast läks wanna Jaak omma wanna naesega sauna ellama, et ta keik rido tahtis ärrahoida. Seäl ellas ta rahhoga, ja et ta raud ning lukkoseppa tööd moistis hästi tehha, siis toitis ta ennast sega.

Jaak olli nüüd peäle seitsekümmend aastad wannaks sanud, ja mois sai jälle teise moisnikko kätte. Uus Herra olli agga monned päwad moisas olnud; siis astus wanna Jaak moisa tuppa ja ütles:

Armas Herra, ma ollen ühhe päwa teie weski kallal tööd teinud, ja se eest ep olle ma weel mitte makso sanud.

Herra, kes sest ei teädnud, panni sedda pahhaks, et wanna Jaak ni sureliste omma palka taggaaias, ja hüdis Jani, kes móldriks olli pandud: Kule Jaan! on se tóssi, et se wanna ühhe päwa weski peäl on tööd teinud?

Jaan. Jah, Herra!

Herra. Miks sa mulle sedda ei olle üttelnud?

Jaan. Pange mitte pahhaks, armas Herra! ma ollin weski kallal middagit ärrarikkunud, se olli mo ennese sü, ja sepärrast tahtsin ma sedda isse maksta: eile ollen ma sedda ärraunnustanud ning tänna —

Herra. Olgo! agga sinna ei pea sedda mitte isse maksma, sest minna ollen sind móldriks pannud, ja ma tean kül, et sinna sest ei moista ühtegit, ning et sinna selle tóga ni pea ei woi mitte toime sada; kui siis weel ükskord middagit weski jures peaks katki minnema, siis ütle mulle, et minna sedda wigga woin lasta harrida, ja harrimisse palka warsti woin maksta, et mitte ennam wólgo minno käest ei sa taggaaetud.

Noh, wanna! sul on óigus! kui paljo ollen ma sulle wólgo?

Jaak. Mis teie mulle annate, armas Herra! sega ollen ma rahhul.

Herra. Ei, sa pead küssima! egga minna ei tea, kui paljo sa olled tööd teinud, ehk kui paljo so tö maksab.

Jaak. Armas Herra! ma ollen teie pärris tallopoeg, ma ei küssi mitte; mis teie mulle annate, sega ollen ma rahhul.

Herra. Säh! siin on 15 koppikad. Sa tead, ni paljo antakse päwa eest, kui mees hobbosega wäljas on.*) Olled sa nüüd sega rahhul?

Jaak andis sest rahhast Herrale 5 koppikad taggasi, ja ütles: wótke, armas Herra! need wiis kop-

---

*) Se olli 1785 aastal.

pikad on mulle paljuks, neid ei olle ma mitte teninud, neid ei wõtta ma mitte. Ma ollen wanna ellatand innimenne, mis ma kül ennam woin tehha? ma ollen weski kallal agga pissut parrandand, ja se on 10 koppikaga rohkeste makstud.

Herra. Ei! sa pead nüüd keik sedda rahha ennesele piddama, sest sa ei olle mitte küssinud ja tahtsid sega rahhul olla, mis ma sulle andsin, separrast pead sa nüüd keik sedda rahha wõtma.

Jaak. Armas Herra! sedda ei olle ma omma ello aial mitte teinud. Eggá teie mind mo wanna eal middagi uut ei tahha õppetada?

Herra ei tahtnud mitte järrele anda, ning Jaak ei teinud sedda ka mitte. Wimaks küssis Herra: Kas siis so tö 10 koppikaga töeste makstud on?

Jaak. Rohkeste! ning ma tännan teid, armas Herra!

Herra. Se on hea! Siis ma kinkin sulle need 5 koppikad, sest minna ei wõtta neid koggoniste mitte taggasi.

Kinkitud wõttis nüüd Jaak need 5 koppikad, ja Herra kõnneles weel paljo temmaga, hakkas temmast paljo luggu piddama, ja andis temmale muud wähhemad asjad tehha, selle käsoga, et ta isse omma tööd piddi arwama ja omma tö eest makso küssima.

Mitte kaua pärrast sedda tulli Jaak jälle, ja pallus Herra käest pool wakka odra semet.

Herra. Kellele sinna sedda tahhad?

Jaak. Isseennesele.

Herra. Sa olled jo perret poia kätte annud. Ehk sa olled ennesele kasso põldo piddanud?

Jaak. Ei mitte, Herra! Sedda põldo on mulle se Herra, kes enne teid moisa peäl olli, mo ello aiani annud. Meie naabrid teggid sedda rio maaks, ja minna leidsin tunnistusse mehhi ülles, mispärrast se põld kohto polest moisa põlluks sai moistetud. Se

eest kinkis endine Herra mulle sedda póldo ni kauaks kui ma ellan; agga kui Jummal mind ükskord ärrakorristab, siis saab ta jälle moisa kätte.

Herra. Ei se pea mitte nenda ollema! waid se ma peab, otse so iggawesse mällestussseks, ikka so perre jure jäma. Ütle sedda omma minniale, et ta siis ehk lahkem so wasto on.

Jaak sai pool wakka odra semet laenatud, ja süggise olli Jaak essimenne, kes tulli omma wólga maksma. Ta täitis essimest, teist ja kolmat küllimitto, ja wiskas salwe. Siis panni temma neljandama küllimitto sisse ühhe matti täie wilja.

Herra. Mis sa teed, Jaak! pool wak on jubba makstud, ja kassusid ei wótta minna mitte.

Jaak. Herra! teie ollete mind aitnud häddа aial, sepärrast pean ma tännolik ollema, se on ka mo wanna wiis, mis teie ei wótta keelda. Sedda ütteldes wiskas ta matti täis wilja küllimittoga salwe.

Olgo siis nenda, ütles Herra, ma tahhan jubba se peäle móttelda, kuida ma sulle sedda jälle teist wisi sel aial woin tassuda, kui sul middagi pudub. Mul ei pudu nüüd ühtegi, ütles Jaak, ja läks koio.

Sest aiast sai temma ikka, kui ta moisa tulli, kui sóbber wasto woetud, ja temmale anti monnikorda omma naesele middagit koio wia.

Leikus olli sel aastal wägga nappiste olnud: Jaak tulli sepärrast, ja pallus wilja leiwaks laenada. Ta wóttis ühhe wakka teise järrele, ja olli nenda kewwadeks nelli wakka wólgo sanud. Nüüd ta tulli Herra käest passi palluma, Ria liñna reisida.

Herra. Mis so mele tulleb, wanna Jaak? kuidas tahhad sa senna sada?

Jaak. Mo naabrid lähwad kahhe lodjaga merre peál Ria liñna, et naad seál rahha omma tóga ennestele tahtwad korjada.

Herra. Ja sinna tahhad nendega merrel lod-

jaga Ria liñna miñna? — ehk sa kül seäl ennast tahhad lasta matta?

Jaak. Minno polest! se on jo ükskeik, kus mind maetakse. Mul on ka seäl üks tüttar mehhel.

Herra. Ja tahhad tedda weel enne surremist nähha sada? — se on üks teine luggu!

Ta sai Herra käest passi, läks teistega ärra, ja tulli öigel aial nendega jälle taggasi. Kui temma lodja seest olli male tulnud, läks ta otsekohhe moisa, terretas Herrat löbbusa pallega, wöttis taskust 3 hóbbe rubla wälja, ja panni neid Herra ette laua peäle, ja ütles: siin on 3 rubla, olge ni hea ja kustutage mo wöllast ni paljo ärra, kui ma kolme rublaga ollen maksnud, mis ma weel wölga jään, sedda tahhan ma eddespiddi tassuda.

Herra. Noh, Jaak! on so tüttar sulle ni rohked kinkitussed annud? Kui paljo olled sa wölga? (sest Herra ei olnud sedda mitte ülleskirjotanud, sest ta arwas, et Jaak ei woinud ial sedda mitte maksta.)

Jaak. Nelli wakka!

Herra. Mis maksab üks wak, kas sa sedda ka tead?

Jaak. Poolteist rubla.

Herra. Öigus kül! agga kule, Jaak! ma ei olle sedda wilja mitte üllestirjotanud, sest et ma sedda wölga ei tahtnud mitte sinno käest taggaaiada, kui sa mitte ei olleks joudnud maksta. Ma wöttaksin sulle sedda kül ka praego kinkida, agga ma tean jubba, et se so wanna wisi wasto on, sedda wasto wötta. Agga sega pead sa ommeti rahhul ollema, et nüüd keik so wölg nende kolme rublaga tassutud on, sest ma pean sulle ka ühhel wisil näitma, et ma so ausa melest paljo luggu pean.

Jaak sai ühhe korraga kurwaks, wessi langes temma silmist palle kaudo mahha, ta pistis kät tasko, ja wöttis weel ühhe hóbbe rubla wälja, panni tedda

nukra melega laua peäle, ja ütles: Säh, wötke sedda ka weel. Siis pöris ta ennast äkkitselt ümber, ja tahtis uksest wälja minna.

Agga Herra piddas tedda kinni ning ei lasknud mitte enne lahti, kunni ta sedda rubla olli taggasi wötnud. Kui ta sedda olli teinud, juhhatas Herra tedda perre tuppa, ja käskis temmale süa ning jua anda. Sallaja kutsus Herra omma sullast ennese jure, ja käskis tedda, selle wanna Jago käest järrelekulata, kust temma sedda rahha olli sanud, ja mikspärrast temma esmalt neljast rubla olli ühhe paigale hoidnud?

Sullane räkis pärrast Herrale, et Jaak ükspäinis sepärrast Ria linna olli läinud, et ta seäl tahtnud ni paljo rahha omma töga ennesele korjada, kui temmale tarwis läks, omma wölla Herrale maksta. Sepärrast olli ta krono seppa paias tööd otsinud, ja sanud, ja ennesele 30 koppikad päwa palka tinginud. Et ta agga omma wanna ea pärrast mitte ei joudnud öiget tööd tehha, siis olli ta peksa sanud, ja igga päwa sai temmale ikka wähhemat palka antud, kunni ta wimaks agga 15 koppikad päwas sai. Selle eest olli ta wägga waewaga tööd teinud ja peälegi peksa kannatanud, sest et ta mitte, kui omma Herra wöllamees ei tahtnud siit mailmast lahkuda. Sedda üht rubla olli temma sepärrast esmalt hoidnud, et ta sega omma wanna naesele ühhe röömsa päwa sowis tehha; agga et Herra temmale wägga paljo temma wöllast olli järrele annud, siis olli ta kartnud, et ta se eest ükskord ei piddand woima kosta, ja olli enneminne sest römust tahtnud ilma olla, kui et ta sedda omma Herra kullutamissega ennesele olleks saatnud.

Olgo Jummal tännatud! ütles Herra, et ma polle mitte sedda neljandama rubla wötnud. Römustago nüüd temma ennast omma wanna naesega, ja Jummal römustago neid ükskord taewas!

Pissut aega pärrast sedda wöttis Herra nouuks Saksamale miñna. Sel päwal, millal Herra olli tahtnud ärramiñna, sai temmale ööldud, et wanna Jaak perre toas on. Herra käskis, nenda kui ikka, temmale süa ning jua anda, ja läks isse perre tuppa temmaga könnelema.

Herra. Terre, wanna Jaak! tullid sa mind kulama?

Jaak. Jah, armas Herra! ma ollen kuulnud, et teie tahhate Saksamale miñna, sepärrast ma tahtsin teid ka ärrasata.

Herra. Olle terwe wannake! agga ma ei lähhä tänna mitte tele, waid homme, agga selle ärrasaatmisse pärrast polle mitte tarwis, et sa sedda waewa nääd, jälle seie tulla: sö nüüd ja jo, ja olle löbbus, ning jä terwe, sinno wanna naesele wi paljo terwist ja minno Jummalaga jätmist.

Jaak tännas ja läks koio. Teisel päwal ei olnud Jaak mitte nähha, agga kui Herra tölda läks, tulli Jaak nurgast wälja, kus ta sallaja olli olnud, et Herra ei piddand tedda mitte enneminne ärrasaatma, ja ütles: Armas Herra! teie tahhate kauget teed käia, Jummal andko teile seks paljo önne ja terwist, ja lasko keik hästi korda miñna, mis teie ial ettewöttate. Jummal andko, et teie siis ka röömsa mele ja terwe ihhoga ommaksed jälle nähha saaksite. Agga se te on wägga pitk ja Saksama wägga kaugel, küllab se paljo aega wöttab, ennego teie jälle sate taggasi tulla: teie ollete noor alles, küllab Jummal teie ello päwad weel wöttab jätkada, agga minna ollen wanna ellatand innimenne, Jummal teab, kas teie mind siis jälle nähha sate, kui Jummal teid taggasi aitab; kui teie siis mind ennam ei nä, armas Herra! siis hallastage mo waese wanna naese peäle!!

Herra nuttis ja ei woinud mitte wastada, ta andis Jagole kät, ja pilkutas silmadega Praua wasto,

kes jälle wasto pilkutas, et ta olli moista sanud, ja Herra söitis ärra. Kahheksa kuud pärrast sedda tulli ta jälle koio, ja ei leidnud omma wanna ausa Jako mitte ennam, sest ta olli senni ärrasurnud.

Rahho olgo temmaga. Jummal ükspäinis woib nisuggust meest palkada, kes nenda mötles ja teggi kui Jaak. Ja töeste! Jummal wöttab tedda önnistada iggaweste. Mis on keik üllemad, mis on keik suurt suggu innimessed, mis keik targad, kui nemmad head ei olle, mis nemmad on Jago wasto, kes alwas pölwes ja waesusses parrem olli, kui nemmad keik? — Temma mällestus olgo mulle ikka kallis, sest ma ollen tedda tunnud ja tedda kui omma issa armastanud, ja ta olli mo melest armsam ja ausam, kui keik need, kes ühtegi muud ei olle, kui agga rikkad, ja üllemad, ja targad. Ta armastas mind, ja minna ei woi tedda mitte ärraunnustada, sest minna ei olle ial mitte nisuggust head wanna Jako jälle leidnud.

15.

R e k r u t.

Olo wannemad ollid warrakult ärrasurnud, kui ta laps alles olli. Temma sai sepärrast kui waene laps moisas kaswatud, kus ta nored Herrad kolis piddi üllespassima. Kui need Saksamale sure koli peäle läksid, siis pandi tedda walda ühhe perremehhe jure. Olo olli jubba kolis öppinud luggema, kirjotama, ja pissut ka numbrittega ümberkäima, mis ta mitte ei jätnud, waid ta katsus igga pühhapäwa sedda ikka parreminne öppida.

Kui ta 17 aastad wanna olli, läks ta kirriko issanda jure luggema, ja kirriko issand olli temmaga wägga rahhul. Ennego temma sai selletud, woeti essimest korda Rekrutid. Sel korral olli Herra ommast

wallast üht meest seks wallitsenud, kes laisk, holeto ja pahhateggia olli, kes saggedaste riidles, kiskus ja warrastas. Sedda teädsid keik walla rahwas, ja siiski ollid nemmad kurwad, kui tedda liñna widi. Ka temma wannemad teädsid sedda, ja siiski nutsid nemmad ning andsid moisa Herrale üllekohhut süüks.

Et agga Herra hellisemist egga nurrisemist ei tahtnud kuulda, sepärrast ei wallitsenud aasta pärrast temma mitte isse, waid käskis, et kirriko wöörmündrid ja külla kubjad ühte meest Rekrutiks piddid wallitsema. Sedda teggid need, agga sellel, kedda nemmad ollid wälja otsind, olli üks wigga, ja ei sanud sepärrast mitte wasto woetud. Kubjad tullid liñnast taggasi, ja wötsid teist kinni: se olli jälle wägga wanna ja ei sanud ka mitte wasto woetud. Kui teised nored mehhed waldas näggid, et teine kinni woeti, siis jooksid nemmad keik metsa, ja ollid seäl reddus. Kui nüüd kubjad kolmat tahtsid kinniwötta, piddid nemmad kaua otsima, kunni naad ühhe said. Ja sesamma ei olnud mitte pitk kül, ja ei woetud sellepärrast ka mite wasto.

Külla kubjad ja wöörmündrid moistsid nüüd kül, et se parrem nou olleks olnud, kui nemmad sedda Rekruti wallitsemist Herra holeks ollekſid jätnud. Agga mis nüüd olli tehha? — Nemmad piddid jubba neljast saatma. Wimaks, kui nemmad kül jo ollid otsinud, leidsid nemmad ommetige nisuggust, kes wasto woeti. Ikka, kui kubjad ühte noort meest wallast kinni wötsid, said nemmad jälle nutmist ja hellisemist nähha, etteheitmist kuulda, ja said ueste jälle wihkatud; sest selle kinniwoetud nore mehhe wannemad ja suggulassed andsid ka kubjadele süüks, et nemmad sedda kaddedusse ehk wihha pärrast ollid teinud.

Olo olli sel aial ühhe koormaga Talliñna läkkitud, ja tulli siis taggasi, kui neljas olli wasto woetud. Keikis paikus te peäl kulis ta sest häddast. Sagge-

daste tulli nisuggune jooksja metsast temma wasto, ja pallus temma käest pallokest leiba, ning jooksis jälle metsa. Kui Olo jälle koio tulli, ja need nored mehhed teine teise järrele metsast ollid wäljatulnud, siis olli monni neist ommad jallad, teised ommad käed ärrakülmetanud; üks tulli jooksja többega, ja teine tulli nälja pärrast pool surnud koio, ja monni neist jäi keige omma ello aial kiddewaks.

Olo kõnneles selle asja pärrast nendega ja küssis, mis kasso teil nüüd sest on, et teie keige omma ello aial kiddewad ehk wiggased ollete? Ma tahhaksin ommeti ennemast terwe kontidega ja hea terwissega omma Keisrit kui soldat tenida, kui et ma peaksin omma ello aial kidduma, ja kui wiggane kerjama. Ja et se ükskord sedda wisi peab ollema, eks se siis mitte üks keik ei olle, kuida innimenne leiba saab? Woi! woi! ütlesid keik, sinna ei tea mitte, mis raske assi soldati tenistus on, ja wimaks saab ta peälegi sõas surnuks lastud! Ennego meie sedda teme, tahhame ennemast omma tallo põlwes waewa nähha, ning waesust kanda, ja selle jures rahhoga ellada. Olgo! ütles Olo, ma tahhan isse katsuda, kui raske ja häddalinne sõa mehhe põlw on: ei ka mitte keik ei sa sõas surnuks lastud, ja sellepolest lodan ma Jummala peäle, ilma selle tahtmata ei üksainus juukse karw mo peast mahha ei lange.

Pärrast sedda, kui Olo jälle liñna olli tulnud, läks ta Rekrutid kulama. Temma näggi neid keik rõõmsad ollewad, sest nemmad ollid sega rahhul, mis neile olli juhtunud, ja õppisid omma põlwe luggu teist wisi arwada, kui ennesedda, kui nemmad tallomehhed alles ollid. Olo terretas neid, ja põris ennast omma tuttawatte pole, neid küssides: Noh! teie waesed, kuida teie kässi käib? Hea kül! ütlesid nemmad, meil on leiba ja rided, mis innimenne ennam tahhab, ja meil ei olle tarwis, rasked põllo tööd tehha.

Nälga egga wilja hukkaminnemist ei olle meil ial, ja meie póld on ikka ónnistud. Mitte üks ainus sant aasta egga ükski sitke perremees ei sunni meid aggana leiba sóma, waid meie sóme puhtat leiba, ja meil on ülle sedda leiwa kórwast, olgo kapsad, kartuhwlid, tango leent, pudro ehk kallad ja lihha. Óiget rasked tööd ei olle meil koggoniste mitte. Se pissut seraminne ei olle mitte ikka, ja ükspäinis agga wahhi peál seia ja senna kóndima, se on se keige surem tö.

Agga seramisse jures antakse ka monda nahha täis peksa! ütles Olo. Soldat kostis: meie teame keik, mis meie kohhus on tehha, kes sedda teeb, ja panneb tähhele, et ta keik hästi ja wisi pärrast saaks tehha, sellele ei pudu ükski mittegi sórmega. Agga kes tähhelepannematta, holeto ja laisk on, sedda tehhes, mis temma kohhus on, kes sannakuulmatta üllematte wasto on, ja kes liaste joob ning prassib, ehk warrastab, se saab nahha peále, ni hästi soldat kaprali käest, kui teomees kubja käest.

Se woib kül olla, ütles Olo, et teie ilma murreta ja ilma raske töta róómsaste ellate, agga se eest peate ka waenlaste wasto minnema ja ennast laskma ärratappa. Noh, noh! wennike! ütles soldat, egga keik ei sa mitte tappetud, kes waenlaste wasto lähwad. Siin on paljo Rüggementi jures, kes saggedaste sures sóas on olnud, ja siiski ellawad nemmad weel ja on terwed. Kedda Jummal tahhab hoida, se tulleb jälle koio, ja tallorahwas wóttab surm ka ni hästi nored kui wannad, ja teie peate saggedaste kaua kül waewa näggema, ennego teie hauda langete; agga kui meie sóas same mahhalastud, siis on se jo pea, ja ühhe hobiga tehtud. Peále sedda, kui meie sótta lähhäme, siis tulleb meie moisnikko poeg ka meiega ja astub meie wahhel senna kohta, kus ka meie seisame. Noh! wastas Olo, kui meie willi hukka

lähhäb, siis lähhäb meie moisnikko willi ka hukka, sepärrast ei sowi minna kui tallopoeg mitte wilja hukkaminnemist, ja kes soldat ei tahhaks ma sepärrast mitte seäl seista, kus moisnikko poeg seisab. Woib kül olla! ütles soldat, nenda kui sinna sedda moistad, teie kannate omma Herraga üht önnetust, ja Herra on Herra ja sinna tallopoeg, agga meie olleme omma üllemattega seltsimehhed, sest küssi agga ükskord moisnikkult, kes ta on? siis kostab ta: ma ollen moisnik, ma ollen Herra, ja sinna olled tallopoeg! Kui minna ö aial wahhi peäl seistes omma Kinrali wasto hüan: Khtui! se on: kes on seäl? siis ei wötta ta mitte kosta: Kinral; waid ta ütleb siis: Soldat! Waat! temma on soldat ja minna ka, sepärrast arwame meie soldatid ennast ka parremad ollewad, kui teie ollete.

Eks ma mötlenud, ütles Olo, innimenne woib iggas pölwes rahhul olla ja önne leida, kui ta agga moistab ennast selle järrel piddada: sest iggaühhe pölwel on omma head ja omma waewa. Ni wägga pahha ei woi söamehhe pölw mitte olla, sest meie nored Herrad wötwad liggemast keik, olleks ka tükkiks aiaks agga, wäe alla miñna. Olo tulli koio, ja ütles, kui ta moisas rehhel olli: tullewal aastal ei jookse wissiste ükski mitte rekruti wötmisse pärrast ärra. Teised ei moistnud mitte, mis ta sega tahtis üttelda. Olo räkis pärrast sedda ülles, mis ta liñnas soldatitega olli juttustanud, agga nored mehhed nimmetasid temmale siiski, et nemmad tahtsid metsa joosta. Minna ei jose mitte! ütles Olo, kui se nenda peab ollema, siis ma tenin Jummalat ja omma Keisrit seäl soldati pölwes ni hästi, kui siin tallo pölwes. Se jut sai laiale lautud, kunni moisa Herra sedda teäda sai, kes siis Olo käest küssis, kas se tössi piddi ollema, mis temmast ööldi? Jah! ütles Olo, se on tössi! Wiis nored mehhed siit wallast on se läbbi, et naad metsa ollid kargand, keige omma ello aial rais-

ko lainud: nemmad ei kölba nüüd ühhegi töle. Et teile ja nore rahwale tullewa aasta se önnetus mitte jälle ei tulleks, siis ma ennast isse hea melega rekrutiks annan.

Ni wägga Herra sedda kül kahhetses, et ta nisuggust moistlikko ja hea innimest wallast piddi ärraandma, siis ta tedda ommeti kitis, temma hea nou pärrast, ja kui rekruti wötmisse aeg kätte joudis, läks Olo liñna, astus selle kohto ette, kus rekrutid said wasto woetud, ja ütles, et ta olli tulnud, ennast hea melega omma Herra walla eest rekrutiks andma. Ta sai warsti wasto woetud, ja Herra kinkis temmale wiiskümmend rubla.

Olo panni ommas tenistusses keik hästi tähhele, öppis keik, mis Soldat peab moistma, ja teggi keik wisi pärrast, mis ta ommas pölwes piddi teggema. Omma pealikkude wasto olli temma sannakulelik ja allandlik, omma seltsimeestele olli temma abbiks, kus ta ial wois ja sai nende söbraks. Ommad rided piddas ta wisi pärrast, nenda et nemmad ikka puhtad ollid, ja ta wöttis ikka moistlik ning tössine olla. Seäl jures öppis temma öige holega wenne keelt, ja et ta jubba moistis kirjotada, siis ta teggi ühhe kapralile monda meleheaks, et se temmale söbraks sai, ja tedda öppetas wenne kele kirjotama. Kui temma seltsimehhed tahtsid pahhandust tehha, siis temma ei teinud sedda mitte, waid nomis neid, ja kui naad tedda koggoniste ei tahtnud kuulda, siis ta ähwardas sedda üllemattele teäda anda, ja nemmad piddid kül omma ettewoetud kurja tööd mahhajätma. Sest se olli, et need keige wallatumad ja keige kurjemad tedda wihkasid, ja saggedaste pealikko jures ilma süta temma peäle kaebasid. Agga mis kasso neil sest olli? Se tulli ikka päwa ette, et Olo ilmasüta olli, ja pealik sai tedda se läbbi, kui ühte öiget meest ja head soldatit tundma ja armastas tedda sepärrast.

Need head temma seltsimeeste seast, ehk need, kes ennast lasksid temmast weel juhhatada ja parrandada, armastasid tedda sedda ennam, ja auustasid tedda otsekui temma olleks nende issa olnud: nemmad kostsid temma eest, ollid temmale abbiks, ja teggid wimaks keik temmale meleheaks.

Kui ta nüüd moistis hästi wenne kele kirjotada, siis olli temma selle polest kapralittele abbiks. Se läbbi sai pealik ka sedda temmast teäda, et ta moistis kirjotada, ja töstis tedda pea pärrast sedda kapraliks. Nüüd sai Owerst tedda tunda, ja laskis tedda saggedaste ommas kansleis kirjotada. Seäl näggi tedda ükskord üks teine Owerst, kes Olo endise pärris Herra wend olli. Sesamma hakkas selle nore mehhest paljo luggu piddama, ja et temma ennese Owerst tedda wägga kitis, siis küssis wööras Owerst temmalt, kust ta piddi pärrit ollema? ja sai siis kuulda, et ta enne sedda temma wenna pärris tallomees olli olnud. Sepärrast römustas wööras Owerst weel ennam, ja kirjotas omma wennale: et Olo kässi hästi käib, et iggaüks tedda wöttis kita, armastada ja auustada, et ta kapraliks olli sanud, ja et temma Owerst tedda kirjotajaks prukis. Ta pallus omma wenda, et ta keik sedda wöttaks temma suggu wössale teäda anda. Pärris Herra teggi sedda ja kirjotas omma wennale taggasi, et Olo olli isse hea melega ennast soldatiks annud, sest et ta halle meelt tunnud, et ni paljo nored mehhed sest wallast ollid sepärrast kiddewaks ja wiggaseks sanud, et naad söamehhe pölwe wägga pahhaks arwanud, ja kirjotas muido weel paljo head temmast, ja et temma omma rekrutiks andmisse läbbi nore meeste kartust söamehhe pölwe eest ni wägga olli wähhendanud, et nemmad nüüd mitte metsa ei jose, kui nemmad rekrutiks sawad woetud. Sepärrast römustas Owerst weel ennam, ja pallus sedda kaprali ennesele Adjutantiks. Olo sai siis pea-

likkuks, ja kes teab, kas ta mitte nüüd jubba Kaptein on.

Nenda woib innimenne iggas pólwes rahhul olla ja ónne leida, kui temma agga iggas pólwes moistab toime sada, kui ta sedda teeb, mis temma kohhus on tehha, ja sellepärrast holelik on, et ta woiks ikka ennam eddasi sada.

16.

Woóras emma.

Lena sai ühhe tallopoiale naeseks, kes teisest kihhelkonnast pärrit olli, kedda temma enne ei tunnud, ja kelle pólwe luggust temma ühtegi ei teádnud. Hea melega olleks ta ennesedda láinud temma perret ja temma kohta waatma, agga te olli wägga sant, ja temma peigmees tahtis wäggise, et pulmad piddid pea petud sama, sest ta olli leskmees, ja temmal ollid kaks nódrad lapsed, kes mitte kaua ilma emmata ei woinud olla. Sepärrast said siis nobbeste pulmad tehtud, ja Lena läks kui naene omma mehhe perresse. Seál ta leidis mitte ükspäinis kaks nódrad, waid ka óiete waesed kiddewad lapsed. Nemmad ollid ni wägga täis paisesid, et neile mitte nartsud kül ei olnud peále panna: mädda haises óálaste, et innimenne mitte kauaks nende liggidal ei woind seista. Nemmad ei woind mitte ennam käia, waid piddid omma asseme peál maas ollema, ja siiski küssisid nemmad ühte puhko süa ja jua. Óse óigusid nemmad ni halledaste wallo pärrast, et ükski sedda kuuldes mitte ei woind maggada.

Oh Jummal! ütles Lena, mis waesed lomad need on! Ärra waewa ennast sepärrast mitte! ütles mees, nemmad ei sa mitte kauaks ennam olla, naad on jubba kaua haiged: ma ollen keik sola puhhujad siit

ümberkaudo nende jure lasknud tulla, agga ühtegi ei aita! nüüd ollen ma neid Jummala holeks annud, wöttaks temma neid agga pea ärrakorristada. Ma ei tea mitte, wastas Lena, kas se öige on, et sa nenda mötled; agga minna ei tohhi mitte nenda mötelda; minna ollen praego nende emma, sest ma ollen so naene, ja tahhan neile tehha, mis nende lihhane emma neile olleks teinud, sest se on mo kohhus.

Lena wöttis siis kätte ja pessi neid puhtaks, ni paljo kui ta ial wois. Ta teggi neile uut pehmet asset, puhhastas nende hawad, ja panni neid kinni, teggi neile warsti ued särgid, ja harris ning pessi neid wannaid. Ta harris lapsi ni kaua, kunni temma neid wankri peäle wois panna ja liñna wia. Et ta kül moistis, et arsti rohhud rahha piddid maksma, siis panni temma ka wassika wankri peäle, mis ta muido kül olleks kaswatanud, agga mis ta mitte ni wägga ei armastanud, et ta sedda omma woöra laste terwisse eest ei olleks tahtnud ärraanda. Temmal olli se ön, et ta wassikat kalli hinna eest sai ärramüa. Siis läks ta römoga arsti jure ja pallus temmalt abbi omma lastele. Arst ütles: armas norik, haigus on wanna ja pitkalinne, sa saad kül paljo aega, paljo harrimist, ja paljo rahha kullutada, ennego so lapsed terweks sawad. Armas Herra, ütles Lena, kül ma tahhan kannatada ja harrida, ni paljo kui ma ial woin, ja mis ma laste haigusse pärrast pean kullutama, sedda tahhan ma hea melega anda, sest sepärrast ollen ma emma, ja need lapsed on mo woörad lapsed. Ka teile tahhan ma middagi meleheaks tua, hallastage agga nende waeste peäle, ja aitke, et mo lapsed jälle terweks sawad. Arst römustas selle naese hea süddame ja mele pärrast, ja kinnitas temmale, et tal mitte ei piddand tarwis ollema middagit tua, sest ta arwas, sedda jubba ennesele kül palgaks ollewad, et ta nisuggust head woörast emma wois aitada. Tem-

ma kirjotas siis seddeli peäle, mis ta apteki peält piddi ostma, ja óppetas tedda, kuida temma need arsti rohhud piddi sisse andma ja peäle pannema, ja kuida temma need lapsed piddi harrima ja toitma.

Lena wiis ommad lapsed sure rómoga koio, ja hakkas warsti arsti rohhud prukima, ja keik seäl jures teggema, mis arst temmale nouuks annud. Nende rohtude óige prukimisse ja selle óige holekandmisse läbbi, misgaga Lena, kui üks hallemelelinne emma, ommad lapsed harris, said nemmad silma nähhes parremaks; agga weel ei olnud nemmad koggoniste mitte hopis terwed, kui arsti rohhi jubba otsa sanud. Lena olli selle eest agga pole sest rahhast kulluta-nud, mis ta wassika eest olli sanud, ja panni teise pole sest rahhast sure holega paigale. Saggedaste ütles temma mees, et temmale se rahha piddi tarwis ollema, ehk ta küssis agga ni paljo sest, et ta ennesele pissut tubbakast, óllut ja wina woiks osta. Agga Lena ei annud temmale ühtegit, waid ütles ikka: Olgo se rahha meie laste terwisseks, seks ollen ma sedda paigale pannud. Kui nüüd arsti rohhud ollid otsa sanud, läks Lena liñna, ja ostis needsammad rohhud weel ükskord aapteki peält, sest ta olli arsti tähte ennesele lasknud jälle taggasi anda. Ka need rohhud said otsa, ja temma woórad lapsed ollid ligge-mast hopis terwed, ükspäinis agga pissokessed hawad ollid weel nähha.

Lena läks nüüd jälle arsti jure, ja räkis temmale, kuida se luggu rohhoga olli olnud, ja arwas, et need pissokessed hawad nüüd kül isseenneseft piddid terweks sama. Agga arst ütles: Ei mitte! sa wóttaksid kahhe-wórra süüd ennese peäle kogguda, kui sa mahhajät-taksid rohto omma lastele prukida, ennego lapsed ho-pis terweks sawad: Haigus wóttaks siis jälle woimust, ja lähhäks óälamaks, kui se enne on olnud. Lena sai kurwaks, ja nuttes ütles temma: siis ei olle kül en-

nam mu nou, ma pean mo ainust pühhapäwast kube ärramüma, mis ma sepärrast jubba ennesega ollen tonud; sest on mul kül kahjo, agga ma tahhan enneminne sandimad rided selga panna, kui et ma sest middagi peaksin melega mahhajätma, mis ma kui emma pean teggema.

Näita mulle ommeti sedda kube! ütles arst, kes ikka süddamest römustas, kui ta nisugguſed wägga head ja waggad innimessed nähha ja tunda sai, näita mulle! sedda kube ostan minna kül isse. Oh! armas Herra, se kuub ei kölba mitte teile, ütles Lena, sest ta ei tahtnud sedda mitte hea melega selle arsti kätte ärramüa, sepärrast et ta ennast häbbenes, temma käest se eest paljo küssida. Wist! ütles arst, mo perre seas on innimessed, kes sedda woiwad selga panna. To agga sedda kube seie! Leno töi sedda ja küssis wägga pissut se eest. Arst, kes näggi, et ta mitte hea melega sedda kube ni alwa hinna eest ei tahtnud ärramüa, andis temmale ennam, kui ta olli küssinud, ja umbest ni paljo, et ta selle rahha eest need rohhud weel kaks korda aapteki peäl woiks lasta tehha, ja kinnitas temmale, et kui need rohhud otsa piddid sama, temma siis piddi tullema ja teäda andma, kuida se luggu temma lastega piddi ollema.

Lena pühkis wet silmist ärra ja olli jälle löbbus, läks koio, harris ommad lapsed, ja ennego weel wiimne rohhi otsa sai, ollid lapsed hopis terwed. Ommeti andis ta neile weel keik sedda rohto sisse, mis olli üllejänud. Nüüd läks ta arsti jure omma lastega, panni neid temma ette seisma, ja ütles: Waatke, armas Herra! need on mo endised haiged lapsed, nüüd on nemmad terwed, sedda head ollete teie mulle teinud. Ma wöttaksin teile sedda kül tassuda, agga mul ei olle ennam pühhapäwast kube mitte, muido müüksin ma sedda ärra, ja tooksin teile sedda rahha. Jah wist! ütles arst, on sul weel pühhapäwast kube.

Olled sa jubba ärraunnustanud, et sa mulle ühte kube olled annud, et ma sulle sedda piddin hoidma? Ja arst tói sedda kube ja andis sedda selle hea woóra emmale jälle taggasi. Lena ei tahtnud sedda mitte wótta, agga ta piddi sedda wótma, sest arst ütles: ma ollen sulle sedda rómo sowinud, et sa omma kube so woóra laste terwisse pärrast woiksid ärramüa; agga nüüd pead sa mulle ka sedda rómo sowima, et ma sulle sinno armastust, mis sinna kui hea emma omma woóra laste wasto tunnistad, woiksin pissut tassuda. Agga, teie lapsed, ütles ta neile, ni mitto kord kui teie hommiko maast ülles tousete ja tunnete, et teie terwed ollete, ni mitto kord, kui teie sóte ning jote, ni mitto kord, kui teie lóbbusad ja róómsad ollete, siis ärge unnustage mitte ärra, et keik sedda head teie woóras emma teile on saatnud, ja móttelge iggapääw se peäle, kuida teie sedda head temmale armastusse, auustamisse ja sannakuulmissega tahhaksite tassuda. Sest temma on kül teie woóras emma, agga ta on teile ennam teinud, kui monni lihhane emma lastele wóttab tehha. Lapsed hakkasid ümber emma kinni, andsid temma kättele suud, ja tootasid arstile, et nemmad omma emma süddamest tahtsid ikka armastada. Arst kinkis weel middagit lastele ja nemmad läksid emmaga róómsaste koio.

Lapsed teggid, mis nemmad ollid tootanud, naad armastasid omma hea woórast emma süddamest, teggid keik head omma emma meleheaks ja rómuks, ja said waggaks ja heaks lasteks. Saggedaste tännas Lena Jummalat palwes omma hea woóra laste eest, ja temma sai nähha, et keik temma murre, waew ja kullutaminne laste läbbi sai tassutud; ja temma ei teädnud sel korral weel mitte, kui wägga temma issesennese hea pólwe eest se läbbi olli hoolt kannud, et ta nende waeste laste eest murret piddas. Nemmad ollid nüüd terwed, ja said sureks ja tuggewaks, ja

teggid tännolikko süddamega kermeste tööd omma wannematte eest.

Kahheksa aasta sees tői Lena 3 lapsed ilmale, kedda need head woórad lapsed süddamest wötsid armastada ja hoida. Need weikessed lapsed näggid omma woóra wennakstest head óppetusse märki, ja teggid se järrele. Nemmad kuulsid ni saggedaste, kuida needsammad omma emma temma armastusse eest tännasid, ja óppisid moistma, kui paljo ka nemmad omma emmale ja issale wölgo ollid. Nemmad näggid, kuida woórad lapsed keigest wäest noudsid sedda tehha, mis selle hea emmale rómuks olli, kuida nemmad ikka püüdsid wannematte mele pärrast olla, et need neid woiksid kindlaste armastada, ja nenda aitsid woórad lapsed ommad noremad wennad kaswatada, mis eest emma neid saggedaste tännas. Oh teie armad lapsed! ütles ta siis, kui minna teid mitte kui emma ei olleks harrinud, ja mitte ei olleks noudnud teie ette murret piddada, siis olleks mul paljo wähhemat rómo olnud, ja kes teab, kas mo ommad lapsed ni head olleksid, kui nemmad mitte teie head óppetusse märki ei olleks näinud. Ma ollen nisammo hästi mo ennese eest, kui teie eest hoolt kannud se läbbi, et ma teie hawad kinni pannin, wassika ja kube teie eest ärramüsin. Ma ollen se läbbi ennesele paljo rómo saatnud, ja mis weel ennam, ma ollen ennesele se läbbi sedda lotust saatnud, et teie mind mo wanna ea sees, kui ka minna kiddewaks ja nödraks jään, wöttate armastada ja harrida, ja mo wiimsed ello päwad mulle rómo päiwiks wöttate tehha. Nenda ütles ta saggedaste, ja keik temma lapsed sillitasid temma palle, ja tootasid temmale sedda, mis ta neile head teinud, ni paljo tassuda, kui nemmad ial piddid joudma.

Kui nüüd se aeg tulli, et ka Saremaalt rekrutid woeti, siis tulli Lena perresse kord, et temma wie poiadest üks rekrutiks piddi antud sama. Kes tahhab

kül hea melega omma armast last ennesest ärraanda? Lena nuttis kibbedaste, agga se olli Keisri käsk ja Lena piddi sellega rahhul ollema.

Temma möllemad woörad poiad, kes wannemad perre laste seast ollid, said siis teine teise järrele liñna widud ja kohto ette todud. Agga et neil nende endise suurte paisede pärrast paljo assemed ihho peäl ja palles ollid, siis ei sanud ükski neist wasto woetud. Nüüd widi Lena ennese wannem poeg liñna, ja temma jäi soldatiks. Lena nuttis monne päwa, ja monne ö, ja piddi wimaks ommeti sega rahhul ollema.

Pea pärrast sedda said temma noremad poiad rouged, ja Jummal korristas neid möllemad ärra, et kül wägga hästi emma neid harris ja arsti rohto töi ja sisse andis, ningööd ja päwad nende jures walwas.

Wanna issa, kes jubba ammo mitte öiete terwe ei olnud, ei woinud sedda wallo ja kurwastust, et ta ni ürrikesse aia sees omma kolme norema poiadest ilma jäi, mitte kanda. Ta sai ikka nödremaks, ja surri sure kurbdusse pärrast ärra. Nüüd ei olnud Lenale ühtegi ennam üllejänud, kui agga temma möllemad woörad poiad, kes tedda noudsid trööstida ni paljo kui nemmad woisid. Wannem neist wöttis nüüd naese, ja temma norik olli wagga ja hea, ta armastas wanna Lenat hea lapse wisil, ja kaswatas ommad lapsed Jummala kartusses. Saggedaste räkis issa omma lastele, kui paljo head temma woöras emma neile teinud, ja pissokessed armastasid sedda wanna eite nenda, et ta piddi römo pärrast nutma.

Lena norem woöras poeg ei wötnud mitte naese, et kül temma wend ja emma temmale nou andsid. Ei mitte! ütles ta, kes Jummal teab, kas minna ka nisugguse hea naese saan, kui mo wennal on, ja kas siis nored naesed wötwad teine teisega korda sada, siis tulleks riid ja kärra perresse, ja se saaks mo hea emmale melehaigusseks ning kurbdussseks olla, ja mo

kohhus on, temmale rõmo sata; ehk ma peaksin siis temmast ärralahkuma, agga ma ei tahha tedda mitte mahhajätta, waid ma tahhan temma eest tööd tehha, ni kaua kui ta ellab, sest temma on mo terwisse ja ello eest hästi hoolt kannud, ja sedda ei woi ma temmale ühhegi asjaga tassuda.

Nenda ellas siis Lena omma laste ja lapse lastega rahho sees. Nemmad keik armastasid, auustasid ja harrisid tedda temma wanna east sadik. Kui nüüd wimaks temma surma tunnike liggi tulli, siis kutsus ta keiki neid ennese ette, ja tännas neid nende armastusse eest, andis neile weel keiksuggust head õppetust ja maenitsust, tännas wimaks Jummalat, kes temmale jubba siin mailmas ni rohkeste olli tassunud, mis ta ial head olli teinud, õnnistas omma lapsi ja laste lapsi, andis omma waimo Jummala armo holeks — ja heitis hinge.

Keik nutsid süddamest temma surma pärrast, ja temma minni panni nuttes temma silmad kinni.

17.

Nouakas perremees.

Üks Herra olli omma moisa ärramünud ja liñna läinud ellama. Monned aastad pärrast sedda, tulli ta jälle senna moisa woöraks, ja et ta monned päwad seäl paigale jäi, siis läks ta ka need tallopoiad waatma ning kulama, kes moisa liggidal ellasid. Temma tulli ühhe perresse, mis ta otse mittegi ennam ei tunnud; sest kui temma sedda moisa ärramüüs, siis ollid selle perre ello maiad laggumas, kattuksed ollid sandid, ajad ollid maas, oue hopis tühhi, ja perremees öiete waesusses. Nüüd ei näinud temma mitte ühte ainust wiggast paika nende ello maiade jures, kattuksed ollid head, keik aiad ollid wisi pärrast ülles-

tehtud, peäle sedda olli seäl suurt juurte aeda nähha, ja kartuhtwlid, kapsad, oad ja kalid kaswasid seäl sees wägga hästi, ka ollid jubba monned ouna ja marja puud senna istutud: oue olli puhhas, hea pu warrandus olli seäl ülleslautud, ja keik ulloallused ollid regged ja wankrid täis, ja selle ello ullo al olli keiksugguse tarwilisse pu warrandus, kellest rattad ja mu ello maia asjad tehhakse. Lastel, kes selle Herra wasto tullid, ollid walged särgid selgas. Ülleüldes nähti keigist, et seäl perres hea pölwe luggu olli, mis Herra immeks panni. Sest temma olli ennesedda, kui se mois alles temma käes olli, sedda perremeest sestsammast perrest küssinud: kust se ommetige tulleb, et ta ni waene olli? siis wastas perremees, et temma pöld piddi sandim ollema, kui temma küllamehhe pöld, et temmal pissut ja sandid heinamaad piddid ollema, et weiksed mitte temma jures ei kaswanud, et temmal wägga pissut perret piddi ollema, et ta sepärrast ei woiks mitte jouda keik tööd tehha, ja mis ta weel ennam omma wabbandamisseks ütles. Sepärrast panni Herra sedda immeks, et se tallomees sellesamma perres nüüd ühhe korraga rikkamaks olli sanud, et kül ta mitte ei näinud, et selle perre jures ennam, ehk uut pöllo maad olleksid ülleswoetud. Ta tahtis hea melega teäda sada, kuida se olli sündinud: sepärrast ütles ta ühhe lapsele, kes seäl olli: Pai laps! hüa mulle perremeest seie, ma tahhaksin temmaga könneleda. Laps läks tuppa, ja hopis üks teine mees, kui Herra otis, tulli wälja.

Herra. Olled sinna selle perre perremees?

Tallomees. Jah, Herra!

Herra. Siin ellas jo muido üks tallomees, kelle nimmi Joost olli?

Tallomees. Tössi kül! agga minna ollen jubba monned aastad siin perremehheks, sest Joost sai perre peält ärraheidetud ja perre mulle antud.

Herra. Küllab se ei olle mitte so mele pärrast olnud?

Tallomees. Miks mitte! ma wötsin sedda perret hea melega. Mo naene ja minna, meie armastasime teine teist jubba ammo, agga et ma sullane ollin, siis ei tahtnud ta mind mitte; kui ma nüüd sedda perret sain, siis ma wötsin tedda ennesele, ja meie ellame teine teisega löbbusaste.

Herra. Se woib kül olla! agga so pöld on sant!

Tallomees. Polle ühtegi sandim, kui mu küllameeste pöllud, agga se, kelle kä se ma olli, ennego ma seie tullin, on omma holetusse läbbi sedda pöldo rikkunud: kui ta piddi kündma ja äästama, siis ei teinud temma sedda mitte laiskusse pärrast, ja arwas ikka, seks kül weel aega ollewad, kunni se öige aeg olli möda läinud. Ja kui ta siis ükskord kündis, teggi temma sedda ülle kaela ja kermeste, et ta agga sest peäsis, sest nisuggust tööd arwas ta ennesele wägga sureks waewaks, sepärrast kündis temma omma ennese pöldo weel sandiminne, kui need tallomehhed, kes kelmid on, moisa pöllud wötwad künda. Kas se siis kül imme olli, et temma pöld täis rohto sai, et umbrohhi sedda hopis ärra lämmatas, ja et ta sepärrast mitte wilja ei sanud, ehk mitte ni paljo, kui temma küllamehhed? agga sest ei olnud mitte pöllul, waid sel laisal perremehhel süüd.

Herra. Agga kes teab, ehk ei woinud ta mitte paljo wägge pöllo peäle weddada, sest et temmal wägga nappiste heinad ollid, ja et temma sepärrast mitte paljo weiksid ei woinud piddada, kui ta mulle ükskord isse on üttelnud.

Tallomees. Se woib kül olla, Herra, et temmal pissut heinad ollid; minnul, Jummal olgo tänatud! ei olle sest pudo, agga ma ollen ka sepärrast tööd teinud: ma ollen heinamaad laastanud nin puhhastanud, ja tassaseks teinud; samblasse kohtade peäle

ollen ma lubja, tuhka, kanna ja anne sönnikut rippu-tanud, ja saan se eest keige wähhemalt kolm kord ni paljo heinad, kui endine perremees. Peäle sedda saan minna omma heinadega ennam läbbi, kui mo külla-mehhed, kui meie ühtesuggust paljo koormad same, ja siiski on mo ellajad priskemad, kui nende ellajad, sest minna ei pilla mitte omma heinad ärra sönniko sisse, ja mo ellajad ei tüddine sest sües mitte ärra.

Herra. Agga kes teab, ehk sa moistad ühhe kunsti, mis se perremees, kes enne sind siin olli, mitte ei moistnud, sest temma olli ikka wölla al ja temma ellajad ei sigginenud ial mitte.

Tallomees. Kül ikka, Herra! sedda kunsti moistan minna! Minno ellajad peawad kül siggima, ja sedda teen ma nenda: ma annan neile saggedaste, ja pissut hawalt süa, ma ei lasse neid ial mitte näl-gas olla, ma harrin ja tallitsen neid hästi, ja ei lasse neid mitte liaste tööd tehha. Sel jures wötko siis innimessed ni paljo noida, kui nemmad ial tahtwad, siiski ei sa nemmad mo kunsti wasto mingisuggust tehha. Peäle sedda ei ussu ma mitte ühtegi noidmis-sest, sest ma nään ja kulen kül, et Saksad sest ühtegi ei moista, ja need moistaksid sedda wissiste, kui se üks tössine assi olleks, nemmad luggewad paljo ra-matud, ja teädwad keige asjade sees ennam, kui meie, sepärrast arwan minna ikka, et tallopoiad, kes ennast nisugguse kunsti töga kiitwad, tühja uskwad, kes en-nast on lasknud nisugguse könnega petta, ehk kül isse petjad on, ja teisi sega tahtwad petta.

Herra. Sul on öigus kül! monnekorda on ni-sugguse tühja kunsti mehhed agga tiggedad innimes-sed, kes ähwardawad sedda, mis neile melehaigusseks on olnud, noidmissega kätte maksta, kellest nemmad agga ühtegi ei moista, egga ühtegi ei woi moista, sest et nisuggune pahha kunst, Jummal olgo tännatud! koggoniste mailmas ei olle. Rummalad innimessed

lasſewad ennast sega kohkutada, ja kui neil siis õnnetus on, siis uſkwad nemmad warsti, et se neile nisugguse kurja innimestest peab pandud ollema. Sandid ja laiſad innimesſed uſkwad hea melega noidmist, et nemmad sega omma laiskust ja rummalust woikſid wabbandada, kui endine perremees siit perrest on teinud.

Tallomees. Tössi, tössi, Herra! nenda kui teie mótlesin minna ka sest aiast, agga minna ei woinud sedda mitte nende sannadega üttelda. Ja ma mótlen ka, et Jummal ni wägga üllendut ja ni wägga pühha on, et temma nisugguse kurja innimeste nouusse ei peaks heitma, ja temma on ni helde, ni armolinne ja ni óige, et ta tóeste mitte sedda hea innimeste kahjuks ei wótta tehha, mis kurjad innimesſed hea innimestele kurja sowiwad. Minna lodan siis Jummala hoidmisse ja kaitsmisse peäle, ja ei panne keik nisugguſed naero wäärt juttud ja teud mittegi tähhele, waid ma teen ikka priskeste ja róómsaste omma tóód ni hästi kui ma moistan. Kui ma middagi woin jure óppida, siis ma wóttan sedda ka wasto, et ma omma tóód óppikſin parreminne tehha.

Herra. Se on ausa ja moistlikko mehhe wiis! Agga kuida olled sa sedda teinud, et sa selle ürrikesse aia sees ni paljo olled saatnud? et sa omma póldo, omma heinamaad, omma ello maiad, ommad aiad ja keik olled harrinud ning parrandanud? Jo sul paljo innimesſed perres on?

Tallomees. Polle mitte! mul on nüüd wähhem perre, kui endise perremehhel on olnud. Agga kui innimenne keik óigel ja ommal aial wóttab tehha, ja kui ta igga päwa middagi teeb, siis saab se aasta läbbi surets asjaks koggutud, isseärranis kui innimenne sedda rómo ja lustiga on teinud. Pange agga endist perremeest tähhele! Temma ei wótnud mitte enne uut wankrit tehha, kui wanna hopis olli ärra-

kullunud ja otsa sanud. Siis wöttis temma selleks toresi puud, nenda kui se agga temma kätte juhtus, hea ehk sant pu, ja öhkas ning wandus seäl jures raske tö pärrast, ja teggi keik ülle kaela ja pea, et se agga walmis sai. Nüüd woib kül arwada, et se wanker pea jälle katki läks, ja temmal olli ikka selle jures parrandamist ja uut tööd, nenda et ta sepärrast mittegi uut wankrit ei woinud sada, ja nenda olli se luggu temmaga keikis asjus.

Minna teen sedda teist wisi, ja mul on sepärrast parrem luggu: Kui mul on pissut aega, siis ma teen middagit, mis mulle weel eddespiddi töeste tarwis lähheb, ja kui mul siis sedda pudub, siis on se jubba walmis, ja ei kela mind mitte teist tööd teggemast. Kui ma leian ühhe hea tükki pu, siis pannen ma sedda paigale, sepärrast ei olle mul mitte tarwis metsa miñna, kui ma middagi puust tahhan tehha. Nään ma omma ello maiade jures pissikest wigga, ja mo aia sees pissikest auko ollewad, siis ma harrin sedda warsti, ja nenda on se mul ikka kerge, sest et sel wisil ial suurt kahjo mulle ei woi sündida. Minna watan se peäle, et mo perre nendasammoti ka peab wisi pärralist tööd teggema, ja nisammasuggust head seädust peab piddama, ma ei anna mingisuggust sest järrele, mis nende kohhus on tehha, ja ei lasse neid mitte laiskleda; agga se eest pean ma neid hästi rides ja annan neile head toidust. Selle jures on mul se weel kassuks, et nemmad keik löbbusad on, ja teine teisega rahho piddawad, sest kui innimessel ikka head tööd on tehha, siis ei olle temmal aega riidleda.

Se kes enne mind siin perremehheks olli, söi omma perrega ikka paljast leiba ja sola ehk solast kalla, kullutas se läbbi keik omma wilja ärra, ja weel ennam, kui ta omma laiskusse pärrast pöllo peält wois sada. Sepärrast laenas temma ikka ja piddi

kue wakka eest ühhe wakka weel kassusid jure maksma. Igga aasta piddi ta siis ennam laenama: ommeti ei murretsenud temma mitte, sest wöllast teist wisi lahti sada, waid lotis ikka, et Jummal temma pärrast piddi immet teggema, ja temma wöllad maksma.

Agga sedda sain minna warsti moista, et leiwa wilja laenamissest mingisuggune kasso ei tulle, ja hoidsin ennast laeno wilja eest. Ma teggin warsti sedda aeda ennesele walmis, teggin kartuhwlid ja kapsad mahha, ma hoidsin kokko ni paljo kui ma woisin. Kui ma pissut rahha kätte sain, siis ma ostsin enneminne ühhe wakka rukkid, kui et ma sedda olleksin laenanud, sest ma sain sel wisil ühhe küllimitto täis rukkid kokko hoida, mis ma muido olleksin piddanud kassude eest ärraandma. Sel wisil ma katsusin läbbi sada, kunni ma pöllo peält abbi sain. Nüüd ollen ma jubba nenda willunud, ja ellan ikka weel kassinaste, hoian kokko nenda kui ennesedda, ja woin nüüd jubba monne wakka wilja igga aasta ärramüa, mis kül selle endise perremehhe mele ial mitte ei olle tulnud.

Herra. Se on tössi! sa olled paljo waewa näinud, ja olled sega paljo saatnud, agga mis sind kül keik se aitaks, kui so moisa Herra nüüd sedda perret so käest ärrawöttaks, ja sulle teist perret annaks?

Tallomees (naerdes). Sedda minna ei kardage, armas Herra! sest meie moisa Herra on kül ni tark ja moistlik, et ta ühhe nouaka, hea ja rikka tallomehhe mitte ei wötta omma ma peält ärraheita, se olleks jo temmale isse kahjuks, kui ta sedda teeks. Et se endine perremees siit perrest piddi ärraminnema, sedda ei panne ükski mitte immeks, et kül Joost ikka weel ütleb, et ta hea, agga önneto perremees on olnud; agga se on ikka innimesse wiis, et ta nouab isseennast wabbandada, sest kes tahhab kül hea melega üllestunnistada, et temmal süüd ommast önnetussest on olnud? kui siis innimenne ühhegi asjaga en-

nast ei woi wabbandada, siis annab ta sedda noidjattele süüks. Nisugguse wanna naese juttoga ei lasse meie moisa Herra ennast mitte petta. Temma heitis sedda wöllalisse perremeest ommast perrest wälja ja panni mind sellesamma perre ma peäle. Minna nouan isse hea ja öige töteggemisse, hea seädusse ja kokkohoidmisse läbbi, ja mo Herra ei olle sedda mitte kahhetsenud, et ta mind seie perresse on pannud, ja minna lodan, et temmal kül ial ei pea asja ollema, minnoga mitte rahhul olla. Nenda ollen minna se peäle julge, et mind kül mitte mo ma peält ärra ei wissata, nenda kui iggaüks hea tallomees se peäle woib julge olla. Ma lodan ka Jummala ja meie moisa Herra peäle, et keik aega möda, ni head ja wisipärralissed wötwad olla, kui meie Herra on.

Herra. Sedda woid sa julgeste lota, armas söbber! ja kui keik walla tallopoiad ni head, ni moistlikkud ja ni nouakad olleksid, kui sinna, siis ma wötaksin kahhetseda, et ma omma moisa ollen ärramünud. Jä terweks!

Tallomees. Teie ka! Olge terwe head jutto aiamast.

18.

Holelik meel.

Üks wanna tallomees nimmega Mardi Mart, sai ommast Herrast sure hulga rahhaga Tallinna läkkitud. Herra pakkus temmale seltsimeest, agga Mart ütles: ei Herra! se üks innimenne ei woi mind mitte röówlite eest hoida, waid ma woin temma pärrast weel enneminne häddasse sada, et röówlid mo kallale tullewad, sest et nemmad woiksid pea arwada, et kül selle koorma peäl paljo rahha woib olla, kus kaks innimessed jures on. Laske mind üksi minna, ja ärge üttelge ühhelegi, mis ma Tallinna wiin, siis ma woin

julgem olla, ja ükski ei woi sedda mittegi arwada, et mul paljo rahha ree peäl on. Ta mattis nüüd omma rahha kotti öiete hästi heinte sisse, aias omma keige sandimat kassokast selga; ja söitis ärra.

Kui temma teisel ösel tahtis ömaiale minna, siis näggi ta sedda körtsi täis wennelassi ja woöraid tallorahwast ollewad, kes ollid tulnud hobbosid ning wilja ostma. Mart ei julgend mitte ni paljo innimeste seas körtsi ömaiale jäda, waid ta söitis mödda. Agga temma hobbone olli wässinud ja nälgas, ning ta piddi weel ni mitto pennikoormad söitma, siis tulli temma mele, et se perre, kust temma emma emma pärrit olnud, liggidal tee äres olli, pöris tee peält ärra ning aias senna perresse.

Mart ei olnud ial seäl kohtas mitte olnud, ning ei tunnud ommad suggulassed mitte; agga ta sai siiski perremehhest ja perrenaesest sure römoga wasto woetud, kui nemmad kuulda said, et ta Tönno Marri tütre poeg, ja nenda nende suggulane olli.

Kui nüüd Mart olli omma hoost tallitsenud, siis istus ta mahha söma laua jure, ja wöttis ommast kottist ühhe puddeli wina wälja, mis temma Herra temmale olli tele annud, sest Herra teädis kül, et se wanna ial ennam ei jonud, kui temmale tarwis läks, ja Mart andis sest winast iggaühhele perres ühhe su täie. Ma arwan, sa käid kossimas, ütles ümmardaja, kes seäl perres tenis, ja priske, löbbus ja hea süddamega tüdruk olli. Noh! noh! ütles Mart, minna isse kül mitte, agga mul on üks poeg, selle mele woiks se kül tulla, ja kes teab, kas temma mitte ükskord ei tulle, ja sulle su täie wina pakkub. Tüdruk sai punnaseks ja ütles: noh! mikspärrast ei peaks minna siis sedda mitte wasto wötma, kui ma agga esmalt so poega ollen näinud ja teäda sanud, kas temma ka üks hea innimenne on, sest ühhe pahha mehhele ei tahha ma mitte minna. Jah! ütles Mart, siis ei

olle parrem nou, kui agga et sa jouad tedda isse tundma, sest kui minna tedda kidaksin, siis olleks agga temma issa tedda kiitnud: sedda teen ma muidogi kül hea melega, et ta töeste üks hea laps on. Kas ma pean tedda seie läkkitama, Liso? küssis Mart. Kül ikka! kostis Liso, ja nenda naersid teine teisega tükki aia, ja se tüdruk olli issa mele pärrast ning pärrast sedda weel ennam poia mele pärrast, kes tedda ennesele wöttis.

Senniks olli Mart perrenaesele ka su täie wina annud, ja se andis omma lapsele ka sest nattukest. Mart, kes sedda näggi, ütles sepärrast selle naesele: Norik! ma ollen näinud, et sa selle pissokesse lapsele jubba wina annad. Ärra te sedda mitte, sest wiin ei olle lapse ihhole mitte hea, meie Herra on meile sedda saggedaste üttelnud, ja sepärrast ei te meie sedda mitte ennam. Noh! wastas perrenaene, wannad innimessed jowad ka wina, kuida woib siis Jummala wiljoke lapsele pahha tehha? Kül ikka! ütles Mart. Lapse toidusseks, kui ta noor alles, on agga emma piim lodud, ja sepärrast peab temmale agga pehmet ja kerget sömist ja jomist andma sel aial, kui laps hakkab söma, kunni temma woib kangemat roga wasto wötta, ja wiin on temmale üllewägga kange. Oh! ütles perrenaene, ma armastan sedda poisikest wägga, ja annan sepärrast temmale keigest sest, mis mulle maitseb. Se polle mitte armastus, ütles Mart, kui sa temma terwissele pahha teed, waid se on armastus, kui sa nouad temmale terwe ihho hoida. Oh Jummal! ütles perrenaene, selle polest ollen minna jubba ni önneto, et mo mollemad wannemad poiad wiggased on. Wata agga! — temma näitis omma keige wannema poia parremat kät, mis hopis olli ärrakuiwanud ja kokkokaswanud, ja omma norema poia wassakut kät, kelle külges kaks sörmed waia ollid. Kas need lapsed on nenda sündinud? küssis Mart.

Ei mitte! wastas emma, se wannem kukkus tullesse, kui ta kaks aastad wanna olli, ja se teine, kui ta umbest nisamma wanna olli, raius kirwega, misgaga ta mängis, need kaks sörmed kä küllest ärra. Wata! ütles Mart, kas sa kül woid üttelda, et sa ommad lapsed armastad, ja ei noua mittegi neid kahjo eest hoida. Sest wannemast olled sa jubba sedda kurwa öppetusse märki nähha sanud, et lapsed tullest, mis toas pölleb, woiwad wiggasseks sada, ja siiski ma nään, et sa mitte se eest ei olle murret piddanud, et so noremad lapsed mitte nendasammoti kahjo sisse ei sa. Kuida pean ma sedda teggema? küssis emma, sest tuld peab meil jo ollema. Kule! ütles Mart, ma tahhan sulle räkida, kuida se luggu minnoga olli:

Kui mo poeg alles laps olli, siis sai temma sesamma önnetusse sisse, et ta omma kät ärrapölletas — ärra te agga ommad körwad mitte ni laiale lahti, Liso! sest temma kässi ei olle mitte nenda wiggaseks sanud, kui siin selle poisi kässi: temmal on weel ni terwe kässi, et ta kül sind sega woib toita. Tüdruk sai jälle punnaseks ja küssis, kuida temma kässi siis terweks olli sanud? Mart wastas: ma läksin warsti moisa, seält ma sain ühhe salwi, ja Praua öppetas mulle, kuidas sedda tehhakse, sega ma woidsin sedda pöllend kät saggedaste, ja teggin keik nenda, kui Praua mind olli öppetanud, siis sai temma kässi pea terweks.

Ma römustasin sepärrast, agga ma ei mötlenud mitte, et ta weel ükskord omma kät woib pölletada, agga nattuke aia pärrast olli mo wanna issa issal, kes wägga nödder olli, se önnetus, et temma ka tullesse kukkus ja ennast pölletas. Siis läks jubba paljo ennam woidmist tarwis, ja minna hakkasin nüüd se peäle mötlema, kuida ma woiksin sedda ärrahoida, et se waene wanna nödder mees mitte ükskord nisugguse halle wisil ärra ei surreks. Senniks kui ma sellepärrast isseennesega nou piddasin, olleks peaaego mo

maia árrapöllenud. Meie keik ollime koddunt árra, ja mo küllamehhe lapsed tullid mo laste jure ja mängisid tullega, missest suur tulle kahjo pea olleks sündinud, kui minna mitte weel óigel aial ei olleks abbiks tulnud.

Nüüd ma mótlesin tössise melega se peále, et ma mitte ellust, lastest ja issast ilma ei jääks, ja teggin mo lee augo ette ühhe pole ukse. Selle ukse külge pannin ma seestpiddi maddalasse ühhe haki; nenda et ükski laps sedda ei woinud kätte sada ja lahti tehha. Sest aiast woin ma lapsed ja tuld ükfi koio jätta, ning mul ei olle tarwis karta, et tullekahjo sünniks. Oh, mo armas Predik! ütles perrenaene omma mehhe wasto, te sinna ka nenda, siis ei olle meil karta, et meie keige norem poeg sellesamma önnetusse sisse saaks. Se on üks imme assi, et mitte jubba ennam innimessed tallorahwa seas ammo ni holelikkuks ei olle sanud, kelle lapsed nende ellud on süütnud pöllema, mis, Jummal parrago! jubba ni saggedaste on sündinud, ehk kes isseennast ehk teisi on árrapölletanud. Tössi kül! ütles Mart, ka mul on se imme assi, sest wägga saggedaste kuuldakse, et lapsed ja wannad, nödrad ja haiged, kellel langetöbbi peál käib, tullesse on kukkunud ning ennast wägga hirmsaste on pölletanud; ja saggedaste kuuldakse, et lapsed on ello maia süütnud pöllema: kuida wannemad ikka weel ni holetumad selle jures woiwad olla, sedda ei moista ma mitte. Minna ollen nisugguse kahjo läbbi targemaks sanud, sepärrast wöttan minna ka keikile mo perre seas öiete wägga kinnitada, et nemmad tuld ülles tehhes ennast peawad hästi hoidma, ning tullega ei pea mitte holeto ümber käima, ja iggakord sedda süssi, mis pöllewa piro otsast mahha kukkub ehk árrawoetakse, holega peawad jallaga kustutama, sest se on jo kül üks wägga pissokenne waew ja hoiab sure önnetusse eest.

Monningad innimessed on ni rummalad, et nemmad uskwad, kui nemmad Larratse påwal tuld ülles ei te, et neil siis keik aasta läbbi tullekahjo ei olle karta, ja nisugguse ebbausklikko innimestele tulleb keige ennamiste tullekahjo, sest nemmad lootwad kindlaste Larratsi hoidmisse peäle, et Larrats peab tullema sedda tuld kustutama, mis nemmad holetumal wisil saggedaste ölgede sisse laskwad kukkuda.

Agga minna ütlen omma perrele: keetke julgeste Larratse påwal omma leent, ja kustutage tuld isse årra, siis woite paljo julgemad olla. Ma mötlen: parrem on se, et innimenne selle asja polest omma ennese hoidmisse ja tarkusse peäle lodab, kui et ta keige omma rummala ebbaussoga årrapölleb. Ma ollen kül paljo näinud ellusid pöllewad, agga ial ei olle ma näinud Larratsi tullewad, kes sedda tuld olleks kustutanud; egga ial ei olle ma mitte kuulnud, et Larrats olleks ühte maia süütnud pöllema. Kui se laste, holetuma innimeste, ehk koue läbbi ei sa, siis woime kül Larratsi pärrast ilma murreta olla.

Tössi kül! ütles perremees, siin küllas ellas üks tallomees, kes Larratsi påwal ial tuld ülles ei teinud, ja siski pölles temma ello maia årra, ja temma jäi keigest ommast ilma, sest se olli warsti pärrast leikust, peälegi jäi üks laps tullesse. Ja nenda woib se luggu keige mu teiste påwadega olla. Nemmad on keik Jummalast mitte kurjaks waid heaks lodud. Agga innimessed ei tahha omma wanna wisi mitte mahhajätta, ja kui neilt küssitakse: mikspärrast nemmad sedda teggewad? siis kostwad nemmad: se on nenda wanna wiis meie seas! ehk: se ei pea mitte hea ollema, kui sedda wanna wisi mahha jätakse. Meie wannemad, ütlewad nemmad, on sedda jubba usknud ja teinud! agga minna mötlen ommas rummalas peas: meie wannemad ollid ka innimessed, kes

ekſiſid, ning mónda kurja teggid, ſiis peakſime ka nende kurjuſt weel armastama ja teggema.

Nenda ollid, óppetusse márgiks, meie ennemuiſtſed wannemad pagganad, kes wägga rummalaste ellaſid, kuidas meie kirriko issand meid on óppetanud, kui meie nüüd keik ſedda ka peakſime uskuma ja teggema, mis meie wannemad on uſknud ja teinud, ſiis peakſime ikka weel pagganad ollema ja óiete rummalaste ellama. Oh, mis ſugguſt ſuurt ónnetuſt ſaaks ſiis ikka weel ennam meie ſeas ſiggida.

Ka mótlen minna, kui ma ühhe pole ukſe omma lee augo ette teen, ſiis ma woin üttelda, miksparraſt ma ollen ſedda teinud ja miksparraſt ta hea on, agga miksparraſt üks pääw parrem peab ollema, kui teine, ſedda ei woi ükski üttelda. Peále ſedda, ütles Mart, te omma perre ſeas ka ſedda ſeáduſt, et kirwed, noad ja muud niſugguſed terrawad asjad ikka hästi ſawad paigale pantud, et lapſed nendega mitte ommad ſórmed árra ei raiu, egga muud kahjo enneſe ihhole ei ſa tehha. Seſt ſe on ükskeik, kas ma ommad asjad ſeia ehk ſenna paigale pannen, agga kui ma laſſen ommad asjad ümberweddeleda, ja kui mo lapſed ommad káed otſaſt árraraiuwad, ſe polle mitte ükskeik.

Sedda ei olle ſa mulle mitte ilma asjata üttelnud, wastas perremees, tännas Marti ſelle hea jutto ja hea nou eeſt ja láks maggama. Mart touſis teiſel hommikul warrakult omma assemelt ülles, ja láks omma teed.

19.

Wanna targa mehhe kirjotud pabberi lehhed.

Mitme aasta eeſt tulli ükskord üks wanna mees Móldri küllasse, watis ühhe kangro hone ja ostis ſedda ello maia ſelle kangro leſſenaeſe káeſt, kedda ta

ennese jure wöttis, ja nenda jäi ta siis Möldri küllas ellama. Temma nimmetas ennast Martin Rige, ja olli, kuida ta ütles, üllemaalt pärrit.

Pari näddalat pärrast sedda, kui ta keik omma ello maias olli seädnud, läks temma keik omma küllamehhed kulama, ja pallus neid, et nemmad piddid wötma söbrust temmaga piddada, ja räkis ni moistlikkult iggaühhega, et nemmad keik tedda kui targa mehhe auustasid. Pühhapäwal läks temma körtsi, jöi agga ühhe tobi öllut, ja aias teistega jutto. Ning wanna Martin teädis ni paljo juttustada, ja keikist asjast ni moistlikkult räkida, et keik küllarahwas arwasid tedda targem ollewad, kui moisa junkur, et se kül saks olli. Seeb se umbest olli, et küllarahwas saggedaste temma käest wötsid nou küssida, ja se olli neile ikka kassuks, kui nemmad temma nou möda wötsid tehha.

Kewwade köndis temma ümberkaudo, ja koggus paljo rohhud ja jured, mis ta öige holega kuiwatas, ja teggi sest plaastrid ja salwid, mis ta tallopoiadele ärramüüs, ja paljo neist sega aitis. Agga kui temma arwas, et ta neid mitte ei woinud aitada, siis ta käskis nisugused haiged, arsti jures abbi otsida. Temma moistis ka adrid ja kuppo lasta. Agga adrid ei lasknud temma ühhelegi, kui üks arst sedda mitte ei olnud käsknud; kül agga laskis ta kuppo, kui ta isse arwas hea ollewad. Keige sellepärrast nimmetasid tallomehhed tedda mitte ennam Martin ehk Mart, waid sedda targa meest. Temma koggus ennesele paljo rahha, mis ta ikka hästi kokko hoidis, ja ial ei olle tedda kegi näinud joobnud ollewad.

Kangro wanna lesknaene surri monne aasta pärrast ärra, ja wanna tark mees käis nüüd omma küllameest, nimmega Mart, kes keige liggem temmast ellas, sedda saggedaminne kuulmas, kelle pissoke poeg Simmo selle wanna jure ikka wägga kippus. Wanna tark mees wöttis ka sest poisikessest paljo luggu

piddada, ja óppetas tedda luggema ja kirjotama. Se-pärrast olli ka poisike ennam wanna targa jures, kui omma issa perres. Kewwade otsis ta rohhud ja jured temmale, ja olli temmale keikis asjas abbiks, otsekui poeg issale abbiks on.

Saggedaste, kui nemmad teine teisega kónnelesid, küssis poisike: kus so issa ellas? ehk, mis temma nimmi olli? ehk, mis olli temma perre nimmi? ehk, kes ollid sinna, enne kui sa seie tullid? ehk, kus sa keik rohhud olled óppinud tundma? ja muud nisuggust: siis kostis wanna tark mees: se ei olle weel mitte se aeg, mo poiske, et ma sulle sedda woin üttelda; agga kui sa ikka hea laps olled, ja mind mitte mahha ei jätta, ja mind harrid, kui ma peaksin hopis nódraks sama, siis ma tahhan sulle sedda keik pabberi peäle kirjotada, ja wata, (ta näitis sórmega ühhe toa kappi peäle) siin kappis saad sa keik leida. Ka pead sa siis keik ennesele sama, mis ma järrele jättan, sest mul ei olle suggulassed, kes sedda ennesele woiksid pärrida. Simmo piddi sega rahhul ollema, mis wanna kostis, olli paigal selle wanna targa mehhe jures, ja harris tedda armastussega kui hea laps.

Wimaks tulli wanna targa mehhe surma tunnike liggemale, siis ta laskis wakko kubjast, külla kubjast nimmega Tónnis, kes temma liggidal ellas, ja weel kaks teised küllamehhed palluda ennese jure tulla, ja ütles neile, et ta selle Mardi poiale, nimmega Simmo, omma ello maia, ja keik need asjad, mis seäl sees piddid ollema, ning ka temma kirjotud pabberi lehhed tahtis temma ommaks jätta, ja pallus neid, se eest hoolt kanda, et se pois sedda keik rahhoga ennesele saaks piddada. Siis tännas temma neid keige se eest, mis nemmad temmale ollid head teinud, ja et nemmad temmaga ollid sóbrusses ellanud, ning heitis hinge.

Simmo nuttis temma surma pärrast, otsekui laps omma issa surma pärrast nuttab, kandis hoolt, et

wanna sai ausaste maetud, ja pärrast sedda teggi ta wast sedda kappi lahti, kus sees temma kaks sadda rubla wask ja hóbbe rahha, ning ka need tootud pabberi lehhed leidis, mis kül sedda wäärt on, et ma keik, mis nende peäle on kirjotud, mo armsa luggejattele ka sellesinnatse ramato sisse kirjotan; sest nendesamma pabberi lehhede peäl on paljo head üllespandud, kellest innimenne ni monda omma kassuks woib óppida; sepärrast pallun ma teid; wótke ka sedda óige tähhelepannemissega luggeda.

Essimenne leht.

Mo armas Simmo! sa olled mind saggedaste küssinud, kust ma piddin pärrit ollema, ning sa wóttad sedda kül immeks panna, kui sa nüüd loed, et ma siin maal selle pärris waldas ollen sündinud, mis siin liggidal on, ja et mo emma Laasma Prediko tüttar olli. Ma ollen üks wärdjas, ja mo issa on üks saks olnud, siiski sain ma omma emma issa perres kaswatud, kedda ma wimaks kui sullane tenisin. Mo emma surri ärra, kui ma agga pissut aastad wanna ollin, ja mo emma wannemad armastasid mind wägga, et nemmad mulle keik melewalda andsid, sepärrast sain ma wallato ja pahhaks poisiks ning teggin paljo ülleannetust ja pahhandust. Kui mind sest kätte sadi, sain ma kubja ja junkro käest peksa, ka moisa Herra laskis mind monnekorra nuhhelda. Se teggi mind nukramelelisseks, sest ma arwasin, et agga üksi mo emma wannemad mind armastasid sepärrast, et nemmad keige mo wallato ja pahha tóga rahhul ollid. Sellepärrast tulli se pahha nou mo mele, siit maalt ärrajookста.

Üsna üksi ei julgenud minna sedda mitte, waid noudsin seltsimehhed sada. Neid ma leidsin ka pea, sest meie küllas ollid monningad nored mehhed, kes arwasid ennesel óigust ollewad, kui nemmad mitte

rahhul ei olnud. Nenda nurrises siis teine selle waljo junkro pärrast, teine omma perremehhe pärrast, teine kubja pärrast, ja keik uskusid, kui nemmad agga Kuramale piddid sama, siis piddi neil öige hea luggu ja ei ühtegi wigga ennam ollema. Jubba ennam tallomehhed ollid senna ärrajooksnud, ja et need mitte jälle taggasi ei tulnud, siis piddi kül, nende arwates, kellel meel olli ka ärrajoosta, Kuramaal se Paradisi aed ollema. Et nende seast, kes teab, monningas tele woiks ärrauppunud olla, — et meie Kuramaal ilma töta mitte leiba ei woinud sada, — et seäl kül ka junkrud ja kubjad on, — et wahhest paljo ennam häddа ja waewa seäl meie peäle otaks, — se peäle ei mötlenud meie koggoniste mitte, ka ei tulnud se mitte meie mele, et seäl ükski meitest ei wöttaks holida, kui meie ka nälga surreksime, sest et meie seäl hopis woörad olleme, ja et siin pärris Herra omma ennese kasso pärrast meid mitte ei lasseks nälga surra, ja wimaks, et üks jooksja ial mitte rahho ei woi sada, waid et ta keige omma ello aial ikka sepärrast peab kartusses ja murres ollema, et ta saab kinni woetud ja taggasi widud, mis peaaego se keige öälam luggu selle asja jures on. Agga keige selle pahha järge peäle ei mötlenud meie mitte, waid meie hakkasime ennast walmistama siit maalt ärramiñna.

Meid olli kuus meest. Meie wötsime hea lodja ennesele, mis ikka ükſi randas olli, ja wötsime sedda nou piddada: pühhapäwa öhto piddi iggaüks meitest omma leiwakottiga, ja ni paljo rahhaga, kui temma woiks sada, moisa teole tullema, ja öse jälle randas selle lodja jures ollema. Kaks meitest piddid selsammal ösel selle käest, kelle pärralt se loddi olli, lodja riistad, kui on masti pu ja purjo, warrastama, ja sedda ka senna wima. Sedda tehti ka nenda. Meie tullime neljakeste randa, agga need kaks, kes lodja riistad piddid warrastama, jäid waia. Meie ootsime

neid, agga kui jubba hakkas ämmarikkuks minnema, siis ei woinud meie mitte ennam otada. Meie leidsime lodja sees kolm aerud, missest meie ühte türiks woiksime prukida, ja uskusime ka sel wisil Kuramale sada.

Meie pannime siis ommad leiwakottid lodja sisse, astusime ka sisse ja lükkasime ärest ärra merresse. Sel ösel olli kenna wagga ilmoke, ja meie soudsime korra pärrast ikka kermeste peäle, nenda, et meie jubba koido hakkatusses kaks pennikoormad maalt ärra ollime. Meie ollime öiete süddamest röömsad ning löbbusad se pärrast, et meie pöggeneminne olli korda läinud. Meie söime wahhete wahhel, naersime, heitsime nalja nende ülle, kes ollid taggasi jänud, ja selle tallopoia kurwastusse ülle, kelle käest meie sedda lodja ollime warrastanud, agga meie ei teädnud mitte, missuggune rist ja hädda meile sai tulla, muido olleksime kül enneminne jälle ümberpöörnud.

Taewas sai pilwiseks, meie ollime jubba sures merres, maad ei näinud meie peaaego mitte ennam, siis tousis üks must pilw ülles, se hakkas mürristama ja walko heitma, torm hakkas ulluma ja mässama, laened läksid ni wägga ülles körgesse, et meie igga silma pilkmisses kartsime, et meie loddi ümberlööb. Saggedaste löid laened lodjasse, ja täitsid sedda wega. Meie leiwa kottid said läbbi ja läbbi märjaks, leib liggus hopis ärra, agga kes wois se peäle mötelda, sest meil olli kül sega teggemist omma kübbarattega sedda wet lodja seest wälja heita, ja lodja hoida, et se mitte ümber ei lööks. Peäle sedda saddas wihma liaste, et ühtegi meie ihho peäl kuiwaks ei jänud. Torm puhhus ni kangeste pea siit, pea teist külgest, et meie se läbbi saggedaste omma lodjaga saime ümberkeertud, et meie mitte ennam ei teädnud, kuhho meie piddime türima. Wimaks tulli weel keige surem hädda, sest üks meie aerudest läks katki, ja

nüüd piddime sedda, mis meie türiks ollime pannud, soudmisseks wötma, ja ei woinud siis koggoniste mitte ennam türida.

Nüüd peksis meie südda, süddame tunnistus ärkas ülles, meie kahhetsesime, et meie ollime póggenenud ja holeto olnud, sest meie näggime omma surma enneste silmade ees ollewad. Nüüd saime moista, kui paljo üllekohhut meie ollime sega teinud, et meie ommad head wannemad ja wannematte wannemad ollime mahhajätnud, kes meitest ollid lootnud, et meie nende wannad päwad piddime lóbbusaks teggema, ja neile sedda jälle tassuma, mis nemmad meile head on teinud. Nüüd saime moista, kui wägga suurt üllekohhut meie sega ollime teinud, et meie selle tallomehhe käest sedda lodja ollime warrastanud, ja tedda se läbbi häddasse ja nuhtlusse alla ollime saatnud. Nüüd saime moista, et meie ennese wallatus meid selle hädda sisse olli saatnud, ja sowisime, et meie alles omma issa maias olleksime. Monningad meie seast hakkasid palwed luggema, teised nutsid, sest meie mótlesime, et loddi igga silma pilkmisses piddi ümberlóma, ja meie omma surma wee sees piddime leidma, ning et meie siis Jummala kohto järje ette piddime astuma, ja tundsime kül missuggust kohto moistmist meil pärrast surma olli karta.

Sellesamma surma häddas woitlesime meie keige päwa läbbi tule ja laenedega. Öhto pole sai kange torm nattuke wähhemaks ja merri pissut waggamaks, et kül tuul weel kangeste puhhus, ja taewas wägga pilwes olli. Soudminne ei woinud meid ühtegit ennam aitada, sest meie ei teädnud mitte, kuhho meie piddime soudma, et meie Kuramale saaksime, sepärrast jätsime sedda soudmist hopis mahha. Meie pannime ühte aero masti puuks, ja siddusime omma kube senna külge kinni, ja laskime nenda lodja tule ees aiada, andsime ennast Jummala holeks, selle kindla

nouga, et, kui se tuul meid Saremale piddi taggasi aiama, et meie siis jälle omma wannematte jure tahtsime miñna, ja ei ial mitte ennam ärrajooksta.

Teine leht.

Ni wägga suurt waewa ja häddа ei olleks mul kül koddo omma tö kallal mitte olnud, ütles üks meie seast, kui meie pissut ollime puhkanud, ja wöttis omma leiwa kotti kätte. Agga, Jummal parrago! leib olli sest merreweest hopis ärraliggunud, ja maitses ni wihha, et meie, kui wägga nälgas meie ka ollime, ei middagi sest woinud süa. Olleksin minna koddo jänud, ütles üks teine, siis woiksin ma kuiwa heinade peäle mahhalangeda, ja maggaksin pehme, soia ning kuiwa asseme peäl. Agga nüüd ollen ma hopis märg, ja kes woib maggada ning ommad ärrawässinud kondid lasta hingada! Kes Jummal teab, ütles üks teine, mis meitest weel saab, kas meie ial male same, ehk kas se tuul meid ülles sure merresse aiab, nenda et meie kahheksa päwa sees mitte maad ei sa nähha, ja peaksime siis kaua otama, kas meie ärrauppume ehk nälga surreme. Ja Jummal woib teäda, ütles teine, kui meie ka Kuramale same, kas seäl ka wissiste hea pölli on, ehk, ütles teine, mis häddа ja waewa meie seäl weel nähha same. Separrast saime nüüd kurwaks, monningad nutsid, ja sowisid öiete süddamest, et tuul meid jälle taggasi Saremale aiaks.

Nenda waewasime ennast keige se ö läbbi, mis meil liig pitkaks sai. Wimaks hakkas walgeks minnema, ja kui ilmoke selgeks läks, siis näggime maad ennese ees ollewad, ja tuul aias meid otsekohhe senna male.

Ni wägga röömsad meie nüüd ka separrast ollime, et meie ükskord jälle maad nähha saime, ni wägga kartsime ommeti, et se Sarema piddi ollema. Et

kül meie häddä sees hea melega jälle senna olleksime taggasi läinud, siis sowisime ommeti nüüd, et se Kurama peaks ollema. Meie wötsime siis nouuks ennast keige wisi peäl hoida. Kui meie ma äre saime, weddasime lodja male, sest et meie päwa aial ennast seäl kohtas tahtsime warjul hoida. Meie kuiwatasime ommad rided päike ees, leikasime omma leiba katki mitmeks tükkiks, ja kuiwatasime sedda ka, ja öhto pole piddi üks meitest sedda keige liggemat tallopoia perret otsima, et ta kuulda saaks, kus meie ollime.

Ta läks, ja pari tunni pärrast tulli ta taggasi ja ütles: armad wennad! meie ei olle kül mitte Kuramaal, agga mitte ennam seält wägga kaugel. Kui meie siin randa möda wöttame souda, siis woime, kui meie agga pissut omma rammo sunnime, ja meile tuul pissut abbiks on, jubba homme seäl olla. Selle ninna tagga, kus se suur mets paistab, on üks kalla saddam, kus monningad lodja riistad sawad olla, saaksime neid kätte, siis saaksime kergeminne ja enneminne Kuramale. Agga, armad wennad! meie olleme kahhewörra üllekohhut teinud, et meie olleme ärrajooksnud. Meie arwasime ennast waesed ja häddalissed ollewad, ja otsisime teist maad, kus meie tahtsime ilma waewata olla ja rikkaks sada, agga ma ollen selle maia sees, kus ma praego ollin, näinud ja kuulnud, et need innimessed siin maal weel paljo waesemad on. Nende wasto ollime meie rikkad. Jummal olgo meile armolinne, kui meie seddasamma ka Kuramaal nähha same.

Wata, armas Simmo! nenda olleme innimessed! et meie nüüd keige suremast häddast ollime peäsnud, siis wötsime ommetige keik nouuks omma süddame tunnistust ue kurjussega koormadä, sega, et meie kalla püüdjatte maiad tahtsime risuda ja ommeti Kuramale miñna; sest meie ollime ennast kuiwatanud, ollime puhkanud ja omma köhto täitnud, ja keik häddä,

mis meie ollime nähha sanud, olli ärraunnustud ning keik hädda, mis meil weel karta olli, ei tulnud mitte meie mele, ja ei tahtnud meie ka mitte mele tulletada. Nenda läksime siis jälle lodja sisse, soudsime ümber ninna kalla saddamasse, ja warrastasime ühhe mastipu purjoga. Saddame hoidja ärkas ülles, näggi sedda, kelis meid ärra, ja sepärrast ollekstime tedda peaaego ärratapnud, et se mitte ei piddand awwalikkuks sama, et meie seäl ollime. Ma kelasin kül omma seltsimehhed ärra, et nemmad tedda mitte ei tapnud, agga ommetige siddusime tedda kinni ja läksime omma warrastud sagiga ärra.

Wata, armas Simmo! nenda tulleb saggedaste ühhe kurja töost teine, sepärrast hoia ennast essimesse kurjusse eest, muido wöttad sa patto patto körwa kaswatada, ja wimaks nisuggust liga kurjust tehha, mis sa ial ei woi ennam heaks tehha, ja mis so süddame tunnistust so ello aial waewab. Ma ollen praego, sedda kirjotades, wanna mees, ja kahhetsen weel saggedaste omma köwwa ja hirmsa süddant, mis mul selle innimesse wasto olli, kedda ma aitsin sidduda. Minna ollin kül se, kes tedda teisteft mitte ei lasknud tappa, ja nou andsin, et temma enneminne piddi seutud sama, agga ommeti ollen ma Jummalat omma pölwede peäl selle pahha tö ja risumisse pärrast andeks pallunud, ning ma teen sedda nüüdki weel sedda surema kahhetsemissega, et ma pea Jummala kohto järge ette saan astuda, ja omma teggude pärrast pean wastust andma. Jummal olgo mulle waese pattusele armolinne! ja andko mulle armust keik andeks, mis ma ial ollen kurja teinud! Jummal andko sulle, armas Simmo! sedda armo, et sa ükskord omma surma sängi peäl nenda woiksid Jummalat palluda, agga et seäl jures so südda sulle mitte nisuggust suurt kurjust ei tunnistaks, kui mulle nüüd mo südda tunnistab! siis woid sa kindlaste Jummalast pattude andeks

andmist lota. Ma ollen nüüd kül noudnud, sedda kurja, mis ma enne ollen teinud, tännini jälle heaks tehha, ni paljo kui ma woisin; agga se, mis ma head ollen teinud, olli jo muidogi mo kohhus, ja on isse-ennesest mulle palgaks olnud, mis palka woin ma kül selle eest pärrast surma lota? Oh! se saab mind weel mo surma tundis waewada, et ma ni kurri innimenne enne sedda ollin. Sepärrast ma pallun sind, armas Simmo! weel ükskord: ärra unnusta ial mo head öppetussed mitte ärra! hoia ennast kurja tö eest, isseärranis ärra wötta ka ial mitte warrastada, egga tännamatta olla, ja te sellega, mis ma sulle ollen järrelejätnud, ni paljo head, kui sa woid! se on so kohhus minno ja sinno ennese wasto.

Kolmas leht.

Meie tombasime nüüd omma purjo ülles, tuul olli hea, ja meie saime teisel päwal enne lounat Kurama äre. Meie soudsime ikka äärt kaudo, kunni meie ühhe kalla randa näggime, kus meie male läksime. Umbest ollid seäl randas monningad Kurama kalla püüdjad, ja meie näggime ennam nende ja selle ammo ihhaldud ma peäle, kui ennese ette, sest se siis tulli, et meie loddi rahho otsa kinni hakkas. Kaks meitest kargasid warsti lodja seest wälja, et nemmad tahtsid sedda lahti tehha, agga üks neist, kes lodja tagga läks, libbises mahha, ja kukkus selle rahho körwa süggawa wee sisse. Meie tullime kül keik abbiks, agga meie ei woinud tedda mitte kätte sada. Monnikorda tulli ta kül jälle wee peäle, agga ta waius ikka jälle alla, sest ta olli nödraks ning rammotumaks sanud: wimaks jäi ta hopis wee pohja. Nüüd tullid ka need innimessed, kes randas ollid, abbiks, ja meie püüdsime tedda merrest wälja, ja wisime tedda äre. Agga ta näitis hopis surnud ollewad, ja meie ollekime tedda ka sepärrast kui surnud mahha matnud;

agga umbest, kui meie tedda male tõime, tulli pärris Herra, kelle pärralt se kalla rand olli, et ta omma kalla püüdjatte järrele tahtis wadata.

Sesamma Herra käskis warsti sedda ärrauppunud innimest kalla maiasse wia, kus kalla püüdjad ollid tuld üllesteinud, ta käskis weel kuiwad puud jure panna, selle ärrauppunud innimesse märjad rided selljast ärrawõtta, ja tedda kuiwa riette peäle mahha panna. Kellel kuiwa hilpo olli, piddi sedda tulle jures soiaks teggema, ja sega selle ärrauppunud innimesse kaela, rinna, kõhto, kässi, käewarred ja jalgo hõruma. Üks teine piddi warsti sedda wahto ja mudda temma suust ärrawõtma. Teist läkkitas Herra Moisa, kes seält monnesugguseid asjad piddi toma, mis ka woiks prugitud sada. Sennikś wõttis Herra ühhe tallopoia käest tubbaka pipo, kelle warre otsas üks otse, sirge ja selge mundstük olli, toppis sedda omma ennese tubbakast täis, sütis põllema, panni siis omma ninnarättiko pibo pea peäle, pistis pibowarre otsa ehk mundstükki otse selle ärrauppunud innimesse perse, ja üks tallopoeg puhhus selle rättiko läbbi suitso selle ärrauppunud innimesse ihho sisse. Herra küssis ka, kas kegi piddi moistma adrit lasta, agga ükski ei moistnud sedda, muido olleks ta käskinud selle ärrauppunud innimesse käewarre peäle adrit lasta. Kui nüüd pibo suits olli ihho sisse puhhutud, siis muljus Herra käega pehmeste ja tassaste wahhete wahhel temma rinna ja kõhho peäle: sel jures sai agga ikka hilpudega hõrutud. Siis piddi üks tallopoeg selle ärrauppunud innimesse ninna kinni piddama, ja temma suhho õhko puhhuma. Nüüd otsis Herra ühte sulge, ja kiddistas tedda sellega kurgo sees, et ta piddi okſendama. Siis sai jälle tubbaka suitso taggant sisse puhhutud, siis jälle õhko suust sisse, ja rinda ja kõhto korrapärrast muljutud, ja wata, se ärrauppunud innimenne hakkas röggisema ja hingama, kõhhima ja okſendama.

Meie wõtsime nüüd ikka weel tedda soja hilpudega hõruda, kunni ta hopis hakkas ellama. Siis laskis Herra temmale su tãie wina anda, ja meie tãnnasime temmaga sedda Herrat põlweli, et ta sedda õnnetumat innimest surmast olli peästnud.

Herra kõnneles nüüd omma tallopoiadega weel paljo keigest sest, mis innimenne keik woiks tehha, et ta nisuggused õnnetumad innimessed jälle ellusse woib sata, ja et innimenne mitte ni pea ei piddand mahhajätma egga ärratüddinema nisuggusel wisil omma waest liggimest aitada, agga Jummal parrago! meie ei sanud sest ühtegi moista, sest ta räkis omma rahwaga lätti keelt.

Kui nüüd Herra tahtis jälle ärrasõita, siis ütles üks meie seast, kes moisas pissut saksa keelt olli õppinud, et meie Sarema jooksjad ollime, ja sowisime temma walda jäda, sest et meie ollime näinud, et ta hea Herra olli. Agga temma wastas, et ta meid mitte omma walda ei tahtnud wõtta, et se kohto polest piddi keeldud ollema, jooksjad wasto wõtta: peäle sedda, ütles ta, ei woi minna ka nisuggused kelmid prukida, kes ommast Herrast on ärrajooksnud, sest ma pean kartma, et teie ka minno wallast jälle ärrajosete, sest minna tahhan ka omma walla rahwa käest tööd sada, kellest teie kül ennast tahtsite omma jooksmisse läbbi peästa, ja minno junkrud on wahhest paljo waljumad, kui need Saremaal on. Ja nenda sõitis temma ärra.

Kalla püüdjad läksid koio ja meie jäime üksi randasse ning waatsime kurwastussega teine teise peäle. Se ei olnud mitte se õn, mis meie ollime lootnud Kuramaal sada. Ka siin sai meile ette heidetud, et meie kelmid ollime, ja ükski ei tahtnud meid mitte sada. Mis meie nüüd piddime teggema? sedda küssisime teine teise käest.

Neljas leht.

Kui nüüd ükski ei woinud kosta, siis hakkasin minna räkima, ja maenitsesin omma seltsimehhi ümberpöörda ja Saremale taggasi miñna, mis meil nüüd paljo kergem olleks olnud, et meil wisi pärralinne purri käes olli. Ma ütlesin neile: Meie same kül Saremaal omma wallatusse eest nuhtlust, agga kes teab, ehk meie ei sa sedda ka mitte, kui meie isse taggasi lähheme ja üllesräkime, mis hädda ja willetsus meil on olnud. Ja kui meie ka nuhtlust saaksime, siis olleme ommeti jälle ommakste jures. Agga siin olleme hopis woöra innimeste seas, kes meid arwawad kelmid ollewad, ja sepärrast meid ei wötta uskuda. Ja kes woib neid uskuda, et nemmad kui süallused meid mitte kinniseutud ei wötta Saremale läkkitada? Peäle sedda ei moista meie nende keelt, ja nemmad ei moista meid mitte. Armad wennad! ma nään siin maal ennestele muud ühtegi ollewad, kui agga hädda ja willetsust, ühte ello täis kartust ja waewa: — et wötkem ümberpöörda!

Agga teised ei tahtnud sedda koggoniste mitte, waid arwasid, et meie sedda siin maal ommeti essiteks woiksime katsuda, ja wötsid nouuks öse ühhe kalla püüdja maiasse jäda, ja teisel hommikul kaugeminne ma pole miñna, kus nemmad tahtsid järrele kulata, kas meie woiksime kohta ja leiba sada. Se, kes meitest pissut saksa keelt moistis, sai siis moisa läkkitud, et ta seäl meie lodja ning purjo piddi ärramüma, ja sedda rahha, mis meie se eest piddime sama, tahtsime enneste seas jäggada. Sesamma mees tulli hilja taggasi, meie ollime jubba maggama langend. Teised tousid jälle ülles kui ta tulli, ja räkisid temmaga oues maia ukse ees. Ma kuulsin agga ni paljo, et ta lodja ja purjo eest olli 20 rubla sanud, ja uinusin jälle maggama.

Teise päwa hommiko ärkasin ma ülles, kui päike jubba ammo olli tousnud, ja näggin, et ma aino üksi

maia sees ollin. Ma waatsin ennast ümber, agga mitte üksainus ei olnud mo seltsimeestest nähha. Seäl ei olnud ennam leiwa kotti, ka mo omma ei leidnud ma mitte. Ma läksin wälja ukse ette, ma hüüdsin, agga ükski ei kostnud mitte. Nemmad ollid keik sallaja ärraläinud, agga rahha ja mo leiwa kotti ennesega wötnud, ja mind üksi hopis mahhajätnud. Nemmad ollid sedda kül sepärrast teinud, et naad kartsid, et ma ennast isse kui jooksja kohto holeks piddin andma, ning se läbbi ka neid kohtusse saatma.

Nüüd ma seisin seäl Jummala taewa al, ilma leiwa, ilma rahhata, waene ja mahhajätud, ühhel wööral maal, kelle keelt ma ei moistnud räkida, ja kus ma siis mitte ühhe ainsa innimesse hingele omma hädda ei woinud kaebada, et ma agga pallokest leiba saaksin kerjada. Mis mul olli siis kül muud otada, kui agga nälga surra, ilma et kegi mo surma pärrast olleks nutnud, ehk mo ihho mahhamatnud. Ma heitsin pölweli mahha ja pallusin Jummalat, et ta mo peäle wöttaks hallastada, ja wötsin sedda kindla nou ette, et, kui Jummal mo ello päwad tahhaks jätkada, et ma siis öige wagga innimesseks tahtsin jäda, ja ial middagi ei tahtnud tehha, mis Jummal on keelnud, ehk mis mo süddame tunnistusse wasto olleks ollewad. Siis ma tousin ülles, murdsin ennesele keppi, ja käisin körwa teed metsa sisse.

Pärrast sedda, kui ma ollin pissut meelt jahhutanud, ja selle asja ülle laiemalt järrelemötlenud, siis ma arwasin sedda Jummala juhhatamisseks, et ma omma seltsimeestest ollin lahhutud: sest kui ma kauaks nende seltsi olleksin jänud, siis olleksid nemmad mind jälle ärraeksitanud, ja mind keelnud, mo hea nou ja ettewötmisse järrele tehha, et nemmad näitsid weel öälamad ollewad, kui minna ollin, sepärrast et nemmad mittegi omma ennese hädda läbbi ennast ei lasknud parrandada. Mis neist on sanud, sedda ei tea ma

mitte, sest ma polle ial ennam middagi neist kuulnud egga näinud. Jummal andko neile andeks! neil olli kurri nou minno wasto, agga nemmad on mulle sedda head teinud, et ma jälle sain Jummala kartusse pole ümberpöörda, se läbbi, et nemmad mind mahha jätsid, ja et ma seks sain juhhatud, et ma omma wanna ea sees rahhoga woin ellada.

Ma käisin ikka peäle eddasi, ja pärrast lounat ma tullin ühhe tallopoia hone jure. Ma läksin sisse, perremees olli koddo, ma hakkasin räkima, agga temma ei moistnud mind mitte. Ma näitsin temmale siis käega, et mul nälg olli, ja temma läks ning töi mulle kalla ja leiba. Ma tännasin ning söin. Siis ma näitsin temmale, et ma hea melega tahtsin temma jure jäda, ma näitsin leiwa peäle, ja wötsin temma tööd ta käest ärra, et ma sega tahtsin näidata, et ma leiwa eest tahtsin tööd tehha. Agga temma wangutas pead, näitis omma laste peäle, ja wiis mind oue ukse ette, näitis omma pöllo peäle, kus willi wägga sandiste kaswas. Sest ma siis kül moistsin, et ta mind mitte ennese jures ei tahtnud piddada. Ma tännasin tedda weel ükskord, ja läksin omma teed, sain jälle pakso metsa sisse, ja piddin öse metsas maggama.

Teisel päwal tullin ma jälle kahhe tallopoiade jure, kus mul mitte parrem luggu ei olnud. Need innimessed andsid mulle pallokest leiba, agga ma piddin jälle omma teed minnema: ja nenda otsisin ma asjata wiis päwad leiba ja kohta, ja hulkusin nenda ikka tühja peäle. Wimaks juhhatas mind se armolinne Jummal, kes ommeti weel mo peäle tahtis armo heita, ühhe moisa jure.

Wies leht.

Kui ma senna moisa tullin, ja ükski seäl mitte moista ei sanud, mis ma räkisin, siis sai moisa jun-

kur kutsutud. Sesamma olli ennemuiste Talliñna rikis teninud ning olli ka seält pärrit. Temma wöttis minnoga ma kele räkida. Kui ma sedda kuulsin, siis ma ollekſin pea mahhalangenud ja temma jallale suud annud, ni suur rööm olli mul sepärrast, et ma jälle ükskord ühhe innimessega ommas keles woisin räkida. Temma küssis minno käest: kust ma piddin pärrit ollema, ja weel muud teist asjo. Ma räkisin keik töeste ülles, ja pallusin, et ta peaks mulle tenistust ehk tööd saatma; agga temma kostis mulle: Teie kelmid ei sa mitte siin paljo ustud, sest teie ei olle mitte truid omma pärris Herra wasto olnud, mis wöttaksite kül siis ühhe woörale head tehha? Ma wastasin, et minna ei usknud mitte pärris mees ollewad, et mo issa saks on olnud, mispärrast mulle ka se nimmi Martin Rige piddi ollema. Noh! ütles junkur naerdes, jo sa siis, so nimme järrele arwada, üks wärdjas olled, agga sa olled mo mele pärrast, ma tahhan sind katseks siin wasto wötta. Temma räkis sepärrast Herraga, ja mind kästi aedas tööd tehha.

Moisa kärner olli pärrato laisk innimenne, temma isse ei teinud ühtegi muud, kui agga, et ta warra ülleſtousis ja hilja maggama läks, ja keige päwa läbbi mo jures seisis. Et minna nüüd ei moistnud temma keelt, siis ma teggin mitto asjad mitte nenda, kui ta tahtis, ja sain sepärrast saggedaste temmast liaste peksud, sest ta olli äkkine innimenne. Oh kui mitto korda mötlesin ma siis isseennesses nenda: Ollekſin ma koio jänud, siis ollekſin ma agga omma ülleannetusse ehk laiskusse pärrast peksa sanud, ja se olleks mo ennese melewaldas olnud, kas ma tahhaksin peksa sada, ehk mitte. Agga siin tahhaksin ma heamelega keik hästi tehha, et mo üllemad minnoga rahhul piddid ollema, agga meie ei moista teine teist mitte, ja ma saan keige omma hea tahtmisse jures ommeti peksa. Kärner ei annud mulle mittegi

ni paljo aega, et ma omma kõhto ollekſin täis ſönud, ja ta olleks ſedda kül weel peälegi hea melega näinud, et ma ka ö läbbi ollekſin tööd teinud. Et ſe nüüd mitte ei ſündinud, piddin ma ſelle asſemel ühhe öllede tehtud maia ſees, kus muido koer kinni petakſe, öſe aedas maggama, ja koera asſemel wahhiks ollema.

Junkur olli minno wasto üks hea ja löbbus innimenne. Temma tulli ſaggedaste mind aedas kulama, ja öppetas mulle, kuida ſe ehk teine asſi lätti kele ſai nimmetud, et ma ſedda keelt pea piddin öppima. Ülle ſedda käskis ta mind igga pühhapäwal ennese jure tulla, ſiis kulas ta keigeſugguſe asja järrele: kui paljo tallopoial Saremaal maad on, misſugguſed kohhut ta piddi maksma, mitto teopäwad ta piddi teggema, ja muud niſugguſed asjad. Ma räkiſin ſedda temmale keik ülles, nenda kui ſe meie maal töeste on. Temma wangutas pead ja ütles: teie innimesſed ei olle ſedda mitte wäärt, et kellegil halle meel teiteſt on, kui teie ärrajookſete!

Armas Simmo! ſa woid nüüd kül ſeſt arwada, et ma kahhewörra ennaſt häbbeneſin, kui jooksja ſelle mehhe ees ſeista, ſeſt ſa tead, et meie Saremaal agga ükſi moiſa päwad teme ja mu tööſt ei tea, et meie rukki ja odra, kaero ja oinaſt, kannad ja munnad makſame, ja mu makſuſt ei tea, ja kui meie naesterahwas on üks paar naelo linnad kedranud, ſiis on nemmad ka walmis; ſa tead, et meie pärris Herra ni hea meie wasto olli, mönned koormad meie peält ärrawöttis, mis endine Herra tahtis meie peäle panna, et ta ial ennam meie käeſt ei küsſinud, kui meie jubba wannaſt ollime teinud, et ta meid aitis, kui meile abbi tarwis läks, et ta agga ſiis meid nuhtles, kui meie töeste ſüalluſed ollime, ja et junkur mitte paljo, waid agga head tööd meie käeſt tahtis ſada. Mikspärraſt jookſin minna ſiis ärra? Sepärraſt, et ma orja pölweſt tahtſin pöggeneda, agga nüüd ma

piddin teiste orjade jures leiba kerjama: — et ma weikesse tö murre eest tahtsin ärrajooksta, agga nüüd ma piddin raskemat tööd toidusse murre pärrast teggema. Wata, Simmo! ni sögge on innimenne saggedaste!

Ilm läks nüüd külmaks, ja keik aia tö jäi mahha, siis ütles Junkur mulle: Kule, Martin! so pärris Herra on jubba teäda sanud, kus sa olled, ning on sepärrast mo Herrale kirjotanud, sa pead siis tullewa öse siit ärraminnema, ja mitte ühhe ainsa innimessele ütlema, et sa siin ni kaua olled olnud. Se ei olnud mulle töeste mitte hea kuulda. Talline aeg olli jubba käe, mo rided ollid kistud: agga mis tehha? kas se olli tössi, mis junkur mulle ütles, ehk ei tahtnud nemmad mind talwe aial moisas mitte söta, ja sellepärrast mind ärrasata? Ma ei woinud egga tohtind mitte sepärrast ühhegi küssida ehk kaebada. Ma piddin nende kahhe taalriga, mis junkur mulle mo tö eest andis, rahhul ollema ja omma teed minnema. Ma kaebasin junkrule omma häddа, ja pallusin tedda, mulle kassokast anda. Ta andis mulle siis kassoka assemel ühte wanna kistud peälist kube, sellega ma läksin omma teed. Ommeti ollin ma rahhul, et mul nüüd pissut rahha taskus olli, ja et ma pissut lätti keelt moistsin.

Kues leht.

Kahheksa päwad ollin ma jubba ühhest tallopoiast teise jure, ühhest moisast teise köndinud, keikis paikus pakkusin ma ennast tenistusse, agga ükski ei tahtnud mind mitte. Nemmad andsid mulle agga pallokest leiba, ehk pissut rahha, kui ühhe sandile, ja käsksid mind omma teed miñna. Saggedaste ma piddin pole ö läbbi ühhest körtsist teise minnema, ja ömaia otsima, sest et mitmed nisuggust kistud jooksjat mitte öse ennese jures ei tahtnud piddada.

Talw hakkas wägga külmaks minnema, ja mo hädda sai ikka suremaks. Ma katsusin nüüd keige wähhemalt sure maande tee peäle sada, et mulle siis parrem te saaks olla, ja ma suurte metsade sees ärra ei eksiks. Kui ma nüüd jubba sure maande jures liggidal ollin, siis hakkas liaste tuiskama ja wägga kangeste külmama. Mitte üks ainus te ei olnud ennam nähha, ma eksisin, ja uskusin jubba ennast surrewad, sest ma ollin keige se päwa käinud, ja ei olnud kuski maia leidnud, ja weel ma ollin öhte widdussel aial tules, selge taewa al. Mis ma siis kül muud woisin odata, kui agga et ma wimaks nälja ja ärrawässimisse pärrast piddin maggama uinuma, ja siis ial ennam mitte üllesärkama.

Agga Jummal tahtis mind weel ellusse jätta, ma juhtusin ühhe aia liggi tulla, ja kuulsin warsti koera haukuwad. Selle heäle järrele ma läksin, ja tullin ühhe tallopoia maiasse. Perremees wöttis mind armsaste wasto, ja ütles: saaks mo waene poeg ka ühhes kohtas head wastowötmist leida! Sest se issa kartis, et temma poeg ka olli ärraeksinud, et ta ni kaua olli ärrajänud. Meie sure römuks tulli ta kül pole tundi pärrast mind koio, agga temma jallad ollid ärrakülmetand.

Wannemad tahtsid nüüd temma jallad warsti sojendada, agga ma pallusin neid, et nemmad Jummala pärrast sedda ei piddand mitte teggema, waid et nemmad jallad warsti külma wee sisse piddid pannema, sest sadik kus nemmad ollid ärrakülmetand. Sedda tehti ka nenda, ja se külm wessi weddas jäed jalgadest wälja, ta wois jallad jälle ligutada ja nemmad said terweks.

Senniks kui se pois ommad jallad külma wee sees piddas, tulli ka üks saks, kes te peält olli ärraeksinud selle tallopoia maiasse. Sesamma ütles ka, et külm wessi se keige parrem arsti rohhi piddi ollema, neid

ärrakülmetand liikmed jälle terweks tehha, ja et sojendamisse läbbi ärrakülmetand liikmed keigeennamiste piddid hukka minnema, mis läbbi nemmad mustaks piddid minnema ja ärramäddanema. Temma andis sedda nou, et selle poisi jallad pärrast sedda weel saggedaste külma weega piddid pestud, ja wahhete wahhel anne ehk hülge raswaga woitud sama, kunni keik paistetus ja wallo nende seest piddi ärralöppema.

Temma rákis siis weel ennam sest ärrakülmetamissest. Ta ütles, et sel jures paljo karta olleks ollewad, kui kegi wina jomisse läbbi ennast tahhaks sojendada, ja sega ennast külma eest tahhaks hoida, et innimenne se läbbi külmas sedda enneminne jääb maggama ja uinudes ärra surreb. Sest iggaühhe peäle, kes ärrakülmetab, piddi unni tikkuma, ja temma peäle woimust sama, ja kui ta jubba jääb maggama, siis piddi ta wissiste ka ärrakülmetama.

Meie küssisime temma käest, kas kül ka üht hopis ärrakülmetanud innimest woiks külma wee sisse pandud ning jälle ellawaks tehtud sada? Kül! ütles temma, kui ta mitte wägga kauaks surnud ei olle olnud, siis woib ta se läbbi jälle ellawaks sada, kui agga warsti külm wessi käe on ja se warsti woib prukitud sada. Agga kui mitte warsti külma wet ei olle sada, siis pannakse nisuggust innimest nobbeste hopis lumme sisse, nenda et temma keikis paikus ja ülleüldes lummega saab kinnikattetud ja otse kui lumme sisse maetud, ja temma sullab siis ka seäl sees ülles; kui üks tallopoeg sedda ükskord nähha sai, kes ühhe rutto asja pärrast liñna söitis. Temma leidis tee äres üht ärrakülmetand innimest pu naal istumas. Ta läks selle jure, watis ja katsus tedda, ja leidis, et ta hopis kangeks olli külmetand, ning uskus sepärrast, et ta mitte ennam woind ellusse sada. Ta mötles siis isseenneses: kui ma taggasi tullen, tahhan ma tedda omma küllasse wia, et ta seäl saaks

mulda pandud, ja ta mattis tedda senniks hopis lumme sisse nenda, et ta ülleültse lummega olli kinnikattetud. Kui ta liñnast taggasi tulli, siis olli tuisk ja külm järrele annud, ja ilmoke pehmemaks sanud, ja kui ta sedda lund olli surno peält ärraaianud, siis leidis temma, et se ärrakülmetand innimenne hopis nörk, ning jälle ellawaks olli sanud. Temma aitis nüüd tedda jalgade peäle, sundis tedda mönned sammud käia, kunni temma ennam jouddo sai, ja kossutas tedda pärrast sedda küllas pisko öllega.

Ni kergeste, ütles saks weel, kui se innimenne abbi sai, ei sa se kül mitte ikka olla, waid kui need ärrakülmetand liikmed külma wee ehk lumme sees on nörgaks sanud, ja se külm nende seest on arralöppenud, siis peab weel ikka selle ärrakülmetand innimesse ihho ülleüldes lummega hörutud sama, kui esmalt keik rided temma ümbert on ärrawoetud. Seäl jures saab tubbaka suitso taggant sisse, ja öhko temma suhho puhhutud, sedda tehhes petakse temma ninna kinni, rind ja köht saab hörutud ja muljutud, ja nenda peab saggedaste mönned tunnid ikka peäle tehtud ja katsutud sama, kunni se ärrakülmetand innimenne hakkab puhhuma. Ja kui ta woib neelda, siis antakse temmale pissut öllut jua, tedda pannakse wodi, ja ta saab riette ehk padjadega kinnikattetud, et ta isseenneses jälle sojaks saab. Pärrast sedda wast antakse temmale lubba, kassinaste kötud sauna miñna, ja pissut soja öllut jua.

Seitsmes leht.

Meie keik pannime sedda immeks, et üks surnud innimenne jälle woiks ellawaks tehtud sada. Ei! ütles saks, nisuggune innimenne ei olle weel mitte hopis surnud, waid ta näitab agga surnud ollewad, nenda kui se luggu saggedaste on, ja siis saab nisuggune, Jummal parrago! monnikord kui surnud mae-

tud: pärrast hakkab ta muldas jälle ellama, ja siis peab temma jo kül hirmsa ning jölleda wisil ärralämmatama ja surrema, sepärrast ei peaks ial üks surnud innimenne mitte enne kolm päwa mahha maetud sama, nenda kui se ka kohto polest kangeste on keeldud, et ükski sedda suurt ja raskel patto ennese peäle ei wöttaks kogguda, et ta üht innimest nisugguse hirmsal wisil olleks tapnud. Agga, küssisime meie, millal se kül woiks sündida, et üks innimenne näitab surnud ollewad, kes ommeti surnud ei olle? Se peäle kostis saks:

Esmalt tullewad lapsed monnikord jubba nenda ilmale, et nemmad näitwad surnud ollewad, ja on segipärrast prisked, terwed ja ellawad lapsed. Siis peab ikka essiteks katsutud sama, kas nemmad jälle woiksid ellawaks sada.

On nisuggune laps karwato, siis saab nabba wars kinniseutud ja se laps warsti leige wee sisse pandud. Kui lapsel nilwa suus on, se saab öige hollega wälja woetud ja wälja pühhitud. Sedda last, isseärranis temma rinda, hörutakse ikka peäle selle leige weega. Wahhete wahhel pritsitakse pissut külma wet temma pallesse, ja puhhutakse öhko temma suhho, küllab ta siis keigeennamiste jälle hakkab puhhuma ja ellama.

Kui se laps agga punnane, sinnine, ning tumme karwane on, siis leikatakse nabba wars ärra, ja ei seuta mitte warsti kinni, waid lastakse sest üks, ehk üks paar söma lussika täit werd wälja joosta, ja siis saab nabba kinni seutud. Pärrast sedda tehhakse nendasammoti ka, kui ma sest essimessest lapsest ollen üttelnud. Nisugguсed lapsed hakkawad weel enneminne ellama; agga kui nisuggune laps mitte abbi ei sa, waid tedda hopis mahhajäetakse, siis ta surreb töeste ärra, ja neile, kes mitte ei katsunud, tedda jälle ellawaks tehha, ning sellepolest holeto temma wasto

ollid, on temma surmast süüd, ni hästi, kui nemmad ollekssid tedda ärratapnud.

Teisseks, ütles sakś, woib innimenne raske haigusse pärrast, ehk kui temmal ühhest surest hawast, ninnast ehk muido paljo werd on jookśnud, ehk kui ta wägga rasket tööd teinud, ehk kui ilm wägga pallaw on, ehk ka mu asjade pärrast, mis innimenne issegi ei sa teäda, ärranörkuda, ja siis näitab temma otsekui surnud maas ollewad. Nisugguse innimesse pea ots ja tinningi ehk kasso kohhad peawad külma weega ehk weel parreminne ädikaga ehk winaga kastetud sama, agga tedda ei pea mitte üllestöstetama, waid hopis selliti mahha pandama, siis ta hakkab sedda enneminne jälle ellama. Ka sawad nisugguse ärranörkend innimesse käe soned winaga hörutud, ja temma ninna al sawad keik nisuggused rohhud petud, mis wägga kangeste haiswad, ehk ädikast ehk wina nartsoga peäle pandud, ja keik se katsutakse ni kaua, kunni ta jälle hakkab hingama ja ellama.

Kolmandamaks näitwad ka need, kes alwatud ja hingeto on, otse kui surnud ollewad, ning on ka saggedaste hopis surnud. Monnekorra woiwad nemmad adri laskmisse, ja monnekorra okśendamisse rohho läbbi abbi sada, kui agga üks moistlik ja tark arst liggidal on.

Neljandamaks ja wimaks näitwad ka need, kedda walk mahha lönud, saggedaste kui surnud ollewad, ja woiwod siiski jälle ellawaks sada, kui nendel warsti saab adrit lastud, kui nende pea ädikaga pestakse, külma wet nende pallesse pritsitakse, nende käe soned ja hopis nende ihho hörutakse, öhko nende suhho puhhutakse ja weel mu wisil. —

Teie näte sest, wöttis sakś weel ütelda, et se önnetus mitmel wisil woib juhtuda, et üks ellaw innimenne kui surnud saab mahhamaetud, kui ükski ei noua egga katsu temmale abbi sata, ja kui tedda ni kärmeste maetakse.

Agga, wótsime núúd jálle kússida, kust tunnukse siis, et kegi wissiste surnud on?

Sedda tunnukse sest, kostis ta meile, kui teie nisuggust äkkitselt ärranórkend innimest ollete mitto tundi keige wisi peál katsunud jálle ellusse sata, ja temma siiski ei árka mitte úlles, siis woite kúl uskuda, et ta wissiste surnud on. Agga nisugguste haigede jures, kes omma sángi peál surrewad, on se ikka keige parras nou, kui teie neid kolm páwa koddo peate, ja mitte enne ei lasse mulda panna, siis saab kúl se surno hais wissiste nende úmber tousta, kellest teie woite julgeste arwada, et nisuggune innimenne tóeste surnud on. Keik teised surma márkid on kahhewahhel, ja petwad saggedaste keige targemat innimest árra, sepárrast ei tahha ma neid mittegi nimmetada.

Saks rákis weel paljo mu teistest asjadest, mis ma agga jálle ollen árraunnustanud. Ükspáinis se on weel mo meles, et ta wágga paljo Saksamaalt juttustas, kus keik innimessed piddid priid ollema, ja et ta senna male tahtis reisida. Kui ma sedda kuulsin, siis ma wótsin warsti nouuks ka Saksamale miñna, ja pallusin tedda sepárrast, et ta tahhaks mind ennesega wótta. Agga temma ei tahtnud sedda mitte, sepárrast pallusin ma jálle, et ta mind kunni sure maandi peále agga piddi ennesega wótma. Sedda lubbas ta mulle ka. Kui núúd se suur tuisk kolmandamal páwal olli mahha jánud, siis tánnasime súddamest omma hea perremeest, et ta meid ni armsaste olli wasto wótnud. Saks maksis temmale heinad, ja mis ta muud temma káest olli wótnud, rohkeste árra, andis lastele kinkitussed, káskis mind kibitka peále istuda, ja tallomees juhhatas meid sure maandi peále.

Kahheksas leht.

Teed ollid wágga kinni tuiskanud, ja se olli wágga hilja, kui meie árrasóitsime, sepárrast leidsime inni-

messi jubba maggawad, kui meie essimesse kõrtsi maandi äres saime. Meie piddime kaua hüüdma, wimaks sai kõrtsi uks lahti tehtud ja tuld ülleswoetud. Nüüd läksime kõrtsi tuppa, kus auro hais tunda olli. Paljo neist innimestest, kes seäl toas maggasid, oigasid; meie tahtsime neid ärratada, agga nemmad ollid jubba hopis uimaseks sanud. Nüüd hüüdsime kõrtsi rahwas ülles, ja weddasime nende abbiga uimased innimessi oue, ja pannime neid lumme peäle mahha. Kõrtsmik piddi meile warsti ädikast andma, misgaga meie nende pallet saggedaste kastsime ja nende rinnad ja süddame allust hõrusime. Ka siddusime ühhe nartso ädikaga kastetud nende ninna alla, pritsisime külma wet nende pallesse, ja senniks, kui meie keik sedda teggime, piddi kõrtsmik moisa läkkitama, mis liggidal olli, ja keiksuggust tarwilist rohto seält laskma tua. Kui nüüd rohhud said todud, siis andis saks iggaühhele neist, kes ollid uimaseks sanud, oksendamisse rohto sisse. Agga ühhele ei woinud ta sedda rohto mitte sisse anda, sest et temma su hopis kinni olli. Need, kes sedda rohto ollid sanud, hakkasid pea pärrast sedda oksendama, ja said parremaks, nenda, et nemmad woisid maast üllestousta, nemmad läksid siis koiasse, haisutasid saggedaste ädikast, kastsid ennast sega ja said terweks.

Agga sedda innimest, kelle su hopis kinni olli, laskis saks kõrtsi howi wia. Ta käskis tedda pissut üllestõsta, ja ennam kui ükskord toowri täis wet ülle temma pea kallada. Siis ta laskis jälle tedda ädikaga hõruda, ja teggi senniks leiwa sissust, ädikast ja tougatud sinnepist sured plaastrid, mis ta temma säre marja ning jalla tallade peäle panni. Kui need plaastrid nattukest aega peäl ollid olnud, siis ta jälle kallas wet temma pea peäle, ja se innimenne sai sest abbi, nenda, et ta ka oksendamisse rohto wois sisse wõtta, ja siis sai ka temma jälle terweks; agga se teggi

meile kül waewa! Minna olleksin sest jo ammo ärratüddinud, ja mitte ennam lootnud, et ma tedda olleksin jälle woinud ellusse sata; agga saks ei annud mitte järrele, ja ta satis ennesele ja minnule sedda rõmo, et meie tö waew selle innimesse jures ni hästi olli korda läinud. Oh, mo armas Simmo! se on kül innimessele sureks rõmuks, kui ta middagit head on teinud.

Teise päwa hommiko söitis saks omma teed. Ta andis mulle ühhe taalri rahha, agga temma ei wõtnud mind mitte ennesega, sest mul ei olnud mitte passi, sepärrast ta kartis, et temmal minno pärrast tee peäl melehaigust wois tulla. Ma tännasin tedda süddamest, ja hakkasin jälle jalla omma teed minnema. Ma käisin monned päwad joudsaste eddasi, toitsin ennast omma rahha eest, ja ei mõtlenud mitte, et mailm ni suur ja Saksama ni kaugel piddi ollema. Agga mo rahha sai otsa, ja ma piddin jälle kerjama. Sepärrast läksin ma saggedaste sure maandi peält kõrwale ja siiski piddin ma saggedaste tühja kõhhoga maggama minnema, ning ei teädnud mitte, kas mul teisel päwal piddi middagit süa ollema. Agga ma kannatasin sedda keik rahholisse süddamega, sest ma mõtlesin: Saksamaal saab sul kül olla ja küllab so kässi seäl öiete hästi saab käia.

Senniks agga ollin ma, leiba kerjades, ikka ennam maandi tee peält kõrwale läinud, sest et ma küllast küllasse käisin, siiski woisin ma iggaühhele omma hädda kaebada, ja teiste käest andisid palluda, ja kellel olli, se andis mulle ka middagit. Agga nüüd ma sain wimaks Pohlamale, seäl ei moistnud innimessed mitte mo keelt, olgo et ma lätti ehk meie ma keelt räkisin, ja selle ma tallopoiad ollid peälegi waesed ning kõwwa süddamega innimessed. Seeb se umbest olli, et ma kahhel päwal mitte rasokest leiba ei sanud maitsta. Oh, mo armas Simmo! sel korral ma sowisin enne-

sele kül surma. Nälja ja külma pärrast ollin ma ni wägga meelt ärraheitnud, et, kui ma ühhe süggawa kohha peäl jöe sees hauko olleksin leidnud, siis ma olleksin sisse kargand, ja nenda omma häddа löppetanud. Agga Jummal hoidis mind nisugguse sure patto eest, mispärrast ma iggaweste olleksin hukka läinud. Sest kui mul umbest nisuggused kurjad mötted ollid, siis ma sain metsast wälja ja näggin emalt ühhe liña. Jummal olgo tännatud! ütlesin ma isseennesses, seäl ellawad paljo innimessed, jo üks neist so peäle wöttab hallastada. Ja ma kiusasin ni paljo kui mul rammo olli, weel enne öhto senna sada. Se sündis siis ka nenda, ja ma läksin hopis ärrawässinud, süddame peksmissega, umbest päwa loja minnes liña werrawast sisse, ning ollin siis Saksamaal.

Ühheksas leht.

Ni pea, kui ma liña wärrawasse astusin, küssis üks soldat minno käest passi; agga mul ei olnud sedda mitte, ja keik, mis ma ütlesin, ei moistnud temma mitte, ja mis temma ütles, sest ei sanud minna mitte arro. Weel ennam soldatid tullid senna jure, kes mind wahhi tuppa wisid ja seäl paljo könnelesid. Peälik, kes seäl olli, watis mind peast jallani, agga et ma wägga nödraks ja nörgaks ollin sanud, siis ma ei woinud ennam mitte jalla peäl seista. Ma istusin pingi peäle mahha ja näitsin käega, et ma nälgas ollin. Peälik käskis mulle pallukest leiba anda, ja ma piddin öse wahhi toas maggama.

Teisel päwal moöd eti mind, ja mo pea tehti ülles, üks saksa kuub ja kamsol aeti mo selga. Siis pannid nemmad mind seisma, löid russikaga mo kono alla, et ma omma pead piddin ülleweI piddama, nemmad wennitasid mo öllad taggasi, löid jämme keppidega mo säre marja peäle, kui ma mitte nende mele järrel ei seisnud, nemmad andsid püssi mo kätte, näitsid kuida

ma sedda piddin piddama ja sellega mängima, räkisid siis seäl jures middagit, mis ma mitte ei moistnud, ja kui ma mitte öiete ei teinud, siis ma sain pekſa. Ma ütlesin neile kül, et ma prii innimenne ollin, ja et ma ennast mitte ei tahtnud lasta neist winsotada; agga nemmad naersid ja ei moistnud mitte, mis ma räkisin. Ma wiskasin püssi käest ärra, ja tahtsin omma teed minna; agga siis ma sain liaste pekſa, ja mind peti ni wägga wahhi al, et se mittegi mo mele ei woinud tulla ärrajooſta.

Mis ma nüüd muud woisin tehha, kui agga keige sellega rahhul olla, mis minnoga tehti, agga ma kahhetsesin sedda saddakord päwas, et ma Saksamale ollin läinud, sest ma ollin nende priimeeste seas ommeti orjaks sanud. Ma ei woinud mitte minna, kuhho ma tahtsin, ja ei woinud mitte rahhoga hingada, sest igga öse tulli kapral kolm kord ja hüdis mind, ning ma piddin kostma. Koddo ma ei olnud, et ma kül seäl wägga paljo wallatust teggin, ühhe aasta sees sü pärrast mitte ni paljo pekſa sanud, kui ma Saksamaal kahhekſa päwa sees, ja weel peälegi ilma süta, sain.

Ma ollin nüüd soldat ja piddin sellega rahhul ollema. Ma öppisin ka aega möda saksa keelt, ja sedda, mis üks soldat peab moistma. Nüüd ma sain ka wähheminne pekſa, ja öppisin soldati pölwega rahhul ollema: ükspäinis agga se mötte olli ikka weel mo meles, kuida ma sest pölwest ükskord woiksin peäseda.

Kui ma pissut ennam kui üks aasta ollin soldat olnud, siis saime meie korterisse pandud, ja minna sain ühhe teise soldatiga ühheskous ja ühhes kambris ellada, kes ennemuiste rikkas mees olli olnud, agga kes kaarti mängimisse läbbi keigest ommast warrandussest olli ilma jänud ja wimaks soldatiks sanud. Sesamma kaebas ikka, et ta omma palgaga mitte ei woinud läbbi sada, ning ommeti näggin ma, et ta hakkas ühhekorraga rikkaks minnema. Nenda se luggu

olli temmaga monned päwad, siis ta sai ühhekorraga kurwaks ja nuttis sallaja. Wimaks ütles ta minnule: Martin! ma ollen warrastanud ja innimessed on jubba sest märko sanud, agga sedda, mis on warrastud, ei sa nemmad mitte leida. Kui se wargus awwalikkuks saab, siis ollen minna üks õnneto innimenne, agga kui ma surnud ollen, siis wõtta sinna need warrastud asjad ennese holeks, ma ollen neid kunninga põllo peäl selle sure punnase kiwwi alla ma sisse pannud. Ma ütlesin temmale: et ta ennemast sedda isse piddi üllestunnistama, warrastud asjad taggasi andma, ja siis jälle ausaks mehheks jäma. Ei, ei mitte! ütles temma, ma saan praego kül teäda, kas se wargus on awwalikkuks sanud, — ja läks ärra.

Ma läksin ka ärra, sedda asja Kapteinile teäda andma ja tedda palluma, et ta selle waese pattusele, kes omma patto kahhetses, wõttaks armo anda. Agga ma ei leidnud Kapteini mitte koddo, ja läksin sepärrast jälle taggasi. Kui ma nüüd omma kambri ukse lahti teggin, siis ma kohkusin wägga liaste, sest ma näggin, et mo seltsimees ennast olli üllesponud. Ma mõtlesin warsti, et ta kül mitte kaua ei olle ponud, wõtsin nugga taskust wälja, leikasin kõie katki, teggin asa temma kaela ümbert lahti, ja hüüdsin abbi.

Meie rüggementi arst tulli warsti, laskis tedda oue tule wia ja nenda mahha panna, et pea üllewel olli, otse kui üks innimenne, kes ennam istub, kui sellili maas on. Rided käskis arst temma seljast ärrawõtta, ja siis laskis temma warsti kaela külges adrit. Agga ta ütles seäl jures, et mitte iggaüks sedda ei piddand moistma, ja et nisuggune, kes sedda ei moista, käe warre adrit temmale woiks lasta. Meie teised piddime keik temma ihho harjaga suggema ning kättega hõruma. Nüüd wõttis arst pissut ädikast suhho, ja süllitas sedda jälle wälja, siis puhhus ta õhko temma suhho; piddas nisuggused rohhud, mis

kangeste haiswad, temma ninna al, ja laskis temma kaela peäle monnikord kuppo, kiddistas ehme sullega temma kaela sees, laskis tubbaka suitso taggant sisse puhhuda, puhhus jälle öhko temma suhho, ja kui ta keik sedda tükkiks aiaks ueste ikka jälle olli teinud, siis hakkas se innimenne jälle hingama, ja sai hopis jälle ellusse. Nüüd andis arst temmale pissut jodawat wina jua. Oh! mis rõmo saime siis selle pärrast tunda, et meie sedda innimest ollime surmast peästnud! Temma tännas kül meid keiki öiete süddamest, agga ta sai ommeti warsti jälle kurwaks, sest ta teädis kül, mis temmal weel karta olli.

Kümnes leht.

Kui nüüd keik teised ollid ärraläinud ja minna temmaga üksi jäin, siis ütles temma: ma pean sind kül tännama, et sa mind surmast peästsid, agga sa olleksid mulle ka sega head teinud, kui sa mind olleksid lasknud pua, sest ma ollin jubba ärrawoitnud. Jah! ütlesin ma, kül surma häddа ollid sa ärrawoitnud, agga weel ei olnud sa mitte Jummala kohtust peäsnud. Sest kuida woiks Jummal sulle kül sedda patto andeks anda, mis sa ial mitte ei olleks woinud jälle heaks tehha? Eks se mitte parrem olle, kui sa siin mailmas innimeste käest nuhtlust saad, ja ennast parrandad, et sa iggawessest nuhtlussest lahti saaksid, ja armo selle keigewäggewama Jammala jures leiaksid, sest se iggawenne aeg on paljo pitkem, kui meie lühhike ello siin ma peäl.

Sul on öigus, ütles temma siis, ma tahhan omma nuhtlust kanda ja ennast parrandada, ja warsti läks ta meie Kapteini jure, tunnistas omma wargust ülles, ja näitis, kuhho ta need warrastud asjad olli pannud. Kaptein laskis tedda wangi panna, ja se pääw olli jubba nimmetud, kus ta läbbi lippo piddi jooksma. Siis wötsid temma suggulased wimaks

temma peäle hallastada. Nemmad piddasid se eest murret, et temmale se hirmus witsade nuhtlus sai järrele antud, ning temma agga wangis sai petud, pärrast sedda ostsid nemmad tedda soldati pölwest lahti. Ta läks siis mitto pennikoormad kaugele ühte liñna, kus ükski middagi temma endise ellamissest ei teädnud. Suggulased laenasid temmale rahha ja ta hakkas kaupa müma, ja jäi nisugguse wisi pärralisseks innimesseks, et ta ka monne aasta pärrast rikkaks mehheks sai.

Nüüd ta mind ka meles piddas, ta ostis mind soldati tenistussest lahti, ning läkkitas mulle 50 taalrid tee rahhaks, et ma sellega piddin temma jure tullema. Wata, armas Simmo! nenda sai se jälle mo heateggiaks, kedda ma ollin surmast peästnud. Nenda ei tea innimenne saggedaste mitte, kui suur se heateggeminne on, mis ta isseennesele ka siis teeb, kui ta arwab, et ta agga teist innimest on aitnud. Ma läksin siis ka, ni pea kui ma soldati tenistussest ollin lahti sanud, ja mulle sepärrast passi olli antud, warsti temma jure. Ma römustasin wägga, sest et mul nüüd ükskord üks kirjotud pas taskus olli, ja et sepärrast ükski mind mitte ennam Saksamaal kui jooksja ei woinud kinni wötta.

Kui ma temma jure sain, siis andis ta mulle kät, ja ütles: Noh, armas Martin! nüüd ma tännan sind keigest ommast süddamest, et sa köit katki leikasid, kellega minna ennast ollin ülles ponud, ja et sa se läbbi olled mo armo aega jätkanud, sest mo kässi käib nüüd hästi, sepärrast et ma ollen parremaks innimesseks sanud. Mul ei pudu nüüd ühtegi, jä mo jure ja sul ei pea ka ühtegi wigga ollema, sest sinno abbi läbbi on mulle nisuggune hea luggu tulnud. Ma tännasin tedda kül selle hea pärrast, mis ta mulle pakkus ja mis ta mulle jubba olli teinud; agga ma mötlesin ommeti warsti se peäle, kuidas ma ühhes kohtas omma leiba isse omma kätte töga ennesele woiksin tenida.

Nisuggust kohta leidsin minna ka. Ma läksin ühhe arsti jure tenistusse, kes omma arsti rohhud piddi isse walmistama, sest et temma liggidal apteki mitte ei olnud. Sellesamma arstile wötsin ma nüüd sui aial rohhud wäljal noppida ja kogguda, ja walmistasin neist arsti rohhud, nenda kui arst mind öppetas. Seäl jures ma öppisin ka kirjotama, ja mul olli hea pölli. Ma koggusin ennesele ka pissut hädda warra. Sedda sain ma se läbbi, et mo Herra olli mind öppetanud adrit ja kuppo lasta, ja hawad plaastri nartsudega kinni panna. Sedda piddin ma saggedaste teggema, ja mulle anti se eest ni paljo jodo rahha, et ma sest omma wanna ea aasta päwade tarwidusseks woisin kogguda ja hoida.

Monned aastad pärrast sedda, et ma ollin arsti jure läinud, surri mo söbber, se kaupmees, kes mind olli soldati pölwest peästnud, ärra, ja ma römustasin süddamest, et ma ei olnud mitte temma peäle üksi lootnud, et mul nüüd ommast käest toidus olli, ja et minna mitte laiskust ei olle armastanud, sest muido olleks se mulle kül raske olnud, jälle tööd tehha ning sanna kuulda.

Kui minna jubba liggi kuekümne aassase mehheks ollin sanud, siis korristas Jummal mo Herrat ka ärra. Agga enne kui ta ärrasurri, seädis ta omma wiimse kirja sees, et mulle pärrast temma surma kaks sadda Saksama taalrid, mo trui tenistusse eest, temma järrelejätud warrast piddi antama. Temma olli üks hea Herra! Jummal andko temma kehhale rahholist hingamist mulla sees, ja tassugo temmale taewas, mis ta mulle head on teinud. Ma käisin nuttes temma surno kirsto järrel ja waatsin, kuida tedda maeti.

Pärrast sedda lasksin ma ennesele kohto polest passi anda, ja wötsin nouuks, omma male jälle taggasi miñna, et ma seäl saaksin rahhoga surra, kus

ma ollen sündinud. Ma ostsin sepärrast ennesele hoost ja sani, ja tullin jälle Saremale. Seál ma ühhes kórtsis omma hoost hea hinna eest ärramüsin. Mo asjad andsin ma kórtsmikko kätte hoida, ja läksin jalla móldri küllasse. Kuida pärrast sedda minnoga se luggu on olnud, sedda tead sa jubba.

Agga ühte, armas Simmo! pean ma sulle weel teäda andma: Se olli sinno issa issa loddi, mis meie sel korral ollime warrastanud, kui meie ärrakargasime, ja seeb se umbest olli, et ma so issale monned anded jäggasin. Ma tahtsin sellega temmale sedda üllekohhut, mis meie temmale ollime teinud, jälle tassuda. Mis ma sulle head wóttan tehha, se on agga palgaks se eest, et sa mind hea lapse wisil armastad. Wótta siis keik, mis mul olli, ennam ei woi minna mitte anda, sest kui sinna needsinnatsed kirjotud pabberi lehhed loed, siis ollen ma jubba surnud.

Agga sedda tahhan ma ommeti weel tehha, et ma sulle ülleskirjotan sedda, mis ma arstimisse polest ommast ónsa Herrast ollen óppinud. Wótta sedda omma liggiinnimeste kassuks prukida, agga ärra surusta sega mitte! Kui sa mitte selgeste kül ei tea, kas kegil, kedda sa tahhad aitada, ka wissiste se haigus on, mis ma sulle ollen tähhendanud ja nimmetanud, siis wótta ennemast nisugguse haigele üttelda, et ta ühhe óiete óppetud arsti jures abbi otsiks. Peäle sedda wótta ennemast ikka wägga pissut, kui wägga paljo arsti rohto haigedele anda, et sa mitte omma liggimessele mórtsukaks ei sa; sest nisuggused arsti rohhud, mis mitte óiged ei olle, ehk ka wägga paljo arsti rohhud, keigeennamiste ühhe hobiga antud, woiwad nendasammoti ka surmada, kui haigus isse. Isseärranis ärra lasse mitte adrit iggaühhele, kes sind sepärrast pallub, mis ma sulle jubba ni saggedaste ollen su sannaga üttelnud, kui ma sind óppetasin adrit laskma. Sest adri laskminne woib monni-

kord wägga tarwilinne ja hea olla, agga ta woib ka paljo pahha tehha, sepärrast hoia ennast se eest, ning lasse mitte muido, kui arsti kässo peäl.

Üksteistkümnes leht.

1.

Pallawa haigussega ehk soia tõbbedega ei polle sul koggoniste ühtegi teggemist, mo poeg! waid kinnita agga nisugguste haigede suggulastele kowwaste, et nemmad ni pea kui se ial woib sündida, ühhe arsti jures nou ja abbi otsiwad. Sedda kaueminne kegi pallawa tõbbes haige on, sedda wähheminne woib arst pärrast aitada, ja monni saaks ellusse jäda, kui ta warsti abbi olleks sanud. Kui siis kegi om=meti arsti jures tahhab abbi otsida, se tehko sedda warsti, siis woib se temmale kassuks olla, agga hilja=minne on se, kes teab, asjata. Ja ni paljo kõlbab kül innimenne, et kegi temma pärrast abbi otsides moisa ehk linna lähhäb.

Kes nüüd nisugguse haige innimesse pärrast arsti jure lähheb, se küssigo esmalt selle haige käest holega: kuida wisi se haigus temma jures on alganud? kas ta ennast enne sedda olli wihhastanud, ehk kohkunud, ehk liaste jonud, ehk liaste sõnud, ehk kas temmal ennesedda nälg on olnud? kas ta ennesedda hopis terwe on olnud, ehk missuggused wiggadussed temma enne sedda haigust on tunnud? Kas se haigus äkkiste tulli, ehk kas ta jubba ammo kiddus? Kas ta külme=tamissega hakkas, ehk kuidas? Temma waatko selle haige suhho, missuggune ta keel on, kas ta punnane, ehk walge, kolne ehk tumme karwane on? Ta küssigo haige käest, kas temmal, isseärranis hommiko aial, wihha ehk sant maggo suus on olnud ehk weelgi on? kuidas luggu süddame kohtas on, kas se wallotab, kas se täis ja rõhhutud ehk kerge ja lõbbus on? kas tem=mal wallo kõhho sees ehk keige lu kontide sees on? kas

ta igga påwa omma asja pårrast wålja låhhåb, ehk kui kaua ta ummukses on olnud, ehk kas temma kõht järrel on? kas temma jallad wallotawad ehk wägga nõdrad on? kas ta õse maggab ehk mitte? kas ta higgistab? kas temmal weel sõma himmo on? keik sedda ja mis muud weel woib tähhele pandud sada, peab se, kes selle haige pärrast arsti jure låhhåb abbi otsima, sure holega järrele küssima, et ta siis arstile selgeste woiks kosta, kui se jälle sedda keik temma käest küssib.

Ja sinna, mo poeg! kañna se eest hoolt, et haige saggedaste joob, agga ikka nattuke hawalt, ja et ta muud ühtegit ei jo, kui agga paljast wet, kus sisse küpsetud leiwa korokest on pandud. Ehk wötta ühhe pissokesse lussika täie odra tangud, kalla pari tobi täit wet senna peäle, panne pari terrakest sola ka senna sisse, keda sedda ükskord ülles, kurna siis puhta rättiko ehk nartsoga läbbi, ning lasse ärrajahtuda. Sedda woib se haige ka jua. Agga kela temmale kangeste ärra, et ta kogguniste mitte öllut ehk happo tari ei jo, sest se läbbi låhhåb haigus kangemaks, ja se haige ei woi mitte enne rammo sada, kui haigus hopis on ärralöppenud.

Murretse ka se eest, et haige puhta asseme peäle pannakse ja tedda ikka puhtaste petakse. Kinnita keikile, et haigele saggedaste jua pakkutakse, kui ta isse ei küssi ehk ei woi küssida, ja kui haige hoidja temma jurest peab ärraminnema, et siis jomaaeg nenda haige jure pannakse, et ta sedda ilma üllestousmist isse liggidalt woib kätte sada.

Üks nisuggune haige peab ka igga påwa omma asjale wålja minnema, olgo et ta middagit on sönud ehk mitte. Ja kui temmal mitte söma himmo ei olle, siis on se parrem, et ta ühtegi ei sö, agga siiski peab ta igga påwa ükskord teggema, sedda ütlewad keik arstid. Kui siis haige ummukses on, siis

leika ûks tûk sepi nenda, et se pissike sõrme otsa sarnatseks jääb, mis haige woib isseennesele taggant sisse pista, kül ta siis selle järrele hakkab teggema. Sebi assemel woib ka ûks küünla alluminne ots prukitud sada.

Wimaks kañna se eest hoolt, et se arsti käest todud rohhi umbest nenda saab prukitud ja sisse antud, kui arst sedda on käsknud. Sest nisugguſed moistmatta innimessed on ka, kes nenda räkiwad: mis woib kül ûks lussika täis aitada, ja wötwad siis ennam sisse, sest et nemmad arwawad: paljo peab ka paljo aitama, ja ei mötle mitte, et se nüüd wägga paljuks on, ning et nemmad sepärrast woiwad surra, kuidas se, Jummal parrago! saggedaste sünnib. Nemmad peaksid arsti uskuma, ja tähhele pannema, et temma kül isse teab ja moistab, kui paljo rohto ûhhe haigele peab hawalt sisse antud sama, ja et ta kül olleks käsknud ennam sisse anda, kui se haigele olleks hea olnud.

Nendasammoti peawad ka need, kes sedda haiget innimest harriwad, ikka se eest hoolt kandma, et ta öigel aial, nenda kui arst on käsknud, rohto sisse wötaks, sest sedda ei olle ka mitte ilma asjata kästud.

Kui arsti rohhi on otsa sanud ja haige ei olle weel mitte terwe, siis läkkita warsti jälle arsti jure, ja lasse temmale teäda anda, mis arsti rohhi on aitnud, ja kuida se luggu nüüd haigega on, sest nisugguſed puud ei lange saggedaste mitte ûhhe napsoga. Saggedaste on mitmesugguſed rohhud tarwis; agga arst peab teädma, kuida se luggu selle endise rohhoga on olnud, kas se on middagit aitnud ehk mitte, ja missuggune järg se järrel olli.

Kui haige innimenne hakkab terweks sama, ja temmal jälle sõma ihhaldus tulleb, siis maenitse tedda, et ta sömisse ning jomisse polest öiete kassin on, et ta ennemast saggedaste ja ikka nattuke hawalt

sööb, agga mitte ühhekorraga köhto liga ei täida, sest muido woib ta se läbbi haigemaks miñna, kui ta enne olli, ehk weel peälegi Jummala ande pärrast surra, kui ta sedda paljuks wöttab.

Kaksteistkümnes leht.

2.

Üks teine haigus on willo többi, sedda tunnukse sest: kui haige külmetab, siis pallawaks saab, ja siis higgistab, ja pärrast sedda jälle otse kui terwe on; agga teise, kolmandama ehk neljandama päwa järrel jälle ueste külmetab, pallawat tunneb ja higgistab. Seddasinnast haigust jätta sinna ka arstide holeks. Ükspäinis ütle agga ihhaühhele, kellel nisuggune haigus on, et ta aegsaste arsti jure lähhäb abbi otsima, sest sesamma haigus on ka sedda raskeminne parrandada, sedda kauemaks se innimesse jures on olnud.

Peäle sedda kinnita nisugguste haigedele, et nemmad öiete kassinaste wötwad süa ning jua, ja et nisugguſed, kes willo többes haiged on, wägga paljo jannotawad, siis kalla ühhe tobi täie kedetud wet, ühhe näppo täie kammeli öitsede peäle, ja käsſi neid sedda üksipäinis, kui omma iggapäwast jomaaega jua.

Kui nisugguſed haiged jälle terweks sawad, siis on neil ennamiste wägga suur ihhaldus süa; agga kui nemmad ühhe korraga wägga paljo söwad, siis tulleb haigus jälle, ja lähhäb siis öälamaks ning kangemaks, kui se enne sedda on olnud, sepärrast maenitse iggaüht haiget ja iggaüht, kes hakkab terweks sama, et ta ennast Jummala pärrast hoiab lia sömisse eest, ja mitte ni pea omma köhto ei wötta täis süa.

3. Rouged.

Kui sa nääd rouged, olgo missugguſed tahhes, ühhes kohtas likumas ollewad, siis mötle agga ikka,

et se on ka ùks pallaw haigus, ning te keik sedda, mis ma sulle sest ollen ùlleskirjotanud, ja anna sedda nou, et nisuggused haiged ehk nende suggulassed warsti abbi otsiwad arsti jures. Parrem olleks se kùl, kui innimessed ommad lapsed lassekssid ue wisi mòda rougesse panna, kellest ùkski ei surre, nenda kui ka jubba surem hulk sedda ussub ja moistab, ning separrast keelmatta ue wisi mòda rouged lasseb panna. Sest kui keige lastele nisuggused ued rouged saaksid pandud, siis ei olleks meil mitte ennam karta, et kegi rougesse årrasurreks, ehk rougede låbbi saaks kiddewaks, wiggaseks ehk pallest jòlledaks tehtud, ja siis sawad ka rouged hopis innimeste seast årrakadduma.

Nùùd on agga weel muud teised kårnad ja wistrad ehk plekkid, mis siin Maal tallorahwa seas ka rougedeks sawad nimmetud. Need on:

1) Tule rouged, mis peaaego nendasammoti ka någtwad ollewad, kui sured rouged, agga nende sees sùnnib wågga arwalt mådda, waid keige ennamiste wessi. Lapsed, kellel nisuggused rouged on, ei olle mitte wågga haiged, ja ùhheksamal påwal kuiwawad rouged jubba jålle årra. Seål jures tehhakse siis keik, mis pallawa haigusse jures tarwis låhhåb. Polle hådda!

2) Leet rouged ehk leetrid, need on nenda nåhha, otsekui olleksid kirbud ihho kirjuks sònud, ja seål jures kòhhiwad haiged kangeste. Nisuggused rouged on monnekorra wågga pahhad ja siis låhheb arsti abbi wågga tarwis.

Ommeti woid sa wòtta ùks hea peotåis katki tougatud linna-semet, ja selle peåle tobi ossa håsti kewa wet wallada, — ehk ka peotåit altei-juurt ùhhe tobi ossa weega panna kema, kunni ùks ossa weest kaddunud ja kolm ossa on jårrele jånud. Sedda wet kurna siis puhtast linnasest ridest låbbi, ja anna haigele jua. Kui tòbbi on kangeste peåle hakkamas, ja

lapse köht ei olle mitte järrel, siis woid sa ka suggu happo met hulka panna.

Pea murret se eest, et haige ennast sure holega hoiab, et ta mingil wisil mitte külmaks ei sa, muido löwad leet rouged sisse, ja kadduwad wägga nobbeste ihho peält ärra, ja siis surreb ta, ehk ta saab kuiwa többe ehk we többe, kelles temma ka surreb. Kui agga leetrid ommeti olleksid sisse lönud, siis wötta leedripu öitsed, kalla nendasammoti kedetud wet nende peäle, ning panne lussika täis met senna jure, ja anna sedda selle haigele sojalt jua ni kauaks, kunni rouged jälle wälja tullewad, ehk ihho peäl jälle nähha on.

Se on muidogi teäda, et sa keik sedda, mis nisugguses haigusses ial sünnib, warsti arstile pead teäda andma, kes siis ennam abbi woib sata. Kui nisuggune innimenne ka jubba hopis terwe on, siis peab ta ennast ommeti weel paar näddalat willo tule eest hoidma, et se wiimne hädda mitte suremaks ei lähhä, kui essimenne.

3) Weel on üks rougede suggu, mis saksa keles Wriislitteks hütakse, need on terrawad punnased wistrid innimesse ihho nahha peäl, mis katsudes karmed on. Seäl jures on innimenne ka wägga haige. Pea siis agga murret, et sedda tehtakse, mis arst öppetab, ja keige ennamiste wata selle peäle, et haige igga päwa omma asjale wälja lähhäb, ning wötta nenda kuida ma sind jubba ollen öppetanud, sebi pilliga ehk küünla otsaga sedda aitada, kes ummukses on. Kanna ka hoolt, et haige saggedaste leiwa wet ehk tango wet joob, et mitte willo tuul temma peäle ei tulle, ja temma ka mitte wägga soialt ei sa petud.

4) Wimaks on weel nisuggused rouged, mis näitwad kui sured punnased plekkid ollewad ja laiale aiawad, nenda et haige ülleültse, ehk suur tük ihho peäl, elkias punnane on. Ka nisuggune haigus on raske, mis agga arst woib aitada. Seäl jures peab

haige saggedaste joma, agga jomaaeg ei pea ial mitte külm, waid ikka leige ollema, sest keige ennamiste on nisugguse haige innimesse kurk ka haige. Kui sa nisugguseid haiged näád, siis keda salwi rohto weega, panne pissut met senna jure, ja kässi, et haige sellega kurgust kurristab, ja siis jälle wälja süllitab, kunni arst middagi parremat on annud.

Ka nisugguste haigede eest kañna hoolt, et nemmad, ni hästi omma haigusse aial, kui ka siis, kui nemmad terweks on sanud, paar näddalad pärrast sedda, weel ennast willo tule eest hoidwad, sest nende ihho nahk korib kui jahho peält ärra, ja ni kaua, kui se sünnib, peawad nemmad sojalt hoitud sama, ning ikka weel kerget jomaaega joma.

Kurgo haigus tulleb agga innimessele saggedaste ka siis, kui ta mittegi haige maas ei olle. Mis sa siis pead teggema, sedda tahhan ma sind pärrast sedda öppetada.

Kolmteistkümnes leht.

4. Kurgo tõbbi.

Kui wallo kurkus aeg aialt on sündinud, ning pitkalt on kangemaks, ja nenda jubba wannaks on sanud, enne kui haige hakkas abbi otsima, ja sinna nisugguse haige suhho watad, siis saad sa keigeennamiste nähha, et se tagga kurkus, kurgo nissa ümber näitab walge ollewad, ehk et peälegi paised seäl on, mis walged on nähha, ehk et se näitab kui katketud ja kärristud ollewad, nenda et tükkid rippuwad. Keige ennamiste kaebab nisuggune innimenne ka, et ta öse ei sa hästi maggada, ja et temmal kondi wallo on. Nisugguste haigedega ärra wötta, mo poeg! mitte teggemist tehha, waid läkkita neid warsti arsti jure; sest nendel on se suur haigus, mis keige nende külge hakkab, kes nisugguse haige innimesse jures maggawad, temmaga ühhest kannust jowad, ehk temmaga

ühhe lussikaga sõwad, ja kelle peäle temma agga puh-hub. Sepärrast hoidko iggaüks ennast nisugguse haige innimesse eest, kes mitte seddasamma suggust haigust ei tahha sada.

Kui kurk äkkiste on haigeks sanud, su seestpiddi punnane on, ja nelaminne warsti kibbedaks lähhäb, siis on kül ka arsti rohhud tarwis, mis sisse woetakse, ja mis sa arsti holeks pead jätma. Ka peab keik jomaaeg, mis ta joob, ikka leige ollema, ja panne ka senna sisse pissut met, ning murretse, et haige saggedaste joob.

Kui kurgo haigus weel mitte wägga kange ei olle, siis panne öhto aial, kui ta maggama lähhäb, solast (ehk weel parrem ühte pissut happuks sanud) räimest löhki leigatud, seestpiddise kalla lihhase küljega, temma kaela ümber, ning wötta teisel hommikul jälle ärra.

Kui kurgo haigus jubba on öälamaks läinud, siis lasse kuppo temma kaela peäle, hopis ümber kaela. Walmista ka leiwa rasokestest ja sibbulast, ehk mäe-reikast ehk sennepist (mis ennesedda tougatud on) plaastrid, mis sa temma kaela ümber panned. Ni-suggust plaastrid woid sa ka temma mollematte käe warrede peälmisse kohtade peäle siddudа.

Kui ta hakkab raskeste hingama ehk raskeste puh-huma, siis wötta peo täis leedri pu öitsed, (ehk kam-meli öitsed, ehk raud reia rohto) üks hea lussika täis met, ja pari lussika täis ädikast, kalla keige se peäle üks tobi täis wet, panne tullele, ja kui se keeb, siis to sedda tuppa, ja käski, et se haige innimenne sedda auro ühhe trehtri läbbi ennese suhho weab ja sisse hingab. Kui se on külmaks jänud, siis saab ta jälle ükskord ülleskеdetud ning siis jälle seddawisi prukitud.

Monnikord peab ka nisugguste haigedele warsti adrit käe warre peäle lastud sama, ehk teistele oksenda-misse rohto, ehk nisuggust rohto, mis teeb passandama, sisse antud sama. Agga sedda jätta arsti holeks, sest

sega ei sa sinna, mo poeg, mitte toime. Agga kui sa se eest hoolt kannad, et haige sebi pilli läbbi saaks tehha, siis ei te sa mitte patto.

5. Süggelisse (ehk karpa) haigus.

Süggelissed löwad kätte ning keige ihho peäle wälja, agga pallesse ei tulle nemmad ial mitte. Naad on kui pissikessed willid, kus sees wet on, ja kihhelewad wägga, keige ennamiste sojas. Kui need katki kistakse, siis tulleb kärn nende peäle, isseärranis sel kohtas, kus paljo kous on. Sesamma haigus hakkab ka teiste külge, ni pea, kui agga kegi ühhe nisugguse innimesse jures maggab, kellel süggelissed on, ehk temma kindad kätte aiab, ehk temma rided selga panneb, j. m. w.

Agga monnikord tulleb nisuggune haigus ka isseennesest, roppo ellamisse läbbi, kui innimenne omma ihho ja omma rided mitte puhtaste ei hoia, ning siis on ta raskem; agga ommeti woid sa, mo poeg, nisuggused haiged arstida.

Te agga nendasammoti, kui minna ollen teinud: minne aapteki peäle ja osta seält kaks loti sest pulwrist, kust Jasseri süggelisse (ehk karpa) salw saab tehtud, ja hoia sedda ühhe pissikesse hästi kinni seutud potti sees. Kui siis kegi, kellel süggelissed on, tulleb sinna jures abbi otsima, siis wötta sest pulwrist ni paljo, kui hõbbe lussika täis, panne sullatud hülge raswa ehk õlli senna jure, et se salwiks saab, ja öppeta sedda innimest, et ta igga öhto, kui ta maggama lähheb, sest salwist herne suurdust wöttab ja ühhe käe peosse panneb, siis teist kät senna peäle panneb, ja sedda salwi kättega peus ni kauaks hõrub, kunni se hopis on ärrakaddunud ehk kuiwaks läinud. Siis peab ka paar kindad kätte pannema ja nendega maggama. Agga ärra unnusta mitte temmale ütelda, et ta teise päwa hommiko, kui ta maggamissest üllestouseb,

ommad käed sebiga jälle puhtaks pesseb, ja igga õhto sedda salwi jälle ueste omma kätte peo sisse hõrub, ja et tal ial mitte salwi senna kohta ei panne, kus temmal süggelissed on, muido lõwad nemmad ihho sisse, mis läbbi paljo raskemad haigussed temmale tullewad, kui süggelissed on.

Kui kegil sui aial süggelissed on, siis käsfi, et nisuggune ka iggapääw merre sees, ehk kui ta sedda liggidalt ei woi sada, külma weega hopis omma ihho puhtaks peab pessema. Talwe aial woib ta igga näddalas ennast saunas sebiga puhtaks pesta, agga mitte wihtleda; ja siis peab ta iggakord puhtaks pestud särki selga pannema, küllab siis süggelissed temma ümbert ärrakadduwad.

Neljasteistkümnes leht.

6. Sure kõhhoga kuiw tõbbi.

Kui ma Saksamaalt taggasi tullin, siis ma näggin siin Saremaal nisuggused lapsed, kellel suur paks ja kõwwa kõht olli, ja nende käe warred ning jallad ollid hopis ärrakuiwanud, ja nenda surrid naad ärra. Ma ei mälleta mitte, et ma omma nore ea sees siin maal nisugguſed haigussed ollekſin näinud. Ma läkſin separrast linna meie arsti jure, ja küssisin temma käest, kust nisuggune haigus, mis ma enne ei olle näinud, piddi tullema. Arst ütles mulle: se woib kül olla, et sa sedda haigust ennemuiste siin maal ei olle mitte näinud, sest senniks, kui sinna siit maalt ärra ollid, said kartuhwlid ennam sõdud, ja kui neid wägga warrakult, enne kui nemmad õiete küpseks sanud, ja wägga paljo süakse, sest tulleb umbest nisuggune haigus. Agga ma ütlesin temmale se wasto, et kartuhwlid ommeti terwe roog on, ja et Saksamaal wägga paljo kartuhwlid süakse, ning siiski näitab sedda haigust siin maal ennam ollewad, kui Saksamaal. Se on tössi! wastas arst; kartuhwlid on terwe roog nisugguste

innimestele, kes paljo tööd tewad ja paljo käiwad, agga mitte lastele, kes weel emma rindas on, ehk wast öppiwad käima. Sa ütled, Saksamaal süakse paljo kartuhwlid, se on tössi, agga seäl süakse ka lihha kõrwas. Lastele, kes weel emma rindas on, ei anta seäl maal mitte kedetud kartuhwlid kätte, sest immeda, ja kui kangemad lapsed kartuhwlid sawad, siis antakse neile ka jubba lihha süa. Et nüüd tallorahwas siin maal arwaste lihha sööb, siis peaksid ka õigusse polest ükspäinis ülleskaswanud innimessed kartuhwlid söma, ja mitte lapsed, keigewähhemast mitte nõdrad lapsed.

Agga ommeti, armas söbber! ütles arst weel, kui sa mind ei tahha mitte uskuda, et se töeste nenda on, siis katsu agga sedda wisi: wötta nisuggust kiddewat last ennese maiasse, ja küssi omma arstimisse eest üks paar rubla, osta selle rahha eest kanno, ehk wassika lihha, keda ühhest kanna lihhast neljandama ossast (ehk ni paljo wassika lihhast) iggapääw ni paljo leent, kui laps woib ärrasüa, ja panne senna sisse pissut petersili, mori ehk porgani jured, ning ka pissut tango. Siis lasse sedda last ühtegi muud süa, kui agga sedda lihha leent ning wimaks lihha isse ka, kül ta siis parremaks jääb, enne kui ta so kahhe rubla eest ärrasönud, ja nisuggune arsti rohhi maitseb lastele hästi, ja ei olle mitte wägga kallis.

Agga sa tead jubba, armas Simmo! et minna umbest sel wisil, selle arsti nou järrele monda last, kellel sure köhhoga kuiw többi olli, ollen arstinud ja terweks teinud.

7. Roos, ehk illiting, ehk selt.

Nisuggune haige koht on punnane ja paistetab ka pissut üllés. Se haigus tulleb sest, kui innimenne on ennast wägga kohkunud ehk wihhastanud ja kaub saggedaste isseennesest ärra, kui se haige koht agga saab sojalt hoitud, ja mitte mingil wisil külmaks egga märjaks ei sa. Sepärrast ussuwad ka menned

rummalad innimessed, et sesamma haigus sannadega, mis mötteltud ehk råkitud on, ehk mis kridiga ehk kirjotamisse tinnaga, ehk mu riistaga rosi peäle, ehk sinnise sukro pabberi peäle kirjotakse, woib parrandud sada, ehk et üks sola puhhuja sedda haigust tühja sannadega ja naero wäårt palle kombedega woib årrasata. Agga se öige assi, mis aitab, on se, et se pabber, mis kuiw on, sedda kohta, kus peäl roos on, kuiwaks ja sojaks hoiab, ja et need åbbausklikkud innimessed sedda sola puhhujad ussuwad, ning sepårrast rahhul on. Kui siis roos pårrast selle sola puhhuja wöllamist terweks saab, siis polle se umbest mitte selle pårrast, waid ta on isseennesest årrakaddunud.

Parrem on se, mo poeg! kui sa nisugguse innimessele, kellel roos on, essimessel, teisel ehk weel kolmandamal påwal sest rosi sündimissest oksendamisse rohto sisse annad ja siis takkud wöttad, mis sa laiemaks kissud, kui roos on. Siis lassed sa jahho ühhe panno sees tulle peäl kuiwatada ja sojaks tehha. Seddasamma jahho panne siis laiale nende takkude peäle, ja keik sedda panne sojalt rosi peäle, ja kui se külmaks sanud, siis te sedda jålle sojaks, ni kaua kui roos on årrakaddunud. Se aitab töeste ennam kui sannad.

Agga kui jubba middagi mårg ehk külm assi rosi peäle on sanud, ja se jubba monned påwad wanna on, siis katsugo möllajad ja puhhujad keik omma kunsti, kas nemmad kül siis sedda rosi woiwad årrapuhhuda, sest siis lööb roos wissiste katki, ja sest tulleb paise. Kui se sünnib, siis ütle nisugguse innimessele, et ta ennast arsti alla annab, et siis innimessed ommeti mahhajåttaksid, nisugguste rummala innimestest, kui wöllajad ja sola puhhujad on, ennast lasta petta.

8. Ussi hammustamisse haaw.

Kui üks innimenne sai ussist hammustud, siis on ta keigeennamiste sepårrast kohkunud. Ons siis üm-

der hawa wägga üllespaistetand ja wägga punnane, siis anna nisugguse innimessele warsti okſendamisse rohto sisse, ja panne ka warsti pissut ölli selle hawa sisse, ja panne sare pu lehhed, mis pissut sojaks on tehtud, sellesamma hawa peäle. Nisuggust hawa, mis us on hammustanud, wötwad targad ehk wöllajad ka saggedaste sannadega arstida ning terweks tehha. Sest woid sa kül arwada, et nisuggune haaw, mis us on hammustanud, isseenneses ühtegi ei tähhenda, sest siin meie maal ei olle mitte nisuggused wihhased ehk kiwtised ussid, kelle hammustamissest innimenne woiks ärrasurra; kui siis innimenne agga ükspäinis ussist on hammustud, ja muud wigga senna jure ei olle tulnud, siis kauab se pissut paistetus ja punnane koht isseennesest jälle ärra. Agga kui se mitte ei sünni ja se koht on wägga punnane, siis on kül roos kohkumissest jure tulnud, mikspärrast se hakkas paistetama, ja se wigga suremaks ning kauemaks minnema. Sepärrast ei olle ial sest wigga, kui haaw, mis us on hammustanud, otse kui roos saab arstitud. Ma ollen sedda saggedaste isse näinud, et monni ütles ennast ussist hammustud ollewad, ja siiski ei olnud mittegi prilli läbbi hawa nähha, waid temma olli kohkumissest rosi jalla peäle sanud. Ning ka se roos kaub saggedaste isseennesest ärra, kui ta agga kuiwaks ja sojaks saab petud, nenda kui ma sulle enne sedda jubba ollen üttelnud. Agga ommeti on ikka weel nisugguſed kelmid, kes tahtwad ussi hawa sannadega parrandada, ja mis weel surem imme on, et weel ennam rummalad innimessed ikka on, kes sedda ussuwad.

Wiesteistkümnes leht.

9. Us sörme sees.

Se polle umbest mitte üks us, mis sörme sees närrib, waid se on agga üks paise. Kui nisugguse sörme

peäle hülge raswa pannakse, siis puhkeb se paise enneminne ärra. Kui sörm agga wägga wallotab ning mitte ei tahha katki lüa, siis on se üks märk, et se paise wägga süggawas sörme sees on, ja siis sööb saggedaste se tigge mädda, mis selle paise sees on, sörme konti katki, et se tük hawalt wälja tulleb, ja üks sörme liike hopis ärramäddaneb. Sellepärrast kässi, et nisuggune innimenne, kelle sörm wägga liaste ning kaua wallotab, ja mitte ei tahha katki lüa, sedda paise sörme sees, ühhe targa arsti käest noaga lasseb katki leikada, ja sedda temmast lasseb arstida. Muido woid sa ka keik tehha, mis paise jures tarwis lähhäb.

10. Paised.

Kui innimessel sured paised on ja need ei tahha naljalt mitte puhkeda, siis panne kedetud tangud, sea ehk küünla, ehk sullatud hülge raswaga seggatud, saggedaste sojalt paisede peäle. Isseärranis panne sedda nisugguste paisede peäle, mis hakkatusses kui koera naelad näitwad ollewad, agga pärrast suremaks, kowwaks ning punnaseks lähwad. Kui paise mitte wägga kowwa egga wägga punnane ei olle, siis woid sa ka pissut met tangude ja raswa sekka panna.

Kui siis paise katki puhkeb ja mädda wälja joseb, ja kui weel paise hawa äer punnane ning kowwa on, siis panne ikka weel need tangud sojalt peäle, kunni se mitte ennam kowwa ei olle. Keigeennamiste te sedda nisugguste paisede jures, mis otse kui koera naelad hakkawad, ja kust siis, kui nemmad essimest korda ärrapuhkewad, werd mäddaga seggatud wälja joseb. Kui siis paise ümber mitte ennam kowwa ei olle, waid kui paise hawa äred pehmeks on sanud, siis woid sa plaastrid peäle panna.

Agga hoia ennast, et sa mitte keik sedda, mis innimesse ihhus paistetab, ja mis punnane ja kowwa on, ei wötta paiseks piddada. Kui nisuggune suur

paistetus äkkitselt sünnib, warsti wägga kowwa ja punnane on, siis wötta esmalt kätte, ja te linnase ridest ühhe pissikesse kotti, panne noppitud koirohho öitsed ja lehhed sisse, ja ömble sedda kui padja kinni. Sedda pissikest rohho padja panne kuiwalt paistetud kohha peäle, siis löppeb se paistetus selle padja al saggedaste ärra, ja ei lö mitte katki, isseärranis kui üks arst weel rohto nisugguse innimessele sisse annab. Kui agga se rohho paddi ühtegi ei aita, ja hakkab selle paise sees tuksuma, siis on jubba mädda sees, ja sa pead tangud ja raswa peäle pannema, et ta nobbedaminne lahti lööb.

11. Pölletus.

Kui kegi on ennast pölletanud, siis on keige esmalt tarwis, et ni nobbeste, kui ial woib sündida, se pallaw selle pölletud kohha seest saab wälja aetud. Seks aitawad monnesuggused asjad, kui on: happo piim, ölle köst, ölle rabba, tari rabba j. m. a. Kui kegi olleks omma kät pölletanud, se pango warsti sedda pölletud kät happo piima pütti sisse, ehk kui temmal sedda ei olleks, siis pango temma tedda rabba törre sisse. Agga rabba ei pea mitte kuiw ollema, waid selle peäle peab ni paljo wet wallatud sama, et se otse kui weddela pudruks saab. Selle sees peab innimenne omma pölletud kät ni kauaks piddama, kunni se wallo löppeb, mis woib monne tunni aega wötta, seddamöda kuidas kässi wägga kangeste ehk wähheminne on pölletud.

Kui kegi omma ihho on pölletanud, sellele peab pölletud kohha peäle need nimmetud asjad pandud sama, ja kui pölletud koht wägga suur on, siis on ikka tari rabba se keige parrem, et ikka ni paljo on, kui sure kohha katmisse pärrast tarwis lähhäb. Agga kui ta selle kohha peäl sojaks lähhäb, siis peab jälle wärsket peäle pandud sama, ja kui ei olle mitte ni

paljo, siis woib ta ikka selle kohha peále külma weega jälle märjaks ja külmaks tehtud sada. Seddawisi saab ta siis ikka külma weega kastetud, kunni se pallaw löppeb, ja wallo wähhemaks saab.

Nüüd wötta köwwaks kedetud munnad, wötta sedda kollast nende kedetud munnade seest wälja, panne ühhe talreko peále, höru neid lussikaga katki, ja panne iggaühhe munna taela peále üks hea lussika täis rööska koort ja üks tee lussika täis penikeks toukatud sukrut. Sedda höru hästi seggaminne, et se weddelaks salwiks saab, ja sedda salwi woia ühhe pehme sulle ehmega igga pole tunni selle pölletud kohha peále. Sellesamma salwiga woid sa ka üht linna nartsokest woida, ja sedda peále panna.

Tóeste, mo poeg! nobbeminne ja kindlaminne ei woi sa mingisuggust pölletud kahjo parrandada, kui agga sel wisil. Agga kui pallaw selle pölletud kohha seest ei olle öiete wälja aetud, siis wöttab se parrandaminne ennam aega.

Kui kässi ehk jalg wägga kangeste on ärrapöllетud, siis ärra unnusta mitte, et sa ka pissikessed linnase ride nartsakad, mis peále sa esmalt seddasamma salwi woiad, nende sörmede ja warwade wahhele panned, ja neid ikka jälle ueste woiad ja wahhele panned, kui se koht saab salwiga woitud, muido kui sedda mitte ei sa tehtud, kaswawad sörmed ehk warwad teine teise külge kinni. Kässi ka, et nisuggused haiged peawad ikka katsuma, ommad sörmed ja warwad nattuke ligutada, et nemmad köwweraks ei kaswa.

12. Walged willid lapse suus.

Kui lapsed saggedaste emma rindas jäwad maggama, nenda et nende su täis pima on, ehk kui nemmad hambad tewad, siis tullewad monnikord pissikessed walged willid nende kele peále ja ülleüldes seestpiddi nende su sisse, ja seál jures on nemmad sag-

gedaste haiged, nenda et nemmad ei woi mitte immeda. Kui nisugguse haige lapse pärrast sinno käest abbi otsitakse, siis wöttad sa näppo täis salwei lehhed, kedad neid ühhe werendi tobi weega, panned ühhe lussika täie met sekka, ja kurnad puhta linna nartsoga läbbi. Siis kässi, et selle lapse emma ühte penikest linna nartso omma sörme ümber panneb, sedda salwi weega kastab, ja siis sellega lapse su wälja pühhib, kaks, kolm kord päwas.

Kui se agga monne päwa pärräst mitte ei aita, ehk kui laps koggoniste ei woi immeda, ehk kui lapse roja sees nisuggused pissikessed walged tangud on nähha, kui temmal suus nähhakse ollewad, siis ei olle arsti jures abbi otsides mitte aega wita.

Kuusteistkümnes leht.

13. Laste köhho näppistaminne.

Kui pissikessed lapsed, kes weel immewad, paljo karjuwad, saggedaste ennast kokko tömbawad, nissa kül suhho wötwad, agga äkkitselt jälle suust wälja aiawad ja hakkawad karjuma, ja kui nende roja tüklik, ja mitte ühhe karwane on, siis on neil köhho sees wallo, ning se tulleb sest pimast, mis nemmad immewad. Kui nemmad abbi ei sa, siis saab nende roja esmalt korrika peál rohhelisseks, pärrast lähhäb roja isse rohhelisseks, nilwaks, lapsed sawad ikka ennam haigemaks ja surrewad ärra.

Et sa nisuggused lapsed woiksid aitada, pead sa esmalt küssima, kas emmal wahhest isse haigus ihhus on; kui se peaks ollema, siis ei olle mu nou, kui et emma isse ennesele arsti jures abbi otsib. Agga kui emma muido terwe on, siis kela tedda, et ta mitte öllut, egga wina, egga happo tari, egga happo pima, waid agga selget wet ehk leiwawet joob, et ta saggedaste ja nattuke hawalt joob ning saggedaste weddelat tango leent söób. Siis kässi ka, et ta aap-

teki peält amme pulwrit ottab, ja sest kolm kord päwas üks noa otsa täis külma weega sisse wöttab. Lapsele woib temma ka sest pulwrist kolm ehk nelli kord päwas ni paljo, kui üks hernes suur on, emma pimaga sisse anda.

Wötta siis ka kamillid ja keda neid kannepi ölliga, sellega woib emma lapse köhto kaks kord päwas woida, kui ta liaste karjub. Kinnita ka emmale, et ta peab tassane ollema ja mitte ennast wihhastama ehk riidlema, küllab se wigga siis parrandab ja laps ellusse jääb.

14. Harjatsed.

Monnikord karjuwad hopis pissikessed lapsed wägga paljo, ei magga mitte waggaste, ning ei kossu mitte. Kui neid öiete läbbi wadetakse, siis näikse nende ihho peäl, isseärranis selja peäl mustad tähhekessed ehk tippud ollewad, ehk kui käega ülle nende selja aetakse, siis tunnukse käe al karre ollewad, otse kui olleksid sea harjatsed lapse ihho nahha sees. Kui nemmad abbi ei sa, siis ei kossu nemmad ial mitte, kuiwawad ärra ja surrewad.

Nisuggused lapsed kässi agga sauna wia, lasse siis met, kösti ning jahho, kummagist üks lussika täis, ühhe talreko peäle seggada, ja sellega keik lapse ihho woida, ning käega tassa hörruda, siis tullewad need mustad tähhekessed wälja, mis siis leige weega nende ihho peält sawad ärrapestud ning ärranoppitud. Kahheksa päwa pärrast peab nisugguse lapsega nendasammoti jälle tehtud sama, kunni mingisuggust musta tähhekest lapse ihho peäl ennam nähha ei olle, ehk wälja ei tulle. Se juhtub, et se peab kolm, nelli kord ehk ennam, ikka ueste jälle tehtama. Kui agga harjatsed ihho peält on hopis ärrakaddunud, ning laps saab ikka pessemisse ja riette polest wisi pärrast puhtaks petud, siis saab se laps wissiste jälle kossuda.

15. Pea kärn.

Laste ihho tulleb kül allati hästi puhtaste hoida, agga kui neil on Pea kärna, siis peab weel öiete sure holega neid puhhastama. Sepärrast siis harri saggedaste lapse Pea, kui temmal kärna peäl on, ja sada truiste ellajad temma Pea peält ärra, sest kärna alla siggib neid wägga paljo. Iggapääw pesse leige weega keik kohhad, kus kärna on, leika seält ka juuksed ärra ja kuiwata Pea jälle hellaste pehme ja puhta linnase nartsoga; agga se jures kañna hästi hoolt, et laps sel aial ei sa külma egga tule kätte. Jo segi tuul teeb haigele hädda, kui willul aial uks seisab lahti. Suitso toas peab sepärrast kütmisse aial haiget sängis ja hea katte al hoidma. Kui kärn selle pessemissega ei löppe ärra, waid aiab peälegi laiemaks ehk koggoni sureks paiseks, siis noua tohtri abbi. Jalgi ei tohhi sa lapse kärnast Pead lehhelissega pesta, egga ka nisuggust wöiet ehk salwi peäle woida, mis kärna panneks ussinaste ärrakuiwama, sest se läbbi saab haigusse wihha ihho sisse aetud, ja siggineb siis mönda wigga päHHä, kas silmadesse, kas körwadesse, kas koggoni Pea aio sisse, ja se on siis hopis waene luggu.

16. Lapsed, kes ilma nissata sawad kaswatud.

Nisuggustе lastele kässi mitte selget lehma pima anda, waid anna nouuks, et lehma piim keigewähhemalt poleks weega saab seggatud. Sest lehma piim on lastele wägga raswane ja ei kölba neile mitte. Sedda nödremad lapsed on, sedda wähheminne lähhäb lehma piim neile korda ja sedda ennam wet peab senna sekka pandud sama.

17. Wanna innimeste kuiw köhha.

Saggedaste waewawad wannad innimessed ennast kuiwa köhhimissega. Kui sa nisuggust wanna innimest nääd, siis wötta ühhe sibbula, touka sedda penikesseks

katki, panne ûks lussika tâis met sekka, ja kässi tedda kolm kord päwas sest ühhe hea noa otsa tâie sisse wôtta. Hopis wanna innimestele tullewad keiksugguşed wähhemad wiggadussed ning kiddumissed, sepärrast anna nendele sedda nou, et nemmad iggapääw ûks lussika tâis met nattukest hawalt sôwad, sest messi on hopis wanna innimestele se keige parras arsti rohhi keiges wiggadusses ning ei te neile ial mitte kahjo.

Seitseteistkümnes leht.

18. Sinnikas wil.

Nisuggune wil näitab otse kui koera nael ollewad, lôôb punnaseks, hakkab wallotama, ja pea pärrast sedda lôôb ta sinniseks, ja innimenne, kes siitsadik hopis terwe olli, surreb sest jubba teisel ehk kolmandamal päwal. Sesamma wil sünnib keigeennamiste palles, monnikord ka mu ihho kohtas.

Et nüüd innimenne ni nobbeste sest surreb, siis ei pea mitte aega wiwitama, warsti abbi se wasto otsida. Sest iggaühhe tunniga lähhäb nisuggune haige surma liggemale. Ni kauaks, kunni siis arst neid tarwilissed rohhud sadab, panne sinna warsti ühhe küpsetud sibbula selle sinnise willi peäle, ja katsu, et sa ädikast woid sada, sest anna selle haigele igga tunni pärrast üks lussika tâis sisse.

Kui se ka paljas koera nael olleks, siis ei olle sest wigga, et se selle peäle pandud küpsetud sibbula pärrast warreminne ärrapuhkeb. Ja parrem on, et sa sel wisil eksid, kui et sa nisuggust willi tühjaks panned, ja lassed üht innimest surra, kedda sa nisugguse arsti rohhoga, mis mingil wisil kahjo ei te, olleksid woinud surmast peästa.

19. Hoolmed.

Hoolmed tahtwad targad ja noidjad ka sannade ja nalja heitmissega ärrasata. Agga sa woid kül

sedda uskuda, sannad ning nalja heitminne ei olle muud ühtegit, kui agga sannad ning nalja heitminne, mis koggoniste ei aita. Se on hea, kui köht saab tassaste hörutud ning muljutud. Ka woib pärrast üks sojaks tehtud kaera kottike köhho peäle pandud sada, ja siis wallatakse üks toop kewa wet ühhe näppo täie Münti rohho lehhede peäle, ja sedda antakse haigele hawalt jua ja rüpada, se on parrem kui keik puhhuminne ja tule peksminne, mis agga naeruks on.

20. Nabba on assemelt ärra.

Nenda ütlewad laisad innimessed, kui neil köhho wallo on, sest sedda arwawad nemmad ikka raske tö teggemissest tullewad. Agga esmalt ei woi nabba koggoniste mitte assemelt ärra lükkatud sada, sest et se nabba ühtegi muud ei olle, kui agga üks arm, mis sest köhho peäl järrele jänud, et se nabba wars seält sai ärraleigatud, kui innimenne olli ilmale tulnud. Ja teiseks, kui ka innimenne raske töstmisse läbbi ihhus on wigga sanud, siis tunneb temma wallo seljas, agga mitte nabba sees. Kui siis kegi sulle ütleb: nabba on assemelt ärra, siis ussu sinna agga, et temmal köhho wallo on. Kalla sepärrast ühhe tobi täis kewa wet näppo täie kamilli öitsede peäle, ja anna sedda temmale jua. Ka panne üht kottikest täis rohhud, kui on kamillid, koi rohhi, münti, salwei ja teised rohhud, mis sul on, ja mis kennaste ja kangeste haiswad, sojalt temma köhho peäle.

Sa woid ka sedda rohto, mis hütakse hullo koera pärra hennad, kannepi ölliga keta, ja sest öllist köhho peäle woida, kül siis se wallo löppeb.

Monningad pannewad ühhe potti ehk klasi, otse kui ühhe kuppo sarwe, nabba peäle, ikka rummalast peast uskudes, et se nabba arm peab assemelt ärra ollema. Agga sedda surem se pot ehk klaas on, sedda ennam wigga woib sest ihho sees sündida. Keige-

ennamiste tulleb sest se wigga, et soled kuppesse langewad, mis paljo ennam parrandamatta ja ólam on, kui se nattuke kóhho wallo olli.

Klasi nabba peále panna, wáhhendab kül sedda wallo kóhho sees, ja woib sepárrast kül prukitud sada, agga selle tarwis peab üks pissokenne wina klaas woetud sama, ehk ennemast kaks pissokessed wina klasid, ehk ka kuppo sarwed klasi assemel, ja neid ei pea mitte ikka ning üksi nabba peále, waid senna kohta pandama, kus se wallo tunnukse keige kibbedam ollewad, siis saab sest ennam abbi.

Ka ei pea sedda mitte saunas tehtama, ning ka mitte wágga saggedaste ikka ueste jálle sündima; waid kui kegi sedda kóhho wallo saggedaste tunda saab, temma otsigo ennemast arsti jures abbi.

Kahheksateistkümnes leht.

21. H a w a d.

Kui innimenne juhtund hawa sama ja werri jookseb kangeste, siis pead essite püüdma werd kinni pañna. Seks panne üks linnane ride tük, mis külma wette kastetud, hawa peále ja püa, et allati saaksid hásti külma wet peále, ehk kui on sadawal, jáád ehk lund. Hawatud innimenne isse peab willus toas ja keigipiddi rahholinne seisma, et ei ligu ihhoga, egga ei sa kurwastud ühhegi murrega. Kui werri külmast weest ei já kinni, siis noua ádikat külma wee hulka. Polle sestki abbi tunda, siis panne peotáis linnase ride narmad hawa peále, ehk ka hásti pehme taela tük, ja seu se laia siddemega nenda kinni, et narmad ehk taela tük saab parrajaste hawa sisse. Jookseb werri siiski weel wággise ja wirtsudes wálja, siis panne, kui haaw on jalla ehk káe külges, peáltpiddi hawa, üks lai sidde ehk pehme ráttik pissut pingumalt liikme ümber kinni. On segi asjata, ja tulleb karta, kui peaks hawatud innimenne sest wágga árranórkema, et liaste werd

jookseb hawast, siis noua wibimatta keige liggema arsti abbi; ja kui tedda liggidalt polle leida, ommeti moistlikko rahwa abbi, kes ennegi häddalissi aitnud.

Agga kui werri jänud kinni ehk soiko, ja pärrast korjab mädda hawasse, siis kanna hoolt, et haaw saab kord ehk kaks päwas puhta ja külma weega puhtaks pestud, ja se järrel panne hawa peäle werske ölli plaaster, ehk ka kollane wutsi plaaster. Sedda kollast wutsi plaastrit woid sa halwa hinnaga aapteki peält osta, ja sest peaks sul allati suggu maias warruks ollema. Kui haaw pissut hawal ei hakka parranema, ehk kui haaw wägga wallotab, ehk aiab paistetama, ehk lähhäb pallawaks ja kangeste punnaseks, siis otsi warmalt arsti ehk mu öppind mehhe abbi.

Noh, mo armas Simmo! ma ollen sind tännini keik sedda öppetanud, mis sinna woid moista. Wötta sedda nüüd omma ennese ja omma liggimeste kassuks prukida. Agga ärra mötle mitte, et sa nüüd keik haigussed ning wiggadussed woiksid parrandada, waid wötta hopis selle möda tehha, kui minna sind ollen käsknud ja öppetanud, ning otsi seäl arsti jures abbi, kus ma sulle sedda nouuks ollen annud. Seddasamma te ka nisugguse haigusse jures, kellest minna sulle middagi ei olle ülleskirjotanud. Ärra pakku ühhelegi wäggise omma abbi, ja kui kegi ennemast ühhe targa ehk wöllaja käest, kes mingisuggust ei moista, tahhab pettetud sada, siis selleta temmale söbrussega ärra, et sannad ning palle näo kombed ühtegi ei woi aitada. Ja kui temma siis ei tahha kuulda, egga omma äbbausko mahhajätta, siis anna sedda ennemast moisa teäda, et se petja, kes palja sannadega tahhab immet tehha, woiks öigusse polest hirmo sada, ja et tallomees mitte nisuggused petjad ei wötta rummalaste uskuda, ning se läbbi mitte kahjo egga wigga omma ihhole ei sa.

Jummal önnistago sind!

M. N.

20.

Musta keppi mees.*)

Üks wanna tenind soldat, nimmega Peter Martinow, sai ühhe tallopoia jure korteri pandud. Temma teggi omma perremehhega warsti sedda kaupa, et ta ommad jahhud, tangud, ja mis ta muido weel Keisrist piddi sama, perremehhele tahtis anda, ja temma eest tahtis tööd tehha, ni paljo kui ta piddi joudma. Agga keige selle eest piddi perremees tedda laskma temma laual süa, ja piddi temma eest hoolt kandma, ning tedda harrima, kui ta piddi haigeks sama. Sesamma kaup olli wägga selle tallopoia mele pärrast. Temma sai nähha, et Peter wägga hea ja moistlik mees olli: temma teggi truiste tööd, ning joudis sega ni paljo, kui ta omma wiggase jalla polest wois, ja teggi saggedaste middagit, kui se ka temmale ei olnud öölddud. Se ei olnud temmale weel mitte kül, waid ta kihhutas peälegi teised perres töteggemissele, ja ütles saggedaste: tehke middagit head, et teie mingisuggust kurja ei te!

Isseärranis kandis temma se eest hoolt, et lastel ikka middagit teggemist olli, mitmesugguse asjadega, mis nemmad woisid tehha, ja öppetas neid korwid walmistama, mattid nine koorest, pea harjad, mängi tähhed kontidest, ja püssi rohho ning ninna tubbaka sarwed teggema. Siis juttustas ta neile middagit söast ja woöra maast, ehk ta öppetas neid lapse mängisid mängida, ja mängis ka isse nendega; ehk ta laulis neile ühhe laulo, mis nemmad siis aega möda ka öppisid laulma. Sedda laulmist öppetas temma neid selle nou pärrast, et nemmad ükskord omma tö kallal,

*) Saremaal nimmetawad tallorahwas wannad tenind soldatid musta keppi mehheks, sest et nemmad keigeennamiste musta keppidega käisid.

põllul ehk heinamaal, wõttaksid laulda, ja omma rasked tööd lõbbusa mele läbbi ennesele wõttaksid kergitada, sest ta ütles: Kui innimenne lõbbus on, siis lähhäb keik töteggeminne parreminne korda, ja mingisuggune tö ei sa siis temmale mitte wägga raskeks.

Se jures andis temma lastele keiksuggused head öppetussed, ja watis se peäle, et nemmad ka selle möda ellasid. Issearranis maenitses ta lapsi, ikka töt räkida, ja ei sallind sedda koggoniste mitte, kui nemmad walletasid, sest ta ütles: kui laps walletab, siis on ta jubba middagit kurja teinud, ehk ta tahhab kurja tehha, ja tunnistab sega, et ta keiksuggust kurjust ja pahhandust kül pea öppib, sest ta moistab jubba walletada. Agga keige ennamiste watis temma kangeste se peäle, et lapsed mitte ei julgend warrastada. Jubba sedda keigewähhemat pettust nimmetas temma wargusseks, ja maenitses lapsi öige holega, et nemmad sedda ial ei piddand teggema.

Lapsed armastasid sedda wanna Peetrit keigest süddamest, wõtsid hea melega keik tehha, mis temma neid käskis, ja said sepärrast öiete heaks lapsiks, kes wannemattele paljo rõmo teggid, ja keige nende külla rahwas wõtsid neist paljo luggu piddada. Ka noor rahwas ni hästi kui wannemad perres, said paljo parremaks, kui naad enne sedda ollid, kui Peter peresse tulli. Temma öppetussed, mis ta lastele andis, wõtsid ka wannad kuulda, ja nende möda tehha, ning temma öppetusse märk ärratas neid keiki lõbbusa meleks, Jummala kartusseks, ja nobbe töteggemisseks, mispärrast siis ka se perre pea rikkaks sai.

Agga Peter olli saggedaste haige ja temmal olli suur wallo ihhus. Perremees olli ni tännolik temma wasto, ja tahtis hea melega ikka temmaga kous ellada, et ta kahhe omma keige parrema hoostega linna söitis, ka wõttis temma saddula ennesega. Ta pallus sedda krono arsti, kes sellesamma rüggementi jures

olli, et ta wõttaks temma jure tulla, wanna Peetrit aitama, ta tahtis siis ommad mollemad hobbosed arsti tõlla ette panna, ehk kui arstil lusti olleks, ratsa hobbosega tulla, siis woiks ta ühhe temma kahhe hoostest wallitseda. Agga arst ei tulnud mitte, waid ütles: — — — ei! ma ei tahha teile mitte öölda, mis se kõwwa süddamega mees kostis! Temma tahtis sedda, et wanna haige Peter piddi liñna laatsaretti widud sama. Et nüüd perremees sedda selle waese haige Peetrile mitte ei arwand hea ollewad, siis läks ta ühhe teise arsti jure, kes temma palwet kulis, ja hea melega liñnast wälja tulli. Kui nüüd sesamma arst sedda haiget olli waatnud, ja temmalt küssinud keik, mis temmale sest haigussest tarwis olli teäda, siis kirjotas ta ühhe seddeli peäle, mis haige piddi sisse wõtma, ja sõitis kirriko issanda jure. Tee peäl sõites küssis perremees, missuggune haigus kül Peetril piddi ollema? Arst kostis: temmal on üks wigga nerude sees, mis kül mitte ni kermeste ei woi parrandut sada. Kül se haigus weel saggedaste temma peäle tulleb, ning sinna saad kül sellepärrast paljo rahha kullutada. Kas se mees sedda peaks wäärt ollema, ei tea ma mitte; sest se näitab mulle nenda ollewad, kui olleks ta paljo ihho nuhtlust sanud.

Perremees wastas: aus Herra! teie ei tea mitte, kui wägga hea se mees on, ja kui paljo asjo mul on temmal tännada. Ma tahhan hea melega keik kullutada, kui agga temma ello päwad saaksid jätkatud. Sedda teggi temma ka. Peter sai parremaks; agga sesamma haigus tulli temmal saggedaste jälle, ja wimaks tundis temma omma surma liggi tullewad. Lapsed nutsid ja nimmetasid tedda ikka: meie hea wanna Peter! Oh! ütles ta siis ükskord, armad lapsed! ma polle mitte ikka ni hea olnud, kui nüüd mo wimiste ello aastade aial, ja kes teab, ehk on se ka teile kassuks, kui ma teile teäda annan, missuggune kurjateg-

gia minna ollen olnud, et teie siis wõttaksite nisugguste kurja teggude eest ennast õige holega hoida.

Mo wannemattel olli kül sest paljo süüd: kui nemmad mulle olleksid head õppetusse märki annud, omma ennese wagga ellamissega, ja olleksid mind juhhatanud head tehha, siis ei olleks minna mitte ni kurjaks läinud. Agga neist ma ei näinud egga kuulnud mingisuggust head, ja mõtlesin siis, et ma hea kül piddin ollema, kui ma agga nenda kui nemmad wõtsaksin ellada. Mo wannemad ütlesid mulle, et naad mind armastasid. Tössi kül! kui se on armastus, et nemmad mulle mitte nuhtlust ei olle annud. Oh! olleksid nemmad mind mo wallatusse pärrast karristanud, siis olleks minnust parrem innimenne sanud, ja ma wõtsaksin neid nüüdki weel nende armastusse eest tännada. Sest se on õige wannematte armastus, kui nemmad omma lastele, kes ülleannetumad ja sannakuulmatta on, hirmo andwad, selle nouuks, et lapsed heaks ja sepärrast õnsaks sawad; agga kes omma lastele keik järrele annab, se teeb neid pahhaks ja otse se läbbi õnnetumaks. Mis mind weel kurjemaks teggi, olli se, et mo wannemad weel peälegi naersid, kui ma kelmistükkid, kurjad ja tiggedad teud teggin. Ja mis keige pahhem olli, ma hakkasin jubba kui üks pissikenne laps warrastama. Mo wannemad teädsid sedda, näggid ka sedda, ja siiski ei annud nemmad mulle sepärrast mitte hirmo. Oh! olleksid nemmad mind sellepärrast mo lapse põlwes nuhhelnud, kui paljo peksmist olleksid nemmad sega minnust ärra hoidnud! Mul olleks siis terwe ihho, ja ma saaks nüüd mitte nisugguse kibbe wallo haigusses surra! Noh! se armolinne Jummal, kes mind ommeti jälle õige tele on juhhatanud, andko neile keik sedda õnnetust andeks, mis nemmad pahha kaswatamisse läbbi mulle saatnud.

Ni kaua, kui ma weikenne laps ollin, warrastasin ma agga weikessed asjad, kui ma mehheks sain,

siis ma warrastasin suremad ja kallimad asjad, ning Jummal parrago! mo wannemad aitsid mind, neid warjule hoida ja sallaja rahha eest ärramüa, ehk ärraprassida, ja seeb se olli, et mo wargussest mingisuggust päwa ette ei tulnud, ja minna nuhtlematta ikka ennam warrastasin.

Kui ma nüüd umbest 16 aastad wanna ollin, siis surrid mo issa ja emma äkkitselt teine teise järrele ärra; meie perre sai ühhe teise perremehhe kätte antud, ja minna sain sullaseks ühhe teise tallopoia jure pandud. Kui ma nüüd mo essimest wargust sellesamma perremehhe kätte töin, siis ta wiis mind nende warrastud asjadega moisa, ja pallus, et mind separrast saaks nuhheldud. Se sündis ka, ja ma sain nisuggust perse täis witso, et ma kahheksa päwad mitte ei woind istuda, ja need warrastud asjad piddin ma jälle selle kätte andma, kellest ma ollin warrastanud. Oh! ollekfid mo wannemad sedda warreminne teinud, ma ei olleks siis ial mitte warrastanud. Agga ka selle hirmo pärrast, mis ma moisas sain, ei wötnud ma tükki aega mitte warrastada. Kus ka panna? ükski ei wötnud ennam mo warrastud asjad minnust osta, ja kust wötta? ma ollin keikile tuttaw warras, kelle peäle iggaüks wahtis, ja kelle eest iggaüks ennast hoidis.

Wimaks ma näggin ükskord koggematta, et körtsmik meie külla körtsis warrastud asjad ölle ja wina eest wasto wöttis, ja mul tulli jälle se himmo warrastada. Ma warrastasin nüüd saggedaste, wisin sedda körtsmikko kätte, sain se eest paljo wina ja öllut, ka pissut rahha, ja sain se läbbi weel peälegi jodikuks. Agga mo perremees, kelle jures mul öige hea pölli olli, ei tahtnud sedda pahha sullast mitte ennam piddada, sepärrast piddin ma nüüd ühhe pahha ja sandi perremehhe jures tenima. Selle jures ma sain santi sömaaega ja mittegi ni paljo, et mo

kõht olleks täis sanud, sepärrast ma wõtsin weel ennam warrastada.

Monnikord sadi mind wargussest kätte, ja siis nuhheldati mind iggakord, agga ma ollin jubba nisuggune tulus warras, et ma sedda kõrtsmikko mitte ülles ei annud, ja siis ennast joobnuks jõin, kui mind ni russuks olli pekstud, et ma wahhest mitte ennam ei woinud käia.

Ma noudsin nüüd ikka weel suremat wargust, ja se jures läks mulle siis saggedaste abbi tarwis; sepärrast eksitasin minna monned mo joma wendade seast ärra, et nemmad minnoga warrastasid. Nüüd ei olnud ükski luk, ükski akken, ükski laggi ennam kindel, meie kiskusime keik lahti, kus meie agga ial woisime lota, et meie waew mitte tühhine ei sanud olla. Sest sai nüüd ka middagi awwalikkuks, ja meid peksti hirmsaste. Agga et meie ennast mitte ei parrandanud, siis sai meie Herra ni wihhaseks, et ta ähwardas, meid Siberia male läkkitada, kus meid piddi sunnitud sama, ahhelattes ma al mäggede sees tööd tehha keige omma ello aia. Selle eest olli meil nüüd liig hirm, ja sepärrast hakkasime ennam kartma, ja ennast ennam se eest hoidma, et meie wargus mitte awwalikkuks ei saaks. Ka warrastasime nüüd ikka emal, teiste kihhelkondade sees, mitte liggidal. Ükskord, kui meie ühhe rikka tallomehhe aita tahtsime risuda, tulli perremees, kelle pärralt se ait olli, meie kaela peäle.

Üks mo seltsimeestest ei wiitnud mitte kaua aega, waid lõi warsti selle mehhe pea peäle nenda, et ta mahha langes, ja meie keik kargasime ärra.

Waatke lapsed! nenda saab warras pea ka mõrtsukaks! Et agga üks kurjus temmast warjule jääks, teeb temma teist kurja, mis weel surem on. Sepärrast hoidke ennast essimesse kurja tõ eest: ärge

warrastage mitte, et teil mitte tarwis ei olle, hädda ja nuhtlusse kartusse pärrast peälegi tappa.

Se olli meile önneks, et se tallomees mitte surri, waid et ta agga uimaseks sanud. Ta sai jälle hinge kätte ja andis omma mörtsoka nimme teäda, kes siis ka üksi Siberia male sai läkkitud, seäl mäggede sees ma al omma kurjust kahhetsema. Meie teised peäsime sel korral sest, et temma meid mitte ei nimmetand. Siiski agga uskus iggamees, et ka minna sest kurja seltsist piddin ollema, ja meie külla mehhed wötsid mind wahhi alla panna, kunni rekruti wötminne kätte tulli ja siis sai mind soldatiks pandud.

Sellesamma pölwes ma hakkasin jälle sedda kurja tööd teggema, mis ma kui tallopoia sullane ollin teinud. Ma warrastasin, kust ma agga ial middagi sain, omma seltsimeeste, omma perremehhe käest, kelle jures ma korteris ollin, ja mu kohhast. Mo wargus sai awwalikkuks, ja mulle anti keppidega monned sadda hopi, mikspärrast minna nüüd kui kiddew surma liggi ollen. Agga, Jummal parrago! need keppi hobid ei parrandanud mind sel korral mitte. Ma warrastasin ueste jälle, ja piddin läbbi lippo jooksma. Se nuhtlus olli mul kül wägga kange, ma ei warrastanud pool aasta mitte ennam; agga siis olli wallo unnustud, ja ma tahtsin middagit sada, mis eest ma woiksin körtsis liaste jua. Ma hakkasin jälle warrastama, ja mind woeti sest kinni. Ma piddin jälle läbbi lippo jooksma, agga ennam korda, kui ennesedda, ja mo seltsimehhed ollid sellepärrast, et ma nende rüggementile häbbi teinud, ni wihhaseks sanud, et naad lihhatükkid mo seljast witsadega wäljaraiusid.

Ka sesamma kange nuhtlus, armad lapsed! ei olleks mind mitte parrandanud, kui mitte üks wanna ühhe käega tenind soldat mo hinge peäle ei olleks hallastanud. Sesamma olli ka seäl laatsarettis, kus mo selg jälle sai harritud, haigede hoidjaks, ja temma

olli ûks wâgga Jummala kartlik ning moistlik mees. Sesinnane mees tulli ûkskord mo jure, kui ma mitte ennam suurt wallo ei tunnud, ja ûtles: noor mees! mis sa môtled? tahhad sa ôiete wâggise ennast ônnetumaks tehha? Eks sa ei tea, et sa ûkskord pead surrema, ja et siis se keikteâdaw Jummal, kes keik so kurjad teud selgeste teab, so ôige ja kange kohtomoistja wôttab olla, kelle nuhtlusse wasto so wiimne nuhtlus agga tûhhine on? Nûûd ta selletas mulle, kui ônneto ûks kurjateggia jubba siin mailmas on, agga kui ônnis, rahholinne ja lôbbus se wasto ûks Jummala kartlik innimenne on, missugguse rahhoga temma woib surra, ja missuggust ônnistust temmal weel pârrast surma on otada. Mo sûdda sai pehmeks, ma hakkasin nutma, ja tootasin, et ma ial ennam ei tahtnud warrastada. Hea kûl! ûtles temma siis; agga se polle mitte keik, waid sa ei pea ka mitte ennam liaste joma, muido, et sa omma liga joma himmo woiksid tâita, wôttad sa, kes teab, hâdda pârrast jâlle warrastada. Sa ei pea ka mitte walletama, sest ni kaua, kui sa sedda teed, olled sa ikka wargusse te peâl. Sa ei pea mitte petma, sest se on ka wargus, mis agga teist wisi nimmetakse. Ûlleûltse, sa pead noudma, keikide asjade sees ûks wagga ja ôige mees olla. Keige omma môttede, sannade ja teggude jures pead sa ikka se peâle môtlema, et sa ûhtegi ei tahha tehha, râkida egga môttelda, mis ûllekohtune on, muido woid sa pea jâlle omma wanna kurjusse sisse langeda. Ûlle sedda pead sa noudma, et sa ikka middagi head tôôd woiksid tehha, mis sulle ja teistele kassuks olleks, siis ei wôtta sa mitte kurja peâle môttelda. Sa pead ka saggedaste Jummalat palluma ja iggapââw ommad head nouud ja ettewôtmissed uendama. Minna tootasin keigest sûddamest, et ma keik sedda tahtsin tehha. Siis langes se wanna soldat mo wodi kôrwa pôlweli mahha, wôttis omma ainsa kâega minno kât, panni

tedda omma käega kokko, töstis sedda taewa pole, ja pallus Jummalat minno eest ja mo nimmel. Ma hakkasin kibbedaste nutma, ja wötsin sedda nüüd öiete kindlaks nouuks, et ma temma maenitsusse möda tahtsin tehha, ning heaks innimesseks sada. Ja Jummal olgo kidetud! se olli mulle kül esmalt raske, keik ommad kurjad kombed ja teud mahhajätta, ja allati ennese möttede, sannade ja teggude ülle walwada. Agga ma ollen omma tootust piddanud, ja römustan sest, et ma omma wanna head seltsimeest weel iggawesses ellus temma hea nou eest saan tännada.

Ma surren nüüd rahhoga ja röömsa lotussega. Ma polle kül mitte woinud keik jälle heaks tehha, mis ma ollen kurja teinud; agga ma lodan Jummala hallastusse peäle, et ta mulle armust wöttab heaks arwada, mis ma teile, armad lapsed! ollen teinud. Ärge unnustage mo öppetussed mitte ärra, ning jäge heaks ja Jummala kartlikkuks otsani, kül siis meie teine teist jälle taewas same leida. Ja teie, kes teie wannemad ollete, öppige mo kurja öppetusse märgist, missuggust önnetust teie omma lastele ja teistele sadate, kui teie omma laste ülleannetust ja wallatust sallite, ja neid mitte hästi ei kaswata. Sellepärrast peate ükskord Jummala kohto ees wastust andma.

Ma tännan teid, armad lapsed! keigest süddamest, et teie sannakulelikkud minno wasto ollete olnud, ja omma armastusse läbbi mulle ni paljo römo ollete saatnud! Olge terwed, ka teie wannemad! et teie mind ollete harrinud, toitnud ja minnoga kannatanud.

Wanna Peter tahtis weel ennam räkida, agga temma wallo sai ni kangeks, et ta keletumaks jäi. Temma heitis pea pärrast hinge, ja wannad ning nored nutsid, ja olleksid keik hea melega tedda weel ennese jures piddanud.

21.
Mollemad perrenaesed.

Leno ja Marri ollid óed. Laas wóttis Lenot ja Mart wóttis Marrit ennesele naeseks. Laas ja Mart ollid naabrid. Mollemad ollid pole adra mehhed, ja neil olli ühhesuggune pöllo- ja heinama, ühhesuggune tenistus, ja keikis olli neil ühhesuggune luggu: ükspäinis agga, et Mart rikkam olli kui Laas, sest Mart olli wägga nobbe ja holelik mees, kes omma kokko hoidis. Laas olli laisk, jodik ja pillaja. Agga kui pärrast nende pulmad 5 ehk kuus aastad ollid mööda läinud, siis olli mollemattega hopis teine luggu. Laas olli rikkas ja Mart waene, ja siiski olli Laas nisammasuggune laisk ja jodik, kui enne sedda, ja Mart olli ikka weel nisammasuggune nobbe tömees ning hoidis, kes teab, weel ennam kokko, kui ennesedda. Kellel olli nüüd sest süüd? — Kül ikka naestel! Mardi naene Marri sóitis hea melega liñna, kui temmal agga ial middagi olli müa, ja et ta hea melega liñna sóitis, siis teädis temma jubba üks paar munnad ehk muud asjad leida, mis ta liñnas ärramüüs. Siis wóttis temma ennast ikka hea melega ehhitada, sepärrast tói temma sest rahhast, mis ta omma kauba eest sai, wägga pissut koio, sest et ta se eest ennesele paela, ehk sölle, ehk muud nisuggust asjo olli ostnud. Ka wóttis temma hea melega keelt peksta ning lobbiseda, ja käis saggedaste poled päwad omma külla naeste jures, kes ka wägga paljo lobbisesid: ehk nemmad tullid temma jure, ja pillasid monda päwa lobbisemissega ärra. Ka olli temma maias se wiis: kui ühhe weikse ollid tapnud, siis sai iggapääw sest södud, kunni se otsa sai, ja siis södi jälle solast kalla ja leiba. Keetma ei olnud mitte temma mele pärrast, kui agga siis, kui temmal lihha olli. Leib, mis wannaks olli sanud, ei ihhaldanud

temma mitte süa, sepärrast teggi temma igga teisel ehk kolmandamal päwal üks paar kakkud, ja isse-ennesele peälegi tuhha kogid. Omma petrele ei annud temma mitte öigel aial nende palka, sest et ta sedda mitte öigel aial ei olnud murretsenud, ja ülle sedda palkas ta neid sandiste. Sepärrast teggid nemmad omma tööd nukra melega, ja ei jänud mitte temma jure, ja üks hea töteggia innimenne ei tahtnud mitte temma tenistusse minna. Sepärrast ollid temma perres agga pahhad innimessed, kes üksi siis tööd teggid, kui neid nähti, ja saggedaste laiseldasid, kui naad üksi ollid. Niet kudduma olli temmal wägga pitkalinne, kedrama wägga iggaw, nenda et ta saggedaste omma moisa tööd rahha eest laskis kedrada. Aia tö ei olnud ka mitte temma mele pärrast, waid kui temma ka monned kartuhwlid olli istutand, siis said nemmad jubba sui üks hawalt mullast wälja kistud, ja kui se öige aeg tulli, kus neid wäljawoetakse, siis ollid agga ni paljo seäl üllejänud, et nemmad enne talwet said ärrasödud, ja tullewa aasta seemned piddi ta jälle ostma. Nenda olli se luggu keige asjadega. Ülleüldes Marri ei olnud mitte moistlik, mitte holelik, mitte nobbe, ja pillas se läbbi ennam ärra, kui temma mees keige omma joudsa töga wois ennesele kogguda.

Laso naene Leno jäi koio, kui temmal ka mitte wäljal tööd ei olnud. Temmal olli ikka koddo paljo teggemist, ja temma keige surem murre olli se, et ta keik öigel aial wöttaks sata. Temma palkas, toitis ja piddas omma perrerahwast wägga hästi, sepärrast jäid nemmad ka hea melega temma jure, ja noudsid löbbusa mele, truusse ja nobbe tö läbbi perrenaese mele pärrast tehha. Temma pöllo tööd ja keik mu tö tehti siis ikka öigel aial, ja sai hästi tehtud, et kül temma mees terwed päwad körtsis istus. Jubba siis wöttis temma leiba tehha, kui temmal agga 4

kakkud weel ollid. Werskot leiba ei södud seäl perres mitte, kui agga üks kakkokenne sai lastele tehtud. Ta ketis omma perrele igga päwa roga, kui mitte pöllo tö sedda ei keelnud, ja temma murretses ka se eest, et temmal ikka middagi olli keta. Sest kartuhwli ja kapsa aiaks laskis temma ühhe sure tükki ülleskünda, aia ümber tehha ja poleks jaggada. Seäl ta siis pea kapsad, pea kartuhwlid mahha teggi. Ta laskis ennesele ka ühhe pissikesse keldri kaewada, kus ta kartuhwlid talwe aial hoidis. Kapsad teggi temma noude sisse hapnema, nenda, et temmal iggapääw üks waagna täis kedetud aia wilja, ehk herned omma perrele laua peäle olli panna. Kui ta ühhe loma laskis tappa, siis ei sanud se mitte wärskelt ärrasödud, waid ta panni sedda sola. Ühhe ossa sest lihhast suitsetas temma, ja panni ikka sest pissut kapsa, ehk kartuhwli, ehk herne leme sisse. Solatud kalla ei annud temma mitte ikka perrele süa, waid se olli arrone aeg, kui nemmad sedda said, sest ta olli nähha sanud, et innimessed solatud kallade körwas wägga paljo leiba söwad, ja leiba kokko hoida, selle eest piddas temma wägga suurt murret.

Temma mees olli kül holeto ja laisk, ja jöi ennast hea melega körtsis joobnuks, agga Leno moistis ommeti palwede ja tarkusse läbbi tedda monne korra körtsikäimissest ärra hoida. Ta ostis ennesele wina ja andis siis mehhele üks su täis, kui ta tahtis körtsi miñna; sepärrast jäi temma saggedaste koio ja omma moistusse jure. Omma wannemat tüttart, kedda issa wägga armastas, öppetas Leno, ka issa palluda, kui ta tahtis körtsi miñna, nenda et ta saggedaste se läbbi halledaks sai ja koio jäi. Leno ei wässinud mitte ärra, keigest wäest nouda, kuida omma mehhe woiks parrandada. Et nüüd Laas näggi, kui wägga temma naene tedda armastas, ja kui wägga moistlikkult temma omma maia asjad seädis,

ja omma maia ja perre eest hoolt kandis, siis wôttis temma ka kuulda, ja jättis wimaks kôrtsijooksmist hopis mahha, ja olli agga monnikord siis weel pissut joobnud, kui ta liñnast koio tulli. Et temmal agga hea perre olli, kedda temma wois uskuda, siis moistis Leno ka sedda nenda seäda, et perremees isse mitte ni saggedaste liñna ei läinud.

Agga kes woib keik räkida, kuida üks hea naene keikide asjade sees head sadab. Se on kül, et Laas ikka rikkamaks ja ikka parremaks omma hea naese läbbi sai. Sepärrast on se kül ikka tôssi: kui naene agga hea on, siis on luggu ka perrega ikka hea; agga kus perrenaene ühtegi ei kôlba, seäl lähhäb perre hukka, olgo perremees ka ni nobbe tômees, kui ial tahhes. Ja peälegi: üks hea naene parrandab kül weel holeto ja pahha meest; agga keige parras mees ei sa ial pahha ja holetuma naest mitte parrandada. Tôssi on sepärrast kül, mis kunningas Salomon ütleb: kes ühhe hea naese saab, se saab hea asja, ja saab Issandalt ônnistust.

22.

Wagga ja hea kirriko issand.

Liso. Terre, terre! wanna Marri!

Marri. Terre Jummalemme!

Liso. Mis assi sind wanna innimest so maiast wälja aianud, et sa ni sandi tega, ennast omma kargo peäl toetades, ümberkaudo kônnid?

Marri. Mis muud, ma tahtsin nähha, kuida meie kirriko issand sai maetud.

Liso. Oh, tôssi kül! ta sai tänna maetud: olleks mo mele tulnud, ma olleksin ka kirrikule läinud.

Marri. Kül sa mitte ei olleks kahhetsenud, sest se olli wägga känna! Se on nüüd jubba kolmas kirriko issand, kedda minna siin kirrikus ollen näinud mat-

wad. Kül nüüd keddagi ennam, sest ma ollen kül essimenne, kes temma järrel siit mailmast lähhäb. Sepärrast katsusin ma weel omma wimist rammo, et ma tahtsin nähha, kuida nemmad sedda head öppetajat wöttaksid mahha matta, ja sedda ollen ma näinud, ma ollen ka temma pu särgi järrel käinud. Oh, armas Liso! se olli wägga kanna!

Liso. Siis ei sanud temma kül mitte nenda maetud, kui endine kirriko issand?

Marri. Ei polestki mitte! Agga ma tahhan sulle sedda keik laialt rääkida. Kui meie kirrikus hakkasime hommiko laulo laulma, siis tullid wöörmündrid ja kandsid pusärki, ja pannid sedda altari ette, ning istusid siis tolide peäl ringi ümber pusärki. (Sedda olli meie önnis öppetaja isse nenda seädnud ja käsknud.) Saksad siit kihhelkonnast ning ka monned kirriko issandad käisid pusärgi tagga, ja läksid pärrast omma tolide sisse. Sa woid kül arwada, Liso! et ükski meie seast ommad silmad pusärgist mitte ärrapöörnud, ja monned hakkasid jubba siis, kui lauldi, nutma. Pärrast sedda astus se kirriko issand, kes mitte kaugel siit kihhelkonnast ellab, kantsli peäle, ja teggi jutlust selle Ewangeliummi ülle sest poismehhest Naini liñnast. Temma teggi ni kanna jutlust, et meie pea omma önsa öppetajat ollecksime ärraunnustanud; agga siis ütles temma: Noh, mo armad! meie tahhame nüüd ka surnud wälja kanda, kedda meie keik ni wägga olleme armastanud, ja kedda ükski ei woi üllesärratada, egga meile jälle anda. Temma on ni kaua meile waiak, kunni meie ükskord Jummala au järje ees, ennast temma ümber koggudes, tedda wissiste jälle same leida. Nüüd rääkis temma sest, kui hea, kui wagga, kui kohtlane, kui tassane ja täis armastust temma olli: missuggune kurwastus temma söbradele ja temma koggodussele temma surma läbbi tulnud: kui truiste ja wisi pärrast

ta omma ammetit üllespiddanud. Oh! meie tundsime sedda keik süddamest ja nutsime keik kibbedaste. Kule, Liso! ka mehhed pühkisid ommad silmad. Siis ütles kirriko issand: Oh, mo armad wennad! pea, pea ei olle teil temmast ühtegi muud ennam, kui agga temma önnistaminne ja temma mällestus. Weel on ta teie seas. Oh! kes tunneb, et ta ial tedda on kurwastanud ja temma meelt pahhandanud, se palluga sedda weel siinsammas andeks, et ta ükskord, kui temma leppitud söbber taewas, temma wasto römoga woiks miñna. Siis langesid need mollemad wöörmündrid, (sa tead jo kül, kes ikka temma wastased ollid,) need langesid omma tolide pealt pölweli mahha, pannid ommad käed, mis naad kokko piddasid, pusärgi peale, ja nutsid kibbedaste. Nüüd tungisid weel ennam innimessed läbbi koggodusse hulka, ja heitsid ümber selle pusärki pölweli mahha, ja sirrutasid ommad kokko pandud käed pusärgi pole. Kirriko issand kantsli peal ei woinud ennam räkida, töstis ka ommad käed ülles ja nuttis. Oh, Liso! meie olleksime ennast surnuks nutnud, ja siiski olli mo südda löbbus. Wimaks ütles kirriko issand, tulge lapsed! meie tahhame tedda haudale sata, ja sinna, oh, keikteädaw Jummal! kuled sedda: meie tahhame temma mällestust auustada, temma öppetussed ial mitte ärraunnustada, ikka nouda sedda tehha, mis temma meid on öppetanud, ja se läbbi tahhame temma mällestust iggapääw pühhitseda ja uendada, sedda tahhame ka sellele tehha, kes pärrast tedda seie koggodusse öppetajaks saab töstetud, ja nenda selle mele pärrast tehha, et meil ial ühtegi ei olleks temmast surma järrel andeks palluda. Jummal kuleb teie tootust! Noh, lapsed! lootke Jummala peale, et ta teile kül jälle trui ja head öppetajat wöttab anda, ja nüüd tulge ning pakkuge omma söbrale weel sedda wimist au, ja käige keik temma järrel haudale.

Siis tõstsid wöörmündrid pusärki ülles, ja kandsid tedda kirrikust wälja. Otse pusärgi tagga käisid kirriko Issandad, siis temma wiimsed luggemisse lapsed, siis saksad, ja wimaks koggodus. Kandjad käisid tassa, hingasid wahhel. Oh! se käiminne olli neile keikidele wägga kurb ja sepärrast waewalinne. Meie wanna koolmeister hakkas sedda laulo laulma: Oh, Jummal! sinno peäl n. t. s.; kes nüüd nutto eest wois laulda, wöttis laulo ramato kätte ja laulis teistega. Kirriko kellad hellistasid halledaste se jures. — Oh, Liso! minna ei woinud mitte laulda, mo südda tahtis lõhki minna, ma nutsin ni kaua, kunni haud sai kinni kattetud.

Liso. Oh, Jummal! ollekſin minna ka seäl olnud! agga ma tahhan tullewal pühhapäwal wissiste minna ja Issa meie palwet temma haua jures luggeda. Ma tulletan kül mo mele, kui paljo asjo mul on tedda tännada.

Marri. Kül agga pissut koggodusses on, kellel mitte asja ei olleks, tedda öppetusse, hea nou, hea teggude, hea öppetusse ja märki eest tännada. Agga mis head ta sulle isseärranis on teinud?

Liso. Oh! eks sa ei tea, armas Marri! et ma mo essimessed abbiello aastad omma mehhega rahhota ellasin? Minna ollin tigge, mo mees ka, ja iggauks tahtis omma pea järrele tehha. Minna ei annud mitte järrele, keik piddi agga mo mele pärrast sündima. Siis hakkas mo mees wihhast melest liaste joma, ja nüüd ma uskusin weel ennam ennesel õigus ollewad, temmaga purreleda ning riidleda.

Ma läksin siis ükskord meie önsa öppetaja jure, ja töin temmale meleheäd. Agga temma ütles: armas norik! to mulle omma mehhe süddant, se saab mo melest armsam ollema, kui so anded ja kinkitussed. Nüüd ta nomis mind ja ütles: et meil mollemattel kül süüd piddi ollema; agga et minna kül ollekſin woinud

omma mehhe süddant pehmeks tehha, armastusse, tassase järreleandmisse, kannatlikko mele, pallumisse, maenitsusse ja rahhopiddamisse läbbi. Temma öppetas mind, kuida ma sedda kahjo jälle woiksin heaks tehha, ja rahho ommas maias jälle woiksin sada, ja maenitses mind ni issalikkul wisil, et ma temmale tootasin, keik sedda tehha, mis ta mulle olli üttelnud. Ma tullin koio, hakkasin mo mehhe kaela ümber, pallusin tedda andeks, ja ütlesin temmale keik, mis meie hea önnis öppetaja mulle olli üttelnud, ja tootasin, tedda eddespiddi kui omma head meest armastada ja auustada. Mo mees römustas süddamest, tootas omma kurjust mahhajätta ja mulle järrele anda, kui se ial woiks öigusse polest sündida. Nüüd wötsime ka teine teisega sedda ennestele nouuks, et, kui üks ehk teine meitest jälle piddi ükskord omma wanna eksitusse sisse langema, et teine siis kirriko issandat teise mele piddi tulletama. Pühhapäwal pärrast sedda läksime omma kirriko issanda jure, ja andsime temmale teäda, et meie teine teisega ollime ärraleppinud, ning tännasime tedda se eest. Meie ütlesime ka temmale, mis meie ennestele ollime nouuks wötnud, ja temma römustas süddamest se ülle, ja kinnitas meid weel meie hea nouus ja ettewötmisses, ja sest aiast ollen ma römus naene olnud. Mo lapsed ei olle ial näinud, et issa ja emma teine teisega on riidlenud, ja on sepärrast öiged rahholissed lomad. Nemmad näwad igga päwa, et issa ja emma teine teist armastawad, teine teisele järrele andwad, ja teine teist auustawad, sepärrast armastawad ning auustawad nemmad ka ommad wannemad ning teine teist, et rööm on sedda nähha. Wata, armas Marri! sedda önne on mulle meie hea önnis kirriko issand sowinud. Ilma temma issalikko holekandmissetа olleksin minna keige mo ello aial önneto olnud ning mo lapsed ka. Jummal tassugo sedda head temmale taewas, mis ta mul-

le, ja keige mo suggule pärrast mind, sega on teinud.

Marri. Jah! sedda tehko se armas Jummal! Temma tassugo ka temmale sedda, mis ta mo lastele ja laste lastele on teinud. Sa tead kül, armas Liso! mo mees surri warra ärra, ja mo poeg piddi siis naese wötma ja sedda perret piddama. Agga se murre ei olnud mitte temma mele pärrast, ja temma sai nukra melelissekś ning holetumaks. Nüüd tulli meie önnis öppetaja ükskord meie jure, ja könneles keigesuggusest: kuida meie kässi piddi käima? kas meie rahhul piddime ollema, ja muust asjast. Siis kaebas mo poeg omma hädda ja ütles, et temmal waewa-linne ello on, et ta mitte ennam woinud wasto pid-dada. Agga önnis öppetaja maenitses tedda, ja tun-nistas temmale sedda töeks, et iggaühhel innimes-sel omma murre, omma waew ning omma hädda on, mis agga innimenne mitte sega ei piddand ras-kemaks teggema, et ta kannatamatta olleks, ehk weel peälegi omma tö ja teggo mahhajättaks, ja se läbbi keigesurema hädda ja waesusse sisse langeks; waid, ütles temma, innimenne peab kindlat ja head meelt wötma, Jummala peäle lootma, ja ikka peäle noudma öiget tööd tehha, siis wöttab temma wimaks omma pölwega rahhul olla, olgo missuggune tahhes. Agga kes woib sedda keik ütteldа, mis ta sest könneles. Kül, mo poeg sai jälle löbbusat meelt, teggi jälle wisi-pärralist tööd, lotis Jummala peäle, ja küssis sag-gedaste nou önsa öppetaja käest, ja keik läks tem-mal iggas asjus hästi korda, mis ta ial ettewöttis. Önnis öppetaja tulli pärrast mittokorda meid kulama, ja temmal olli sest römo, kui ta nähha sai, et meie kässi hästi käis, ja meie tännolikkud Jummala ja temma wasto ollime.

Liso. Kes woiks ka temma wasto tännamatta olla? sest meie näggime jo selgeste, et se temma keigesurem murre olli, meile siin ja seäl teises ilmas önnistust sata.

Marri. Ärra ütle sedda, armas Liso! kül on neid weel siin kihhelkondas, kes temma wasto tännamatta ollid, temma hea nou ja öppetussed pölgasid, ja weel peälegi keige selle wasto teggid. Sedda nähti ka temma matmisse jures, ja seäl tullid töeste agga parremad tedda andeks palluma.

Liso. Ei tahhaks ma mitte nende assemel olla! ma tahhan ikka armastussega, ja tännolikko melega tedda mälletada.

Marri. Minna töeste ka! ja kui ma woin, siis tahhan ma tullewal pühhapäwal sinnoga weel üks kord temma haua jure minna.

Se hea wanna Marri ei läinud mitte, sest temma surri pääw pärrast sedda, ja tedda maeti selle wagga ja hea kirriko issanda körwa mahha.

23.

Löbbus naene, löbbusad lapsed.

Wrido olli tännini keiksuggused asjad treiinud, ja tahtis heamelega katsuda ka penemad asjad treiida; agga temmal ei olnud seks mitte riistad. Neid piddi, kuidas ta olli kuulda sanud, üks wabbatik, nimmega Jürri, moistma tehha, kes temmast mitte kaugel teises kihhelkondas ellas, hea raudsep olli, ja omma moisa Herrale nisuggused riistad jubba olli teinud. Wrido läks siis temma jure, neid ennesele tellima. Temma ei leidnud kül Jürrit mitte koddo, agga et temma naene ütles, et ta pea piddi koio tullema, siis istus Wrido mahha ja otis.

Jürri naene Madli istus seäl omma kue laste seas ja kedras. Wannem tüttar kuddus riet, teised lapsed noppisid willo, kuddusid sukkad, noppisid sulgi, nenda et iggaühhel neist middagi teggemist olli, ükspäinis mitte se pissike, kes alles kätkis maggas.

Nemmad joudsid omma tõga nenda, kui ollefsid nemmad sega ennesele piddànd leiba tenima. Se jures ollid nemmad puhtaste rides, terwed ja rõõmsad.

Wrido panni sedda immeks, sest temma ei olnud mitte mõttelnud, sedda ühhe wabbatikko jures leida. Ühhe korraga õõldi: issa tulleb! issa tulleb! ülles kargasid lapsed keik, jooksid issa wasto, hakkasid keik temma ümber, sillitasid tedda, wisid tedda nenda tuppa ja hüüdsid: emma! emma! et wata, issa on jälle meie kà. Madli tousis ka ülles, läks omma mehhe wasto ja andis lõbbusa pallega temmale kät. Nüüd tullid pissikessed ja näitsid sure rõmoga, kui nobbedad nemmad omma tõ kallal ollid olnud, ja mis iggaüks olli teinud. Issa kitis neid, sillitas nende palled, ja siis läks iggaüks jälle lõbbusa melega omma tõ kallale.

Wrido teggi sured silmad, sest temmal ollid ka lapsed, agga need ei holinud temmast ühtegit, nisamma kui temma naene: olgo et ta läks ehk tulli, ükski ei pannud sedda mitte tähhele. Nüüd pallus ta Jürrilt sedda, et ta treiriistad temmale piddi teggema. Hea melega! ütles Jürri, ma tean jubba keik, missuggused sulle tarwis lähwad. Tahhame agga warsti paiasse minna, tuld üllestehha, ja sinna aitad mind suremast wäljatagguda, siis woin ma neid sulle sedda kermeminne walmis tehha.

Nemmad läksid paiasse, ja kui nemmad taggumissest hingasid, siis kõnnelesid nemmad keigesuggusest asjust. Nenda küssis siis ka Wrido: kust se kül tulleb, et temma lapsed ni wägga temma pole hoidsid ja tedda ni wägga ja lõbbusa wisiga armastasid? Oh! ütles Jürri, se on keik mo hea naese tõ. Temma õppetab neid sedda keik, ja temma isse wõttab ni hea minno wasto olla, sedda näwad lapsed, ja õppiwad sedda pea emma järrele teggema.

Minna ei moista mitte, ütles Wrido, kuida se temma mele tulnud, sest sedda ei olle ma ühhegi

tallopoia jures mitte näinud, ja temma on jo wanna Mardi tüttar, ning tedda ei olle isse ka mitte nenda kaswatud. Sedda tahhan ma sulle kül üttelda, kostis Jürri, sest mo naene on sedda moisas nenda näinud, kolm kord on ta seäl ammeks olnud. Seäl ta siis näggi, et lapsed omma wannematte wasto ni head ja lõbbusad wõtsid alla, se olli temma mele pärrast. Temma näggi kül, et wannemad ommad lapsed sedda nenda õppetasid, sest issa ütles ikka: teie armas emma, ja emma ütles ikka: teie armas issa. Issa kandis se eest hoolt, et lapsed piddid omma emmale rõmo teggema, ja emma õppetas lapsi, kuida nemmad omma issale piddid rõmo saatma. Nenda sündis se siis ka, ja lastele sai se willunud wisiks ommad wannemad armastada, lõbbusad nende wasto olla, ning isse se eest murret piddada, et nemmad sedda woiksid tehha, mis wannemad neist sowisid.

Mo naene olli kül ikka wägga hea naene, ja armastas mind süddamest, ja minna armastasin tedda nendasammoti ka, agga sest aiast, kui temma sedda nouuks wõtnud, et meie lapsed nendasammoti ka meid wõttaksid armastada, kui lapsed moisas ommad wannemad armastasid, sest aiast ma armastan ommeti omma naest weel ennam, sest ta teeb mulle omma laste läbbi igga päwa suurt rõmo, ja ma tunnen, et minna isse se läbbi paljo parremaks ollen sanud.

Eks sa olle näinud, kuida ta ommad lapsed kerme tõteggemissele juhhatab? ärra ussu sepärrast mitte, et lapsed mitte nenda kui teised lapsed oues ei tohhi mängida; kül ikka! agga nemmad tüddiwad sest pea ärra, ja tullewad jälle taggasi omma tõ kallale. Se sünnib nenda: mo naesel olli, kui ta ammeks olli, aega kül, kolm ehk nelli jutto ramatud ni mittokord läbbi luggeda, et ta peaaego keik juttud peast moistab. Kui nüüd lapsed tõ kallal istuwad, ja on nobbedad se jures, siis ta rägib neile üks ehk kaks jutto, ja siis

küssiwad lapsed temmalt, pea sedda, pea teist, ja temma juttustab neile sedda, mis ta teab, ja mis hea, ning mis kurri on, et mulle monnikord wessi silmisse langeb. Siis ma lähhän temma jure, ja annan temmale keigest süddamest kät, tännan tedda ning römustan, et mul nisuggune kallis naene on.

Wrido ütles: jah! nisuggune naene on kül kulda wäärt! nisuggune naene on ka seks tarwis, et innimestel nisuggused lapsed saaksid olla. Temma ohkas, ja läks koio.

24.

Leppiko Jani Juhhan.

Juhhan olli kahheteistkümne aastane pois, kui noor Herra tedda ennesega wöttis, kes otse sel korral sure koli peäle Saksamale läks. Juhhan olli kül nore Herra pois, agga et ta saksa keelt piddi öppima, siis noudis temma ka saksa kele luggeda ja kirjotada. Ja et temmal seks aega kül olli, siis ta pea ni paljo öppis, et ta Herrale paljo ülleskirjotas, mis öigusse polest Herra isse piddi kirjotama, ja se läbbi paljo öppis, mis öigusse polest temma Herra olleks piddanud öppima. Kolm aastad olli temma nenda öppinud, siis läks Herra temmaga reisimisse peäle, esmalt Rootsimale, siis Norwegimale, seält Tanimale, seält Hollandimale, siis Inglimale, seält Portugalimale, siis Ispaniamale, pärrast sedda Prantsussemale, siis Weitsimaast läbbi Italiamale. Kui nemmad seäl Roma liñnas ollid, siis surri temma noor Herra ärra.

Juhhan wöttis omma Herra kirjotud ramatud, temma rahha, (kellest ta agga ni paljo ennesele piddas, kui ta arwas ennesele tarwis ollewad, et ta omma sündimisse male jälle woiks taggasi tulla,) ja ta wöttis ka need kirjad, mis peäle temma Herra weel

ennam rahha olleks woinud sada, läks nendega selle kaupmehhe jure, kes temma Herrale tännini rahha olli wälja maksnud, ja pallus tedda, et ta sedda rahha ja need kirjad postiga omma ônsa nore Herra issa kätte piddi läkkitama, ja temmale ühhe tähhe se peäle andma, et ta keik omma Herra asjad temma kätte olli uskunud, ja kui paljo temma sest rahhast olli wôtnud. Kaupmees küssis: mis sinna siis tahhad tehha? Juhhan kostis: ma tahhan ka koio taggasi miñna. Noh! ütles kaupmees, siis woid sa jo sedda rahha ja need kirjad isse ennesega wôtta. Ei! wastas Juhhan, jalla minnes on se mulle wägga kaugel, ja postiga on se mulle wägga kallis. Ma tahhan laewaga miñna, ja siis woiks mulle keiksuggune ônnetus juhtuda, ja mo Herra warrandus woiks kaddud da. Parrem on se, et mo Herra warrandus postiga ilma kaddumatta lähhäb, ja minna aino üksi lähhän. Juhtugo mulle siis ka mis tahhes, siis on agga mul üksi se willetsus. Kaupmees kitis tedda temma ausa mele pärrast, teggi, mis ta temmalt olli pallunud, ja laskis Juhhanit miñna, kuidas ta tahtis.

Juhhan tingis ennast laewa peäle, mis Hollandimale piddi minnema; agga kui nemmad peaaego Sitsilia sarest ollid môda purjunud, siis tullid Türgima merrerisujad nende wasto, wôtsid sedda laewa ärra, ja teggid keiki neid, kes laewa peäl ollid, orjaks. Alsiri liñnas said siis nemmad keik ärra müdud. Nemmad said keik seäl turro peäl riddasse seisma pandud, ja otse kui siin maal härjad läbbiwadetud ja katsetud. Juhhan sai ühhe sure Herra kätte ärramüdud, kellel weel paljo orjad ollid, kes temma rohho aias tööd piddid teggema. Naad said igga hommiko tôteggemisseks wälja aetud, ja kui agga üks neist ükskord ennast pissut ümberwatis, siis lôi üllewataja tedda piitsaga armota. Nende toidus olli wägga pissut, ja neile ei antud mittegi ni paljo aega,

et nemmad omma kõhto ollekſid woinud täis ſüa. Ohto aial said nemmad, otſe kui weikſed, ühhe lauta kokko aetud, ja teine teiſe külge kinniſeutud, nenda et nemmad wallo pärraſt mitte ei woinud maggada. Nenda olli ſe luggu iggapääw.

Juhhan olli ſedda täis aasta läbbi wasto piddanud, temma käed ollid katki, nendaſammoti ka temma ſelg, temma olli nenda lahjaks läinud, et temmal ennam ſurno, kui ellawa innimesſe näggo olli. Siis tulli üks Hollandima kaupmees, omma kauba pärraſt Alſiri liñna. Temma näggi koggematta ſedda waeſt Juhhanit, küsſis temmalt, kuſt ta piddi pärrilt ollema ja muud küsſimisſed. Juhhan räkis temmale keik ſedda üls, ja ütles wimaks: Jummal olgo tännatud! et ma agga omma Herra asjad ollen temma isſa kätte ſaatnud, ſeſt neid ollekſid merre riſujad ka ärra riſunud, nenda kui nemmad mo pisſut te rahha ärra wõtnud. Siis ta pallus ſedda kaupmeeſt, et ta tedda temma kange orja tenistusſeſt wõttaks peästada. Kaupmees rõmustas ſelle poiſi auſa mele pärraſt, ja ostis tedda lahti.

Agga nüüd ei woinud Juhhan ommeti mitte koio miñna, waid ta piddi omma ue Herraga kaugele minnema, kes tahtis Hommiko-Indiamale miñna. Kui nemmad jubba monningad näddalad ollid ſure merre peäl purjotanud ja paljo tormid wasto piddanud, ſiis tulli neile üks wägga kange torm, mis laewa ni wägga ärrarikkus, et nemmad hakkaſid kartma, et ſe pea wee alla langeb. Juhhani Herra ſowis ſiis wägga teiſe laewa peäle ſada, kellega ta woiks julgem eddaſi miñna. Omma õnneks leidis ta jubba teiſel päwal, mis ta ſowis, ſeſt nende wasto tulli üks laew ni liggidale, et ſe kaupmees ſelle kipriga ühhe räkimisſe torro läbbi wois kõnneleda ja temmaga kaupa tehha. Kaupmees ei olnud hädda pärraſt mittegi kiprilt küsſind, kuhho ta tahtis purjotada, waid agga, kas ta

tedda tahtis ennesega wötta, ja mis ta tahtis se eest sada. Kui kaup olli tehtud, siis ruttas kaupmees ühhe padiga teise laewa jure, ja seäl nemmad siis kuulsid, et se laew Kineast olli ja Ohto-Indiamale tahtis purjotada. Mis olli tehha? kaupmees piddi sega rahhul ollema, essiteks Ohto-Indiamale selle laewaga miñna, ja siis seält katsuda, kuida ta Hommiko-Indiamale woiks sada.

Se kipper olli, Jummal parrago! 300 musta innimestega omma laewa täitnud, kedda temma Kinea maal nende pealikkudest, ehk nende waenlastest, kes neid ollid wangi wötnud, olli ostnud, ja weel peälegi wäggise ennesega wötnud. Needsammad waesed innimessed ollid keik keskel laewa lae al maas, ja piddid lia pallawa pärrast pea ärranörkema. Nemmad ullusid, soigusid, ja hellisesid, ning ei woinud mittegi omma janno kustutada, sest wet ei olnud laewa peäl mitte paljo ennam, ja segi olli mäddaks sanud.

Kui nemmad Jamaika sare jure, mis Ohto-Indiamaal on, tullid, siis said need waesed orjad keik turro peäle widud, ja teine teise järrel ärramüdud. Nemmad piddid nüüd keige surema päike pallawas pöllul tööd teggema, ja said agga pissut toidust. Ohto said nemmad nendasammoti ka, kui Alsiri liñnas lauta kokko aetud. Juhhan, kellel nüüd hea Herra olli, nuttis saggedaste, kui temma sedda näggi, ja tännas süddames ueste omma Herrat, kes tedda orja pölwest olli peästnud, ning nuttis ka sellepärrast, et temmal nende waeste innimestega halle meel olli, kedda temma ei woinud mitte aitada. Wimaks leidis kaupmees ühhe laewa, kellega temma wois Hommiko-Indiamale miñna, ja ta läks omma Juhhaniga laewa peäle. Kui nemmad nüüd mitto kuud merre peäl ollid olnud, ja monne sare jures maal ollid käinud, siis tullid nemmad wimaks Sumatra sare peäle Hommiko-Indiamaal. Seäl näggi Juhhan nenda-

sammoti ka musta orjade kurwa pólwe, kes weel ennam said waewatud, kui Jamaika sare peál: sest kui úks kurri Herra ehk úllewataja úhhe neist wihhasest melest surnuks lói, siis ei kússinud úkski innimenne se járrele. Juhhan póris saggedaste omma pallet árra, et ta mitte sedda liga ja hirmsa peksmist ei tahtnud wadata.

Kui kaupmees ommad asjad olli seádnud, siis lákkitas temma Juhhanit laewa peál Hollandimale, omma sugulaste jure, andis temmale ramatud ja kaupa nende kátte wia, ja káskis tedda seál monda asja tellida. Ta olli ramato sisse kirjotanud: kui Juhhan keik piddi óiete tellima, ja keik piddi kátte andma, siis piddid nemmad temmale kaks sadda taalrid ja úhhe passi andma, et ta siis isse omma mele járrel woiks tehha, mis ta tahtis. Se sündis ka nenda: ning Juhhan kirjotas omma heateggiale úhhe ramato, ja tánnas tedda süddamest keige se eest, mis ta temmale olli teinud, wóttis rahha ja passi ning láks ma kaudo Saksamaalt lábbi Saremale taggasi.

Juhhan olli jubba sure koli peál ja omma nore Herra kónnedest paljo óppinud, olli omma Herra ramatude sees paljo luggenud, ja lugges, kui ta merre peál ni kaua reisis, keik ramatud, mis ta agga wois kátte sada. Temma óppis iggaúhhe seest middagit mis ta weel ei teádnud: isseárranis kónneles temma hea melega kipridega, ja óppis neist ma ja merre kaartid moistma, ja need maad tundma, kuhho ta isse ei sanud. Se lábbi sai ta siis targaks mehheks, kes ennam teádis ja moistis, kui monned ahjopeálsed saksad. Agga sega ei surustanud temma mitte, waid noudis sure holega ikka weel ennam jure óppida. Temma olli ni paljo mailmas náinud, ja ei olnud sedda mitte ilma mótteta náinud, waid ta olli keige úlle, mis ta ial náhha sai, járrele mótlenud. Sest se tulli, et temma ka heaks ja kohtlasseks mehheks olli

sanud. Temma olli saggedaste sures häddas olnud, ja olli sest öppinud, et ühtegi ennam meie süddant ei woi rahholisseks tehha ja kinnitada, kui armastus Jummala wasto ja lotus Jummala peäle, kes keik woib tehha. Sepärrast olli temma ka öiete waggaks ning Jummala kartlikkuks mehheks sanud.

Kui temma omma passi ja rahha Hollandimaal olli kätte sanud, siis olli temma jo prii ja olleks omma leiba mitmesugguse wisil ennesele woinud tenida, ja iggas paikas omma kohta woinud sada; agga temma uskus, et ta sedda omma endise pärris Herra teädmisseta ja loata ei woinud tehha, ja tahtis sellele ka essite arro anda omma endise nore Herra asjadest, kes Roma liñnas olli ärrasurnud. Ta tahtis ka küssida, kas se kaupmees Roma liñnas, kelle kätte ta olli omma nore Herra asjad annud, keik olli läkkitanud, et siis Herra woiks sedda weel järrele kulata, kui se muido ei olleks sündinud. Ka armastas temma ikka weel omma sündimisse maad, ja sepärrast läks ta otsekohhe Saremale.

Kui temma nüüd omma pärris Herra walda olli tulnud, läks temma warsti moisa, ja Herra tuppa. Seäl istus Mina rami kallal ja ömbles ühhe tekki. Mina olli lapse pölwest sadik moisas kaswanud, olli jubba omma lapse pölwes Juhhanist paljo luggu piddanud ning tedda armastanud. Ta olli paljo temma pärrast nutnud, kui need sannumid tulnud, et noor Herra Roma liñnas olli surnud, ja Juhhan merrele läinud. Se sai kül öeldud, et ta sepärrast merrele läinud, et ta alwema hinna eest woiks koio sada; agga et temma ni mitto aastad ärrajäi, siis uskus iggamees, et ta on önnetusse sisse sanud, ehk et ta mitte ei tahtnud jälle taggasi tulla.

Mina nuttis saggedaste temma pärrast, sest ta uskus tedda wissiste surnud ollewad, ja ei woinud tedda mitte ärraunnustada. Temma olli nüüd täis

kaswand kánna túdruk, ja olli ni hea, et moisa wannemad tedda kui omma last armastasid, ja tedda mitte muud, kui agga penikest tööd toas laskſid tehha. Siis ta istus ömblemisse rami kallal, kui Juhhan tuppa tulli. Mina kargas toli peält ülles, ja hüdis: Juhhan! Juhhan! ja hakkas temma ümber kaela. Herra tulli kambrist wälja, ja panni immeks, et ta Juhhanit ennese ees näggi. Noh! ütles Herra, armas Juhhan, kust sinna olled tulnud? meie olleme sind jubba ammo usknud surnud ollewad. (Mina hakkas jälle nutma, agga nüüd römo pärrast.) Saggedaste, ütles Juhhan, saggedaste, armas Herra! ollen ma kül surma liggidal olnud, agga Jummal on mind tännini hoidnud. Jo so kässi ommeti mitte ni wägga pahhaste ei olle käinud, ütles Herra, sest sa olled jo hästi rides, ning ei käi mitte jalla.

Nüüd räkis Juhhan omma Herrale, kuidas temma kässi tännini käinud; küssis, kas kaupmees Roma liñnas keik olli Herra kätte läkkitanud, andis wimaks omma passi Herra kätte, ja ütles, mikspärrast temma jälle taggasi tulnud. Herra küssis paljo asjade järrele, ja könneles wägga paljo temmaga. Wimaks läks Herra kambri, ja kirjotas temmale ühhe prii ramato, kus sees ta tedda Juhhan Tru nimmetas, sellepärrast, et ta omma Herra wasto öiete tru olli olnud. Herra andis sedda prii ramatut temma kätte, ja ütles: armas Juhhan! sa olled omma wägga kohtlasse mele, tarkusse ja truusse pärrast ennam teninud, kui minna sulle woin anda. Se on se keige wähhem, mis ma sulle praego annan. Sa olled paljo ennam öppinud, kui ühhel sullasel ja tallopoial tarwis lähhäb. Se olleks kahjo, kui sa sedda mitte ei wöttaks omma kassuks prukida. Sa olled nüüd hopis prii, ja woid ennesele ühhe pölwe wallitseda, missuggust sa isse tahhad. Et sa mitte tühja käega minnust ärra ei lähhä, siis tahhan ma sulle sedda

rahha, mis sa mulle mo ônsa poiast Roma liñna kaupmehhe lábbi olled lákkitanud, kassudega taggasi anda, sest ilma so ausa meelt ja tarkust ei olleks ma ommeti sest ühtegi sanud.

Juhhan ei tahtnud sedda rahha mitte wastowôtta, ja nimmetas, et ta agga sedda on teinud, mis temma kohhus olli tehha, ja mis ta tarkusse môda piddi teggema. Sepárrast, útles temma, ei olle ma mitte sedda suurt palka teninud, ja kui ma middagi ennam olleksin teinud, kui monni teine, siis wôttab armolinne Jummal mulle sedda tassuda; agga rahha ei woi ma se eest mitte wôtta. Hea kül! útles Herra, Jummal üksi woib ka nisuggused head teud tassuda; agga kas ma sepárrast sinno wasto peaksin tánnamatta ollema? Ma pakkun sulle muidogi middagi, mis mul tühhine on, et kül se sulle náitab paljo ollewad.

Sennikts kui nemmad weel sellepárrast teine teisega sannatlesid, tulli Juhhani issa ja emma tuppa, hakkasid omma poia kaela ûmber, kedda nemmad jubba ammo arwasid kaddund ollewad, ja nutsid rômo párrast, et naad tedda jálle ollid kátte sanud. Nemmad ei teádnud mitte, mis nemmad piddid rákima, emma andis temmale suud, ja ei tahtnud tedda mitte ommast kaelast lahti lasta. Mina seisis se jures ja nuttis, Herra pühkis ka wet silmast árra. Wimaks útles Juhhan: oh! mul on paljo willetsust ning háddi olnud, agga mul on ka monnes kohtas hea pôlli olnud, ja ma ollen kül monnikord usknud, et ma mitte parremat ennesele ei woiks sowida. Agga nüüd ma tunnen, et se keige parras assi mul ommeti weel putus: sest, mis olleks mulle kül mo wannematte armastust woinud tassuda? ja se on mo melest kallim, kui keik mu ôn siin ma peál. Siin, Herra! wôtke omma prii ramato taggasi! lubbage mulle, et ma omma wannematte jures tohhin ellada ja surra. Se on mo kohhus, nende wanna ea aastad neile kergi-

tada ja lõbbusaks tehha. Laske mind nende armastusses omma õnne tunda! Mina tulli liggemale, ja wõttis selle hea poia kät, ja olleks hea melega temma kaela ümber hakkand, agga ta häbbenes Herra eest. Juhhan watis temma peäle, temma palle lõi punnaseks, ja ta ütles: armas Mina! sa olled ka hea laps, kes mo wannemad wõttaks rõmustada. Aus Herra! andke tedda mulle naeseks, siis on mul keik, mis ma ennesele sowisin. Herra naeris, andis Minale prii ramato kätte, ja ütles temmale: mis se kangekaelne innimenne seäl mitte ei tahha wastowõtta, sedda ei wõtta sinna ommeti mitte ennesest ärraheita. Sedda rahha ma kinkin sulle prudi warranduseks, ja nüüd panni Herra temma kät Juhhani kätte ja ütles: teie käsi käigo ikka hästi, ja Jummal õnnistago teid, mo lapsed!

Nüüd läks Juhhan omma wannematte perresse. Seäl ta näggi ommad wennad ja õed, ka temma suggulased ja küllamehhed tullid teine teise järrele, ja rõmustasid ning sillitasid tedda, ja küssisid temmalt ni paljo, et waene Juhhan mitte ennam ei teädnud, mis ta keikile piddi kostma. Agga temma ütles saggedaste: oh! ma ollen paljo head innimessi keige made sees leidnud, agga mitte nisugguſed, kes mind olleksid nenda armastanud! ma jään teie jure! Ma ei tahha ühtegi olla, ühtegi sada, kui mul agga teie armastus on.

Nenda läksid, teine teisele armastust näites, ja teine teisega jutto aiades, monned päwad mõda. Wimaks käskis Herra tedda ennese jure kutsuda, küssis, millal temma tahtis pulmad tehha, ja mis ta olli nouuks wõtnud? ja küssis temmalt: kas ta kül tahhaks kahhe saa rubla aastase palka ja prii toidusse eest temma teise moisa junkur olla? Juhhan olli sega wägga rahhul, wõttis Minat emmandaks ja ellas moisas nende toade sees, kus enne temma Herra olli ellanud.

Se on nüüd muido kül ikka se wanna luggu, kui tallopoeg issandaks ehk saksaks saab, siis ta lähhäb surelisseks ja uhkeks, ja wöttab liggemast ikka walla rahwa nülgia olla, nenda, et se wanna sanna sakste seas tössi kül on, kui nemmad ütlewad, ükski nugga ei küri waljuminne ja ennam, kui agga se tallopoeg, kes saksaks sanud. Agga nenda ei olnud mitte luggu Juhhaniga, sest temma olli moistlik mees, ja hea, temma ei unnustanud mitte ommad willetsussed, mis temmal olnud, ja se teggi tedda tassaseks ja heldeks. Sepärrast armastasid tedda ka keik walla rahwas, ja teggid keik römoga ja ennam, kui temma kange sundimisse ja lia hirmo läbbi olleks woinud neist sada. Et ta nüüd se jures ka ausaste keik ülleskirjotas ning öiget arro piddas, siis satis temma sest moisast omma Herrale kaks kord ennam kasso, kui endised junkrud ollid saatnud, ja Hrrra auustas tedda wägga selle pärrast.

Et kül Juhhan nüüd kui saks ellas ja rides käis, ka saksad temmale saggedaste wööraks tullid, siiski ei häbbenenud temma ial mitte ommast wannemattest egga sugguslastest, waid wöttis neid nendasammoti ikka weel armastada ja auustada, otse kui ei olleks ta ühtegi ennam, kui agga paljas tallopoeg. Sepärrast tullid nemmad ka monnikord pühhapäwal tedda watama, ja siis istus ta omma Minaga kesk nende sekka mahha, ja juttustas woöra maast, mis temma näinud, ja mis ta seäl olli tähhelepannud.

Essimenne öhto.

Nenda räkis ükskord temma issa sest, et willi olli hukka läinud ja ni kallis piddi ollema, et innimenne sest mitte ei woinud omma köhto täis süa. Oh! ütles Juhhan, segipärrast on meil ommeti ikka middagi: meie woime ka muud teist leiwa körwast sada, mis läbbi meie sedda leiwa puudmist mitte tundagi ei

saaks; meie woime mitmel wisil ennesele rahha tenida, ning rahha eest woib innimenne ommeti ikka leiba sada, kui se ka kallis on: ja kui ühtegi ei aita, siis ei lasse pärris Herra meid ommeti mitte nälga surra. Kui ma omma önsa Herraga Rootsimaal ollin, siis ma näggin seäl ni waesed innimessed, kes aasta aastalt pu koort omma pisko leiwa sekka söttkusid; monningad ma näggin, kes ükspäinis agga kalladega ennast toitsid, ja kes mingil kombel ennesele middagi ei woinud tenida. Sepärrast lähhäwad ka paljo neist mäggede sees rauda ja hōbbedat kaewama, ja tewad ma al tööd, kus neil paljo karta on, et nemmad agga ennast waesel wisil woiksid toita. Sest Rootsimaal ei olle ükski pärris Herra, kes omma aita lahti teeks, ja wilja omma walla rahwale paigale panneks, waid tallorahwas on Rootsimaal keik priid, ja woiwad sellepärrast nälga surra, kus naad isse tahtwad.

Nenda ööldakse Siberiamaal paljo rahwas ollewad, kes mittegi leiba ei tunne, waid ükspäinis nisugguste kalladega ennast toitwad, mis tules on kuiwatud, ehk peälegi mäddand on. Kröönlandimaal weel ei pea innimessed ühtegi muud, kui agga ülged ning wallaskallad söma. Möttelge, mo armad, missuggune kurb luggu nisugguste innimestel on! Willi ei lähhä siin maal ommeti mitte ikka hukka, ja keige surema häddа eest olleme hoitud. Meile tullewad ka jälle head aastad, mis meie süddant jälle römustawad.

Oh Jummal! ütles wanna Jaan, nenda olleme meie innimessed! meie karjume warsti liaste, kui meil mitte rohkeste kül ei olle, ja ei panne sedda mitte tähhele, et ni mitto tuhhat innimessed ma ilmas on, kellel igga aasta weel pahhem luggu on. Agga kes olleks sedda ka teädnud, kui sinna, armas poeg! meile sedda mitte ei woiks juttustada, sest et isse olled näinud.

Agga, armas Johann, kas sa ka nisugguste made sees olled olnud, kus innimestel igga aasta rohkeste kül on? Kül ikka! ütles Johann, nisuggused ollen minna ka näinud. Se olli, et ma agga ühhe nimmetan, Jamaikamaal nenda, kus kohwi kaswab. Seäl on innimestel keige aasta läbbi wägga kännad ja magguſad pu wiljad, herned, oad, porkanid, melonid, sidronid ja mitto teist wägga känna aia wilja, kelle nimmed teie mittegi ei olle kuulnud. Sest sellesamma Öhto-Indiama sare peäl ei olle ial talwet. Noh! ütles wanna Jaan, jo seäl ommeti parrem ello on, kui siin maal. Seäl ma woiksin weel omma wanna ea sees öiete hölpsaste ellada. Sedda ka ühtegi! ütles Johann, jä agga seie male, wanna taat! sa wöttaksid ommeti pea jälle ihhaldada, seie male omma maiasse taggasi tulla. Minnoga olli nenda se luggu. Merre peäl, kus ma kaua laewa peäl ollin, piddin ma mäddand wet joma, lihha, mis haises, wepakkid, mis wihha ja rikkutud ollid, söma. Kui ma siis male tullin, ja wägga kallist saksa saia ning kallid pu ja aia wilja söin, ja iggapääw magguſat jodawat wina jöin, siis ma uskusin wissiste, et se ellaminne kuskil mailma peäl ei piddand parrem ollema, kui agga Jamaika sare peäl. Agga kui se luggu tükkiks aiaks mulle nenda olli, ja ma keigest kül ollin sanud, siis ei sanud se ennam mitte mo mele pärrast olla. Leib maitses wihha, mo südda olli nödder, ja ma ei sanud mingisuggust süddame kinnitust. Oh! kui wägga ihhaldasin ma siis ni saggedaste ühhe pallokest musta perre leiba, ühhe tükki sea pekki, ja meie marahwa toidust. Sedda woib innimenne keige omma ello aia süa, ja ei tüddi sedda sües ial mitte ärra. Nenda olli mul iggapääw jodawat wina, agga hea melega olleksin ma paljo se eest maksnud, kui ma ühhe topi meie ma öllest olleksin maitsta sanud. Kül ma tundsin, et se luggu mo sündimisse maal ommeti parrem

on, ja ihhaldasin, isse Jamaika maal keigeennamiste, teie jure taggasi tulla, ja teie tallorahwa toidust süa. Sest, kes nisugguste made sees nisuggust ellamist lapse pólwest ei olle willunud, se ei wótta tedda ni pea mitte wasto.

Peále sedda saab se liig pallaw ilm, mis seál allati on, innimestele surekś waewaks. Ka on seál maal paljo kiwtised lomad, kelle eest innimenne ennast peab hoidma, kui on: korpionid, sured wihhased ómblikkud ning sured ussid, mikspárrast innimenne ka wágga háddas on. Ja weel pahhem on se, et seál maal se wágga arrone on, kui innimessed kolmkümmend aastad wannaks sawad, waid naad surrewad ennamiste keik norelt árra.

Ei! útles wanna Jaan, ei tahha ma keigest neist kánna, maggusa ja kalli asjadest mingisuggust sada, kui ma neid omma ellamissega pean ennesele ostma. Ma tahhan enneminne piskoga rahhul olla, sandiminne süa, kaueminne ellada ja terwe olla! Tóeste sul on óigus! útles Johann, ja nenda, kui ma sedda siin maal náinud, nenda ollen ma sedda keige made sees náhha sanud. Iggaúhhel maal on omma head, ning ka omma wigga. Meie maal olleme óppinud, mollemaga rahhul ollema, ja meil on sepárrast paljo parrem luggu. Iggaúhhel maal on middagi rohkeste kül, agga se wasto on seál jálle muud asja waia. Meie woime siis iggaúhhel maal rahhoga ellada, kui meie agga mitte ennesele ennam ei ihhalda, kui meil on, ja siis on meil ikka kül.

Tóssi kül! útles wanna Jaan, meie tahhame Jummalat tánnada selle eest, mis ta meile on annud, ja mis ta siin maal meile woib anda, ja tahhame sedda ni kauaks lóbbusa melega ning tánnoga wasto wótta, kunni meil úhtegit ennam tarwis ei olle. Siis ta andis poiale kát ja láks koio.

Teine õhto.

Üks teine kord tulli wanna Jaan jälle omma poia jure, ja ütles: Herra läkkitab sulle paljo terwist.

Johann. Teist terwist! kas sa ollid moisas?

Jaan. Ma tullen otse sealt. Herra laskis mind ennese jure kutsuda, ma ei teadnud mitte mikspärrast, ja läksin siis senna kuulma, mis Herra minnust tahtis. Oh! se on ommetige ikka üks kaunis Herra! Jummal lasko temma käsši hästi käia, ja jätkago temma ello päwad weel kauaks meie rõmuks.

Johann. Noh! mis ta siis tahtis?

Jaan. Ta ütles: kule wanna Jaan! so poeg on õige wahwa mees, sadab mulle ni paljo kasso, et ma so tenistussest kül woin ilma olla. Sa pead siis eddespiddi omma perrega keigest moisa tenistussest lahti ollema. Ma kardan ka, et se saaks so poia melest kurb ollema, kui ta sind nääb teniwad. Tohho! ütlesin minna, seks on mo poial ennam moistust; sest teie näte kül, armas Herra, temma ei häbbene separrast minnust mitte, et kül temma issandaks sanud, ja sedda auu on temma isseennesele saatnud. Agga, ütles Herra, kas temma kül seks olleks sanud, kui sinna tedda mitte ni hästi ei olleks kaswatanud? ja nenda olled sinna siis ka omma palka teninud. Ma kostsin se peäl temmale: ärge pange pahhaks, armas Herra! kui ma sega wissiste ühhe palka ollen teninud, siis ma saan sedda omma poia õnne läbbi, misparrast ma ennast iggapääw woin rõmustada, ja mo waew on sega rohkeste tassutud. Woiksid weel ennam issad teie wallast ommad lapsed ka ni hästi kaswatada, kui teie neid keiki moisa tenistussest tahhaksite lahti lasta, kes wõttaks siis wimaks teile moisas tööd tehha? Ei, aus Herra! teie ollete meile wägga heaks Herraks. Jummal lasko teid kaua ellada! teie peate kül murret meie eest, ja tete meile head. Meie

peame siis ka middagi teie pärrast teggema, se on jubba nenda keiges mailmas seätud. Ma läkkitan omma sullast teole! head lapsed saatwad wannemattele kül römo, se olleks kahjo, kui se weel mu kullutamissega peaks tassutud sama.

Johann. (Andis issale kät, pühkis wet silmist ärra, ütteldes): Nüüd ma armastan ja auustan sind, armas taat, weel ennam; sest, et sa mitte ükspäinis ni hea, waid ka ni moistlik olled, ja tännan sind, et sa sedda minnust lodad, et ma sind ikka kui omma armast issa wöttan auustada ja armastada, olle sinna mis tahhes, perremees ehk sullane. Tööd teggema ei olle ühhelegi mitte häbbiks, agga ühtesuggust tööd ei woi meie mitte keik tehha. Iggaühhe innimessel on omma tö, isse ka meie armolisse Keisri Herral on omma tö ja waew, ning kes teab, ehk on temmal keige raskem tö. Ka peab ikka üks teise eest tööd teggema, moisa wannem tallopoia eest, ja tallopoeg jälle moisa wannema eest, iggaüks omma wisi järrele, se on keiges mailmas nenda. Ni kaugele, kui minna ollen sanud, ollen ma sedda keikis paikus nenda näinud.

Jaan. Agga ütle mulle ommeti, mo poeg, kas siis keikis paikus nisamma suggune seädus, teopäwadega, ja moisa kohto maksudega on, kui siin maal?

Johann. Monne made sees on pea nisamma suggune seädus, agga mitme made sees on hopis teine seädus. Monne made sees andwad tallopoiad monned worid, ja felletawad teopäwad nendega ärra, agga neil ei olle moisaga ühtegi ennam teggemist; monned tallopoiad makswad ükspäinis agga wilja ning rahha; paljo tallopoiad ei teni ühhegi moisa al, ja makswad agga kunningale. Nenda on se seädus mitmesuggune, ja keige nende seädusse jures on omma head, ja omma wigga. Nenda peab monne made sees tallomees, kellel ühhegi moisaga teggemist ei olle,

ni paljo maksud andma, et ta saggedaste ei tea, kust wõtta; nenda kui ma Hannowrimaal ühhe tallopoia näggin, kes igga aasta wilja ja rahha polest kaks sadda taalrid piddi maksma. Saksamaal peawad tallopoiad pea igga näddalas ommad maksud maksma, need on kül iggakord koppikad, agga keige aasta läbbi teeb se suur hulk rahha. Se wasto on meie maksud siin maal hopis wähhemad, mis meie kül ühhel päwal woime selletada. Panne nüüd agga weel tähhele, et Saksama tallopoeg ühtegi isseennesele ei moista tehha, waid ta peab keik rahha eest laskma tehha, keik ommad rattad, töriistad, adrad, äkked, keikide külges on paljo rauda, ja sepärrast on nisuggused asjad kallid; ta peab rahha eest laskma tehha omma hobbose riistad, omma pu nouud, ommad rided, ülleüldes keik wimane. Mõtle agga, mis se keik aasta läbbi maksab, ja kui sure waewaga temma keik sedda ennesele peab saatma, mis meile siin maal mitte ühhe tunni murret ei te, sest et meie sedda keik isseennestele teme.

Kui nüüd üks Saksama tallopoeg omma perre ma eest woiks nenda hoolt kanda, kui ta isse tahhab. Agga seddagi ei tohhi temma mitte tehha. Nenda tahtis Prunswigimaal üks tallomees ühhe tükki omma põllo maast aiaks tehha, agga kohhus kelas sedda.

Üks teine seälsammal maal tahtis omma põllo peäle kuse kābbad külwada, sest et põdrad ja metssead igga aasta temma wilja põllo peält ärrasöid. Agga kohhus kelas temmale sedda kangeste, ja temma piddi siis näggema, kuida igga aasta metsa ellajad temma wilja ärrasöid, ja ei tohtind mitte neid mahhalasta, kui ta mitte keige omma ello aial ei tahtnud wangi sada, jah! temma ei tohtind mittegi metsa ellajad omma põllo peält ärrahirmutada. Sest Saksama wallitsejad ütlewad, et keik metsa linnud ning metsa ellajad nende rikis ükspäinis agga nende pär-

ralt peawad ollema, ja tallopoeg peab neid omma wiljaga póllul sóótma.

Kui tallopoeg ühhe póllo maad mahhajättab, siis ei tohhi temma omma heina maal ehk karja maal mitte jälle teist uut póllo maad üllesfünda, se on temmale jälle kohto polest keeldud, agga ta peab selle mahhajätud tühhise póllo ma eest ni hästi ommad maksud maksma, kui olleks se wilja kandmas. Kui temma ommad maksud mitte ennam ei woi maksta, siis woetakse kodda ja maia ning keik temma perremaad temmast ärra, ja ta peab kerjama minnema, nälgas ollema, ehk nälga surrema, kus ta tahhab, ükski ei holi sest ühtegit.

Paljo Saksama tallopoiad ei olle ennam mitte pärris, agga neil on siiski paljo sandim luggu, kui teil. Teie tete póldo ja rohho aiad, kus teie agga ennese pires sedda parremad tükki maad seks leiate, ja moisa Herra nääb sedda hea melega, kui teie sedda tete. Saksamaal sai ükskord ühhe tallopoiale lubba antud, ühhes nómmes, mis 10 pennikoormad pitk olli, omma perre maad seäda, ja kaks tündrid maad üllesfünda. Agga ta olli sest pissut ennam üllesfünnud, ja sai selle eest nuhheldud, et kül se nóm ühhegi innimessele kassuks ei olnud. Teie woite omma póldo metsa- ehk heinamaaks jätta, ja se eest jälle teist póllomaad ülleswótta, ja teie moisa Herra nääb sedda heamelega, kui teie wóttate ennesele metsa kaswatada. Saksamaal on agga kunningal mets, tallopoial ei olle ühtegit, sedda peab ta ka ostma. Kui ka metsa linnud teie wiljale kahjo tewad, siis woite neid mahhalasta, ja peälegi neid ärramüa. Ollete ónnetusse läbbi waeseks sanud, ja teie ollete muido head perremehhed, siis aitab moisa Herra teid heamelega, sest et ta ühhest hea perremehhest mitte ei tahha ilma jäda.

Sa nääd sest, armas issa, et iggaühhe seädussel omma head ja omma kassud on, mis teistel ei olle,

ja nenda leiame ka nende seädusste jures ommal maal monda head, mis prii Saksama tallopoiadel mitte ei olle. Ni paljo agga lähhäb tarwis, et meie sedda head, mis meil siin on, parreminne ommaks kassuks wöttame prukida, parreminne sega wöttame ümberkäia, kui meie sedda tännini olleme teinud.

Jaan. Sest polest woib sul kül öigus olla, mo poeg! Agga kui innimenne noor alles on, siis ei möble ta mitte selle peäle, ja kui ta wannaks saab, siis ta jääb hea melega omma wanna wisi jure. Agga se seädus, kellest sa mulle monned päwad enne juttustasid sest maast, kus need waesed mustad innimessed kui orjad keiksuggust rasket tööd peawad teggema, se seädus ei olle ommeti koggoniste mitte mo mele pärrast.

Johann. Se polle ka minno mele pärrast mitte, armas issa! ja isseärranis se mitte, et need waesed innimessed hirmsaste ja armota sawad waeseks pekstud. Oh! saaksid nemmad agga nenda petud, kui meie ommad ellajad peame, sest meie lasseme ommeti neid nende tööst hingada, ja tö jures puhkada, et kül siin maal mitte ni pallaw ei olle, kui seäl soja made sees, ja meie peksame omma weist ükspäinis siis, kui meie tedda öppetame tööd tehha, agga mitte wihha mele pärrast, ja meie anname omma ellajattele sedda süa, mis neile maitseb, ja ni paljo, kui neile tarwis lähhäb.

Jaan. Ja et innimessed Ahwrikamaal öiete innimesse jahhi peäl käiwad, et nemmad neid pärrast sedda kui orjad saaksid ärramüa. —

Johann. Se on weel wähhem mo mele pärrast, et kül se paljo rahwa jures jo wannast aiast, ja nüüdki weel nenda wiis on. Nemmad söddiwad teine teisega, ja neid, kedda nemmad wangi wötwad, müwad nemmad ärra kui orjad. Nenda tewad nüüdki weel Türgima merre risujad, kui ma sedda isse, Jummal parrago! ollen kül nähha ja tunda sanud. Nen-

da tewad mustlased Awrikamaal ja weel mitto teised, ja nenda on paljo jubba kahhe ehk kolme tuhhat aastade eest teinud. Judarahwas, kui nemmad weel Egiptussemaal ollid, ollid Egiptussema orjad, ja pärrast sedda piddasid Judarahwas isse orjad, kelle seas nisuggused ollid, kes isseennast orjaks ollid ärramünud, kui meie sedda 2 Mosesse ramatus, essimesses peatükkis, kolmkümmendteisest salmist, kunni kuendamast salmist sadik woime luggeda. Isse neid, kellega nemmad ollid seädust teinud, wötsid nemmad kui sullased ja orjad piddada, kui meie Josua ramatus ühheksamas peatükkis woime luggeda, ning ülle sedda olli se Jummala käsk. Jah, armas issa! meie ennese endised wannemad, meie ma rahwa seast, on seddasamma ka teinud, kui ma sedda ühhe wanna ramato sees ollen luggenud. Need ollid tuhhat aastad teed, enne kui saksad seie male tullid, merre ehk laewa risujad. Nemmad läksid omma patide ja lodjadega Tanimale ja Rootsimale, risusid ja tapsid seäl keiki, kedda nemmad agga leidsid ja näggid. Kedda nemmad wangi wötsid, teggid nemmad orjaks, keigeennamiste naesed ja tüdrukud, sest mehhi löid nemmad ennaminne surnuks. Naesed ja tüdrukud müsid nemmad siin maal ärra, kui naad taggasi tullid. Separrast tulli ka Tani rahwas keige esmalt meie Saremale, sedda kurja kätte tassuma, mis meie endised wannemad neile ilmasüta ollid teinud.

Jaan. Oi! oi! ollid meie marahwa endised wannemad ni kurjad innimessed, siis olli se öige, et neile se kurjus sai kätte makstud. Agga öhto jouab liggi. Jummalaga jälle! ning Jaan läks koio.

Kolmas öhto.

Ükskord ollid jälle Johanni issa ja emma, ja wennad ning öed tedda waatma tulnud, ning Johann piddi jälle neile omma reisimissest jutto aiama. Siis

ütles temma wend Peter: Se olgo nüüd, kuida tahhes, agga kui minna sinno assemel olleksin olnud, siis ma olleksin kunni mailma otsani ikka peäle reisinud, et ma olleksin nähha sanud, kuida se seäl on, kus mailm otsas on.

Johann. Senna kohta ei saaks sinna kül ial mitte, ehk sa olled jubba seäl, sest kui sa ikka öige otse rea järrele eddasi reisid, ja kui sa siis wiis tuhhat ja nelli sadda pennikoormad olled käinud, siis olled sa jälle sellesamma paiga peäl, kust sa wäljaläksid, ehk kust sa hakkasid reisima.

Peter. Ennä! mis sa nüüd kül lobbised!

Johann. Jah! se on töeste nenda, sest mailm on ümmargune, otse kui üks oun, sa woid selle peäl reisida, kuida sa ial tahhad, siiski ei sa sinna mitte temma otsa nähha.

Peter. Et wata immet! Agga, armas wend! jo siis ikka üks ossa mailmast allaspiddi wee sees uiub?

Johann. Ei mitte, wennike! wessi on ka mailma pärralt, ehk üks ossa mailmast. Mailm ei uio ühhegi asja sees, waid Jummal wöttab sedda omma keige wäggewama woimussega nendasammoti üllewel piddada, kui päike ja tähhed, mis ka mitte ühhegi asja peäle ei olle kinnitud.

Peter. Kas siis selle ma peäl, mis allaspiddi on, ka innimessed ellawad?

Johann. Jah, wist! agga need innimessed ei olle mitte ikka al ja meie mitte ikka üllewel, waid ka meie olleme igga 24 tundi ükskord al, sest mailm pörab ennast isse igga 24 tundi ükskord ümber.

Peter. Noh imme! ja meie ei tunneks sedda mitte, kui meie alla same?

Johann. Ei mitte, mo wend! sest mötle agga järrele, kui sinna 24 tunni sees 5400 pennikoormad pead reisima, kui wägga ussinaste se kül peab sündima? ja se liig ussinus teeb, et meie sedda ei tunne, ja

et sellesamma mailma ümberpöörmisse pärrast ommeti ühtegi siin mailmas ei sa seggatud. Agga se saab ommeti sulle raske olla sedda moista, sepärrast wötta ühhe pissikesse kibbo täis wet, wötta selle kibbo käe piddemist kätte ja winna sedda kibbo weega ni kermeste, kui sa ial woid, ülle pea ümber. Kui sa sedda wisi pärrast teed, siis woid sa keik aasta läbbi winnata, ja siiski ei kukku mitte üks ainus tilk wet kibbust wälja.

Johann teggi sedda nende silmade ees, ja nemmad näggid keik, et se wessi, sennikts kui kip sai winnatud, kibbo sees näitis wagga seiswad. Nüüd nemmad keik kül uskusid, mis Johann neile ütles, agga ommeti ei sanud nemmad sedda mitte öiete moista, ni töeste tössi se ka on. Wimaks ütles

Johann: Kule Peter! kas sa kuud olled waatnud ja öiete tähhele pannud?

Peter. Kül saggedaste!

Johann. Noh! wata, se on ka nisuggune, kui meie mailm. Ta on ka ümmargune, ei seisa ühhegi asja peäl, pörab ennast isse ümber, ja käib ehk weretab ennast selle seädusse möda, mis Jummal ükskord algmissest teinud, Ma ümber, nenda kui Ma jälle ümber päike käib ehk ennast weretab.

Peter. Ma ollen ikka mötlenud, et ku otse kui päike peaks ollema, sest ku paistab jo ö aial.

Johann. Jah, wennike! ta paistab kül siis, kui päike omma paistmist temma peäle heidab. Agga kui ku mitte päikessest ei sa walgustud, siis ei woi meie tedda mitte nähha, et ta ni kaugel meitest ärra, ja isseenneses pimme on, ehk mitte isseennesest ei paista. Sepärrast näme meie temmast agga ikka ükspäinis sedda tükki ehk ossa, kus peäle päike paistab, ehk omma paistmist heidab. Sest tulleb se luggu, et ku kaswab ning kahhaneb. Kui ku täis on, siis saab selle ku üks külg, mis meie pole pöördud on, päikessest hopis walgustud. Kui nüüd juhtub, et ku otse

üllewel kõrges on, nenda et päike ennam alt, kui kül-lest temma peäle paistab, siis ütlewad innimessed: ku on sellili, meie same pahha ilma. Agga teie sate kül nüüd moista, et se ühtegi, mitte head egga kurja il-ma ei tähhenda, waid et se agga paljas juhtuminne on, kui siis ükskord pahha ilm tulleb.

Kui se juhtub, et meie ma otse päike ja ku wah-hele tulleb, siis langeb meie ma warri ku peäle, ja siis nimmetakse sedda: ku warjutamisseks. Monnikord tulleb ka ku ma ja päike wahhele, siis ei woi meie selle pimmeda ku pärrast ühhe ossa päikessest mit-te nähha. Sedda nimmetakse päike warjutamisseks. Sedda keik woiwad need targaste õppetud mehhed, kes sedda moistwad, selgeste tunni peäle ettekulutada, sest et ku ja ma ikka selle õige seädusse järrel, mis Jummal teinud, wisi pärrast käiwad, ja ennast were-tawad. Sepärrast woiwad need targad mehhed ka tähtramato sees selgeste teäda anda, mil aial ja mil tunnil ku luakse, millal ku täis saab, mil päwal ja tunnil ku ehk päikesse warjutaminne on.

Peter. Agga kas siis ku peäl ka innimessed ellawad?

Johann. Mo armas Peter! Targad on kül ennesele nisuggused sured kiikrid teinud, et nemmad se läbbi ku sees woiwad mägged, kaldad, ja merred näh-ha; agga missuggused lomad seäl ellawad, sedda ei olle weel ükski woinud nähha. Minna ussun sedda kül, et se keigewäggewam Jummal sedda mitte ei ol-le tühjaks jätnud nisuggusse lomadest, kellel temma ka omma iggawest armastust wõttab ilmutada. Ja ma ussun sepärrast, et ka need teised tähhed, mis meie ma ja ku sarnatsed on, ja mis need targad Planetiks nimmetawad, mitte lomadest tühjad ei olle.

Peter. Mis need siis on, Planetid?

Johann. Need on keik otse nisuggused maad, kui meie ma, ehk meie ma sarnatsed. Pange agga

tähhele need tähhed taewa al: nisuggused tähhed, kes nisugguse tassase ja wähhema walgega (otse kui ku) näikse paistwad, need on ka nisuggused, kui ku ja meie ma, mis nendasammoti kui ku näitab ollewad, kui meie ku peäl olleksime, ja seält seie wataksime.

Agga teised tähhed, mis öiete wiilguwad ja otsekui tullelegid heitwad, need sawad keigeennamiste päike sarnatseks arwatud. Mötlege agga, mo armad! kui mitto tuhhat pissikessed ja sured ellawad lomad se keigewäggewam Jummal siin, sellesinnatse pissikesse mailma sees, kus meie ellame, on lonud, kedda temma keiki täis armastust toidab ja üllespeab, ja ikka surema önnele juhhatab. — Ja töstke siis ommad silmad taewa pole, ja waatke need tuhhat kord tuhhat tähhed, kellest iggaüks omma teed käib. Mötlege nende tuhhat kord tuhhat lomade peäle, misgaga temma iggawenne armastus need tähhed on täitnud, ja tundke, kui suur ja pühha keigewäggewam Jummal on, kui suur temma armastus on, mikspärrast ta need tuhhat kord tuhhat lomad on lonud, et ta keige nende peäle woiks hallastust ja armastust heita.

Wanna Jaan wöttis pipo suust ärra, panni käed kokko, ja ütles: suur ja pühha on meie Jummal! Siis wöttis Johann Piibli ramato, ja lugges Taweti laulo ramatust sedda 148 laulo: Kiitke Jehowat teie! kes taewas ollete. Kiitke tedda üllewel körges n. t. s.

Pärrast sedda läksid keik temma woörad koio pole, se olli üks wägga selge öhto. Nemmad könnelesid tee peäl käies weel paljo neist tähtedest, mis ni wäggа kännaste taewas paistsid, luggesid koddo weel öiete süddamest palwet ja heitsid maggama.

Neljas öhto.

Peter ei woinud keige se ö läbbi mitte maggada, waid mötles ikka nende imme asjade peäle, mis ta

omma wenna käest olli kuulda sanud, ja nüüd tulli weel ni monda temma mele, mispärrast ta omma wenda tahtis küssida. Temma ei woinudgi sepärrast mitte sedda pühhapäwa otse odata, millal ta omma wenna jure tahtis miñna. Ni pea, kui temma tullewal pühhapäwal omma wenda agga olli terretanud, siis küssis ta warsti temmalt:

Missugguſed tähhed on siis need ennaga ehk sabbaga tähhed?

Johann. Saksad nimmetawad neid kometid. Nende wisid, ja kuida nendega se luggu on, ei tea meie weel wähheminne, kui teiste tähtedest, sest et se üks pitk aeg on, kui neid näikse, ehk kui nemmad jälle ümber tullewad. Ülleüldes on nemmad tähhed, kellel nendasammoti ka omma aeg, ja tee on, kui teiste tähtedel. Sest naad käiwad, kuidas meie omma silmadega woime nähha, ühhest kohhast teise. Agga se wasto jäwad need pissikessed päiked, ehk need tähhed, mis ni ärdaste põllewad ja wiilguwad, ikka ühhe kohha peäl seisma. Kometid, ehk sabbaga tähhed käiwad ni pitka ja kauget teed, et naad saggedaste pärrast sadda ja ennam aastad ükskord jälle meie silmade ette tullewad.

Peter. Siis ei tähhenda nemmad ka ühtegi, mitte sõdda, egga katko, egga muud nisuggust?

Johann. Ei ühtegi muud, kui agga, mis teised taewa tähhed tähhendawad. Sepärrast ei olle sul mitte tarwis ni wägga karta, ja täis häddä olla, kui sa ühhe sabbaga tähhe nääd.

Peter. Agga ütle mulle, mis on siis se, kui monnikord üks täht taewa möda joseb, ehk taewast mahhakukkub ja warsti ärrakustub?

Johann. Se ei olle mitte üks taewa täht, waid üks weewlinne aur, mis isseennesest tules sütab põllema, ja nenda kui se hakkab põllema, siis ta langeb mahha. Et se agga ühhe silmapilkmisse aiaks põlleb, ja

et seal kohtas, kus nisuggust pöllewad auro näikse ollewad, ka tähhed on, siis on monningad rummalast peast usknud, et se ühhest tähhest tulleb; agga tähhed on jo isse, kes teab, ni mitto tuhhat pennikoormad selle pöllewa auro tagga ja üllewel kõrges.

Monnikord hakkawad nisugguseb auro lassud allaspiddi tules pöllema, ja siis kül surema hulkas. Siis näikse neid hulkas ma peal ja tules, kui küünlad pöllewad, hüppawad ja ühhest kohhast teise käiwad. Se ei olle jälle ühtegi muud, kui pöllew ma aur. Saksamaal ollen ma neid sode peal hopis öö läbbi näjnud pöllewad. Agga se ei olle ühtegi muud, kui üks külm ja pöllematta tulli. Ma ollen ka kuulnud, et monned tallorahwa seast, kellel ebbausk on, siis, kui kegi rikkaks sanud, ütlewad, et temmal weddaja olnud, kes keik warrandust temma kätte winud. Nemmad ütlewad ka, et naad isse sedda weddajat, kui tulli näinud nisugguse mehhe kattusse harjast sisse minnewad. Agga se ei olle ka jälle ühtegi muud, kui üks weewlinne aur, mis üllewel tules sütab pöllema, ja siis monnikord, nenda kui juhtub, ühhe kattukse harja kohhal näitab mahhalangewad ja ärrakustub. —

Peter tahtis weel ennam küssida, agga Johann sai otse siis omma Herra jure nobbeste kutsutud, kes äkkitselt olli haigeks sanud, ja weel selsammal ösel ärrasurri, ja sellepärrast sai Johann paljo murret.

Et temma Herral muud lapsed ei olnud, kui agga se ainus poeg, kes Roma linnas olli ärrasurnud, siis wöttis temma Herra wenna poeg moisad ennesele, mis Johann temma kätte piddi andma. Sellepärrast läks paljo aega möda, et temma kaua omma suggulastega ei woinud kokko tulla. Senniks surri temma wanna emma ärra, ja temma wanna issa kiddus wägga.

Wies õhto.

Wimaks tullid siis ükskord temma sugulased jälle temma jure. Nemmad kõnnelesid keigesuggusest asjast. Nenda ütles Johann, et wenne riik se keige surem riik mailmas piddi ollema, sest et ta 1250 pennikoormad pitk on; agga et sesamma riik ennesedda mitto pissikeste rikides on jaggatud olnud, mis nüüd meie armolinne Keisri Herra, ja jubba temma wannemad ühheks rikiks on ühhendanud. Minna ussun, ütles Jaan, et algmissest keik agga pissikessed rikid on olnud.

Jah, wist! ütles Johann. Essite ellasid innimessed keige wanna aial ükspäinis agga perrekaupa kous, omma ennese laste ja laste lastega, ja perremees ja maia issa wallitses kui üks kunningas ommas perres, ehk omma suggu seas. Innimessed wõtsid keigeennamiste kolme suggusel wisil ennast toita. Monningad ollid jahhimehhed, ja toitsid ennast nende linnudega ja mets ellajattega, mis nemmad ollid tapnud. Teised ollid karjatsed, ja toitsid ennast ommast karjast. Weel teised toitsid ennast põllotöga.

Jahhimehhed ja karjatsed käisid ükspäinis mõda maad, ja jäid agga ni kauaks ühhes kohtas ellama, kunni nemmad seäl metsa linnud, ja karjamaad leidsid; siis läksid nemmad kaugemale, ja iggaüks perremees ehk maia issa kandis omma perre ja suggulaste eest hoolt.

Aega mõda õppisid innimessed moistma, et kui ennam innimessed ennast, omma wägge ja rammo polest, ühheks nouuks ühhendawad, et nemmad siis ennam woiwad tehha ja sata, kui üks ja teine innimenne, kes üksi on. Nemmad õppisid moistma, et ennam lindusid ja mets ellajad woiwad tappetud sada, kui paljo innimessed ühhe korraga ja ühhes kous jahhi peäl käiwad, et nemmad siis sedda parreminne

omma ello kiskuja ellajatte eest woiwad kaitsta, ja sellepärrast tullid ennam perred ja suggulassed kokko ning ellasid suremas seltsis ehk koggodusses.

Pöllotö mehhed ei käinud mitte möda maad, waid jäid senna ellama, kus nemmad ükskord ommad pöllud ollid teinud. Nende lapsed teggid omma ello-maia ja pöldo nende liggidal, ning ka nemmad said moista, et ühhe surema innimesse hulga ühtlane abbi neile suurt kasso satis.

Agga nüüd läks jubba tarwis, et üks mees ühhe nisugguse sure seltsist ehk koggodussest sai wallitsetud, kes riud selletas, selle koggodusse hea pölwe eest hoolt kandis; ja kes nende juhhataja ja peälik siis olli, kui nemmad kiskja ellajatte ehk ka teiste innimeste was-to piddid söddima. Need said nüüd mitmesugguse rahwa seas mitmesuggusel wisil nimmetud. Siin Saremaal andsid meie endised tallorahwa wannemad nisugguse üllewaatjale ehk peälikkule sedda nimme: wannem. Nenda kui rikid suremaks said, nenda wötsid siis ka üllemad ennast teist wisi nimmetada. Nüüd sawad keige suremad üllemad Keisriks ning Kunningaks nimmetud.

Keik se seädus tulli kül esmalt neist pöllotö mees-test. Sest nemmad piddasid ennestele kindlad ello assemed, mis ühte kohta jäid. Ilma nisuggused kind-lad ello assemed ei olleks mitte üks riik woinud seä-tud sada. Nemmad kaswasid nobbeminne sureks seltsideks, ollid wäggewamad, rikkamad ja targemad, kui need risujad hulgad, kes ümberkaudo ikka käisid, sepärrast woisid nemmad neid ka pea omma wallit-susse alla sata. Pöllotö mehhed on praegogi weel keigetarwilissemad innimessed ühhes rikis, sest nem-mad saatwad neile, kes ühhes rikis ellawad, leiba. Indiama Keisri Herra teab sedda kül, ja lähhäb se-pärrast igga aasta ükskord ühhe pöllo ma peäle, ja künnab omma sure Kinralittega isse ühhe tükki maad,

ja temma allamad waatwad, kuida temma künnab. Üks önnis Saksama Keisri Herra, nimmega Josep, wöttis ka ükskord adra ühhe tallomehhe käest, ja kündis isse. Sega tahtis temma näidata, et ta nisugguse kalli ja ausa töö mitte ei häbbenenud. Inglisma Kunningas wöttab ühhe pissikesse moisa eest nendasammoti murret piddada, nenda kui minna, kes ma moisa junkur ollen. Sedda teeb ta sepärrast, et ta sega ommad allamad tahhab ärratada öiete hoolelikkud pöllo harrimisse polest olla.

Waatke lapsed! ütles wanna Jaan, eks ma teile mitte saggedaste jubba üttelnud, et meie mitte keigesandimad allamad ühhes rikis ei olle, sest meie sadame sedda, mis keikidele tarwis lähhäb: meie sadame leiba! wötke agga nouda sest öiete paljo sata, kül siis meie sedda teist ka same.

Se olli se wiimne öppetus, mis wanna Jaan omma lastele andis, sest kui ta koio tulli, surri ta äkkitselt ärra.

Johannil olli agga üks ainus poeg, kes siis jubba sureks ja rikkaks kaupmehheks Peterburri liñnas olli sanud. Sesamma sowis omma issa ja emma ennese jure sada, et ta neile nende ellopäwad tahtis lóbbusaks tehha. Johann kinkis siis keik, mis temmal olli, omma wendadele ja öedele, ja läks omma Minaga Peterburri liñna omma poia jure ellama. Sest aiast ei olle ükski temmast middagi kuulda sanud.

25.

Kes omma last armastab, se peab tedda witsa ja hirmo al.

Sirak. 30, 1.

Mardi Trino olli hea ja moistlik emma. Temmal ollid wiis lapsed, kes keik weel nödrad ollid. Ka olli

temmal pissut perret, sepärrast sai se temmale wägga raskeks, neid lapsi keik toita, harrida, ja neile rided murretseda. Siiski wöttis temma weel ühhe pissikesse waese lapse ennese jure, kes keigest innimestest olli mahhajäetud. Temma mees, kes ommad lapsed moistmatta wisil liaste armastas, söitles tedda sepärrast. Agga Trino kostis: armas Mart! jätta minnule sedda murreks, kül ma tahhan nouda, et ma sedda waest last ka woiksin toita. Se olleks jo wägga halle luggu, kui ta peaks nälga surrema; ja kust mo wiis lapsed omma köhto täis sawad, sealt saab kül ka üks palloke leiba selle kuendamale üllejäma, ja kui ma nüüd isse sedda kuet weel olleksin sanud, siis peaksin minna sedda ommeti ka toitma. Mart häbbenes ning jäi wait.

Trino armastas ommad lapsed ka, kui üks öige emma, ning ka sedda pissikest waest last, kui olleks ta temma lihhane laps olnud; agga otse sepärrast, et ta lapsed süddamest armastas, kaswatas temma neid hästi, ja ei sallinud neist mitte sedda keigewähhemat ülleannetumat tööd. Keigeennamiste watis ta kangeste se peäle, et lapsed kätkist sadik sannakulelikkud omma wannematte wasto piddid ollema. Sest ta ütles: kui laps mitte sannakulelik ei olle, siis ei wötta temma sedda mitte tehha, mis ma tedda käsfin ja öppetan, ja siis ei woi temma ial heaks egga parremaks sada. Sepärrast andis ta lastele warsti witsa hirmo, kui nemmad tiggedad ja sannakuulmatta ollid ning wasto-pannid, ja sedda teggi temma jubba enne, kui laps wois käia. Sepärrast ei olnud temmal eddespiddi mitte tarwis, neile ni saggedaste hirmo anda.

Mart purreles sepärrast iggakord temmaga ja arwas, et laps wägga nödder weel piddi ollema, ja sest ühtegi ei piddand moistma. Agga Trino ei hollind sest ühtegi, waid ütles: misseks laps peab sama,

seks peab temma nende kolme essimeste aastade sees sama. Mis innimenne sel aial lapse kaswatamisse jures on mahhajätnud, sedda ei woi temma pärrast mitte ni pea ehk koggoniste ennam tassuda, ehk parrandada. Nüüd on se küll, kui ma omma lapsele üks paar witsa näpsud annan, ja se ei wallota mo süddant mitte ni wägga, ja aitab paljo ennam kui siis, kui ma eddespiddi omma last pool surnuks peaksin lööma, ja se mittegi ei aitaks. Peäle sedda nääd sa jo, et lapsed mind weel ennam armastawad, kui sind, et küll sa neile keik woimust annad, sest nemmad näwad, et ma neid öiete moistlikkult armastan. Ja et nemmad mo witsa hirmo moistwad, ja se läbbi sawad parrandud, sedda woid sa küll pea nähha sest, kui sa meie küllamehhe Jürri lapsed tähhele panned, kes omma wannemattele mitte head sanna ei anna, ja kui pörsad ümberkaudo kargawad. Ja mis wimaks sest sünnib, sedda woid sa küllamehhe Reino täis kaswand lastest nähha, kedda wannemad nüüd peawad kartma. Rägi, mis tahhad! minna tahhan omma lastest römo nähha: sepärrast wöttan ma nüüd sedda waewa nähha, et ma pissut köwwa nende wasto ollen.

Sel pissokesse waese lapsel ei olnud mitte nisuggune hea emma olnud, ja temma olli sepärrast wägga wallato. Trino piddi siis ka temma wasto walli ollema. Siis mötles rummal Mart, et se piddi pat ollema, üht waest last peksta. Jummal teab, ütles Trino, et ma sedda last nendasammoti ka armastan, kui omma ennese lapsed. Selle waese lapsel ei olle jo emma mitte ellus, ma pean siis sedda teggema, mis emma woib ja peab teggema. Missuggune hea teggo olleks se küll, kui ma se eest hoolt kannaksin, et se laps ellama jääb, ja tedda hinge polest lasseksin hukka minna. Kuida woiksin ma sepärrast üks kord Jummala ees kosta, kes sedda last mo holeks annud.

Mart jäi rummalaks, et kül temma pärrast sedda ei sannagi ennam lausunud. Trino ei lasknud ennast mitte keelda, ja temma lapsed said sannakulelikkuks, joudsaks ja waggaks: armastasid ommad wannemad, teggid keik nende mele pärrast, ja saatsid neile nende wanna ea aial paljo rõmo.

26.

Lambrine.

Truto olli waene laps, kelle issa wabbatik olnud. Üks holeto ja sant tallopoeg, kelle jures ükski perres ei seisnud, sest, et ta omma perrele wägga nappiste süa, ja sandid rided andis, se wõttis sedda waest last ennese jure lambriseks. Se waene laps olli ikka pool paljas, ja piddi ennast saggedaste tühja kõhhoga maggama heitma, sest selle sandi perremehhel ei olnud saggedaste mitte leiba maias. Agga kuhho miñna? ta piddi jubba seäl perres mitto aastad seisma, ja kaswis sureks. Ühhe küllanaese käest, kes hea naene olli, õppis ta luggema; agga kui ta piddi kirriko issanda jure luggema minnema, siis ei olnud temmal mitte rided egga rahha. Temma perremees ütles ikka, et ta weel üks aasta piddi ootma.

Truto läks nüüd moisa Praua jure, ja pallus temmalt abbi ja armo. Praua küssis: mikspärrast temmal mitte rided ei olnud, et kül temma ni kaua olli teninud. Truto räkis ülles, kuida se luggu perres piddi ollema. Waene laps! ütles Praua, säh! wõtta need rided; sedda rahha ja leiba, ja kui sa olled selletud, siis tulle minno jure moisa, minna wõttan sind lambriseks. Ehk siggiwad mo lambad siis parreminne, ja pissikessed talled jäwad, kes teab, siis ellusse, mis tännini ikka surrid.

Truto sia sepärrast süddamest rõõmsaks, läks kirrikule luggema ja pärrast sedda moisa. Temma hoi-

dis lambad sure holega, aias neid ikka kuiwa karjama peäle, ja saggedaste kässa pöllo peäle. Kui üks lammas karja ma peäl talle teggi, siis ta tallus sedda tallekest koio, ja hoidis ja piddas murret nende tallede eest, otsekui olleksid nemmad lapsed olnud. Kui hummalad said noppitud, siis koggus temma igga öhto hummala warred ja lehhed, ja heitis neid omma lammaste ette. Kubjast pallus temma, et ta paljo kasse pu aggusid lasseks raiuda, et ta siis mitmesuggust omma lammastele woiks süa anda. Rehhe pappi pallus temma, et ta sedda reht mitte kangeste ei piddand kütma, kui herned said üllespandud, ja et ta neid siis ilma kütmatta weel ühhe päwa piddi parsile jätma, et herne warred rabbamisse jures mitte hopis agganaks ei saaks pekstud. Sest temma tahtis neid omma armsa lambadele anda. Herra sai sedda kuulda, ja käskis sedda nenda tehha, kui Truto tahtis.

Kui lambad süggise aial lauta said pandud, siis murretses temma se eest, et neile paljo põhko sai alla heidetud, et neil siis kuiw asse olleks. Ja et nemmad kahhes lautas ollid, siis panni temma oinad ja talled ühhe lauta ja emma lambad teise lauta. Nüüd wöttis temma keige se päwa läbbi ikka omma lambade järrele wadata ja nende eest murret piddada. Ta andis neile iggapääw nellikord süa, agga mitte paljo ühhekorraga. Agga ta heitis neile ikka middagi teist sömist ette: ükskord andis ta neile heinad, pärrast jälle agganad, siis lehhed, siis herne warred. Kui wägga külm ilm olli, tallus temma neile wet lauta, isseärranis siis, kui nemmad külma aial said nidetud.

Temma laskis ennesele monned tarjad tehha, ja kui üks lammas talle teggi, siis aias temma sedda emma lammast omma tallega lauda nurka, ja panni ühhe tarja senna ette, et se waene nödder tal mitte teiste wanna lambadest ei saaks tallatud, ja emma tedda mitte ennesest ei woiks ärralükkada, kui ta tah-

tis immeda. Siis kandis temma selle emma eest hoolt, kunni tal kangemaks sanud. Ka pallus Truto Herra käest kaks tükki solast kiwwi, missest ta ühhe tükki ühte lamba lauta, teist teise lamba lauta panni. Agga ta siddus mollemad tükkid paelade otsa kinni, ja panni neid nende kahhe lautade sees nenda rippuma, et lambad sedda woisid nolida, nenda kui naad isse tahtsid. Nenda hoitud ja toidetud ei surnud se aasta mitte üks ainus lammas, ja teisel aastal pärrast sedda teggi surem hulk lambadest kaks talled, mis nisamma hästi siggisid. Herra näggi nüüd kül, kelle sü se olli olnud, et lambad enne sedda mitte ei siggினend, ja tassus sedda head, mis temma wahwa lambrine olli teinud, temmale mitte ükspäinis kinkidega, waid andis temmale ka ühhe kasso lamba. Se teggi temmale kaks emmased talled, need andsid pärrast sedda jälle talled, nenda, et temma monne aastade pärrast jubba monned nored oinad wois ärramüa ja temmal siis weel 12 emma lambad ollid.

Nüüd surri moisa kubja naene ärra, ja kaks pissikessed nödrad lapsed jäid järrele. Kubjas, kes ommad lapsed armastas, tahtis neile ühhe hea woöra emma tua. Temma tundis kül keik tüdrukud waldas, agga temma ei leidnud nende seast keddagi, kes ollekس parrem olnud, kui Truto. Sest temma mötles isseenneses: woib Truto woörad lambad ni wägga armastada, kuida wöttab ta siis kül woörad lapsed armastada, ja ta olli sel korral kül öiete mötlenud. Temma läks siis tedda kossima, ja Truto andis temmale römoga kät. Agga se ei olnud mitte Herra mele pärrast. Kule kubjas, ütles temma, ma sowin kül keigest süddamest, so nödra laste pärrast, sedda head tüdrukut sulle naeseks, agga minna ei tahhaks mitte hea melega tedda moisast lahti lasta. Wötta tedda siis ennesele naeseks, agga tulle ja ella moisas, et so naene ikka moisa karja eest woiks murret piddada,

nenda kui ta tännini teinud. Anna omma perret teise kätte, ma annan sulle se eest pri ramato ja 150 rubla aastas palka ja toidust, ja selle eest olled sa siis moisa junkur.

Kubjas olli sega wägga rahhul, wöttis Truto naeseks, ja sai temmaga keik, mis ta ennesele wois sowida.

Nenda önnistab Jummal monnikord üht waest head last, ja ka teisi temma läbbi.

27.

N i g l a s.

Ütle mulle, mis selle wanna innimessega tahhad tehha! leiba on meil muidogi wägga nappiste — ütles Niglas omma naesele, (kes ühhe wanna innimesse ennese jure olli tenistusse wötnud.) Temma peab weiksed hoidma, armas Niglas! wastas naene. Agga, armas naene, meil on isse kolm lapsed, kes jubba weiksid woiwad karjamale aiada, mikspärrast peame siis weel sedda wanna kiddewa innimest söötma? Armas Niglas! ütles naene, eks sa mitte omma lapse pölwes weiksed olled hoidnud? Sa tead jo kül! Meie ollime ka monnikord karjamaal wallato, agga ommeti mitte nenda, kui teised karja lapsed. Sa tead, missuggune önnetus körtsi Prediko poiale sai ja missuggust kurjust teised karjamaal teggid. Minna ei tahhaks mitte, et meie lapsed nisuggust pahhandust näàksid, weel wähhem, et nemmad nisuggust pahhandust ka wöttaksid tehha. Lasse agga sedda wanna innimest lastega karjamale minna, ja neid seäl tähhele panna, et naad mitte ihho ja hinge polest ei sa rikkutud, ja sure önnetusse eest saaksid hoitud. Ma arwan, kui ta sedda teeb, siis on ta omma leiba ausaste kül ärrateninud. Niglasse palle löi punnaseks, andis omma naesele kät, ja ütles: töeste,

sul on óigus. Lasse enneminne lapsed hopis koddo ja omma silma al olla. Sa woid neile ennemast pissut kerget tööd anda, et naad mitte aiawiteks ehk laiskusse pärrast kurja peäle ei mótle, siis on korraga keik tassutud, mis se wanna innimenne sööb. Se sündis ka nenda, ja wannemad ei olle sedda ial kahhetsenud, ning lapsed wótsid pärrast saggedaste ommad wannemad se eest tännada.

28.

Wabbatik.

Terre, wanna Hans! kuida so kässi käib? küssis üks saks, kes enne sedda ühhe moisa Saremaal renti peäle olli wótnud, ja kes Perno liñnas üht endist perremeest sestsammast moisast raske tö kallal näggi. Kuida se tulleb, et sa siin tööd teed? Mis teeb so perre? Oh, armas Herra! ütles Hans, mul ei olle, Jummal parrago! mitte ennam perret. Ma ollen praego wabbatik, ja mo naene katsub siis, kuida temma waesel wisil ennast woib toita. Mo lapsed ollen ma piddand teiste tallopoiade jure tenistusse andma, ja neil ei olle seäl mitte wägga hea pólli, mitte nisugune hea pólli, kui neil minno jures olleks olnud. Sedda ma ussun kül! ütles Herra, agga kuida se tulli, et sa wabbatikkuks said? sa ollid jo muide rikkas tallomees. Jah, kül ma ollin! wastas Hans. Agga ónnetus, ja mo ennese rummalus on mind waesusse sisse saatnud. Kuida nenda? küssis Herra, ja Hans kostis: Ma tahhan teile sedda räkida, et kül mo südda wallotab, et minno sü läbbi mo lapsed sest perrest ilma jäid.

Warsti aasta pärrast sedda, kui teie meitest ollite ärraläinud, olli willi wägga kallis, sest et wägga pissut olli kaswanud. Se peäle olleksin minna kül jub-

ba leikusse aial piddanud mótlema; agga minna ei teinud sedda, waid ma wótsin siiski abbi leikusse aial, ja andsin igga úhhele temma páwa eest úhhe küllimitto wilja, ja peálegi weel súa, sest ma uskusin, et ma mitte úksi omma wilja ei woinud leikada, nenda kui muido. Se läbbi sai jubba monni wak wilja raisatud, ja mulle jäi leikussest agga pissut wilja úlle. Nüüd ma olleksin piddand se peále mótlema, et tullewal aastal willi weel wähheminne woiks kaswada, ja olleksin piddand katsuma wähhemaga perret piddada; agga ma mótlesin: küllab Jummal tullewal aastal ennam annab! kóht peab täis ollema, tulgo kust tahhes! ja ma sóin siis ommakstega wahwaste peále. Kui omma willi otsa sanud, läksin ma moisa ja laenasin ni paljo, kui mulle ial anti, ja kui se otsa sai, laenasin ma jälle.

Kewwade aial olli mo solatud kalla otsa sanud, ma arwasin ilma sedda mitte woiwad ellada; agga rahha ei olnud mitte, ennesele kalla ja sola osta. Ma läksin siis jälle moisa, ja laenasin wilja, pannin sest úks paar wakka koddo paigale, ja mis úllejänud, sega läksin ma randa räimed ostma. Kallapüüdjatel olli wägga hea meel, et ma wiljaga tullin. Naad andsid mulle agga 100 räimed úhhe küllimitto wilja eest, ja minna ollin rummal kül, et ma keik ommad rukkid kallade eest ärraandsin. Waatke Herra, se on se keige rummalam kaupleminne, mis ma omma ello aial ollen kauplenud. Ma ollen pärrast sedda, ommas ónnetusses sedda asja wast ärramoistnud. Üks wak rukkid maksis sel korral 2 rubla, ja nenda maksis úks küllimit 66 koppikad. Olleksin ma enneminne sedda wilja ärramúnud, ja rahha eest kallo ostnud, siis ma olleksin 100 räimed 15 koppika eest woind sada, agga minna ollin nelli kord ennam se eest maksnud. Senna jure tulli weel: meil ollid wägga head räimed, meie sóime neid óiete maggusa suga

rohkeste, ja sóime nende kórwas paljo ennam leiba, kui meie muido ollekſime ſónud, ülle ſedda teggi mo naene ſaggedaste werskel leiba. Pari páwa pärrast piddin ma jälle moisa minnema, wilja laenama. Agga Herra sai wihhaseks, sóitles mind petjaks, kes wilja laenab, ſedda ärramüüb ja ärralakkub, ja ei tahtnud mulle ühtegi ennam anda. Ma räkiſin ſiis, et ma kallo wilja eest ollin ostnud. Sedda ei tahtnud Herra mitte uskuda, ſest ta arwas, et ma ni rummal ei piddand ollema. Kui ma kaua kül tedda ollin pallunud, ſiis anti mulle ommeti weel üks paar wakka, agga ſe jures ſai mulle kinnitud, et ma enne leikust ühtegi ennam moisast ei piddand ſama. Kui need paar wakka otſa ſaid, ſiis ma laenaſin omma küllamehhe käest weel 4 wakka, ja piddin tootama, ſe eest 2 küllimitto kassuſid jure maksta, ja piddin weel peälegi temmale ühhe hea tükki heinamaad andma.

Wimaks tulli leikusse aeg kätte, ja ſe olli weel ſandim, kui mullo; agga minna ei ſanud mitte targemaks. Ma wótſin ommeti jälle päiwilissed, ja kui ma neile ja omma küllamehhele ollin maksnud, ſiis jäi mo wiljast ni paljo ülle, et ma paar wakka weskele woiſin wia, ja kassuſid ükſi moiſas woiſin maksta. Sega ſaatſin ma enneſe peäle hopis Herra wihha.

Süggiſe aial sóid póllo ussid mo rukki orrakſed peäaego hopis ärra. Póllo póhko olli mul pissut, ja üks hea hulk heino putus mul ka. Mo teo ellajad ſaid ſandiks, ja mo lehm ſurri ärra, ning ka paar lambad. Keik minnewa aastaſe laeno wilja, ollin ma moiſa wólga jänud, ja ei woinud mitte lota, et ma ſedda tullewa leikusse aial ſaakſin maksta. Ma ollekſin nüüd ükskord piddanud ſe peäle mótlema, et ma wähhemaga läbbi ſaakſin, ja kuida ma mu wiſil woikſin iggapäwast toidust ſada: ma ollekſin ommad täis kaswand lapſed teiste jure piddanud päiwilisſeks läk-

kitama: ennemast ühhe weikse ärramüma, et ma olleksin woinud se eest ennesele leiba sada, ja sedda leiba olleksin ma siis piddand kokko hoidma; agga ma ei teinud sedda mitte, waid ellasin ikka ilma mötteta, holetumal wisil, nenda kuida ma omma wanna wisi järrele ikka ollin ellanud. Ma laenasin moisast ni paljo, kui ma woisin, ja söin ikka wahwaste peäle, kui mul agga middagi käe olli.

Agga nüüd andis mulle Herra 3 küllimitto näddalas; sepärrast laenasin ma teiste küllameeste käest, kus ma ial woisin sada, ja ei woinud wimaks ei ühhelegi mitte maksta. Keik mo warrandus ei maksnud mitte ni paljo, kui ma kolmel aastal ollin ärrasönud ja ärrapillanud, sest willi olli weel kallimaks läinud. Mis siis muud ennam aitis, mind wissati perre peält ärra. Herra wöttis se eest, mis mul temmaga wölgo olli, mo weiksed ärra, mo lapsed piddid sullaseks ja ümmardajaks teiste jure minnema, ja minna ja mo naene peame ennast waesel wisil toitma. Need tallopoiad, kellele ma omma wölla ei olle maksnud, wihkawad mind; sepärrast tullin ma ühheks aiaks seie Perno liñna, et ma omma tö läbbi ennesele middagi talwe wasto woiksin tenida.

Nüüd ma nään kül, et mul omma ennese rummalusse ja holetusse pärrast keigest sest süüd on, agga se on nüüd, Jummal parrago! wägga hilja, et ma sedda moistan.

Tössi kül! waene wanna Hans! ütles Herra, sel wisil on jubba paljo tallopoiad löppenud. Nemmad wötwad ennast ikka ükspäinis leiwaga toita, lootwad ikka omma pöllo peäle, et naad sest omma laeno wilja tahtwad maksta, ja ei mötle mitte se peäle, kuida nemmad mu wisil ennast woiksid toita, keige ennamiste sel aial, kui willi nappiste kaswand. Nemmad ei arwa sedda mitte, et nemmad kue wakka laeno wilja eest jälle seitse wakka peawad maksma, ja et

siis pöld igga aasta ennam wilja peab kandma, mis ta igga aasta ei te. Nemmad ei mötle mitte, et naad küllimitto kasso maksmisse läbbi ikka ennam waesemaks sawad, et naad peälegi saggedaste middagi wilja eest ostwad, ilma sedda pissut järrelearwamatta, mis willi ja mis kaup maksab. Noh! jä terweks, wanna Hans! sa olled nüüd kül targemaks sanud, wöttaksid agga keik teised tallopoiad warreminne nisuggust tarkust nouda, et nemmad mitte so häddа ja willetsusse sisse ei sa.

29.

Innimenne jaksab paljo, kui temma agga isse tahhab.

Laus olli kange joma mees. Temma ei woinud mitte ühte ainust körtsi ilma jomata möda miñna, ja ei löppetanud omma liga jomist mitte enne, kunni temma ennast hopis täis olli lakkunud. Kui temmal seks mitte rahha ei olnud, siis ta laenas ehk warrastas sedda teiste käest, et ta agga iggapääw woiks joobnud olla. Kui ta joobnud olli, siis ta kiskus keikidega rido, ja sai saggedaste neist, kes mitte joobnud ei olnud, peksa, nenda et ta mittokord hopis russuks pekstud koio tulli. Kül sai ta moisa polest, kül kohto polest selle kurjusse pärrast nuhheldud, agga siiski ei parrandanud temma ennast mitte. Temma naene ja lapsed nutsid paljo koddo temma pärrast, ja piddid saggedaste nälgas ollema, sest et ta keik läbbi kurgo aias, ja keik nahka panni. Kui temma naene tedda pallus, et ta sedda liga jomist wöttaks mahha jätta, ütles temma: ei woi ma sedda mahha jätta! ma ollen haige, kui ma mitte joobnud ei olle.

Wimaks olli temma, kui rahwas lauale woeti, joobnud kirriko tulnud, ja olli joobnust peast laua-

rahwast lõnud: sepärrast sai temma siis tullewal pühhapäwal kümme pari witso, kirriko sambas. Temma waene naene ei teädnud sest ühtegi, mikspärrast temma seutud kirriko jure sai widud, ja läks selsammal pühhapäwal kirriko. Seäl ta näggi, et temma mees sambas witso sai ja nuttis sepärrast kibbedaste. Pärrast sedda läks Laus kõrtsi ja jõi ennast jälle ueste joobnuks, lõi teisi, sai kõrtsis weel ennam pekstud, kui kirriko sambas, ja tulli teisel hommikul ükskord selge peaga ja hopis haige koio.

Naene ja lapsed hakkasid temma jalgede ümber, nutsid, ja pallusid tedda, et ta mitte ennam wõttaks ni liaste jua. Ta moistis wimaks, et ta üllekohhut ja kurja olli teinud, tootas neile sedda liga jomist mahha jätta, ja ei jonud sest aiast mitte ennam õllud, egga wina, ka siis mitte, kui temmale pakkuti: sest ta ütles: kui ma sest jälle maggo saan, siis ei woi ma sedda mitte jätta, sepärrast hoidis ta ennast se eest sure holega.

Se sai temmale kül, isseärranis essimessel aial, wägga raskeks, agga ta tahtis sedda nüüd õiete tõeste, kindla melega, ja wäggise mahha jätta, ja panni ikka selle pahha himmo wasto. Nüüd sai ta jälle hea innimesseks ja tõteggiaks, kes keikidega rahho piddas, ja kedda keik hea melega sallisid, ni wägga kui enne sedda iggaüks tedda kartis ja wihkas. Kui monned sedda immeks pannid, et ta sedda rasket asja olli ärrawoitnud, ja liga jomist olli ennesest ärrasaatnud, siis ütles temma: oh! innimenne jaksab paljo, kui temma agga kindla melega, ja wäggise tahhab, ning ikka omma rammo peäle katsub. Keik, kes ütlewad: et naad sedda liga jomist mitte ei woi mahhajätta, need ei tahha sedda mitte tehha, sest muido woiksid nemmad sedda nendasammoti kui minnagi.

30.
Hea nou.

Kiso moisa rahwa wiis olli se, et naad keikis asjus omma Herra käest nou küssisid, sest et Herra neid ikka lahke melega wöttis kuulda, ja neile keige parremat nou andis, otse kui üks söbber ja issa. Nenda tulli siis ka ükskord üks noor perremees, nimmega Peter, kelle naene surnud olli, ja pissikest nödra last olli järrele jätnud. Sesamma noor perremees ütles: armas Herra! mo perrele lähhäb perrenaene ja mo lastele emma tarwis. Nüüd on mul se nou Hula Peetri tüttart, sest wallast, mis siin liggidal on, naeseks wötta, mis teie kül sest arwate? Mo armas Peter! ütles Herra, minna ei tea sest ühtegi arwada, egga sulle nou anda, sest minna ei tunne sedda tüdrukut mitte. Kas sinna siis tedda öiete tunned?

Ei kül mitte selgeste! agga ta on priske ja terwe tüdruk, moistab tööd tehha, ja saab ka pissut prudi warrandust.

Peter! Peter! ütles Herra, sul on ennam tarwis, kui sedda! Sul on üks nödder laps, sellel, kedda sa tahhad naeseks wötta, peab üks hea emma südda so lapse heaks ollema. Sulle on üks wanna kiddew emma, so naesel peab siis ka hea lapse südda ollema so emma wasto, muido saaksid sa igga päwa emma ja last häddas ja waewas nähha. Se peäle pead sa keigeennamiste waatma, kas se tüdruk ka wöttaks so emma ja lapse eest hoolt kanda. Sa tead jo kül, mis Piibli ramatus loetakse: Issa önnistaminne kinnitab laste koiad; agga emma ärrawanduminne kissub nende allused ümber. (Sir. 3, 8.)

Tössi kül! ütles Peter, agga mis nou on, et ma tedda öiete tunda saaksin? sest mul on ka omma tö, ja mo lapsel on pea emma tarwis. Ärra olle selle polest, armas Peter! ütles Herra, mitte ni wägga

ákkine, ja wótta enneminne ennesele aega, et sa sedda mitte ei wóttaks kahhetseda. Mis sa pead teggema, et sa tedda tunda saaksid, selle párrast tahhan ma sulle ommeti monda head nou anda:

1. Panne táhhele, kas ta Jummalat kardab. Se on kül hea ja kaunis, saggedaste laulo ning palwed luggeda, kirrikus ja pühha laual káia, mis Jummalakartlik innimenne ial mahha ei jätta. Agga kui ta ussub, et ta sega keik on teinud, ja et ta siis jubba hea kül olleks, kui ta sedda keik üksi agga on teinud, siis árra wótta tedda mitte naeseks, waid ussu omma Önnisteggiat, kui temma nenda ütleb: teie ollete minno sóbrad, kui teie tete, mis minna teid kässin. (Joann. Ew. 15, 14.) Kui sa siis nääd, et ta ka sannade ja teggude polest Jummala kässkude móda ellab, et ta ikka rägib ja teeb, mis óige, ja Jummala mele párrast on, siis woid sa uskuda, et ta Jummalakartlik on, ning Jummala önnistamist sulle maiasse wóttab tua.

2. Panne táhhele, kuida temma omma wannematte wasto on. Ussu mind, Peter! üks tigge ja sannakuulmatta ning armota laps wóttab sant abbiello naene, sant perrenaene, ja sant emma olla; agga kui ta ommad wannemad armastab, kül ta siis ka sind, so emma ja so last wóttab armastada; sest üks hea tüttar, kellel lahke süddа on, wóttab ka hea naene ja hea emma olla.

3. Panne táhhele, kuida ta omma norema wennakste ja óede wasto on, sest saad sinna warsti tunda, kuida ta sinno ja omma ennese laste wasto wóttab olla. Kui need pissikessed armastussega temma pole hoidwad, kül siis sinno laps ennast ka temma pole hoiab, otsekui omma lihhase emma pole.

4. Panne táhhele, kuida sullane ja ümmardaja, ning küllarahwas temmast luggu piddawad, ja sinna saad warsti nähha, missuggune perrenaene temma so

perres kül wöttaks olla. Kui perre römoga keik temma mele pärrast teeb, siis wöttab ta kui perrenaene lahke melega keik käskida, ja nemmad wötwad armastusse pärrast temma sanna kuulda, ja rahho tulleb temmaga so maiasse.

5. Arra wata mitte se peäle, kas perre, kus temma ellab, rikkas on; waid wata ennam se peäle, kuida se warrandus perresse on sadud. Isseärranis panne tähhele, kas temma emma moistlik, ja töteggew perrenaene on, sest keigeennamiste wöttab tüttar nendasammoti perret piddada, kui emma: ja kui so naene mitte moistlik ja töteggew perrenaene ei olle, siis sada sinna omma tö ja waewaga ni paljo perresse, kui sa ial tahhad, siiski ei siggi egga aita se ühtegi, ja sa lähhed hopis waeseks, kui ta sulle ka wägga suurt prudi warrandust ennesega olleks tonud, sest et ta ei moista kokko hoida, egga targaste perret piddada.

Oi, oi! ütles Peter, se woib kül keik tössi olla; agga, armas Herra! teie ollete mo süddant raskeks teinud. Ma nään sest jubba, et mul paljo mötlemist ja tähhelepannemist se jures tarwis on. Ei tahha ma mitte ni wägga sega ruttada, sest naene jääb mehhele ello aiaks, ja mees peab omma naesega ikka kous ellama. Sepärrast on tarwis, et se, kes tahhab kossida, enne öige holega tähhele panneb, ja ennast hoiab, et temma ello aial häbda ja liga kurwastust ennesele ei sada.

31.

P a l w e.

Pissoke Leno, kes omma emma wägga armastas, tulli koio, otsis omma emma, ja ei leidnud tedda mitte warsti. Koggematta läks ta kambri, ja seäl näggi temma omma emma pölweli maas ollewad. Emma

tousis ülles, kui laps kambri tulli. Leno hakkas emma ümber kinni, ja küssis, mikspärrast temma pölweli maas olnud?

Emma. Ma luggesin palwet.

Leno. Agga sa ei olnud jo mitte palwe koias, egga kirrikus?

Emma. Kas sa siis arwad, et innimenne ükspäinis agga kirrikus ehk palwe koias Jummalat woiks palluda?

Leno. Jah! ma mötlesin nenda.

Emma. Ei, mo laps! innimenne woib keikis paikus Jummalat palluda, sest Jummal on keikis paikus.

Leno. Agga minna ei nä tedda mitte!

Emma. Kas sa siis tedda kirrikus nääd?

Leno. Ei, ka mitte! agga mikspärrast käiwad siis innimessed kirrikul?

Emma. Sepärrast et nemmad tahtwad teine teisega Jummalat palluda. Sest wata! keik laulud meie laulo ramatus on palwed, mis innimessed kirrikus ühtlase luggewad, ja sepärrast lauldakse neid laulo wisi järrel, et kirrikolissed teine teist mitte palwes ei segga. Siis tulletab kirriko issand ka meie mele, kuida meie Jummalat, ommad liggimessed ja isseennast peame armastama, ning mis meie sepärrast peame teggema, temma ärratab meid, ikka truiste sedda teggema, mis meie kohhus on, temma maenitseb meid, allati Jummala peäle mötteldа, ja keik ommad teud ja kombed Jummala kässo möda seäda: temma tulletab meie mele, et meie peame surrema, ja et meie siis Jummala jure same tulla, ja öiete önsad olla, kui meie siin waggad ja head olleme olnud, agga et ka pärrast surma wägga suur nuhtlus meile saab, kui meie siin mailmas mitte Jummala tahtmisse järrele ei olle ellanud, waid kurja olleme teinud: temma trööstib meid willetsuste ja kannatamiste jures, mis innimenne siin ilmas peab kandma,

ja kinnitab meid hea nouu ja ettewôtmisses, ikka waggaks ja heaks jäda. Wimaks käime ka pühha laual, et meie seäl tahhame omma Onnisteggia kannatamist ja surma mälletada. Meie tahhame tedda temma öppetusse ja armastusse eest, mis ni suur olli, et ta meie heaks keige kibbedamat surma surri, keigest süddamest tännada, ja omma tootust ning ettewôtmist tahhame uendada, eddespiddi omma tännolikko armastust temma wasto, igga päwa ja igga tunni sees, se läbbi näidata, et meie temma käsud peame, ja keik wôttame tehha, mis ta meid on käsknud. Wata, mo laps! keige sepärrast lähhäme kirrikule.

Agga meie peame weel ennam palwet luggema, kui agga pühhapäwal, sest meie peame igga päwa, ja saggedaste Jummala peäle môtlema, sepärrast, et meie omma mele tulletame, et meie ommad sannad, teud ja môtted Jummala käskude môda peame seädma. Ja meil on jo igga silmapilkmisses kül asja Jummalat tännada selle hea eest, mis ta meile igga päwa ja igga tunni sees teeb. Keige selle pärrast woime iggas kohtas Jummalat palluda, sest temma on keikis paikus, ja näeb ning kuleb meid, olgo meie, kus tahhes, ja temma teab ka peälegi meie süddame môtted emalt ärra. Sepärrast woime ka ommas môttes palwet luggeda, sest jubba se, kui meie öiete Jummala peäle môtleme, jubba se on Jummala ees üks palwe.

Leno. Agga sul ei olnud ka mitte üks ramat käes, kui sa palwet luggesid?

Emma. Ma luggesin palwet süddamest.

Leno. Kas se nisamma hea on, kui se, et innimenne ramatust palwet loeb?

Emma. Jah wist! nisamma hea, ehk kes teab weel parrem. Sest kui sannad ja môtted süddamest tullewad, siis on se parrem, kui se, et nemmad ramatust tullewad.

Leno. Mikspärrast ei te siis keik sedda mitte?

Emma. Sepärrast et nemmad ei olle sedda öppinud, ja neid seks ei olle juhhatud, ehk sepärrast, et nemmad wägga laisad on, ehk ka sepärrast, et nemmad rummalad on, ja usfwad, et naad sedda ei woi tehha.

Leno. Kas se siis ni kerge on, süddamest Jummalat palluda?

Emma. Jah, wägga kerge! Sest, panne agga tähhele, mo laps! kui meie Jummala kartlikkud olleme ja waggad mötted koggume, siis on igga üks mötte Jummala peäle üks palwe. Mis meie mötleme, sedda woime ka öölda, olgo need sannad ka wägga kännad, ehk mitte kännad kuulda. Kui meie agga öiete Jummala kartlikkult ning süddamest pallume, siis kuleb Jummal nisuggused sannad ennam hea melega, kui ramatust loetud ehk peast öppitud pitkad palwed, mis jures innimenne peälegi pissut mötleb. Se saaks ka meie innimeste melest mitte armas olla. Kui sinna, mo laps! ühhe pitka palwe peast ollefsid öppinud, misgaga sinna mo käest leiba wöttaksid palluda, ja sa loeksid ikka seddasamma palwet, kui sa tahhaksid leiba sada, ehk sa loeksid sedda peälegi igga kord ühhest ramatust mo ees, siis ei wöttaks minna sedda mitte ni hea melega kuulda, kui sedda, kui sa omma löbbusa pallega mo jure tulled, ja mo armastusse peäle lotes ütled: armas emma! anna mulle pallokest leiba! Se tulleks siis süddamest, ja lähhäks jälle mo süddamesse, ja ma wöttaksin sulle sedda pallokest leiba ennam hea melega anda, sest et ma tean, et sul nälg on.

Leno. Kas meie siis ka woime Jummala käest middagi palluda?

Emma. Küll ikka! Isseärranis pead sa tedda andeks palluma, kui sa middagi kurja olled räkinud ja teinud. Sa pead temmast armo, kaitsmist, ja önnistamist palluma. Sa pead Jummalat tännama,

keige nende heateggude eest, mis ta sulle keige omma lomade ja targa lomisse tö seädusse läbbi igga päaw ja iggas tunnis teeb. Sa pead temmale saggedaste tootama, et sa üks hea ja wagga laps tahhad olla, ja pead siis ka saggedaste selle tootusse peäle mötlema, ja noudma heaks lapseks sada: ja se ei olle töeste mitte ni raske, kui sa agga paljo se peäle mötled, et Jummal ikka so jures on, keik nääb, kuleb ja teab, mis sa rägid, mötled ja teed, siis wöttad sa kül ennast hoida middagi kurja möttelda, räkida ehk tehha.

Leno. Oh, armas emma! ma tahhaksin ka hea melega Jummalat palluda, agga ma ei tea mitte öiete, kuida ma sedda pean teggema.

Emma. Noh! sedda tahhan minna sind kül öppetada. Kui sa, öppetusse märgiks, hommiko warra üllesärkad, mis peäle mötled sa siis?

Leno. Siis ma mötlen — pallokesse leiwa ja omma mängi asjade peäle.

Emma. Eks se mitte parrem olleks, kui sa esmalt Jummala peäle mötleksid, kes sedda wilja, kellest meie leiba teme, lasseb kaswada?

Leno. Kül ikka, pai emma! se olleks parrem.

Emma. Ja kui sa mullo haige ollid, kas sa siis ka hommiko warra warsti omma mängi asjade peäle mötlesid?

Leno. Ei, armas emma! siis ei woinud ma mittegi öse maggada, ja ei tahtnud ka mitte mängi asjad sada.

Emma. Eks sul siis mitte kül asja ei olle, Jummalat se eest tännada, et ta sind minnewal ösel haigusse ja keigesugguse önnetusse eest on hoidnud?

Leno. Jah! kül!

Emma. Ja kui sa öhto ennesedda olled wallato olnud, et ma seppärrast sulle witsa piddin andma, kas sa siis teisel hommikul ka ühhegi mu asja peäle ei mötle, kui agga pallokesse leiwa peäle.

Leno. Jah, pai emma! ma mõtlen kül se peäle, agga ma häbbenen sinno käest palluda. Sa tead kül, siis tullen ma essite sind andeks palluma, ja tootan hea laps olla, ja siis annad sa mulle pallumatta hommiko süa.

Emma. Hea kül! kui sa siis hommiko warra üllestoused, mis sa siis wõttad mõtelda?

Leno. Ma wõttan siis mõtelda: Jummal olgo tännatud, et ma sel õsel mitte haigeks ei olle sanud, nüüd saab ka mo palloke leib mul õiete häs̃ti maitsta.

Emma. Wata, mo laps! siis ollekſid sa jubba palwet luggend, sest kui sa õiete süddamest ütled: ma tännan sind, armas Jummal, et sa mind minnewal õsel haigusse eest olled hoidnud! ja kui sa se jures armastusse ja lotussega Jummala peäle mõtled, siis olled sa õiete kännaste palwet luggenud.

Leno. Eks ma siis mitte ka woiks öölda: ma tännan sind, armas Jummal, et sa ni paljo wilja olled lasknud kaswada, et ma nüüd warsti emma käest pallokest leiba woin sada?

Emma. Kül ikka woid sa sedda öölda, sest miks pärrast ei peaks sa Jummalat temma armastusse ja holekandmisse eest mitte woima tännada.

Leno. Kas woiksin ma ka öölda: armas Jummal! ma tahhan sind õiete armastada, tahhan õige hea laps olla ja ennast hoida, et sa mingisuggust kurja minnust ei nä?

Emma. Kül ka sedda, ja kui sa sedda süddamest ütled, siis on se wägga känna palwe, mis tõeste Jummala mele pärrast saab olla.

Leno. Emma! armas Emma! siis moistan ma jo Jummalat palluda, kui ma Jummalaga nenda tohhin räkida, ehk kõnneleda, kui sinnoga. Nüüd ma tahhan ka saggedaste Jummalat palluda.

Emma. Te sedda, armas laps! kui mõtled saggedaste Jummala peäle, siis ei wõtta sa ühtegi kurja tehha, ja Jummal armastab sind jälle ja kaitseb ja hoiab sind.

Leno sai heaks lapseks ja ellas Jummalale ja omma wannemattele rõmuks.

32.

Kallapüüdja.

Kui minna so assemel olleksin, minna ei wõttaks tedda mitte! ütles emma, ta on üks lakko koer, ja hopis perre on rikkutud. Armas emma! ütles Trino, temma on hea innimenne, agga ta on holetumaks sanud, ma tahhan jubba sedda pahha wisi temmast ärrasata, ja perret tahhan ka jubba nouda aitada. — Mis saaks kül ühhe targa ja hea naesele woimato olla?

Ranna Kaarl wõttis jo norelt kallapüüdmist ni wägga armastada, et ta ni kaua kui ta issa ellas, pea igga päwa merrel olli. Perrel olli sepärrast hea põlli, sest temma olli tark kallapüüdja, kellel paljo õnne olli. Ebbaussust ei teädnud temma hing ühtegi, waid agga tarkus ning joudminne ollid temma kunstid.

Agga kui temma issa surri, siis sai temma perremehheks, temma õed said mehhele, perre sai wähhemaks, ja se olleks kül siis wägga tarwis olnud, kui ta olleks põldo harrinud; agga temma ei holind sest ühtegi, waid läks kallo püüdma.

Wiimsel aastal, et temma issa ellas, ja jubba hakkas kidduma ja mitte isse randa ei woinud miñna, müüs Kaarl kallad wina eest ärra, mis kalla ostjad ennesega ollid tonud. Ja ta müüs saggedaste, kui püüd mitte suur ei olnud, keik mis ta olli püüdnud, wina eest ärra, nenda et ta mittokord ühtegi muud

koio tonud, kui agga omma rasket pead, mis ka keige päwa läbbi ei woinud prukida. Kui issa olli ärrasurnud, ja temma perremehheks sanud, siis ta weel ennam holetumaks sai, tulli iggakord joobnud koio, ja kullutas päwa maggamissega. Sepärrast sai ta pari aasta pärrast öiete waeseks.

Nüüd ta piddi kül naese wötma, sest et ta wiimne ödde mehhele sai, ja ta kossis omma küllamehhe tüttart, nimmega Trino. Wannemad ei tahtnud tüttart anda, agga Trino wöttis tedda ommeti. Kui nüüd pulmad ollid petud, läks Kaarl jälle öhto aial kallo püüdma. Trino läks hommiko pärrast tedda, enne kui kallapüüdjad male tullid, randa, wöttis wina ja öllut ja leent ennesega, läks kallapüüdjatte maiasse, teggi tuld üllesse, mis jures ta leent sojalt hoidis, ja maia sai ka sojaks.

Kui nüüd kallapüüdjad randa tullid, ja omma saki ollid male tonud, siis ollid nemmad keige ö läbbi külmetanud ja hopis märjaks sanud, sepärrast himmustasid nemmad wägga su täis wina sada. Siis tullid kalla ostjad, iggaüks neist pakkus omma wina ja öllut, ja iggaüks ütles: mo wiin ja öllut on parrem. Nenda katsusid siis kallapüüdjad keik wina ja öllut, mis randa olli todud, said joobnuks, andsid wimaks ühhe ainsa koppika eest wina, mis neile ennam tarwis ei läinud, paljo kallo, ja neil olli wimaks, keige nende tö ja waewa eest ühtegi muud kassuks, kui agga, et nemmad ollid joobnuks, ja pärrast tedda pea wallo sanud.

Trino läks Kaarli wasto, ja aitis temma kalla sagid male tua, siis ta wiis tedda selle maiasse, mis ta ni hästi sojaks olli kütnud, ja andis temmale pari su täit wina, siis soja leent, ning ka lähkri täis öllut andis ta Kaarli kätte. Se jures ütles temma: armas Kaarl, sö nüüd ning jo, ja olle römus, ma tahhan senniks miñna ja sinno kallad ärramüa. Agga

se on muidogi teäda, et ta mitte wina egga öllut omma kallade eest ei wötnud, waid rahha ehk wilja, ja koggus sest paljo, sest et se kallapüüd olli rohke olnud, ja neid ollid ka kül, kes ostsid.

Nenda olli se luggu iggapääw, ni kaua kui kallo püti, ja Kaarlil tulli sest hea pölli, et temma norik nenda temma eest murret piddas, sest ta satis temmale keik, mis temma tahtis sada, ja weel ennam, kui sedda. Temma jäi omma moistusse jure ja sai ühhekorraga jälle rikkaks. Sest selge peaga Kaarl, kes ennam ei jonud, piddas omma perre ma eest murret, ja temma norik aitis tedda truiste.

Kaarl moistis aega möda kül, mis temma naene temma pärrast olli teinud, ja mikspärrast ta sedda teinud, ja tunnistas, et ta sel korral, kui ta holeto alles olli, nisuggust naest mitte wäärt ei olnud. Temma tännas saggedaste tedda se eest, et ta tedda omma tarkusse ja armastusse läbbi wisipärralisseks ja rikkaks mehheks olli teinud. Nüüd ütles temma, nüüd ei olle sul ennam tarwis isse sepärrast randa tulla, et sa mind tahhaksid lia jomisse eest hoida, waid jä agga Jummala nimmel koio, ja wata omma perremaia ja omma lapse järrele. Sa woid mulle soja leent ümmardajaga läkkitada. Trino läkkitas temmale ikka klasi täis wina ehk toop öllut sinna jure, sest ta armastas omma Kaarlit öiete süddamest, ja temma olli sedda nüüd ka teninud, et ta heaks perremehheks, heaks abbiello mehheks ja heaks issaks olli sanud.

Teised kallapüüdjad naersid essites wägga Kaarli naest, et ta omma meest ni wägga armastas, keigeennamiste siis, kui nemmad jubba joobnud ollid, ning juttustasid koddo omma naestele sest norikust, kes randa jooksis, omma meest sötma, ja kallad temma assemel ärramüma. Agga kui nende naesed näggid, mis se tark Trino sega saatnud, teggid nemmad sedda-

samma ka, ja mehhed, kes enne ollid naernud, ollid sega wägga rahhul. Mitte kaks aastad ei olnud möda läinud, siis ei tulnud senna randa mitte üks ainus kalla ostja ennam wina ehk öllega, waid nemmad tullid keik wilja ning rahhaga, ja kallapüüdjattele sai sest paljo parrem pölli.

Wata! mis üks hea ja tark naene woib tehha!

33.

Hea kaswatud laps aitab teist lapst kaswatada.

Kaarl olli se keige wannem omma wennakste seast. Temma wannemad ollid tedda Jummala kartusses ja suure holega kaswatanud, sepärrast olli temma wagga, armastas ommad wannemad ja kulis keikis assjus nende sanna. Temma olli jubba warrakult ommast emmast öppinud luggema, ja lugges heamelega katekismusse laulo ja Piibli ramato seest; agga mis temma lugges, sedda tahtis temma ka moista, ja küssis sepärrast saggedaste omma emma käest: mis se ja teine ramatus piddi tähhendama? Agga kui emma temmale sedda ei woinud öölda, siis piddas temma sedda meles kunni pühhapäwani: siis ta läks kirrikule ja küssis sedda kirriko issandalt. Sellepärrast römustas kirriko issand wägga, selletas temmale mitte ükspäinis sedda ärra, mis ta tahtis teäda sada, waid ütles temmale weel peälegi ni monda teist head, andis temmale paljo head öppetussed, kuida temma piddi noudma öiete waggaks ja heaks sada, ja piddas temmast paljo luggu. Sepärrast läks Kaarl saggedaste kirriko issanda jure ja räkis temmale monnikord pitkad juttud, mis ta ühhest juttoramatust olli luggenud, ja kirriko issand römustas, et ta olli tähhele pannud, ja näitis temmale, mis ta igga ühhest

juttust piddi õppima, ja kuida temma sedda omma kassuks piddi prukima: et ta head õppiks armastama, ja kurja wihkama. Kui Kaarl katekismusse ramato seest lugges, siis ei õppind ta mitte need sannad peast, waid ta panni need kässud ikka tähhele, mis nende sannadega ollid kästud, ja mis ta nende móda piddi teggema ehk mahhajätma, et ta ikka Jummala mele pärrast woiks ellada ja tehha.

Kui nüüd Kaarl 16 aastad wanna olli, ja kirriko issanda jure tulli luggema, siis olli temma se keige targem, keige luggemisse laste seas. Temma moistis ennam kosta, kui teised said moista. Sest kui ka monni omma katekismusse ramato kül hästi peast moistis, siis ei woinud ommeti ükski neist, nenda kui Kaarl, omma ennese sannadega üttelda, mis katekismusse sannad tähhendasid, ja kuida se piddi moistetud sama. Sepärrast kitis kirriko issand tedda wägga, ja nimmetas tedda keikile õppetusse märgiks.

Omma wannemattele teggi Kaarl paljo rõmo, temma waggadusse ja sannakuulmisse läbbi. Keik, kes tedda tundsid, armastasid tedda, isse moisa Herra, kellel sel aial sullast tarwis läks, ütles, et se piddi kahjo ollema, kui se pois moisa perre seas saaks rikkutud, ja jättis tedda temma wannematte jure nende rõmuks, troostiks ning palgaks.

Agga Kaarl ei luggend mitte ükspäinis isse, waid ta õppetas ka ommad noremad wennad luggema, ja rääkis neile jälle, mis ta neist sündinud asjadest Piibli ramatus, ehk ühhe jutto ramatus olli luggend, ja mis kirriko issand temmale sest olli üttelnud, ja nenda aitis temma ommad noremad wennad kaswatada, ja tassus omma wannemattele sedda waewa ärra, mis nemmad temma kaswatamisse pärrast ollid näinud. Kui temma ka muido omma wennakstega ühhe tö kallal ehk koddo kous olli, panni ta ikka nende kõnned, ja keik, mis nemmad teggid ehk mahhajätsid,

tähhele, ja aitis neid ikka ennast jälle parrandada, kui naad ollid eksinud, ja nemmad teggid hea melega keik temma mele pärrast; sest nemmad armastasid tedda, sepärrast et temma neid armastas, ning ikka tassase melega neid nomis ja maenitses.

Nenda tulli Kaarl ükskord omma pissokesse wennaga, kelle nimmi Willem olli, süggise aial kirrikult. Koio tulles läksid nemmad ühhe naire aiast mödda, ja Willem ütles: ota pissut wennike, mul on nälg ning janno, ma tahhan siit ülle aia astuda, ning mulle üks paar naired wötta. Ehk tahhad sa ka sada?

Kaarl. Armas Willem! need naired ei olle jo mitte sinno pärralt, kuida sa neid julged wötta?

Willem. Mis se teeb? ma tahhan agga kaks naired wötta.

Kaarl. Kui sa ka weel wähheminne wöttaksid, mis mitte so pärralt ei olle, ja teise omma on, sedda ei pea sa ial mitte wötma.

Willem. Mis kül se mees kahhe naire pärrast holib! kas need temmal ennamaks ehk wähhemaks on, sedda ei panne temma mittegi tähhele.

Kaarl. Kui ta siin olleks, ja sinna neid temmalt palluksid, siis wöttaks ta neid sulle wissiste hea melega anda; agga ilma temma teädmatta ei tohhi sa neid ommeti mitte wötta, sest ni hea melega temma neid sulle annaks, kui sa tedda sepärrast woiksid palluda, siis wöttaks ta sind nüüd wargaks söimada ja sind peksta, kui ta sind sest kätte saaks, ehk nääks sind sallaja ülle temma naire aia kargawad.

Willem. Agga nüüd ei tea temma sest ühtegi, ja kuulda ei sa temma sedda wissiste mitte.

Kaarl. Armas Willem! nenda mötlewad keik wargad. Wähhema ning tühja asjade jures hakkawad nemmad, ja tapmissega löpwad nemmad. Nemmad ussuwad ikka, et ükski nende wargussest ei tea, ja siiski saab se awwalikkuks.

Willem. Ei, armas Kaarl! nisuggune warras ei olle ma mitte, ja nisugguse wargaks ei tahha minna ka mitte jäda, ma tahtsin agga nälga ja janno aiada.

Kaarl. Sega wabbandad sa ennast se kord, teisel korral on sul jälle teine wabbandaminne, ja sa wöttad jälle warrastada, ni kauaks, kunni sa sedda mitte ennam ei woi mahhajätta. Kül sa ei surre sest mitte, kui sul ni kauaks nälg ning janno on, kunni meie koio same, ja siis saab se weel parrem sulle maitsta; sest sa tood siis puhta süddame tunnistust ennesega koio, ja woid julgeste issa ja emma silmi wadata. Kas sa sedda kül woiksid tehha, kui sa olleksid warrastanud?

Willem. Issa ja emma ei tea jo sest ühtegit!

Kaarl. Siis tead sinna sedda ommeti, ja emma on sulle kül saggedaste üttelnud: et sa ühtegi ei pea mötlema, räkima egga teggema, mis issa ja emma ei woiks nähha egga teäda. Kui sa sedda tahhad tehha, mis issa ja emma ei pea mitte teädma, se ei olle siis wissiste mitte öige, waid pahha.

Willem. Pai Kaarl! ärra ütle ommeti issale ja emmale sest ühtegi! Ma tahhan hea melega kannatada, kunni ma koio saan, ja kui mul ka weel ennam nälga ja janno olleks.

Kaarl. Eks sa nüüd tunne, et innimenne separrast kurja ei tohhi tehha, et ükski sedda ei nä? Eks sa ka tea, et kui ükski innimenne sedda kurja ei nä, siiski ikka kegi on, kes sedda on näinud?

Willem. Oh, armas Kaarl! sa teed mind öiete kartma! Kül tean ma sedda, sa olled mulle saggedaste üttelnud: Jummal nääb sedda, sest temma on keikis paikus, temma nääb ja teab keik, mis meie räkime, mötleme ja teme. Oh Jummal! nüüd on temma sedda kuulnud, et ma tahtsin warrastada.

Kaarl. Mis sa nüüd kül wöttad tehha?

Willem. Mis pean ma teggema? Jummal teab nüüd, et ma üks pahha laps ollen, et ma tahtsin warrastada — (ta hakkas nutma.)

Kaarl. Mis sa siis wóttad tehha, kui issa ja emma so wallatust on náinud?

Willem. Oh! siis ma pallun neid andeks, ja tootan, et ma sedda wallatust ial ennam ei tahha tehha, ja et ma tahhan hea laps olla.

Kaarl. Ma arwan, et sa ka Jummalat pead andeks palluma, ja tootama, sedda kurja mitte ennam tehha, siis wóttab Jummal sulle ka andeks anda, sest kui se so tóssine kindel nou on, sedda mitte ennam tehha, siis on Jummal weel heldem, kui meie wannemad, ja annab sulle wissiste andeks.

Willem. Armas Kaarl! sedda ma tahhan ka tóeste tánna óhto tehha.

Kaarl. Kui sa omma emma olled wihhastanud, kas sa siis ka óhtoni otad, enne kui sa tedda andeks palluд?

Willem. Ei mitte! waid ma pallun warsti andeks, muido olleks ta jo ni kaua mo peále kurri.

Kaarl. Mikspárrast tahhad sa siis óhto wast Jummalat, kedda sa olled wihhastanud, andeks palluda?

Willem. Kas ma siis sedda siin warsti woín tehha?

Kaarl. Miks mitte? Jummal kulis ja nággi sind, kui sa naired tahtsid warrastada, nenda kuleb temma sind ka nüüd, kui sa omma eksitusse párrast kahhetsed ja temmalt andeks palluд.

Willem. (nuttis ennam, panni káed kokko ja langes aia áres pólweli mahha, ja útles): Oh, armas Jummal! anna andeks, et ma tahtsin warrastada, ei tahha ma sedda ello aial ennam mitte tehha!

Kaarl langes temma kórwa pólweli mahha ja lugges sedda 11. salmi sest 124. laulust, mis wanna

laulo ramatus leitakse, ja mis ta peast olli öppinud. Siis hakkas Willem temma ümber kaela, tännas tedda temma maenitsusse eest ning pallus ka tedda andeks.

Nüüd tousid mollemad ülles, ja läksid löbbusa melega koio pole. Te peäl räkis Kaarl weel ühhe jutto ühhest heast lapsest, kes ial ei wötnud walletada, ja sepärrast keige kurja tö eest sai hoitud.

Kui naad koio tullid, hakkas Willem omma emma kaela ümber, nuttis ja tunnistas temmale, et ta tahtnud nairid warrastada, agga et temma hea wend tedda se eest olli hoidnud, ja et ta tedda olli aitnud Jummalat andeks palluda. Pai emmake! ütles nüüd Kaarl, selle waesel poisikessel olli suur nälg ja janno, ja arwas sepärrast mitte sureks pattuks, kui ta ennast ühhe pari woöra nairega wöttaks jahhutada, agga wist! armas emma! temma on muido üks hea laps, ja on sedda patto wissiste süddamest kahhetsenud. Oh! sa hea wennake! ütles Willem, nüüd wöttad sa mind weel peälegi wabbandada. Emma sillitas tedda, ja nuttis römo pärrast, et temmale nisuggune moistlik ning wagga poeg olli.

Nenda Kaarl iggapääw ommad wennad headussele juhhatas. Kui temma issa ja emma ollid ärrasurnud, siis olli temma omma wennakste issa, kaswatas neid, ja piddas nende eest murret. Temma olli se jures ikka löbbus, sest temmale olli hea süddame tunnistus, teggi nobbeste tööd, ning Jummal önnistas temma töteggemist, ja ta sai keikist, kes tedda tundsid, armastud ja auustud. Ta sai wägga wannaks, näggi lapsi ja laste lapsi, ning surri wimaks rahhoga, nenda kui ta olli ellanud. Keik wötsid temma surma pärrast nutta, ja weel kaua aega pärrast temma surma räkisid head wannemad omma lastele wanna wagga Kaarlist.

34.

Pahhad naabrid.

Ükskord tullid need tallomehhed sest surest küllast, mis krono moisa Pettawa waldas on, kohto ette, ja kaebasid omma küllamehhe Mihkli peäle, et temmal ennam ja parremad heinamaad piddid ollema, kui neil, ja et temma lausuja piddi ollema. Nemmad tahtsid, et need maad kohto polest piddid ueste jäggatud, ja et Mihkel omma lausumisse eest piddi nuhheldud sama.

Mihkel sai kubja läbbi kohto ette kutsutud, ja ta tulli senna omma kaebajattega. Kohhus küssis temma käest: kas temmal ennam heinamaid piddi ollema, kui temma küllameestel?

Ennam heino on mul kül, ütles Mihkel, agga mitte ennam heinamaad, sest need heinamaad said meile pärrast ma wahhetamist ühhesuggusel wisil jäggatud, ja meie heitsime liisko. Olleksin minna suremat tükki sanud, siis olleks se ka selle eest sandim olnud, kui teised. Et se sel korral keik wisi pärrast ja öigusse möda sündis, sedda teab kül se külla kubjas.

Kohtomoistja. Agga sa ütled isse, et sul ennam heino on, kui teistel.

Mihkel. Oh! ma tahhan weel ennam ütelda: mo heinamaad on ka paljo parremad, kui teiste heinamaad, agga nenda ei olnud nemmad mitte, kui ma neid sain.

Külla kubjas. Se on tössi, mis ta rägib.

Mihkel. Ma läksin warsti nende kallale, laastasin keik tühjad sandid oksad ning poösad ärra, ning jätsin agga üksikud puud tarwilisse warjo pärrast seisma: siis ma lükkasin keik ärra ja täitsin nendega augud, nenda et nüüd mo heinama ni sille kui se pörrand siin on: ja sepärrast woin ma nüüd nobbeste ja keelmatta omma wikkatiga peäle raiuda, ja keik rohto

puhtaste ärranita. Sedda aega, mis ma sellepärrast kullutasin, ollen ma jälle niitmisse jures kätte sanud, ja ollen ennam heino sanud. Monne samblaste kohtade peäle maripputasin tuhka, mis ma seks nouuks sure holega koggun, ja seäl kaswab nüüd keigeparras hein. Ühte kohta, mis soo olli, teggin ma ühhe krawi, ja ollen sepärrast head heino sanud, mis ma jubba kaks kord aastas nidan. Ka ei olle ma sedda waewa mitte sureks pannud, et ma omma heinama ümber ollen aeda teinud, et woórad ellajad ei woi sedda mitte ärratallada. Olleksid sedda keik mo küllamehhed ka teinud, siis saaksid nende heinamaad nisammoti ka head ollema, kui minno heinamaad, ja ei wóttaks mitte uut jäggamist tahta.

Külla kubjas. Se on tóssi, mis ta rägib.

Tallomehhed. Agga temmal on ennam ja parremat póldo, kui meil on.

Mihkel. Ausad kohtowannemad! Póllo tükkid said meile ka wahhetamisse aial liisko läbbi jäggatud, ja külla kubjas woib sedda tunnistada, et mo póld, mis minnust woeti, parrem olli, kui se, mis mulle selle eest jälle anti, ja et ma keikis paikus enneminne sandimad kui parremad maad sain.

Külla kubjas. Se on tóssi!

Mihkel. Agga ma ollen omma póldo hästi harrinud, ja wägge senna peäle weddanud. Sest nenda, kui ma aasta aastalt ennam heino sain, nenda ma woisin ka ommad weiksed parreminne toita, ning ka ennam weiksed piddada. Ja siis ma woisin suremat hulga ólgi sónniko sekka heita, sepärrast on siis mo póld nüüd parrem, kui nende póld; agga nemmad olleksid seddasamma hea luggu ka woinud sada, kui nemmad agga olleksid nendasammoti ka teinud, kui minnagi, kes ma sepärrast ollen waewa näinud. Se on kül teäda, et naad sedda kül hea melega nääksid, kui ma keik hästi parrandaksin ja heaks

teeksin, et nemmad sedda minnust woiksid ärrawötta, ja mo rasket werrewaewa ommaks kassuks prukida.

Kohtomoistja. Jah! sedda katsugo nemmad, kui naad kunninga nuhtlust tahtwad sada: Agga nemmad kaebawad ka, et sa üks lausuja pead ollema.

Mihkel. Ma ei tea mitte, missuggust lausumist nemmad mulle süüks andwad.

Üks tallomees. Sa olled keik meie weiksed ärraannud: sest keige külla sees ei siggi ühhegi jures weiksed mitte, kui agga ükspäinis sinno jures. Igga aasta wiib hunt monned ellajad meitest metsa, ja sinnult mitte. So lapsed sawad kül ka monnikord haigeks, agga nemmad sawad ikka jälle terweks, meie lapsed surrewad teine teise järrele ärra. Meie laename igga aasta leiwa wilja, ja sul on ikka kül. Meie willi lähhäb saggedaste hukka, ja sinna leikad ikka head wilja, sega ei woi mitte öige luggu olla.

Mihkel. Kül ikka, wennike! Se sünnib keik öigel wisil, ja kui teie ollete wöllutud, siis ollete isse ennast ärrawöllunud, mitte minna!

Et mo ellajad kossuwad ja siggiwad, se polle kül mitte immeks panna: sest nemmad sawad mo jures hästi tallitsetud ja hoitud, ja mul on keik nored ellajad: sest et ma ikka neid kaswatan, ja wannad ärramüün, ehk mu wisil ärrasadan. Heinade eest ollen ma murret piddanud, mul on kül, ning siiski kannan ma se eest hoolt, et mul ikka sest middagi üllejääb. Sest talline aeg ei olle mitte ikka ühhesuggune. Agga teie ei olle ühhegi asja eest murret piddanud, lassete ommad weiksed, mis teie waesel wisil agganatte ja ölgedega ollete toitnud, talwe aial pool nälga surra, ja siis ütlete teie, et teie ellajad ei kossu, kes teggi? Tallitsege ja hoidke ommad ellajad nenda kui minna, siis sawad nemmad ka teie jures kossuda ning sigginedа, kuidas minno jures.

Sa kaebad, mo wennike! et hunt teie ellajad ärra-wiib, ja minno mitte; agga sa woid julgeste uskuda, kui minna ommad weikſed lasſekſin metsa kaudc jooks-ta, kui teie, siis wiiks hunt mo weikſed nendasammoti ka ärra, kui teie weikſed. Agga millal olled sa näi-nud, et mo weikſed ilma karjatſeta ja ilma koerata on olnud? Kas se siis lausuminne on, et ma ommad weikſed hoian?

Sa ütled, et teie lapſed surrewad, ja et mo lap-ſed terweks sawad. Se polle imme, sest ma murret-ſen se eest, et mo lapſed ikka puhtaste sawad petud, et nemmad wisi pärrast ja kassinaste ellawad. Kui nemmad haiged on, siis ma otsin warsti arsti jures nou ja abbi, kui ma ka sepärrast pari rubla pean kullutama, sest ni paljo on nemmad ikka wäärt, ja selle eest sawad nemmad jälle terweks. Agga teie lähhäte essite keik wannad naeſed küssima, ja annate omma lastele keik sisse, mis iggaüks teile ütleb hea ollewad, kes nisamma rummal on, kui teiegi, ja se läbbi tete omma laste haigust weel öälamaks. Siis weate keik solapuhhujad kokko, kedda teie agga kätte sate. Need tewad omma naero wäärt tempusid se jures, laskwad ennestele maksta, naerwad teid ebba-usklikkud innimesſed teie selja tagga, ja se haigus ei jä mitte ikka nenda, kui ta on, waid ta saab wanne-maks ja otse sepärrast öälamaks. Wimaks lähhäte siis kül ka ühhe arsti jure; agga nüüd ei woi temma ka mitte ennam parrandada, et se haigus teie rum-mala teggude läbbi parrandamattaks on sanud. Kes on teid kül siis ärrawöllunud? Teie enneste ebbausk on teid omma laste mörtsukaks teinud! Kas ma se-pärrast lausuja ollen, et ma parreminne omma laste eest hoolt kannan, kui teie omma laste pärrast tete?

Et teie igga aasta leiwa wilja laenate, ja minna mitte, kuida teie sedda woite immeks panna? Teie ütlete isse, et mo pöld ennam wilja kannab, kui teie

pöld, sest et ma temmale ennam wägge annan, ja tedda parreminne harrin. Ma tahhan sulle weel ennam üttelda, wennike! minna söön ka omma perrega pea iggapääw kartuhwlid, kapsad, kalid, nairid, herned, läätsed, tatrad, ja saggedaste suitsetud ja solatud lihha senna körwa. Ja se on muidogi teäda, et ma paljo wähheminne, kui teie, solatud kalla söön, ja seeb se on, et mo perres paljo wähheminne leiba süakse, kui teie perres. Ja kui mul ka ükskord üks paar wakka leiwa wilja puduks, siis ma ostan sedda enneminne, kui et ma sedda peaksin laenama ja kassusid senna jure maksma: sest et ma paljo heinade eest ollen murret piddanud, siis ma müün igga aasta ellajad, ja mul on mo rubbel rahha ikka maias. Kas ma siis omma leiwa kokkohoidmisse läbbi teie leiba ollen ärrasönud, et teie sepärrast peate laenama?

Wimaks on mul saggedaste head wilja olnud, kui teie willi hukka läks, kuida minna sedda teggin, sedda tahhan ma sind öppetada, wennike! Panne agga essite tähhele, et üks pöld, mis hästi on wägge sanud, mitte ni pea hukka ei lähhä, isseärranis kui ta sui wilja kannab. Ühhel aastal olli us süggise aial ni rohkeste pöllul, et kui külli aeg tulli, pöld hopis täis ussisid olli. Teie heitsite need kännad rukki iwwikessed usside ette, ja nemmad söid keik teie rukkid ärra. Mul ei olnud mitte se meel ja nou, ma weddasin ussinaste ommad rukkid pöllult ärra, kordasin seddasammat pöldo, ja külwasin jälle rukkid körre pöllo peäle. Minnul ollid orrased, ja teil mitte, ja mo wäggew pöld andis mulle ommeti head wilja. Ommad odrad külwasin ma kässa pöllo peäle, ja leikasin sest kümme wörra, kui mul seemned olli olnud.

Aasta enne sedda olli süggisene aeg wägga märg, saddas iggapääw wihma, agga külwi aeg olli kätte tulnud. Teie heitsite ommad rukkid wee sisse, üks ossa sest läks pimale, teine ossa sai umbrohhust ärra-

lämmatud. Minna mõtlesin: jo se wihm ommeti ükskord lõppeb, mo wäggewa ma pärrast woin ma ka pissut hiljaminne külwada. Wihma saddo lõppes wimaks, ma külwasin, ja leikasin pärrast wägga head wilja. Kas se kül lausuminne olli?

Aasta enne sedda olli süggise wägga kuiw aeg; Lauritse pääw tulli, teie heitsite omma wilja kuiwa põrmo sisse, kündsite sedda sisse, ja katsite sedda põrmoga kinni. Paljo sest läks hukka, monni iwwike iddanes, ja kuiwas jälle ärra, ja teil ollid sandid rukki orraksed, ja pärrast sedda sant wilja leikus. Minna ootsin jälle wihma järrele, ja ei holinud Lauritse päwa pärrast ühtegi. Kui se mulle wimaks agga wägga kauaks jäi, siis ma hakkasin louna aial kündma, kündsin süggawaste, ja põõrsin se läbbi sedda mulda, mis weel niiske olli, alt ülles piddi. Kui õhto tulli, külwasin ma ommad rukkid waggude peäle, ni paljo kui ma ollin künnud. Kange uddo teggi õse mulda ja iwwikessed niiskeks, ja hommiko aial ma heästasin sedda kinni. Keik mo rukkid iddanesid, ja mul tulli känna rukki orras, ja ma sain paljo leikada. Kas se kül lausuminne olli? Ja mis kahjo ollen ma teile sega teinud?

Keik tallopoiad ollid wait.

Oh, teie kelmid! ütles nüüd kohto Herra, nisuggusse mehhe peäle julgete teie kaebada, kes keige parremat kitust on teninud; ja tedda tahhate teie lausujaks tehha, kelle käest teie keik peaksite õppima!

Andke temmale kät, ja pälluge temmalt andeks, et teie ni tiggidad temma wasto ollete olnud, ja siis minge koio, ja õppige temmast tössist tarkust. Ja kui teie weel ükskord nisuggust rummalat asja kaebate, siis ei sa teie mitte nuhtlematta siit ärraminna. Nüüd kiitsid kohto Herrad Mihklit weel peälegi wägga, ja temma kaebajad läksid häbbiga ärra.

35.

Tánnolik kaswatik.

Luddi olli waene laps. Temma issa surri weel ennesedda, kui luddi olli sündinud, ja temma emma siis, kui ta agga 3 kuud wanna olli. Üks waene wabbat naene, kes üks paar näddalad teed ühhe tütrega olli lapse wodi sanud, hallastas selle waese pissokesse Luddi peäle, ja wöttis tedda ja omma tüttart ühtlase immetada. Se olli kül waewaks mollemad lapsed toita, sest ta olli isse waene, ja wois omma mehhega agga nappiste ni paljo tenida, et naad waesel wisil woisid ellada: issearranis nüüd, et temmal kaks lapsed hoida, toita ja katta olli. Siiski ei kaeband temma omma häddа ühhegi innimessele, ja ei otsind mingisuggust abbi, waid lotis Jummala ja omma joudsa tö peäle, ja kaswatas ommad lapsed ni hästi, kui ta wois.

Kuus aastad olli temma kaswatik jubba ta jures olnud, ja ta armastas sedda last ni wägga, kui olleks se temma omma lihhane laps olnud. Luddi olli ka armas pissoke poisike, kes omma leiwa emma keigest süddamest jälle armastas, ja temmale paljo rómo teggi. Agga nüüd surri wabbatik ärra, ja temma naene ei teädnud mitte, kuida ta isseennast ja need mollemad lapsed piddi toitma. Wimaks läks ta moisa, ja räkis Herrale omma hädda ja waewa. Herra kitis tedda, et ta selle waese lapse peäle olli hallastanud, käskis temmale moisast ni paljo wilja anda, et ta omma tütrega mitte ei piddand nälgas ollema, ja pissikest Luddit wöttis ta moisa: sest temmal olli agga üks ainus poeg, kelle pois Luddi piddi ollema. Luddi römustas wägga, et ta moisa piddi jäma, agga kui ta moisa sai widud, ja temma leiwa emma ärraläks, siis nuttis ta ommeti wägga, ja ei woinud sedda mitte unnustada. Ka temma leiwa emma nuttis, otsekui olleks ta omma lihhasest lapsest lahkunud.

Luddi hakkas nüüd moisas tenima, wöttis omma noort Herrat passida, ja sai selle käest mitmed maggusad su täit süa, mis Luddi mitte ei sönud, waid paigale panni. Kui temmalt küssiti: mikspärrast ta sedda teggi? siis kostis temma: et ta sedda omma armsa leiwa emmale tahtis läkkitada. Selle tännolikko armastusse pärrast armastasid tedda moisa wannemad, ning keik moisa perre.

Temma noor Herra sai aasta pärrast sedda ühhe öppetaja, ja piddi nüüd kolis käima. Se ei olnud mitte nore Herra mele pärrast, kes tännini olli ikka omma Luddiga mänginud. Luddi käis ka kolis, agga ta piddi nurkas istuma, ja ehmed noppima. Se ei olnud jälle mitte Luddi mele pärrast, sest temma olleks ennemast luggenud ja kirjotanud. Moisa koolmeister, kes tark mees olli, pallus moisa Herrat, et ta wöttaks lubba anda, et Luddi nore Herraga tohhiks ka öppetust kolis kuulda, ning öppida. Herra lubbas sedda, ja nüüd käis noor Herra hea melega kolis ja öppis Luddiga woito; agga Luddi olli ikka pissut ennam öppinud.

Monnikord ütles Herra kül selle koolmeistrile: agga mis sest wimaks peab sama? Se pois saab otse kui mo poeg kaswatud, wimaks ei sa temma sullaseks ennam kölbada. Olgo! ütles koolmeister, siis andke temmale pri ramato, temma wöttab kül korda sada; sest temmal on tark pea, ja wöttab paljo öppida. Se jäi siis nenda. Luddi öppis wahwaste peäle, ja se jures wöttis ta lustiga kärnerit aitada, ning kärneri ammetit öppida. Sepärrast armastas kärner tedda wägga, ja näitis temmale ning öppetas tedda keik, mis ta tahtis teäda ja öppida, nenda, et ta kahhe aasta pärrast nisamma paljo moistis, kui kärner isse.

Kui Luddi nüüd ühhe kenna rosi eest, mis ta isse olli kaswatanud, ja Praualc töi, ehk essimesse wilja eest ühhest puust, mis ta isse olli pokinud, ehk ühhe

turblast tehtud pingi eest, mis ta sallaja olli teinud, ehk mu nisugguse asja eest Herrast ja Prauast rahha sai kinkitud, siis hoidis ta sedda paigale, ja läkkitas sedda ikka omma leiwa emmale, kedda temma ka saggedaste temma sandi pissokesse maias käis kuulmas, ja tedda temma armastusse ja kaswatamisse eest tännamas.

Otse sel aial, kui noor Herra Saksamale sure koli peäle piddi minnema, surri moisa kärner ärra. Luddi ei läinud siis mitte omma nore Herraga, waid jäi kui kärner moisa.

Nüüd sai temma weel ennam jodorahha. Sest Luddi tõi saggedaste omma moisa wannemattele rosid, aia pu wilja ning aia rohhud ühhel aial, kus ühhegil neid weel ei olnud, ja woörad, kes moisas ollid, kiitsid tedda temma joudsa tö ja tähhelepannemisse pärrast, ja andsid temmale kinkitussed. Nüüd ostis ta selle tüdrukule, kes temmaga üht pima immend, ka middagi: ühhe rättiko, pölle, ehk muud nisuggust. Ja se hea tüdruk tännas tedda se eest keigest süddamest. Kui se tüdruk tedda moisa aedas tulli waatma, siis kinkis Luddi temmale rosid, ounad, ehk marjad, mis ta ikka omma emmale wiis.

Noor Herra, kes Luddit kui omma wenda armastas, sest et ta temmaga olli üllleskaswanud, kirjotas saggedaste Saksamaalt Luddile, ja se römustas nisugguse ramato pärrast ennam, kui et ta keige suremat kingitust olleks sanud, ja ta ei woinud otse mitte sedda aega otada, et noor Herra jälle taggasi piddi tullema. Wimaks sai öldud: pole aasta pärrast tulleb noor Herra jälle koio, ja Luddi, kui ta sedda kulis, kargas öiskades. Agga pea pärrast sedda sai wanna Herra haigeks ja surri ärra. Nüüd piddi noor Herra warsti koio tullema, et ta ommad moisad woiks omma wallitsusse alla wötta. Luddi läks moisa töllaga temma wasto, ja mollemad römustasid, et nemmad jälle teine teist nähha said.

Kui nüüd noor Herra moisad ennesele olli wõtnud, siis ütles temma: Luddi, ma armastan sind kui omma wenda, sinna ei woi mo sullane mitte olla! Säh! siin on sulle so pri ramat. Kas ma siis praego sepärrast pean moisast ärraminnema? küssis Luddi, ja hakkas kibbedaste nutma. Kui sa minnust ärralähhäksid, Luddi, siis wõttaksin minna nutta. Jä minno jure! sul ei pea ühtegi wigga ollema. Mis ma pean siis teggema? küssis Luddi rõmoga. Mis sa tahhad! ütles Herra. Hea kül! ütles Luddi, siis ma jään kärneriks, sest se ammet on wägga mo mele pärrast. Olgo siis! wastas Herra, ja andis temmale nisuggust palka, et ta isse ennast wois toita.

Nüüd jooksis Luddi täis rõmo omma leiwa emma jure, kes jubba monda aega olli kiddumas, ja ütles: minna ollen praego moisa kärneriks sanud, ja pean isse perret piddama. Olle nüüd ni hea ja tulle mo jure, et ma woiksin sulle tassuda, mis sa olled mulle head teinud. Sest sinnule lähhäb nüüd nisammoti hoidmist ja järrelewaatmist tarwis, kui minnul sel aial, kus sa waese lapse peäle hallastasid, ja mo ello päwad omma ennese werre waewaga hoidsid. Ja, et agga so laste käed sind wõttaksid harrida ja toita, siis anna mulle omma tütre naeseks, kellega minna üht pima ollen immenud. Oh Jummal! ütles emma, ja tõstis ommad kokkopandud käed ülles, mo hea armas poeg! eks ma siis mitte jubba kül head sinnust olle sanud, selle eest, mis ma sulle ollen teinud? ja siiski tahhad sa weel peälegi sedda head mulle tehha. Jummal õnnistago sind. Temma ei woinud halledusse pärrast mitte ennam räkida, ta nuttis, langes põlweli mahha ja tännas Jummalat wagga süddamelikko palwega. Luddi ja selle naese tüttar langsid ka emma kõrwa põlweli mahha, nutsid ja pallusid Jummalat, et ta temma ello päwad wõttaks jätkada, et nemmad omma emma õnnistamist woiksid ennesele tenida.

Siis naad tousid maast ülles, läksid moisa ja wötsid kärneri hones ellada.

Herra sai kuulda, et Luddi omma leiwa emma ennese jure olli wötnud ja temma tütre tahtis naeseks wötta, ja ütles siis temmale: Luddi, sepärrast wöttan minna sind löpmatta armastada. Herra teggi temmale wägga head pulmad, wiis pruti isse kirriko Issanda ette laulatamisseks, ja juttustas omma wöörastele, kui wägga tännolik Luddi omma leiwa emma wasto olnud, ja keik wötsid tedda sepärrast armastada ja temma söbrad olla.

36.

Joudsad töteggewad lapsed.

Ükskord läks ühhe saksa tölla jures tee peäl söites middagi katki, ja kutsril ei olnud mitte köit, misgaga temma sedda olleks woinud kinni sidduda. Herra näggi emalt ühhe pissikesse maia, ja läks senna, ennesele ühhe köie toma. Temma arwas, et ta seäl üsna waesust piddi nähha sama, ja panni immeks, kui ta näggi, et neil innimestel seäl maias mingisuggust asjast pudo ei näitnud ollewad. Tubba olli puhhas, kuus lapsed ollid keik puhtaste ja hästi rides, nemmad ollid prisked ja punnased, otse kui olleks neil ikka kül käe. Herra panni sedda immeks.

Jah! ütles wabbatik, selle hea pölwe luggu pärrast woin ma kül ommad lapsed tännada. Kui nemmad mitte ni hästi ei wöttaks tööd tehha, siis saaks se mulle kül waewaks olla, neid toita. Nüüd küssis Herra: mis nemmad siis tewad? kewwade aial, kostis wabbatik, kaewawad nemmad jured, sui aial koggus wad nemmad rosid ja rohhud, ning süggise aial noppiwad nemmad marjad, ja müwad neid apteki peäle. Ja sega on nemmad mulle jubba monda rubla maiasse saatnud.

Herra. Kust nemmad siis neid on öppinud tundma?

Wabbatik. Ükskord tulli seie üks noorsand, kes apteki peäl öppimas olli, temma otsis siin kohtas rohhud. Mo lapsed jooksid temmaga wäljale, ja pallusid tedda, et ta neile keiksuggused rohhud piddi näitma, mis aptekis prukitud sawad. Sest aiast wiwad nemmad keik nisuggused rohhud senna.

Herra. Noh! mis nemmad seks kogguwad?

Wabbatik. Kewwade aial kaewawad nemmad
Kaddaka jured [1]; kündmisse jures kissuwad nemmad liwase pöllo peält need pitkad
Rohho jured [2]) wälja; siis kaewawad nemmad
Kobra ehk rasi jured [3]),
Tedre maddara [4]) ja
Üllekäia rohho jured [5]) maast ülles.

Keik needsammad jured pesseewad nemmad puhtaks, leikawad katki ja kuiwatawad, ja siis müwad neid apteki peäle. Sui aial kogguwad nemmad ni paljo rohhud, et ma nende nimmed mitte ei woi meles piddada. Lisa! sa tunned neid parreminne, nimmeta sinna neid Herrale!

Lisa. Ledripu öitsed [6]), agga neid peame teiste käest palluma, kellel Ledripuud aedas on,
Kibbowitsa rosid [7]),
Lesiko lehhed [8]),
Koi rohhi [9]),
Komelid [10]),

---

1) Juniperus communis L. Junip. Rad. Off. Wachholderwurzel.
2) Triticum repens L. Rad. Graminis Off. Graswurzeln.
3) Arctium Lappa L. Rad. Bardanae Off. Klettenwurzel.
4) Tormentilla erecta L. Rad. Tormentillae Off. Tormentillwurzel.
5) Valeriana officinalis L. Rad. Valerianae sylvestris (minoris) Off. Baldrianwurzel.
6) Sambucus niger L. Flores sambuci Off. Fliederblumen.
7) Rosa canina L. Flores Rosarum Off. Wilde Rosenblätter.
8) Arbutus uva ursi L. Herba Uvae ursi Off. Bärentraubenblätter.
9) Artemisia Absinthium L. Summit. Absinthii vulgaris Off. Wermuth.
10) Matricaria Chamomilla L. Flores Chamomillae nostratis Off. Chamillen.

Raud reia rohhi[11]),
Ühhekſa mehhe wäggi öitſed[12]),
Kasſi ſabba, rinna, ehk jooksja rohhi[13]),
Lillikesſed[14]),
Müntid[15]),
Punna hein[16]),
Ku päwa rohhi ehk ſolika rohhi[17])
Sea rohhi[18]),
Ubba lehhed[19]),
Hullo koera hännad[20]),
Männa urwad, enne kui nemmad pakkatawad[21]),
Reinwarre öitſed[22]),
Ma ſap[23]),
Punnaſe tõbbe rohhi, ehk werre rohhi[24]),
Paiſo lehhed[25]),
Nasſina kored[26]),
Kailud[27]),
Punnad[28]). Siis koggume ka:
Köömlid[29]),
Kaddaka marjad[30]),

11) Achillaea Millefolium L. Summit. Millefolii Off. Schafgarben.
12) Verbascum Thapsus L. Flor. Verbasci Off. Neunmannskraft.
13) Veronica officinalis L. Herb. Veronicae Off. Ehrenpreiß.
14) Convallaria majalis L. Liliorum convalliorum Flor. Off. Maypblume.
15) Mentha crispa L. Herb. Menthae crispae Off. Krauſemünze.
16) Thymus Serpyllum L. Summ. Serpylli Off. Feldkümmel.
17) Solanum dulcamara L. Stip. Dulcamarae Off. Nachtſchatten.
18) Leontodon Taraxacum L, Seem. Taraxaci Off. Löwenzahn.
19) Menyanthes trifoliata L. Trifolium fibrinum aquat. Off. Fieberklee.
20) Hyoscyamus niger L. Hyoscyami summit. Off. Bilſenkraut.
21) Pinus sylvaticus L. Turiones Pini Off. Tannenſproſſen.
22) Tanacetum vulgare L. Flor. Tanaceti Off. Rheinfarn-Blumen.
23) Fumaria officinalis L. Herb. Fumariae Off. Erdrauch.
24) Chelidonium majus L. Herb. Chelidonii Off. Schellkraut.
25) Tussilago Farfara L. Herb. Tussilaginis Off. Huflattich.
26) Daphne Mezereum L. Cortires Mezeri Off. Seidelbaſt.
27) Ledum palustre L. Herb. Roris marini sylvestris Off. Wilder Rosmarin.
28) Origanum vulgare L. Herb. Origani Off. Brauner Doſten.
29) Carum Carvi L. Semina Carvi Off. Kümmel.
30) Juniperus com. L. Bacc. Juniperi Off. Wachholderbeeren.

Pahhaks pu marjad[31]),
Masikad[32]),
Pöld marjad[33]),
Waarmarjad[34]),
Pohla marjad[35]),
Mustikad[36]) ja
Jöhwikad[37]).

Sellega on meil siis keige sui läbbi tööd, ja meie wähhemad wennad ja öed woiwad nisammo paljo tehha, kui suremad.

Herra. Sedda ei olleks minna mitte möttelnud, et siin ni mitmesugguſed rohhud kaswawad, mis apteki peál woiwad prugitud sada.

Liso. Oh! neid on weel paljo ennam, kuidas apteki issand ütleb, agga meie ei tunne neid weel mitte.

Wabbatik. Waatke, Herra! sel wisil wötwad mo lapsed sui aial tööd tehha, ning talwe aial kedrawad ja kudduwad nemmad. Pissemad noppiwad ehmed, ehk tewad muud, mis naad jaksawad, ja ei laiselda ial. Minna ja mo naene, meie teme ka omma tööd, ja nenda ellame, Jummal olgo tännatud, öiete hölpsaste ja löbbusaste.

Herra kitis need joudsad töteggewad lapsed, ja kinkis neile keikidele middagi, ja issa läks Herraga sedda wigga tölla jures aitama parrandada.

---

31) Rhamnus cathareticus L. Bacc. Spinaecervinae Off. Schitbeeren.
32) Fragaria vesca L. Fruct. Fragariae Off. Erdbeeren.
33) Rubus arcticus L. Baccae norlandicae Off. Brombeeren, Ackerbeeren.
34) Rubus idaeus L. Fruct. Rubi Idaei Off. Himbeeren.
35) Vaccinium Vitis idaea L. Fruct. Vitis Idacae Off. Strickbeeren.
36) Vaccinium Myrtillus L. Bacc. Myrtilli Off. Schwarzbeeren oder Heidelbeeren.
37) Vaccinium Oxycoccos L. Morastbeeren oder Krahnsbeeren.

37.

Külli aeg.

Noh, armas Herra! ütles wanna Predik omma ue

Herra wasto, eks teie tahha lasta küllida? Lauritsa päaw on jubba kue päwa eest mödda läinud, ja teie ei mötlegi weel se peäle.

Herra. Mis ma Lauritsa päwast holin! minno külli aeg ei olle weel mitte kä.

Predik. Missugguse päwa wallitsete teie siis küllimisseks?

Herra. Mul ei olle seks mingisuggust seätud päwa, armas wanna! waid ma wöttan sedda ilmade, ja mu teise nou järrele seäda, ja sellepärrast lassen minna pea warreminne, pea hiljeminne külwada, nenda kui mul se öige nou on. Sel aastal tahhan ma kannatada, kunni pöllo us omma köhho on täis sönud, sest mul ei olle mitte se meel, tedda omma seemne wiljaga söta.

Predik. Kust teie sedda woite teäda, et ta omma köhto täis sönud?

Herra. Sedda saan ma sest teäda, kui temma ennam ei sö, ja sedda woib innimenne pea nähha sada, kui ta ühhe kässa pöllo peäl, kus paljo umbrohto on, (sest seäl wöttab se us hea melega keige ennamiste olla) ehk weel parreminne, kui temma ühhe pöllo peäl, kus warrane rukki orras on, need kohhad, kus us söob, ehk mis ta paljaks on aianud, igga hommiko äre ümber tihti wasto rukki orrast pissikessed pulgad pistab, ja kui ta siis teisel hommikul tulleb need kohhad waatma, ja näeb, et us weel nende pulkade tagga on emale ärrasönud, siis peab ta need pulgad jälle wälja wötma, ja neid senna kohta pistma, kus us nüüd rukki orrase äres on. Agga kui nüüd ükskord näikse, et need pulgad ikka weel ni liggidal wasto rukki orrast seiswad, kuhho neid pandi, nenda, et us nende tagga ennam ei olle paljaks aianud, siis on se märgiks, et ta ennam ei sö. Peäle sedda woin minna sulle jubba enne üttelda, millal ta sedda sömist mahhajättab.

Predik. Oh imme! kust teie sedda jälle teate, armas Herra?

Herra. Minna ollen jubba ammo uskunud, et jusekullid need munnad tewad, kust ussid póllo sees sündiwad, ja sepärrast ollen minna need jusekullid isseärranis tähhele pannud, millal naad Janipäwa aial hakkawad lendama, ma ollen ka póllo ussi tähhele pannud, millal temma ennam ei sónud, ja ollen siis nähha sanud, et us siis 9 ehk 10 päwa pärrast Lauritse päwa sedda sómist mahha jättab, kui jusekullid 8 päwa enne Jani päwa hakkasid hulkas lendama. Kui agga jusekullid näikse otse Jani päwal lendwad ning mitte warreminne egga hiljeminne, siis ei só póllo us 18 ehk 20 päwad pärrast Lauritse päwa mitte ennam, ja nenda selle arro järrele tulleb se ikka ennamaks arwada. Kui meil warrane ja soe kewwadine aeg on, siis woime meie süggise külwamissega odata, ja hiljaminne külwada, ja us ei wótta meile siis mitte kahjo tehha.

Predik. Agga, armas Herra, meie wannemad on meile ikka üttelnud, et kolm päwa enne ja kolm päwa pärrast Lauritse päwa se keige parras külli aeg peab ollema.

Herra. Sel korral on kül wannemattel kes teab óigus olnud. Sest sel aial, kui teie endised wannemad ellasid, tulli talwe ni warra, et nende nabrad saggedaste póllo peäl said kinni tuisatud. Agga eks sa sedda ei olle nähha sanud, ehk näad sa sedda weelgi, et süggisene aeg jubba mitto aastad ikka pitkemaks on läinud!

Predik. Se on tóssi, Herra! agga kas se hilline külwatud, ja nenda weel nódder rukki orras sedda talwet woib wasto piddada?

Herra. So endised wannemad saatsid jo igga aasta nisuggust nódra rukki orrast talwe wasto, sest nemmad külwasid Lauritse päwa aial, ja Mihkli päwal olli jubba talwe käe, ja otse sepärrast arwasid nemmad, Lauritse päwa keigeparrema külwi aiaks. Peäle sedda

ollen minna isse ni mitto aastad katsunud hiljaminne külwada, ja ollen sest ikka kasso sanud. Us jättis mo seemne wilja põllo peäl rahhule, ja ma sain kül lühhikessed ölle körred, agga sedda ennam rukkid. Agga põld peab ka sönnikoga öiete sojendud ollema, ja sepärrast ennam sönnikud sama. Ühhe sandi põllo peäl, mis wägga pissut, ehk koggoniste mitte ei olle sönnikud sanud, peab kül hädda pärrast pissut warreminne külwatama.

Predik. Agga ma arwan ikka, et se parrem saaks olla, kui rukki orras süggise aial öiete woiks juurduda.

Herra. Sedda ei ussu minna mitte, sest nisuggune rukki orras, mis süggise aial wägga kangeks sanud, ei kossu kewwade aial mitte ennam, ja mis talwe on ärrarikkunud, se on läinud. Agga nödder rukki orras hakkab kewwade aial öiete kaswama, ja pojotab nenda, et põld ennam täis saab, kui warratse külwamisse läbbi. Ja kui öige kange talwe ja pahha kewwadine aeg on, siis sünnib selle ärramäddand orrase peäle, mis wägga kange olli, pattakas, mis jured lämmatab. Sesamma önnetus ei woi ommeti selle nödra orrase jures mitte olla.

Predik. Se on kül tössi! agga, armas Herra! kui nüüd us talweni ikka peäle söób, mis siis tehha?

Herra. Nenda olli se luggu, Jummal parrago! 1806damal ja 1807damal aastal. Siis ollid meil nisuggused hillised ja külmad kewwadised aiad, et need jusekullid wägga hilja, ja mitte keik ühhe korraga hakkasid lendama, waid nemmad lendasid keige sui läbbi, ja sedda sojemaks ilmoke läks, sedda ennam lendasid nemmad sures hulkas. Sepärrast ei sanud nende munneminne mitte otsa, ja põllo us söi siis weel, kui jubba hakkas külmama. Sa küssid: mis siis peab teggema? Siis on kül hea nou waia! Üks tallomees, kellel paljo perret on, woiks siis sedda tehha, mis Mihkel teinud, kui selle jutto sees neist pahha naabridest on luggeda (wata 34. jutto), ehk innimenne kannatab külwamissega ni kaua, kui ta woib, ja heidab siis warsti

kahhewórra semet póllo peále, et ussid siis ommeti middagi járrelejáttaksid; ehk weel parreminne, innimenne mótleb járrele, kuida temma póllo ussi hopis mailmast woiks árrasata. Se olleks kül keige parrem nou; agga sest tahhame sinnoga teistkorda rákida. Jummalaga nüüd se kord!

38.

Ubba lehhed.

Üks püssi mees, kes keige se páwa soo made peál olli ümberkaudo jooksnud, soo lindusid laskmas, sest et kewwade aial keik mu jahhid keeldud on, sellel tulli ni suur janno kätte, et ta üht perret otsis, kus ta omma janno hea puhta weega saaks kustutada. Sest soo wet ei tahtnud temma mitte jua, sepárrast, et innimenne sega pea konna munnad, ja muud pahhad massakad woib sisse neelda, mis tedda párrast woiwad haigeks tehha, nenda et arstki mitte ei woi ni pea tunda, missuggune haigus temmal on, ja siis útlewad ebbausklikkud innimessed, et se haigus nisugguse innimessele peab pandud ollema. Temma tulli siis wanna Rometti jure, ja pallus temmalt wet jua. Romet útles: se polle mo wiis mitte, et ma omma woórale wet annan, ni kaua, kui mul óllut maias on, ja láks, ja tói temmale kanno óllut. Püssi mees jói, ja se maitses temmale wägga hästi, sest et temmal wägga kange joma janno olli. Ta aias Romettiga jutto, ning jói jálle, agga siis ei maitsnud se óllut temmale mitte óiete. Ta jói kolmat korda, ja ei tahtnud mitte ennam, ning hakkas jubba peawallo tundma. Missuggune óllut se on? küssis ta siis.

Romet. Se on pórsa óllut.

Jahhimees. Agga se on kohto polest keeldud, et nisuggust óllut ei pea tehtama.

Romet. Kes mulle sedda woib keelda? ma joon sedda isse, ning ei mù sedda mitte.

Jahhimees. Agga kuida sa sedda woid jua, eks se sind haigeks ei te? sepärrast on se jo kohto polest keeldud.

Romet. Noh! kül pissut peawallo saab innimenne sest ikka, ja kui ta nisuggust öllut ennam joob, kui temmal janno on, siis tulleb temmale sest süddame wallo, ehk oksendamist, ja siis ei kolba innimenne pari päwa ei ühtegi.

Jahhimees. Agga Jummala pärrast! sa tead, et se so terwist rikkub, ning jood sedda siiski! kuida woid sa ni armota isseennese wasto olla?

Romet. Mis tehha? hummalad on hukka läinud, on kallid, ja neid ei olle ennam sada. Middagi peab ommeti ölle sekka pandud sama, muido ei olle se jo mitte öllut, ja lähhäb hukka.

Jahhimees. Sellepärrast pannete teie siis keik sisse, olgo mis tahhes, kui se teid ka haigeks teeb ja teie ello päwad lühhendab. Kui öllut siis peab wihha ollema, mikspärrast ei panne sa siis muud teised rohhud sekka, mis ölle wihhaks tewad ja terwed on.

Romet. Missugused? minna ei tunne neid!

Jahhimees. Pöldhummalad, eks jubba nende nimmi so mele tulleta, et sa sedda rohto hummala assemel woid wötta. Koirohhi on ka wihha, ja woib ka hädda pärrast seks woetud sada. Agga siin hopis liggidal so ello tagga selle soppase kohha sees kaswawad jo kül ubba lehhed, need sawad Inglismaal prugitud öllut wihhaks tehha: ja se on wägga terwe rohhi, mis apteki peäl prugitakse, ja misgaga arstid monnikord willo tòbbe parrandawad.

Romet. Et wata immet! ja sedda willo tòbbe sawad innimessed, kes siin ümberkaudo nende soomade jures ellawad, wägga saggedaste, ja sepärrast lasseb armas Jummal ka siin nisuggust rohto selle haigusse

parrandamisseks kaswada, agga kes sest teädnud! Nüüd ma wissiste ennam ei tahha pörsa öllut tehha, waid ma tahhan ubba lehhed selle assemel wötta. Jo se ommeti sesamma rohhi on, mis wee sees kaswab, kellel punnane wars, ja öiete kännad walged ja punnased rosid on, kelle rosi öitsed otse kui willaga kattetud näitwad ollewad, ja selle lehhel on pitk wars tagga, ja üllewel otsas on ikka 3 lehhed.

Jahhimees. Oige kül! sesamma! Agga sa pead tähhele pannema, et sa öllele mitte wägga wihha maggo sega ei sada. Wötta sepärrast kaks peo täis sest rohhust, leika sedda katki, ja keda sedda wega pehmeks: siis panne sest weest ni paljo ölle sekka, kunni sellel maggus wihha, agga mitte liig wihha maggo jures on. Sa woid ka sest rohhust ennesele talwe aiaks üks hulk kuiwatada, ja siis sega nendasammoti ka tehha.

Romet. Olge terwe! et teie mulle sedda ollete üttelnud. Nenda on innimessel se, mis hea on ja kasso sadab, kül liggidal temma jures, ja siiski ei tunne temma sedda mitte. Jummal tassugo sedda iggaühhele, kes meid öppetab Jummala anded parreminne tundma ja parreminne prukima.

39.

Weider Herra*), üks körtsi jut.

1.

Jummal teab! ütles Romet, ni kaua, kui meie uus Herra moisas on, ni kaua same ka igga silmapilk ued kässud kuulda, pea sedda, pea teist: nenda peame meie Apostli ning Maarja pühhade aial tööd teggema: siis ei laena temma meile wilja, waid meie peame ostma,

*) Sesamma weider Herra on töeste Saremaal ellanud. Minna ei tahha tedda mitte nimmetada, kül temma walla rahwas tedda tundwad. Ka ei olle sesamma jut mitte ühhes körtsis, ja mitte ühhe hobiga aetud, agga minna tahtsin keik siin kokkopanna, mis temmast rägiti.

ning tóga maksma; siis peame puud istutama; kiwwi aiad teggema; siis peame jälle lamba lihha eest talkusse päwad teggema. — Kes Jummal teab, mis ta weel meie peäle wóttab panna. Jättaks ta meid agga meie wanna wisi jure, siis teaksime ommeti, missuggune luggu meil olleks! agga sel wisil! — ikka middagi uut tööd, mis enne ei olnud! ja meie ei sa mitte öiete teäda, missuggune temma on, sest kui temmal middagi uut meles on, siis åhwardab ta meile witsa nuhtlust anda, kui meie sedda mitte warsti ei te, ning teeb meid warsti nenda kartma, et meie kül ilma sanna lausumatta peame sanna kuulma. Monnikord ei rägi temma 8 päwad mitte sannagi meiega, ja kui ta siis ükskord ühhega meie seast rägib, siis on temmal ni armsad sannad, et innimenne tedda ommeti kui issa peab armastama. Millas saab tedda moista!

Sinna kül mitte! ütles Hans, agga minna ussun, et ma tedda pea moistan. Ta armastab meid wissiste ja sowib meile head, agga ta tunneb meid ka wägga hästi, ning teab, et meie omma wanna wisi mitte heamelega ei tahha mahhajätta: ja sepärrast kässib temma siis ni kermeste nuhtlusse hirmoga, mis ja kuida meie peame sedda teggema. Siis peame sanna kuulma, ja pärrast same kül moista, et se meie kassuks olli, mis ta käskis, nenda kui minna ollen jubba monnikord moista sanud.

Romet. Noh, sinna tark mees! ütle mulle ükskord: mis kasso on Herral kül sest, et meie lia pühhade aial peame tööd teggema, ning ommeti ei lasse temma meid mitte ennam päiwi tehha, kui meie ennemuiste olleme teinud. Eks ta meile sedda mitte woiks sowida, et meie need pühhad saaksime piddada?

Hans. Sedda tahhan minna sulle ärraselletada, sest Herra on minnoga ükskord sest kõnnelend. Teie teate kül, kui meie mullo sedda tulingit teggime, ning jälle omma wölla eest piddime tööd teggema, siis tulli

Maria pääw. Ma läksin siis päwa enne Herra jure, ja küssisin: Noh, Herra! kuidas se nüüd jääb? kas meie homme Maria päwal peame tööd teggema?

Istu mahha, Hans! ütles Herra, ma tahhan sinnoga räkida. Ma istusin pingi peäle ahjo jure mahha, ja Herra küssis: on siis töteggeminne ni wägga so mele wasto? Ma kostsin: ei Herra! agga meie loeme ommeti katekismusse ramato sees need sannad: Sa pead pühhapäwa pühhitsema. Öige kül! ütles Herra, agga kuida sa need sannad laiemalt Piibli ramato sees Mosesse 2 ram. 20 peat. 11 salm. loed? — kui sa seäl need sannad öiete tähhele panned, kül sa siis saad moista, et seäl seitsmendamast päwast iggas näddalas rägitakse, ja se on siis laupääw. Selsammal päwal piddid innimessed ommast tööst hingama, se jures Jummala lomisse tööd mälletama, ning Jummalat tännama keige nende heateggude eest, mis ta neile omma lomisse ja holekandmisse läbbi on teinud.

Laupäwa assemel pühhitseme meie, kes meie ristiinnimessed olleme, nüüd essimest päwa iggas näddalas, ja kül separrast, et meie sel päwal ühtlase Kristusse üllestousmist ning neid armo anded, mis meie Kristusse lunnastamisse tö läbbi olleme sanud, peame mälletama.

Et sa pühhapäwa pühhitsed, se on sulle selle kässo sees kästud, kui sa loed: sa pead pühhapäwa pühhitsema. Agga neist lia pühhadest, kui on need Apostli ja Maria päwad, ei olle selle kässo sees mingisuggust kästud, egga keeldud. Separrast on ka meie üllemad kohto wannemad käsknud, et needsammad päwad, mis üks munka usso Piiskop pühhaks seädnud, mitte ennam ei pea pühhitsetud sama. Ja peäle sedda loed sa ka Piibli ramatus need sannad: heitke ennast keige innimeste seädmisse alla Issanda pärrast. 1 Petr. 2, 13. ehk: Igga hing heitko ennast üllematte alla, kellel keige üllem melewald on. Rom. 13, 1. Agga, ütles Herra

weel, útle mulle úkskord, Hans! kirrikule ei woi sa nisugguse lia pühhal mitte miñna, mis sa siis kül homme wóttad tehha? misgaga tahhad sa sedda páwa pühhitseda? (Núüd ma teädsin kül, et se Herra mele párrast on, kui innimenne tót rágib, ja óiete süddamest temmaga rágib, sepárrast ma útlesin:) Armas Herra! ma ei tahha mitte walletada, ma láhhän kórtsi! Eks ma útle! wastas Herra, ja siis panned sa 10 ehk 20 koppikad nahka, tulled pool joobnud koio, ja sul on teisel páwal pea wallo, nenda et sa mitte paljo ei kólba, ning sul lusti ei olle tööd tehha. Agga se on se keige wähhem kahjo. Mótle úkskord járrele: kas kül Jummalal sest meleheäd woib olla, kui sa ühhe pühha üsna laiskussega kórtsis kanno jures pühhitsed? Mótle járrele, et sa nisugguse páwa kullutad, ja ühtegi ennesele ei sada, ning arwa úkskord kokko, kui paljo se tó maksaks, mis sinna, so naene, so lapsed, so sullased ja ümmardajad selsammal páwal olleksid teinud? Mótle járrele, et sa sega, úkspáinis rummala ja ebbausklikko wastopannemisse lábbi, Jummala, omma üllematte, ja keigeennamiste isseennese wasto patto teed.

Ma útlesin warsti: armas Herra! meie tahhame keik homme teole tulla! Meie tullime teole, ja kuidas teie teate, maksis Herra meile sedda páwa rahhaga, ning káskis weel óhto iggaühhele meie seast üks toop óllut anda. Sest aiast ei olle koggoniste ennam mo mele tulnud, ühhe lia pühha, olgo Apostli ehk Maria páwa, ennam pühhitseda.

Sest nááb sa ommeti, Romet, et Herra mitte omma kasso püüdmisse párrast meid ei kásknud, sel páwal tööd tehha, waid ta sowib meile head, ja kullutab saggedaste middagi sepárrast, et ta meid joudsa tóteggemissekś tahhab kihhutada, et meie siis omma ennese tó lábbi rikkaks saaksime.

Romet. Woib kül olla! agga minna olleksin ennemast omma wanna wisi járrele kórtsi láinud.

Teised naersid, sest nemmad tundsid tedda jubba ammo, et ta üks laisk ja lakkokoer olli, kes hea melega omma aega witis.

2.

Romet. Agga mis siis Herral sest on, et ta meile wilja ei laena, waid et meie sedda peame ostma, ja ennesele sedda tóga peame saatma?

Hans. Sedda sa küssid weel? ma peaksin arwama, et sa sedda jo ammo olleksid piddand moistma.

Romet. Kui Herra sedda mitte omma ennese kassopüüdmisse pärrast ei te, siis ei moista ma mitte, mikspärrast ta sedda olleks teinud.

Hans. Eks sa tea, et Herra iggapääw omma ramato sisse keiksuggust meie pärrast üllespanneb: et ta ikka murret peab, kuida temma meile woiks tööd sata, kui meie tóteggemissega ennesele middagi tahhame tenida.

Romet. Mis suur assi se on!

Hans, Agga kule ennam! Eks sa tea, et Herra meile wilja alwema hinna eest ülles kirjotab, kui kaupmees liñnas temmale wilja maksab, ja et ta siiski sedda seätud päwa palka meile tassub?

Romet. Se eest teeb temma ka monda tööd, mis ta muido mitte ei saaks tehha.

Hans. Mis temmale ja meile wägga kassuks tulleb: kui, óppetusse märgiks, kiwwi aiad, mis läbbi meil aega móda paljo wähhemat waewa, ja paljo wähhemat pu kullutamist saab ollema. Kule agga weel ennam! Eks sa siis mitte ei moista, et Herra meile sel wisil need küllimitto kassud on kinkinud.

Romet. Mis suur heateggo se on! üks küllimit! kui Jummal mo póldo ónnistab, siis ma ei holi sest küllimittust ühtegi.

Hans. Ühhe wakka peält teeb se kül pool küllimitto, agga kue wakka peält teeb se üks wak, ja se ei olle mitte naero assi, ja 36 wakka peält, nenda kui

mul minnewa aasta wólgo olli, teeb se kuus wakka. Se on jubba úks hea and, mis Herra meile annud! Ja mis weel keigeparrem olli, kui leikusse aeg kätte tulli, siis ei olnud mul úhtegi ennam wólgo, ja minna sain keik ennesele leikada.

Romet. Tóssi kúl, agga se polle ommeti mitte meie wanna wiis, sedda peaks ta meile jätma.

Hans. Ja siis meid omma wanna wisiga laskma ikka surema wólla alla, ja sedda ennam waesusse sisse sada! — Agga kule weel ennam! Eks sa ei olle tunda sanud, et meie nende kolme aastal jubba keik rikkamaks olleme sanud, sest aiast, et meil ennam tarwis ei olle póllo peält maksta, isse need laisad ja holetumad, nenda kui sinna isse?

Romet. Se on ka tóssi! agga se eest olleme ka piddand wahwaste tööd teggema.

Hans. Se on tóssi! meie teggime Herrale tööd, agga selle tó kasso olli meie párralt, ja meie woisime sedda tehha, sest meil on maad ning waimud kúl, ja teopáiwi ei olle liaks, ning on kindlaste seätud, nenda et mitte ennam meie peäle ei sa pandud. Kule, Romet! kui núúd Herra olleks úttelnud: teil on paljo waimusid ja paljo maid, teie peate iggas náddalas mulle úhhe ehk kaks páwa ennam teggema! mis olleksime siis woinud tehha? meie olleksime sedda piddand teggema, ja weel peälegi kasso kúllimittud maksma, ning olleksime ikka waeseks jánud.

Romet. Se on kúl, Jummal parrago! tóssi, ja tánno olgo meie hea Herrale, et ta mitte ennam páiwi meie peäle ei olle pannud! Ja kui se luggu meiega ikka ennam nenda saab ollema, siis ma ussun, et meie wimaks koggoniste mitte ennam ei wótta laenada, ja siis jáwad need wólla páwad ka meitest mahha: siis saab meile kúl hea aeg ollema.

Hans. Se on muidogi teäda! ja siis wast wóttame omma Herrat óiete selle eest tánnada, et ta meid

sundis hästi tööd teggema ja moistlikkud ollema. Minna ollen essimest otsast kül ka sepärrast nurrisenud, et Herra ei tahtnud mulle wilja laenada, waid agga müa; agga ma öppisin sedda pea moistma, ja tännasin tedda se eest ommas süddames.

Mullo süggise ma leikasin omma pöllo peäl, Herra läks minnust möda, pakkus mulle terwist löbbusa pallega, ja ütles: Noh, Hans! kas se so mele pärrast on? Se willi, mis sa leikad, on sinno pärralt! kui sinna mitte omma wöllo päwad ni joudsaste ei olleks selletanud, ja kui sa ei olleks need 36 wakka wilja, mis sul wölgo olli, mitte omma töga maksnud, siis saaksid sest, mis sa nüüd leikad, 42 wakka minno pärralt olla. Kui paljo peaksid sa siis omma ennese pöllo peält mulle leikama, ommas rehhes mulle rabbama, tulama ja soöluma, ja kui paljo saaks kül siis sinnule üllejäma? Ma kostsin: armas Herra! ärge pange pahhaks! teie kässite meid kui Herra, ja kandsite hoolt meie eest kui issa, meie ollime agga rummalad ning ei moistnud mitte warsti, kui wägga paljo head teie meile sowite, ja kui wägga se meie kassuks olli, mis teie kässite.

Nüüd ma sedda kül moistan, ja tännan teid süddamest teie hea seädusse pärrast. Eddespiddi ei sa mul mitte ennam paljo wölla päiwi olla.

Sedda wöttan ma heal melel kuulda! ütles Herra, sest kui teie keik rikkad ollete, siis ollen ka minna rikkas, ja nenda läks ta eddasi.

Romet. Se on ka jälle tössi! kui ma moisas mitte ennesele tööd ei te, siis pean ma omma ennese pöllo peäl Herrale tööd teggema. Noh, olgo minno pärrast!

3.

Romet. Siitsadik olled sa keik walleks aianud, mis ma räkisin, agga sedda ei woi sa ommeti mitte

keelda, et Herra selle kässoga, et ta meid kässib ouna puid istutada ja pokida meie ennese aedas, et ta sest kül omma kasso püab.

Hans. Ja puud on meie ennese aedas?

Romet. Noh, noh! kül teie sate nähha, kui nemmad hakkawad kandma, siis peame kül kohto ounad maksma.

Hans. Kuidas sa woid karta, et Herra wöttaks meite käest kohto ounad?

Romet. Eks se hummalattega mitte nisamma suggune luggu ei olnud?

Se peäle tahhan minna kosta, ütles wanna hal Peter, sest teie nored mehhed ei tea mitte keik, kuida se luggu selle asjaga on.

Se Herra, mis meie endise Herra ees siin moisas olli, käskis meid, et iggaüks meitest ühhe hummala aia ennesele piddi teggema. Agga meie ei teinud sedda mitte, sest meie endised wannemad ollid ilma hummala aiata ellanud, ja sepärrast arwasime, et meie ka ilma woiksime ellada. Et meie nüüd rummalad ning sannakuulmatta ollime, siis käskis Herra seddasamma jälle, ja andis meile meie teopäwad hopis näddal järrele, selle nou pärrast, et meie neid peaksime omma hummala aia walmistamisseks prukima, ja se jures ähwardas temma sellele nuhtlust lasta anda, kes piddi wasto pannema. Meie piddime nüüd kül sedda teggema, agga kui need hummalad kandsid, käskis Herra iggaüht 3 naela hummalad kui moisa kohhut maksta, sest need hummala aiad ollid teo päwade eest tehtud.

Kas se siis kül liig üllekohhus olli? ja mis suur maks se on, 3 naela hummalad ühhest aiast, kellest meie pea nisamma paljo leisikad same, ja kui meie wähheminne same, kellel siis sest süüd on? Olleksime meie warsti sanna kuulnud, ja omma ennese päwade eest need hummala aiad teinud, siis ei olleks Herra mitte kohto hummalad meie käest wötnud. Kellel on

siis sest süüd? Herral, woi meie endise tännamatta ja sannakuulmatta wannemattel?

Sest sa nääd, armas Romet! et se sel aial hopis teine luggu hummala aiaga olli, kui se nende ouna pudega on.

Romet. Mis muud, kui sesamma luggu! Essites wöttis Herra meile ka ni paljo ounapu aiast lobbiseda, ja kui meie sedda ei tahtnud kuulda, siis olli ta ni kawwal, et ta nori metsa ouna puid issëennesele ütles tarwis ollewad, käskis sepärrast, et igga üks 5 tükki neist temmale piddi toma, ja tootas neid warsti maksta. Meie ei uskund tedda mitte ja mötlesime, et ta sedda meie wilja wöllast tahtis mahhaarwada, ning töime iggaüks 5 tükki. Kui temma neid meile wissiste puhta rahhaga maksis, siis toime ennam. Sedda tahtis ta sada! Nüüd wallitses temma neist agga pissut issëennesele, ja teisi piddime isse omma aeda istutama. Siis tulli temma isse, pokis üks ossa neist ärra, öppetas igga ühhest perrest üht poisi pokima, ja andis seks ounapu raad ja pootwaksi. Nüüd on meil ounapuud, ja kui nemmad kandwad, siis peame kül kohto ounad maksma, sest se on temma omma tö ja teggo.

Peter. Sedda ka ühtegi! kül sinna saad nähha, et ta ennast sepärrast römustab, kui teitel paljo ouni on, ja temma ei wötta wissiste mitte ühte ainust teie käest, waid kül ta wöttab neid teile paljo ennam maksta, kui woöras. Ma tunnen tedda! Ma römustan ikka weel sellepärrast, kui ta mind ükskord söitles. Ta olli agga monned päwad moisas olnud, ja tahtis ühhe wassika osta: mul olli üks müa, ma wisin sedda temmale. Nüüd ma mötlesin issëennneses: se on ommeti so pärris Herra, sa ei tohhi kül mitte paljo selle eest küssida. Ma küssisin siis pool rubla höbbe rahha wassika eest. Wanna Peter! ütles Herra, sinna olled ni wanna perremees, ja ei tea weel mitte, mis üks wassikas maksab? Noh! kui teie keik ni rummalad ollete, siis

ei olle se immeks panna, et teie waesed ollete. Eks sa ei tea, et iggaüks sulle nüüd hea melega poolteist rubla hõbb. r. ühhe wassika eest annab. Ma wastasin: armas Herra! minna ollen teie pärris, ma ei julgend mitte ni paljo teitest küssida. Nüüd sai ta wihhaseks, sõitles mind, ja ütles wimaks: kui sa omma teopäwad olled selletanud, ja moisa kohtud olled maksnud, siis te ommaga, mis sa tahhad, ning Jummal andko sulle öiete paljo, et sa ennast omma ello pärrast woiksid rõmustada. Minna ei tahha sinno käest ühtegi kinkitud sada, agga kus minna sulle ial woin kasso sata, sedda tahhan ma hea melega tehha.

Romet. Se on kül hea! ja nenda on temma ka teistele teinud, agga et ta selle kawwalussega ounapuid meie aeda juhhatas, jo temmal ikka nende ounapude pärrast middagi meles on.

Peter. Tõeste ühtegi muud, armas Romet, kui agga et ta sowib, et teie aega möda ilma tõta ja ilma waewata igga aasta monne rubla eest omma pude peält ouni saaksite mahha puistada, ja sega rikkaks lähhäksite.

Mullo tõin temmale omma kohto hummalad ja wabbandasin ennast sellepärrast, et hummalad sandid ollid, sest et nemmad mitte parreminne ei olnud kaswanud. Agga temma ütles: wanna Peter! te ennesele kolm kord suremat hummala aeda, kui sul on, ja minna tahhan sulle need kohto hummalad hopis järrele anda. Mis kasso teil siis sest on? küssisin minna. Kül paljo kasso, ütles Herra, sest sinna saad se läbbi rikkaks, ja kui keik mo wallarahwas rikkaks saaksid, siis olleksin minna ka rikkas. Sepärrast ei holi minna pisko kullutamissest ühtegi, kui teie agga sega sate aidetud.

Jä siis hopis rahhule, Romet! sinna ei sa mitte kohto ounad maksta. Istuta igga aasta weel ennam ouna puid, ja kül Herra sind sepärrast armastab ning hea melega sind ennam aitab.

Romet. Kui se nenda on, siis on se kül pissut waewa, mis mul agga ükskord on, ja se eest saan ma ello aial wilja kassuks. Kül ma sedda tahhan tehha.

4.

Romet. Agga se kiwwi aia tö ei olle mo mele pärrast. Se on tühhi käsk, sedda ei wöttagi ma kuulda. Üks woöras. Mis siis teie Herra kiwwi aiade polest teitest tahhab.

Romet. Se luggu olli sega nenda: kui moisa pired ollid moödetud, ja moisa maad said wahhetud, siis andis Herra meile nende made eest, mis meie ollime teise moisa holeks ärraannud, ued põllomaad, agga käskis warsti se jures, et iggaüks omma aia jäggo kiwwist piddi teggema. Se olli kange käsk! se olli meile kül raske.

Hans. Kes teab, ehk ükspäinis sinnule, armas Romet! Sest keik se on sulle raske, mis mitte wanna wiis ei olle, ehk mis tööd ja murret teeb. Meie olleme omma kiwwi aia jäggo pea mängides teinud, ja tahhame hea melega Herra sanna kuulda, ja igga aasta pari sülda tehha. Sest metsa ei olle meil muidogi mitte ennam, ja need pissut puud, mis heinama peäl on, sawad ka pea otsa. Kust eddespiddi puud wötta? Agga kui meie ommad aiad keik kiwwist teme, siis ei olleks meil selleks mitte puid tarwis, ja need pissut üllejänud puud sawad se läbbi wägga hoitud.

Romet. Oh, sest polle häddа! heinamade peäl on weel metsa kül.

Hans. Armas wennike! sinna ei mötle sedda, et puud mitte jälle ni nobbeste ei kaswa, kui kirwes neid mahharaiub, ja et keige surem mets woib löppetud sada. Panne agga seddasamma moisa tähhele, mis nüüd keigest metsast ilma ja paljas on, ja kellel ennemuiste wanna aial metsa kül olli. Eks ta polle löppenud? sesamma luggu woib keikidega olla, kes holetumal wisil igga aasta wahwaste metsas raiuwad. Wimaks ei

sa nende laste lastel mitte ennam metsa olla, kes siis nendasammoti ka peawad katsuma, waesel wisil toime sada, kui meiegi. Sest ka se keige surem mets saab otsa!

Woóras. Agga se polle mitte se ainus kasso, mis kiwwi aia töóst tulleb, et mets se läbbi saab hoitud; waid üks kiwwi aed on iggawenne walmis tö, mis innimessel agga ükskord, sedda hästi tehhes, waewa maksab. Selle wasto peawad pu aiad igga aasta kohhendud sama, ja pea lähwad ued teibad, pea ued roikad tarwis. Minna arwan siis, et teie Herra mitte üllekohhut ei te, kui temma se peäle kangeste käib, et aeg aialt üsna kiwwi aiad sawad tehtud: sest teie kergitate se läbbi omma suggule tö ja ellamist.

Romet. Et wata! siis pean minna ka peälegi omma suggule, kes pärrast mind hakkab ellama, tööd teggema, et jo mul isseennesel kül tööd on. Ei sedda ka ühtegi! siis olleksin ma ommast melest lahti! nemmad katsko ka, kuida nemmad toime sawad.

Woóras. Agga so endised wannemad on ka sinno kassuks paljo laastanud, künnud, sönnikud weddanud —

Romet. Sedda on nemmad ka isseennese kassuks teinud, ja mitte üksi minno pärrast.

Woóras. Eks sa siis mitte omma kiwwi aiad ka isseennese kassuks ei te? Eks sa mitte igga aasta seäl kohtas peaks pu aiad harrima, kus sul nüüd kiwwi aiade pärrast rahho on? Agga mis sa siis tahhaksid üttelda, kui so Herra sind kässiks, et sinna sedda metsa peaksid jälle saatma, mis sinno endised wannemad ni holetumal wisil on ärraraiunud.

Romet. Hurjoh! Jummal hoidko se eest! ni wägga kurri ei sa meie Herra ommeti mitte olla.

Woóras. Miks mitte? Se lähhäb wägga hästi korda: kui teie keik kokkotulleksite, ja keiksuggust pu seemned koggukssite, ning igga aasta ühhe tükki ma peäle pu seemned külwaksite.

Romet. Mis kasso siis meil sest olleks? Meil saaks agga ennam tööd, ja peälegi se kahjo olla, et meie selle karjama peäle, kus pu seemned on külwatud, monned aastad omma ellajad mitte ei tohhiks aiada.

Woöras. Teil saaks sest se kasso ollema, et teie siis parremad olleksite, kui teie endised wannemad ollid, kes rummalusse ja ülleannetusse pärrast metsad ärra-raiskasid, ja mispärrast teil asja on, öiete wihhased nende peäle olla. Sest teie sate nüüd kül tunda, mis suur hädda se on, kui innimessel puud ei olle, ehk kui ta pude samisse pärrast wägga kaugele peab minnema. Agga teie suggu rahwas, kes pärrast teid ellab, wöttaksid teid önnistada kui heateggiad, kui teie nende heaks wöttaksite metsa külwada.

Romet. Mis minna sest holin! önnistago ehk needko nemmad mind, sest ei kula ma ühtegi, ja sest ei olle mul ühtegi.

(Woöras ei kostnud sannagi, waid tousis ülles ja läks ärra, sest temma pölgas sedda innimest, kes nenda rägib ja mötleb, kui Romet.)

Hans. Noh, Romet! olled sa nüüd öigust sanud?

Romet. Teie tullete ka keik hulkas minno peäle, ja mul ei pea ial öigust ollema.

Hans. Sul ei olle ka mitte öigus! sest Herra, kes sedda asja parreminne moistab, kui meie, on jubba middagi sest lausunud, et mets peab külwatud sama, ja tahhab ka seks teopäiwi anda, ja meie tahhame keik hea melega aidata, sinna pead siis ka se jures omma tööd teggema, tahtko sa, ehk mitte! Wata, siis pead sa wäggise parrem ollema, kui so endised wannemad ollid, sest Herra tahhab sedda sada, kül ta sind seks moistab sundida. Sa pead wäggise omma tullewa suggu tänno ennesele tenima, sest Herra tahhab sedda sulle sata.

Romet. Eks ma ütle! Se on üks pärrato weider Herra! Millas saab tedda moista!

5.

Romet. Noh! se kaunis talkus, kus meie se kewwade omma ennese leiwa kottiga piddime wälja tullema, ja merre mudda weddama, mis sa sest arwad? jo se kül ka sinno mele pärrast on olnud?

Hans. Ei olle! agga sa said ommeti jälle middagi omma leiwa kotti sisse.

Romet. Mis suur assi se olli? suitsetud lamba lihha, ja öhto paljast su täit wina!

Hans. Minna ei pea ka nisugguse talkussest luggu. Agga et ma kül tean, kui ausaste Herra meid muido talkusse aial on söötnud ja jootnud, siis ma mötlesin warsti isseenneses nenda: wissiste on Herral se jures middagi head meles, mis meie ei woi moista. Kül ma sedda pärrast saan nähha, ja ollin sega rahhul, ning ma sain ka sedda nähha.

Romet. Mis se kül muud olli, kui agga et Herra ükskord talkud tahtis tehha, mis temmale wähheminne maksiwad, kui need endised, ning meid jälle sedda wisi tahtis petta.

Hans. Ei sedda ka ühtegi! sest alwem ei olnud se talkus mitte. Mötle agga, mis kuiwatud lamba lihha liñnas maksab, ning Herra laskis iggaühhele poolt lammast anda, siis sa saad pea moista, et se Herrale paljo wähhem olleks maksnud, kui temma meid wanna wisi järrel olleks söötnud ja jootnud. Ja paljo tööd ei noudnud temma ka mitte se läbbi sada, sest ta wöttis jo iggaühhest perrest agga ühhe ainsa waimo talkule.

Romet. Kuida sinna siis Herra öiget nou teäda said?

Hans. Nüüd hilja tulli Herra mo wasto ja ütles: terre Hans! kas meie pea jälle talgud wöttame tehha lamba lihha eest? Ma ütlesin: minna ei moista mitte, armas Herra! kuida se teie mele tulnud, meile talgud lamba lihhaga tehha?

Sedda tahhan ma sulle kül ärraselletada, wastas Herra. Wata! rukkid on kallid, ning odrad on alwemad, teie peate siis piskoga rahhul ollema. Teie söte sepärrast ennam tango leent, kui leiba, ja wöttate koddunt omma leent ennesega, kui teie moisa teole tullete, ning se on öige! Minna tahtsin nüüd hea melega ühhe tükki lihha teie leme sisse panna, siis maitseb ta jo parreminne ning on ka mönnusam, ja keige perrele olleks sest kasso. Sest wata! olleksin ma nisuggused talgud teinud, kui wanna wiis on, siis olleksid need kaks ehk kolm innimessed, kes iggaühhest perrest talgule tulnud, moisas liaste sönud ja liaste jonud; monningad olleksid sest haigeks sanud, ja need teised perres ei olleks sest ühtegi maitsnud, waid need olleksid piddand koddo wägga pissut söma, ja olleksid peälegi sest kahhe ehk kolme waimo tööst piddand ilma jäma. Sepärrast wötsin minna siis iggaühhest perrest agga ühhe ainsa waimo talgule, ja söötsin selle lihhaga, mis se üks waim omma töga ennesele olli teninud, keik sedda perret, ja kui teie selle lihhaga kassinad ollete, ning agga pissut lihha leme sisse pannete, siis sate sest, kes teab, kahheksa päwa süa.

Ma mötlesin warsti, armas Herra! ütlesin minna, et teil se jures middagi nouuks olli. Noh! wastas Herra, jo teie ommeti sega ollete rahhul olnud? ja kas teie weel ükskord nisugguse talgule wöttate tulla? — Kui teie sedda kässite, armas Herra! kostsin minna, siis peame kül tullema; agga ennemast lähhäksime nisugguse talgule, kus lusti ja römo saab petud, sest kui innimenne hästi sööb ja joob, siis unnustab ta se jures keik murret ja waewa ärra, ja kondid lähwad jälle pehmemaks. Nüüd sai Herra kurwaks, ja ütles: teie ütlete kül monnikord, et ma weider Herra ollen, agga teie ollete weel ennam weidrad, kui minna.

Meie olleme ommeti omma wanna wisi järrele weidrad, ütles Romet, tousis ülles ja läks ärra.

Kõrtsmik. Seeb se on! Herra nääb keik waewa, et ta omma walla rahwale tahhab hölpsamat pölwe sata, ning neile head tehha, ja siiski ei olle se mitte surema hulga mele pärrast. Nemmad tahtwad ennemast omma wanna wisi järrele waesusse ning häddasisse jäda, kui et naad wöttaksid omma Herra hea nou möda tehha. Herral on wissiste öigus, kui ta ütleb, et walla rahwas paljo ennam weidrad on, kui temma.

40.

Jummal nääb!

Mart ja Jaak, kaks wennaksed, mängisid ühheskous toas, hakkasid teine teisega riidlema, ning Mart tahtis Jako lüa. Otse siis, kui ta omma russikat ülleslöstis, astus issa tuppa. Mardi kässi langes mahha, ja temma löi ommad silmad alla.

Issa. Noh, Mart! miks sa ei lö?

Mart. Sa olleksid sedda näinud, ja mind siis jälle lönud.

Issa. Kui ma sedda ei olleks mitte näinud, kas sa siis omma wenda olleksid lönud?

Mart hakkas nutma.

Issa. Kui minna sedda ei nä, kas siis ükski sedda ei olle näinud, kui sa üllekohhut teed?

Mart. Kül ikka! Jummal nääb keik.

Issa. Kas sa siis arwad, et Jummal sind mitte jälle ei woi lüa?

Mart. Sa olled mulle ütelnud, et Jummal paljo ennam woib nuhhelda, kui innimessed.

Issa. Jah, sedda woib Jummal! agga temma annab innimessele ka nende eksitussed hea melega andeks, kui nemmad neid kahhetsewad ja ennast parrandawad.

Mart hakkas omma wenna kaela ümber, nuttis ja ütles: anna mulle andeks, armas wend! ma ei tahha sind ial ennam lüa. Kui ma wihhaseks saan, siis ütle agga mulle: Jummal nääb!

Jssa. Sedda tulletage saggedaste omma mele, siis ei wótta teie, kui teie ka úksi ollete, ja úkski innimenne teid ei ná, mitte kurja tehha.

41.

Wanna Mats.

Wanna Mats olli kúl wannaks ja halliks sanud, sest ta olli 80 aastad siin mailmas ellanud. Ni kaua, kui ta wois tóód tehha, joudis ta ikka omma tóga, ning olli omma tó kallal ikka lóbbus mees. Temma ei nurrisend egga kaeband ial mitte. Kui temma kássi hásti káis, siis tánnas temma Jummalat, agga kui temmal kitsas káe olli, siis wóttis temma sedda ennam holelik olla ja sedda ennam tóód tehha, lotis seál jures Jummala peále, ning tánnas ka siis Jummalat keige hea eest, mis ta sanud ja weelgi sai. Temma teggi keige innimeste mele párrast, ni paljo, kui ta wois. Sedda ei teinud temma mitte sepárrast, et ta neist tahtis tánno ehk middagi kassuks sada, waid ta uskus, et se temma kohhus muidogi piddi ollema. Sepárrast armastas tedda ka iggaúks, kes tedda tundis, ja aitis tedda jálle, kui temmal middagi wigga olli. Temma kaswatas ommad lapsed Jummala kartusses, sepárrast saatsid nemmad temmale paljo rómo, ja toitsid ning harrisid tedda temma nódra wanna ea sees óiete hea lapse wisil, ja sowisid, et naad tedda ikka ennese jures woiksid náhha ning temma eest hoolt kanda. Agga wimaks tulli ommeti se aeg liggi, kus ta siit ilmast piddi lahkuma. Kui lapsed sedda nággid, siis seisid nemmad keik, nende laste lastega, temma wodi úmber ja nutsid.

Árge nutke, mo armad lapsed! útles wanna Mats, ma pean jo úkskord surrema, ja ollen kúl kauaks siin mailmas ellanud. Ma tánnan sind, oh Jummal! tuhhat korda keige hea eest, mis sa mulle siin ilmas olled jágganud? Sest mis on kúl keik hádda, mis ma

siin nähha sain, nende armo andede wasto, mis sa iggapääw mulle andsid! Anna mulle andeks, oh Jummal! kui ma sinno wasto ollen tännamatta olnud, ja sind mitte iggapääw omma terwisse ja keige hea eest, mis sa mulle teinud, ei olle tännanud. Anna mulle andeks, kui ma teädmatta ja tahtmatta sinno wasto ollen patto teinud. Hallasta nüüd ka, oh Jummal! mo laste ning laste laste peäle, et nemmad sinno anded ja head teud röömsa ning tännolikko süddamega wasto wöttaksid ja prugiksid, ja sinno ees Jummala kartusses ja ühhemelelissed ellaksid, et nemmad ükskord rahholisse süddamega surma wasto woiksid miñna, ja sinno jure saaksid pärrast surma tulla, kes sa keige önnistusse issa olled. Önnista neid, oh Jummal! keige armastusse ja holekandmisse eest, misgaga nemmad mulle head on teinud. Lasse nende kässi hästi käia, ja neid kaua ellada siin ma peäl, nenda kui sa hea lastele olled tootanud.

Temma lapsed ollid keik temma wodi jure pölweli mahha langenud, ja need pissokessed piddasid temma käed ning nutsid. Siis panni temma ommad käed nende peade peäle ja ütles: Jummal! kule mo palwet, ja olle neile armolinne! Siis ütles temma: touske ülles maast, lapsed, ja ärge nutke ennam! ma surren öiete hea melega, sest ma tean, Jummal wöttab ka mulle armolinne olla, ja mind taewas paljo önsamaks tehha, kui ma siin ma peäl ollin: sest ma ollen ikka noudnud, Jummala tahtmisse järrele ellada, ja nenda lodan minna siis temma tootusse sanna peäle, et ma mitte ei sa hukka miñna.

Wötke ka teie sedda tehha, armad lapsed! käige Jummala palle ees, ja olge täieste waggad! (1 Mos. 17, 1.) Lootke Jummala peäle, ja olge rahhul keigega, mis teile juhtub!

Olge ussinad head tehhes ja tännolikkud keige se eest, mis Jummal teile annud ja iggapääw wöttab anda.

Mõttelge ikka Jummala peäle, sest igga hea mõtte on Jummala melest üks palwe.

Tulletage omma mele saggedaste, et Jummal keikis paikus on, teid ikka kuleb ja nääb, ja mõttelge ning räkige, ja ärge tehke sepärrast ei ial mitte kurja.

Armastage Jummalat keigest süddamest, sest temma on teie loja, teie toitja ja teie iggapäwane heateggia. Ilma temmata ei olleks teie mitte mailmas, ilma temmata ei saaks teile ühtegi olla, ilma temmata ei saaks teie pärrast surma mitte õnsaks.

Armastage teine teist ja armastage keik innimessi kui wennaksed, seststammast peawad keik tundma, et teie Jummala lapsed ollete.

Tulletage sedda armastusse kässko teine teise mele, sest se on se suur kässo sanna käskus.

Wõtke omma üllematte sanna ilma nurrisematta kuulda, olge nende wasto ilma kassopüüdmatta truid, sest se on Jummala käsk ja seädus, et üks ikka kässib ja teine peab sanna kuulma.

Olge ikka omma põlwe lugguga rahhul, sest rahhoto meel teeb teid õnnetumaks, ja sega pilkate Jummalat.

Armastage mind ja piddage mo õppetussed meles, ja tehke nende järrele, siis saab teie kässi hästi käia, siin ja seäl teises ilmas.

Nüüd, mo armad lapsed! tehke mulle weel sedda wimist head, wõtke ommad laulo ramatud, ja laulge sedda laulo: Mo ello Kristus isse n. t. s.

Lapsed wõtsid laulo ramatud kätte, ja laulsid teistega, kes ollid küllast senna tulnud, sedda laulo: Mo ello Kristus isse n. t. s., ja kui nemmad ollid lõppetanud laulmast, siis waatsid nemmad jälle selle wanna peäle, agga ta olli kokko pandud kättega sellili maas, ja olli senni, kui lauldi, maggama uinund ja surnud.

Jummal andko iggaühhele nisuggust rõõmsat, nisuggust õnsat otsa!

Bayerische StaatsBibliothek

Münchener DigitalisierungsZentrum Digitale Bibliothek

Ludse, Johann Willem Luddi

Sarema Jutto ramat mis mahrawa römuks ja kassuks Historienbuch der Insel Ö sel. Reval 1843

Tallinnas 1843

Russ. 94 l
urn:nbn:de:bvb:12-bsb10783021-3